

**TURİSTLERİN COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE TATİL
TERCİHLERİ VE GÜVENLİK ALGILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

SÜMEYYE TİZGİLİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TURİZM VE OTEL İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. ZEYNEP MESÇİ**

DÜZCE, 2023

**TURİSTLERİN COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE TATİL
TERCİHLERİ VE GÜVENLİK ALGILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

SÜMEYYE TİZGİLİ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TURİZM VE OTEL İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. ZEYNEP MESÇİ**

DÜZCE, 2023

T. C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TURİSTLERİN COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE TATİL TERCİHLERİ VE
GÜVENLİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sümeyye TİZGİLİ tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından
Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim
Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Zeynep MESCI

Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Zeynep MESCI

Düzce Üniversitesi

_____

Dr. Öğr. Üyesi Makbule CİVELEK

Düzce Üniversitesi

_____

Dr. Öğr. Üyesi Emrah ÖZTÜRK

Düzce Üniversitesi

_____

Tez Savunma Tarihi: 17/02/2023

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

17.02.2023

(İmza)

Sümeyye TİZGİLİ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans öğrenimim ve çalışma sürecinde gösterdiği her türlü destek ve yardımdan dolayı değerli danışman hocam Doç. Dr. Zeynep MESCI'ye en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgi ve tecrübelerini paylaşarak, bizleri bilimselliğe yönlendiren, ayrıca çalışmamda da desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Muammer MESCI'ye, tez savunmasında jüri üyesi olarak bulunan ve değerli önerileriyle katkı sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Makbule CİVELEK ve Dr. Öğr. Üyesi Emrah ÖZTÜRK'e teşekkürü borç bilirim.

Varlıklarıyla güçlendiğim, her anımda en güzel destekçim olan ve başarıya ulaşmamda büyük emeği geçen annem Leyla TİZGİLİ'ye, her an yanımda olduğunu hissettiğim babam Suat TİZGİLİ'ye ve düşünceleriyle hep yanımda yer alan değerli kardeşim Mehmet TİZGİLİ'ye sonsuz minnetlerimi sunuyorum.

Bu zorlu ve stresli süreçte beni cesaretlendirip fikirlerime her daim destek veren ablam Emine DAĞ'a, farklı bakış açılarıyla çalışmama katkı sağlayıp yapıcı eleştirileriyle gelişmemde payı olan abim Muhammet DAĞ'a ve en güzel motivasyon kaynaklarım olduğunu düşündüğüm yeğenlerime en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Desteğini ve varlığını sürekli yanımda hissettiğim, benim için her zaman bir arkadaştan daha fazlası olan çok değerli dostum Sedanur DEMİRAĞ'a, çalışmaya anlam katan ve değerli fikirlerini benden esirgemeyen tüm katılımcılara kalpten teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak yürüdüğüm bu yolda bana inanan, üzerimde emeği olan ve emeğin değerini bilen herkese tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Sevgi ve saygılarımla...

Şubat 2023

Sümeyye TİZGİLİ

**DESTEĞİNİ VE İLGİSİNİ BİR AN BİLE ESİRGEMEYEN DEĞERLİME,
ANNEME...**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	8
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XI
ÖZET	XIV
ABSTRACT.....	XV
1. GİRİŞ.....	16
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	18
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	19
1.3. ARAŞTIRMANIN SAYIL TİLLERİ	20
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	20
1.5. TANIMLAR.....	20
2. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	21
2.1. TURİST VE TATİL KAVRAMLARI	21
2.2. TURİZM ÇEŞİTLERİ.....	23
2.2.1. Ziyaret Edilen Yere Göre Turizm Çeşitleri	23
2.2.2. Katılanların Yaşlarına Göre Turizm Çeşitleri	25
2.2.3. Katılanların Sosyoekonomik Durumuna Göre Turizm Çeşitleri	26
2.2.4. Katılanların Kişi Sayısına Göre Turizm Çeşitleri	28
2.2.5. Katılanların Amaçlarına Göre Turizm Çeşitleri.....	29
2.3. TATİL TERCİHİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER	39
2.3.1. Kültürel Faktörler	39
2.3.2. Sosyal Faktörler	39
2.3.3. Kişisel Faktörler	40
2.3.4. Psikolojik Faktörler.....	40
2.4. TEMEL İNSAN İHTİYACI OLARAK GÜVENLİK	41
2.4.1. İnsanların Risk ve Güvenlik Algısı	42
2.4.2. Turizm Sektöründe Sağlık ve Güvenlik Hakkının Önemi	45
2.4.3. Sağlık Güvenliğinin Turistik Talebe Etkisi.....	49
2.5. SALGIN HASTALIĞIN TANIMI.....	56
2.5.1. Dünyada Turizmi Etkileyen Salgın Hastalıklar	61

2.5.2. Covid-19 Salgını.....	65
2.6. COVID-19 SALGINININ TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ.....	70
2.7. COVID-19 SÜRECİNDE DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE TURİZM SEKTÖRÜNE YÖNELİK DESTEKLER VE COVID-19’A KARŞI ALINAN ÖNLEMLER	88
3. YÖNTEM	97
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	97
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM	99
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	100
3.4. VERİLERİN TOPLANMASI.....	103
3.5. VERİLERİN ANALİZİ.....	103
4. BULGULAR VE YORUMLAR	105
4.1. KATILIMCILARA YÖNELİK DEMOGRAFİK BİLGİLER.....	105
4.2. KATILIMCILARIN TATİL TERCİHLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLERE YÖNELİK BULGULAR	107
4.4. SALGIN SÜRECİNDE KATILIMCILARIN GÜVENLİK ALGILARININ BELİRLENEBİLMESİNE YÖNELİK BULGULAR	121
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	127
5.1. SONUÇLAR	127
5.2. ÖNERİLER	137
6. KAYNAKÇA.....	140
6.1. İnternet Kaynakları	174
EK 1. GÖRÜŞME FORMU	187
EK 2. ÖZGEÇMİŞ.....	189

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: Covid-19 Klinik Belirtiler	70
Tablo 2: Turizm Geliri (2019-2022)	73
Tablo 3: Türkiye’den Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı (2019-2022)	75
Tablo 4: Turizm Gideri (2019-2022)	76
Tablo 5: Yurt Dışını Ziyaret Eden Vatandaş Sayısı (2019-2022)	78
Tablo 6: Pegasus Hava Taşımacılığı, Misafir sayısı ve Doluluk Oranları (2019-2021)....	80
Tablo 7: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler	105
Tablo 8: Soru ve Tema Eşleşmesi.....	107

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Korona virüsünün yapısal görünümü	67
Şekil 2: Enfeksiyon Buluşma Zinciri	69
Şekil 3: Nitel Araştırma Süreci	98

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
AKTOB	Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği
ATC	Avrupa Seyahat Kuruluşu
AVM	Alışveriş Merkezi
BBC	Britanya Yayın Kuruluşu
BIST	Borsa İstanbul A. Ş.
BSE	Deli İnek Hastalığı
COVID	Yeni Koronavirüs Hastalığı
DNA	Deoksiribo Nükleik Asit
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
GYİHY	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HDR	İnsani Gelişme Endeksi
HES	Hayat Eve Sığar
HIV	İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
ISTO	Uluslararası Sosyal Turizm Organizasyonu
İŞİD	Irak ve Şam İslam Devleti
JTA	Japonya Seyahat Acentesi
KDV	Katma Değer Vergisi
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
M.I.C.E.	Toplantı, Teşvik Gezisi, Konferans ve Fuar
MERS	Orta Doğu solunum sendromu
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
OECD	Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Teşkilatı
OHAL	Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu
PCR	Polimeraz Zincir Reaksiyonu
RNA	Ribonükleik asit
S.A.V.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem

SARS	Şiddetli akut solunum sendromu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
t. y.	Tarih yok
T.C	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TGA	Türkiye Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Ajansı
TGF	Türkiye Golf Federasyonu
THY	Türk Hava Yolları
TL	Türk Lirası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRMOB	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
TÜROB	Türkiye Otelciler Birliği
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNWTO:	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
vd.	ve diğerleri
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

ÖZET

TURİSTLERİN COVID-19 SALGINI SÜRECİNDE TATİL TERCİHLERİ VE GÜVENLİK ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Sümeyye TİZGİLİ

Düzce Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm ve Otel İşletmeciliği Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Zeynep MESÇİ

Şubat 2023, 189 sayfa

Salgın hastalıklar tüm dünyada insanlık tarihi boyunca ekonomik ve toplumsal olarak çeşitli sorunların oluşmasına neden olmuştur. Covid-19 salgını da bunlardan biri olup doğal yaşamın dengesini bozan ve farklı boyutlarıyla insanları, işletmeleri, sektörleri olumsuz etkileyen çok tehlikeli bir salgın olmuştur. Şüphesiz turizm sektörü de bu salgından en çok etkilenen ve ağır darbe alan sektörlerden birisidir. Pandemi ilanı sonrası kendisini hemen gösteren korku ve panik ise birtakım önlemlerin alınmasını mecburi kılmıştır. Fakat süreçle birlikte hem zor durumda kalan işletmeler hem de psikolojik olarak etkilenen bireyler bazı tedbirlerle beraber süreci devam ettirmek zorunda kalmışlardır. Turizm sektöründe de hizmetin titizlikle sunulması gerektiği için, bu tedbirlerin dikkatlice uygulanması önem arz etmektedir; çünkü turizmin gelişmesiyle bağlantılı olarak turizm faaliyetlerine katılmak ve boş zamanlarını keyif alabilecekleri bir tatil yaparak geçirmek isteyen bireylerin sayısı da artış göstermiştir. Unutulmaması gereken nokta ise, her turistin çıktığı yolda birtakım beklentilerinin olduğu ve kendisini güvende hissetmek istemesidir. Tatil tercihlerine eşlik eden güvenlik algısı, bireyin farklı deneyimler yaşamasını ve sonraki tercihlerini oluştururken de bu unsurların etkisiyle karar vermesini sağlayacaktır. Bu çalışmada amaç, yerli turistlerin Covid-19 salgını sürecinde tatil tercihlerini ve güvenlik algılarını belirleyebilmektir. Bu bağlamda, bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğiyle veriler elde edilmiştir. Çalışmada kartopu örnekleme kullanılmıştır. Türkiye'nin yedi farklı bölgesinden her sene düzenli tatil alışkanlığı olan 5'er kişi olmak üzere, toplamda 35 turiste mail yoluyla görüşme formu iletilmiştir. Görüşme sonucunda ise katılımcılardan elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, katılımcıların tatil tercihlerinin genel olarak olumsuz etkilendiği görülse de bu süreçte farklı alternatif turizm türlerini tercih edenlerin veya deneyimlemek isteyenlerin sayısının oldukça fazla olduğu bulunmuştur. Tatil tercihlerinde daha sakin yerleri tercih etmek isteyen katılımcıların, konaklama tercihlerinde ise mevcut süreçte hijyen unsurlarına ekstra özen göstererek turizm işletmelerinden de bunu talep ettikleri ve tedbir amaçlı uygulanan kuralların kendilerinin güvenlik algılarında belirleyici bir rol oynadığı sonuçlara yansımıştır.

Anahtar Sözcükler: Covid-19, Güvenlik algısı, Tatil tercihleri, Turist.

ABSTRACT

EVALUATION OF HOLIDAY PREFERENCES AND SECURITY PERCEPTIONS OF TOURISTS DURING THE COVID-19 EPIDEMIC

Sümeyye TİZGİLİ

Düzce University

Institute of Social Sciences, Department of Tourism and Hotel Management

Master's Thesis

Consultant: Assist. Prof. Dr. Zeynep MESCI

January 2023, 189 pages

Epidemics have caused various economic and social problems throughout human history all over the world. The Covid-19 epidemic is one of them, and it has been a very dangerous epidemic that disrupts the balance of natural life and negatively affects people, businesses, and sectors with its different dimensions. The tourism sector is undoubtedly one of the sectors most affected by this epidemic and hit hard. The fear and panic, which immediately showed itself after the declaration of the pandemic, made it necessary to take some measures. However, with the process, both the businesses that were in a difficult situation and the individuals who were psychologically affected had to continue the process with some precautions. Careful implementation of these measures is important, as the service must be meticulously provided in the tourism sector because, in connection with the development of tourism, the number of individuals who want to participate in tourism activities and spend their free time on a vacation they can enjoy has also increased. The point that should not be forgotten is that every tourist has some expectations on the way they go and wants to feel safe. The perception of security that accompanies holiday preferences will enable the individual to have different experiences and to make decisions with the influence of these factors while forming their next preferences. The aim of this study is to determine the holiday preferences and security perceptions of domestic tourists during the Covid-19 outbreak. In this context, data have been obtained through semi-structured interview technique using qualitative research method in this study. Snowball sampling is used in this study. A total of 35 domestic tourists, 5 from seven different regions of Turkey, who have regular holiday habits, have been sent an interview form each year via e-mail. As a result of the interview, the data obtained from the participants have been analyzed using the descriptive analysis method. As a result of the research, although it is seen that the holiday preferences of the participants are generally negatively affected, it has been found that the number of those who prefer or want to experience different alternative tourism types in this process is quite high. It is reflected in the results that the participants, who want to prefer quieter places in their holiday preferences, demand this from tourism enterprises by paying extra attention to hygiene elements in the current process in their accommodation preferences, and that the rules applied for precautionary purposes play a decisive role in their security perceptions.

Keywords: Covid-19, Perception of security, Holiday preferences, Tourist.

1. GİRİŞ

Covid-19 salgını ilk olarak 2019 yılının Aralık ayı sonlarında Çin’de ortaya çıkmıştır. Sebebinin deniz ürünleri pazarından kaynaklı olabileceği iddia edilen virüsle ilgili hemen araştırmalar yapılmaya başlamıştır. Kısa süre içerisinde hızla yayılan ve tüm dünyayı etkisi altına alan hastalık, zamanla bütün ülkeler için çok önemli bir sağlık problemi haline gelmiştir. Bu yüzden Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak ilan edilen salgın ilerleyen süreçte milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur (Üstün ve Özçiftçi, 2020: 143).

Salgının patlak vermesiyle bazı olağanüstü durumlar da ortaya çıkmıştır. Salgın, başta sağlık olmak üzere çok boyutlu olarak bütün ülkeler üzerinde farklı alanlarda da etkilerini göstermiştir (Karadem, 2020: 8). Turizm sektörü de bu süreçte birçok ülkede Covid-19 salgınından en çok etkilenen sektörlerden biri olmuştur; çünkü turizm sektörü her ne kadar çevrede gerçekleşen değişimlere hızlı bir şekilde yanıt verebilen dinamik bir yapıya sahip olsa da sektörde ikame olanaklarının çok fazla olması ve yaşanan olumsuz olaylardan sektörün çabuk etkilenmesi, talebin de aşırı esnek olmasını sağlamaktadır. Bu yüzden turizm sektörü, karşı karşıya kaldığı kriz durumlarından hemen etkilenebilmekte, buna bağlı olarak da farklı tepkiler gösterebilmektedir (Çoban, 2020: 50).

Covid-19 salgını da üç yılı aşkın süredir tüm dünyada büyük çaplı olarak etkisini gösteren ciddi bir kriz olmuştur. Özellikle insanın öncelikli olarak rol aldığı ve hizmetin sunulduğu turizm sektörü birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Faaliyete geçirilen pandemi önlemleri kapsamında yaşanan seyahat yasakları, sınır kapılarının kapatılması, karantina ve kısıtlama süreçleri turizm işletmelerini ve bu işletmelerde çalışan insanları güç durumda bırakmıştır (Yaba ve Yılmaz, 2022). Fakat insanlar bu süreçte sadece ekonomik anlamda değil ruhsal ve psikolojik olarak da sıkıntılı bir süreç yaşamışlardır. Birçok insan için sık sık uygulanan karantina kuralları, kişilerarası sosyal izolasyon çabaları ve yalnızlık hissi gibi duygularla başa çıkmaya çalışmak yıpratıcı ve yorucu olmuştur. Bu nedenle gündemi sarsan pandemi vakalarının insanların ruh sağlığına etki ettiğini ve olayların seyrine bağlı olarak bu ruhsal etkilerin de uzun

sürebileceğini ve şiddetli olabileceğini belirtmek mümkündür (Şahin, 2021). Buna bağlı olarak süreçle birlikte turizm sektörü ve bireyler ciddi ve çeşitli olumsuzluklarla karşılaşsalar da tatilin insanlar için bir ihtiyaç haline geldiği unutulmamalıdır (Solmaz vd., 2014).

Zamanla artan tatil ihtiyacı, turizm sektörünün gelişmesine de olanak sağlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmeye başlayan turizm sektörü, ulusal ve uluslararası boyutta daha geniş kitlelere yayılarak değer kazanmaya ve büyümeye başlamıştır. Birtakım şartların iyileştirilmesi ve güncellenmesiyle birlikte kadınların çalışma hayatında daha aktif rol oynaması, çalışma saatlerinin ve ücretlerinin yenilenmesi, seyahat kısıtlamalarının yasal düzenlemelerle değiştirilip seyahat özgürlüğünün artmasıyla birlikte turizm sektörü kendisini daha da geliştirmiştir. Bu noktada ulaşım sektörü de eş zamanlı gelişimi, sunmuş olduğu kolaylık ve güvenlikle sektörün gelişimine önemli bir ivme kazandırmıştır (Avcıkurt vd., 2009). Bu gelişmeler sayesinde insanlar da turizm konusunda farkındalık kazanmış ve turizm faaliyetlerinden daha fazla hizmet almak isteyen tüketici konumuna itmiştir. Ayrıca insanlarda daha fazla eğlenme, dışarıya çıkıp farklı yerler keşfetme, dinlenme, değişik aktiviteleri deneyimleme arzusu her geçen gün artmış ve bu durum da seyahat kavramına farklı bir boyut kazandırmıştır. Bireylerin önceleri ticari, askerî ve dinî sebeplerle yaptıkları seyahatler, eskisinden farklı olarak artık ekonomik ve sosyal bir boyuta ulaşmıştır. Turizm faaliyetlerinin böyle bir boyuta ulaşması ise bu faaliyetlere katılım göstermenin artık keyiften öte bir ihtiyaç olduğuna dair bir his oluşturmaktadır (Çallı, 2015: 7).

Turizm sektöründe artan talepler doğrultusunda tüketicinin istek ve beklentileri de sık sık değişebilmektedir; çünkü turistler tatil tercihlerini yaparken herhangi bir zorunluluk hissetmeden, kendi zevklerine göre seçimlerini yapabilmektedir. Bu tercihleri yaparken birçok seçeneğin olması, onlar için çeşitli imkânlar sunmaktadır (Şimşek, 2008: 230). Bunun için boş zamanlarını daha iyi değerlendirmek için tercih ettikleri bu tatillerde kaliteli hizmet alabilmek ve kendilerini güvende hissedebilecekleri ortamlarda bulunmak istemeleri de en doğal haklarıdır. Unutulmamalıdır ki, güvensiz ortamlarda turizm faaliyetlerinin ve hizmetlerinin yerine getirilmesi zor olduğu gibi bu ortamlarda turistler de tatil yapmak istemeyeceklerdir (Uslu, 2017).

Bireyin kendisini güvende hissetmek istemesi, yani güvenlik ihtiyacı, hayattaki en temel ve insani ihtiyaçlardan biridir. Güvenlik; kişinin kendisini rahat ve güvenli hissetmesinin yanında düşünce ve algılarıyla da tedirginlik, korku gibi duyguların

hissedilmemesini ifade eder (Payam, 2018: 19). Çok boyutlu ve geniş bir yelpazeye yayılan bu kavram, turizm sektörüyle iç içe geçmiştir. Algı ise kişinin çevresindeki olaylara tanık olması ve yaşadığı deneyimi geçmişte yaşadıklarıyla karşılaştırarak algılama sürecini tamamlaması şeklinde ifade edilebilir. Kişi bu süreçte bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde dış elementlerden etkilenerek tutum ve davranışlarını buna göre sergilemektedir. Yani bu algılar kişileri etkileyerek kişilerin tutum ve davranışlarına yön verebilmekte ve bu tutum ve davranışları değiştirebilmektedir (Özarslan, 2014: 11-15). Örneğin; herhangi bir destinasyon bir turist tarafından güvenli algılanırken diğeri tarafından tam tersi şekilde algılanabilmektedir. Bu yüzden tekrar o destinasyonun seçilip seçilmemesi ya da konaklama süresinde değişikliğe gidilmesi noktasında güvenlik algısının rolü büyüktür. O yüzden rakip işletmelerin çoğunlukta olduğu turizm sektörü için bu durumun göz önünde bulundurularak davranılması, buna yönelik önlemlerin alınması ekstra önem teşkil etmektedir (Bahar ve Bilen, 2020: 193).

“Turistlerin Covid-19 Salgını Sürecinde Tatil Tercihleri ve Güvenlik Algılarının Değerlendirilmesi” başlığı altında yapılan bu tez çalışması toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde; giriş, araştırmanın problemi, amacı, önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve tanımları yer almaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde; turist ve tatil kavramlarına, turizm çeşitlerine ve tatil tercihlerine etki eden faktörlere, güvenlik kavramına ve buna yönelik konulara, salgın hastalıklar ile birlikte Covid-19 salgınına, salgının turizm sektöründeki etkilerine, dünyada ve Türkiye’de alınan önlemlere değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde; araştırmanın yöntemi, kapsamı, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi konuları ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise; söz konusu çalışmanın bulguları ve yorumlarına yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci ve son bölümünde de sonuç ve öneriler başlığı altında sonuçlara değinilerek önerilerde bulunulmuştur.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Turistlerin Covid-19 salgını sürecindeki tatil tercihlerine ve güvenlik algılarına yönelik görüşleri, bu salgın sürecinin bireylere ve turizm faaliyetlerine etkilerinin neler olabileceğinin saptanması araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, Covid-19 sürecinde turistlerin tatil tercihlerini ve güvenlik algılarını ilgili katılımcıların görüşleri doğrultusunda değerlendirmek, ayrıca bu değerlendirmeler sonucunda konuyla bağlantılı öneriler oluşturmak veya konu hakkında araştırma yapmak isteyen diğer katılımcılara farklı öneriler sunabilmektir. Araştırmanın alt amacı ise, turistlerin tatil tercihlerini veya güvenlik algılarını ayrı ayrı değerlendiren ve farklı dönemlerde yapılmış olan çalışmalarla mevcut çalışmanın karşılaştırılması, bu çalışma kapsamında katılımcıların ne düşündükleri tespit edilerek çalışmanın literatüre kazandırılması ve böylece turizm sektöründeki paydaşlara ışık tutmaktır.

Covid-19 salgını hem ülkelerin hem de sektörlerin derinden etkilendiği bir süreç olmuştur. Bireylerin ve toplumların karşı karşıya kaldığı bu zorlu süreç aynı zamanda hayatın normal akışını da engellemiştir. Yaşanan bu olumsuz olayların ise bireylerde ve toplumsal yapıda değişikliklere yol açması kaçınılmazdır. Doğal olarak salgınların etkisiyle tüketici konumunda olan bireylerin de ihtiyaçlarında, davranışlarında, tercihlerinde, algılarında değişimlerin yaşanmaya başladığı fark edilmektedir. Bireylerin salgın öncesi gerçekleştirmiş oldukları rutinleri ve talepleri, bu süreçte bağlı olarak değişime uğramaktadır. Bu noktada bireyler, temel ihtiyaçlarına ve alınan önlemlere dikkat ederek daha korunaklı olan ve risk unsurlarını taşımayan alanlarda bulunmak istemektedirler.

Risk faktörünü minimize edebilmek adına sektör ve paydaşlarının değişen talepleri ve risk algılarını dikkatli ve doğru analiz edebilmeleri, durumu değerlendirmeleri ve buna yönelik stratejiler geliştirebilmeleri önem arz etmektedir. Bu süreçte de davranış şekilleriyle ve tercihleriyle sektöre yön veren bireylerin düşünceleri göz ardı edilmemelidir. Bu noktada Covid-19 sürecinde turistlerin tatil tercihlerinin ve güvenlik algılarının belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. İleriki süreçlerde alınacak önlemlerde ve uygulanacak olan yeni uygulamalarda bireylerin tercihlerinin ne yönde olacağını tahmin etmek geniş kapsamlı bir fayda sağlayacaktır. Çalışma sonucunda literatüre ve turizm işletmelerine yönelik birtakım öneriler yer almaktadır. Bu bağlamda, bu araştırmanın genel olarak hem yukarıda bahsedilen durumlar doğrultusunda literatürdeki olası eksiklikleri giderebilecek olması hem de turizm sektöründeki paydaşlara katkı sağlayabilecek olması, ayrıca katılımcıların özellikle her

yıl düzenli tatil alışkanlığı olan bireyler arasından seçilmiş olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

Araştırmaya katılan tüm katılımcıların görüşme sorularını cevaplayabilecek yeterli bilgi ve tecrübeye sahip oldukları kabul edilmiştir. Tercih edilen örneklemin evreni temsil etme noktasında yeterli olduğu varsayılmıştır. Bununla birlikte araştırmaya katılan katılımcıların görüşme sorularını samimi ve dürüst bir şekilde cevapladıkları düşünüldükçe bu doğrultuda elde edilen bilgilerin de güvenilir ve geçerli olduğu varsayılmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Turistlerin Covid-19 salgınından nasıl etkilendiklerinin ortaya koyulması ve buna yönelik değerlendirmeler yapılarak turistlerin tatil tercihlerinin ve güvenlik algılarının belirlenebilmesi adına yürütülen bu araştırmanın kapsamı, Türkiye'nin yedi bölgesinden her yıl düzenli olarak tatile çıkan 35 kişiyle sınırlıdır. Çalışmanın yürütüldüğü tarih aralığı Temmuz 2021-Eylül 2021 tarihleri ile sınırlıdır. Aynı zamanda bu araştırmanın kavramsal çerçevesi, görüşme esnasında katılımcıların verdiği cevaplar ve ulaşılabilen kaynaklarla sınırlıdır.

1.5. TANIMLAR

Pandemi: Salgın haline dönüşen bulaşıcı hastalığın, bulunduğu bölgenin dışına çıkarak çok büyük bir kitleyi, hatta tüm insanları etkilemeye başlaması şeklinde ifade edilmektedir (Budak ve Korkmaz, 2020: 63).

Turizm: Para kazanma amacı gütmeyen, bireylerin zevk almak için gerçekleştirdikleri seyahat ve faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Kozak vd., 2014: 2).

Güvenlik algısı: Güvenlik faaliyetlerinin toplumdaki bireyler tarafından nasıl algılandığını ifade etmektedir. Algı, bireyin çevresinde gerçekleşen olayların farkına vararak bu olayları bilinçli bir şekilde sınıflandırıp bir bütün halinde yorumlaması ve değerlendirmesi anlamına gelmektedir (Alpar, 2019: 467).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. TURİST VE TATİL KAVRAMLARI

Bugüne kadar çeşitli şekillerde tanımı yapılan “turist” kavramı kısaca, turistik faaliyetleri bizzat deneyimleyen kişi olarak tanımlanabilir. Uzun bir süre boyunca sadece eğitim, merak ve rahatlama gibi sebeplerle Fransa, İtalya veya İsviçre’ye giden İngiliz gezginleri ifade turist kavramı, zamanla diğer amaçları ve milletleri de kapsayacak şekilde değişmiştir. Yapılan yolculuklar, gezinti ya da göçebelik olmanın ötesinde yerleşik bir formata dönüşmüştür ve bu durum da ziyaretçi çekebilmek ve misafirleri ağırlayabilmek amacıyla çeşitli turistik alanların yapılmasını gerekli kılmıştır. Bununla beraber dinlenme, eğlenme, sağlık gibi artan seyahat güduları de turist olduğu düşünülen kişilerin sayısının artmasına ve bu kitlenin genişlemesine katkı sağlamıştır (Cunha, 2012: 92). Daha sonra ekonomik bir faaliyet olarak ortaya çıkan turizm kavramı anlaşılmalı ve araştırılmaya başlamıştır. 1950’lere gelindiğinde 25 milyon civarında olan turist potansiyelinin 1990’lı yıllara gelindiğinde 457 milyona ulaştığı ve ortalama %7,5 oranında bir artış yaşadığı görülmektedir. Doğal olarak zamanla daha fazla insanın turist olarak seyahatlerini gerçekleştirmesi, ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine olanak sağlamış ve talebi olumlu yönde etkilemiştir (Göğebakan, 2015: 53).

İlk turist tanımı ise Milletler Cemiyeti İstatistik Uzmanları Komitesi tarafından 1937 yılında yapılmıştır. Tanımda, bir ülkeye en az 24 saatlik sürede dinî, ticari, sıhhi, sportif vb. nedenlerle seyahat edenlerin turist olarak kabul edildiği belirtilmiştir (Taysumov, 2010: 7; İncesu, 2022: 3).

Ongun (2004)’a göre ise turist, çeşitli sebeplerden dolayı (spor, eğlence, din) belirli bir zaman dilimi içerisinde seyahat eden ve gittiği yerde en az bir gece konaklama yapan kişilerdir. Bu kişiler aynı zamanda rahatına düşkün, temizlik ve konfora dikkat eden kişiler olarak tanımlanmaktadır (Ertopcu 2017: 8).

Dinlenme ve eğlenmenin yanı sıra farklı yerler ve çeşitli toplumlar görüp tanıyarak bilgi ve ufku geliştirmek amacıyla seyahate çıkan kişilere turist denmektedir; fakat bir kişinin turist sayılabilmesi için gittiği yerde en az bir gece konaklaması gerekmektedir. Gidilen yerde altı aydan fazla kalanlar ise turist sayılmamaktadır (İlgaz, 2021: 7).

Diğer bir tanıma göre; sağlık, spor, diplomasi, kültür, bilim gibi farklı nedenlerle para kazanma amacı olmadan, gezmek, dinlenmek, farkı yerler görmek ve eğlenmek amacıyla bir süreliğine, ikamet ettiği yerin dışına çıkıp sonrasında tekrar ikamet ettiği yere dönen kişiler turist olarak tanımlanmıştır. Bu tanım Türkiye’de 1996 yılında değiştirilen “22747 sayılı Seyahat Acenteleri Yönetmeliği’nde yapılan turist tanımı ile de örtüşmektedir (Kozak vd., 2014: 5-7).

Yapılan tanımları incelediğimizde seyahate çıkan herkesin turist sayılmadığını, bir kişinin turist sayılabilmesi için bazı kriterleri yerine getirmiş olması gerektiğini anlaşılmaktadır. Bu noktada OECD (Organization for Economic Co-operation and Development – Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı) tanımında turist olarak kabul edilen kişiler şu şekildedir (Ongun, 2004):

- Zevk almak için, tatil amacıyla, sağlık ve buna benzer sebeplerle seyahat eden kişiler,
- İdari, diplomatik, bilimsel, dinî ve sportif amaçlı veya buna benzer çeşitli toplantılara katılım göstermek amacıyla seyahat eden kişiler,
- İş amaçlı seyahat eden kişiler,
- Deniz gezilerine katılarak seyahat eden kişiler,
- Bir günlüğüne farklı amaçlarla seyahat eden günübirlikçiler.

Aynı tanıma göre turist olarak kabul edilmeyenler ise aşağıda ifade edilmiştir:

- Bir ülkeye iş anlaşması yapmak veya sürekli çalışmak amacıyla gidenler,
- Bir ülkeye veya şehre yerleşmek amaçlı giden yani göç olayını gerçekleştiren kişiler,
- Bir ülkeye okul veya farklı eğitim kurumlarında öğrenim görmek amacıyla gidenler,
- Farklı bir yerde yaşayıp başka bir yere çalışmaya gidenler (sınırlardaki bölgeler),
- Transit yolcular (bunların yolculukları 24 saati geçse dahi).

Öte yandan, Endüstri Devrimiyle beraber hızlı bir değişim geçiren turizm sektörü, zamanla önemli bir gelişim de göstermiştir. Bu gelişim, farklı sorunları ve ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. Bunun neticesinde insanlar için, kendilerine vakit ayırmak,

eğlenmek, gezmek ve farklı yerler görmek, zamanla önemli bir ihtiyaç haline gelmiştir (Derinkök, 2017: 26). Bu ihtiyaçları karşılamak için de farklı yerlere seyahat etmeyi tercih etmişlerdir. Özellikle boş zaman kavramının artmasıyla daha da ilgi duyulan tatil kavramına baktığımızda kelimenin kökünün Arapçadaki “atalet” fiilinden geldiği ve hareketsiz, başıboş bırakılma gibi anlamlar içerdiği bilinmektedir (Arpacı, 2015: 33). Fakat zamanla yaşanan gelişmeler doğrultusunda, kavramın algılanması noktasında kavramsal ve pratik anlamda değişimler olmuştur. Aynı zamanda kelimenin günümüzde çağrıştırdığı anlamıyla, tatil, insanların geçici süreliğine eğlenmek, dinlenmek, farklı yerleri tanımak için yaptıkları konaklamalardır. Tatil, doğal güzellikleri görme ve tanıma isteğiyle insanlara mutluluk verdiği ve dinlendirdiği düşünülen, farklı toplumları da birbirine yakınlaştıran bir olaydır (İribaş, 2019: 44- 45). Ayrıca tatil, insanların eğlenceli vakit geçirebildikleri turistik yerlerde veya dost ve akraba ziyaretlerinde en az bir gece konaklamaları sonucu ortaya çıkan faaliyetlerdir (Özyıldırım, 2019: 46-47).

2.2. TURİZM ÇEŞİTLERİ

2.2.1. Ziyaret Edilen Yere Göre Turizm Çeşitleri

Gerçekleştirilen turistik faaliyetleri kendi içerisinde iç ve dış turizm olarak ikiye ayrılmaktadır.

İç Turizm

Bir ülkenin kendi vatandaşlarının kendi ülke sınırları içerisinde katılım gösterdikleri turizm çeşididir (Kurnaz, 2013: 3). Birçok ülkede, bu faaliyeti gerçekleştiren yerli turist sayısı, yabancı turist sayısına göre daha fazladır (Gençay, 2015: 23). Turizm sektörünün geliştirilmesi noktasında iç turizm önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden iç turizm pazarını canlandırmak için çeşitli çalışmalar, kampanyalar yapılmakta ve özel sektör tarafından da bu çalışmalara destek verilmektedir (Bezirgan, 2008: 25). İç turizmin bir ülkeye döviz getirisi olmasa da ulusal gelirin dengeli dağılımı gibi birçok açıdan ülkeye fayda sağlamaktadır (Seckelmann, 2002: 90; Dinç, 2019: 29). Örneğin; İstanbul’da yaşayan birinin İzmir’de Efes Antik Kenti’ni ziyaret etmesi durumu iç turizme bir örnektir. Bu noktada iç turizm, insanlarda turizm bilincini oluşturarak insanların kendi ülkelerinde yer alan doğal ve tarihî güzellikleri, bununla birlikte o bölgenin kültürünü öğrenebilmelerine de imkân sağlamaktadır (Turizme Bakış, 2020).

Ekonomik büyümede ve kalkınmada önemli bir rol oynayan iç turizm, normal zamanlarda olduğu gibi, salgın süreçlerinde de etkin rol üstlenemeye devam etmiştir. Örneğin; Covid-19 salgınından önce yaşanan Sars, Ebola gibi salgınların olduğu dönemlerde bu durum görülebilmektedir (Nyaupane vd., 2020: 2). Covid-19 salgını sürecinde de en çok etkilenen sektörlerden biri olan turizm sektöründe, normalleşme süreçlerinde bazı ülkelerde çeşitli destekler verilerek iç turizm canlandırılmaya çalışılmıştır. Örneğin; İspanya’da “kişilerin yapacakları seyahatlerde konaklamaların %25’ini hükûmet karşılayacaktır” kararıyla iç turizme destek vermeye çalışılmıştır. Alınan kararda gelir düzeyine bakılmaksızın verilen destekten herkesin faydalanabileceği belirtilmiştir. Verilen bu destekle durgun geçen sezonun sonbahar ve kış aylarında otellere de katkı sağlayabilmesi amaçlanmıştır (Turizm Gazetesi, 2020). Türkiye’de de 2020 yılının mart ayında kendisini gösteren Covid-19 salgını turizm verilerine de yansımıştır. 2019 yılının II. çeyreğinde Nisan-Haziran aylarında yurt içinde ikamet eden 15 milyon 697 bin kişi seyahat ederken, bu sayı 2020 yılının aynı çeyreğinde 5 milyon 334 bin şeklinde kayıtlara geçerek %69,1 düşüş göstermiştir. 2021 yılında ise 8 milyon 995 bin kişinin seyahat etmesiyle %78,0 oranında gerçekleşen artış verilere yansımıştır (TÜİK, 2021). Bu noktada Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) Başkanı Firuz Bağlıkaya da normalleşme sürecinde alınan önlemlerle yerli tatilin desteklenmesi gerektiğini, buna yönelik kampanyalar yapılarak istenen turizm hareketliliğinin iç turizm ile gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir (Milliyet Gazetesi, 2020).

Dış Turizm

Bir ülkenin kendi vatandaşlarının farklı ülkelere seyahat etmesi ile katılım gösterdikleri turizm çeşididir (Gürson, 2004: 24). İç turizmden farklı olarak pasaport, vize, döviz gibi birtakım prosedürleri gerektirir (Adalıoğlu, 2005: 7). Ekonomik açıdan katkı sağlamasının yanı sıra ülkeler arası iletişim ve saygı duyma bilincinin oluşmasında da etki sağlamaktadır (Gülşen, 2009: 7). Özellikle bir ülkenin farklı ülkelere tanıtılması noktasında da önem arz eden dış turistik tanıtım için ülkemizde de Kültür ve Turizm Bakanlığının bütçe ayırdığı ve bunu geliştirmeye yönelik faaliyetleri takip ettiği bilinmektedir (Arslan, 2014: 191).

2.2.2. Katılanların Yaşlarına Göre Turizm Çeşitleri

Bu turizm çeşidi katılımcıların yaş aralıklarına göre gençlik, orta yaş ve üçüncü yaş turizmi olarak sınıflandırılmıştır.

Gençlik Turizmi

15-24 yaş grubunda yer alan gençlerin, aile fertlerinden bağımsız olarak katılım gösterdikleri turizm türüdür (Yılmaz, 2018: 1519). Yaş aralıkları farklılık gösterse de genelde genç turistlerin turizm faaliyetlerine katılım oranının diğer yaşlara göre daha fazla olduğu bilinmektedir (İlbay, 2014: 23). Verileri göz önüne aldığımızda ise genç turistlerin gerçekleştirecekleri seyahat sayısının 2020 yılında 300 milyona ulaşması beklenmektedir. Çünkü diğer kuşaklarla karşılaştığımızda genç nesilde yer alan bireylerin farklı kültürleri tanımayı ve bunları deneyimlemeyi daha fazla sevdiğini söylememiz mümkündür (Perçin ve Mahmutoğulları, 2018: 7). Seyahat imkânlarının kolaylaşması ile birlikte yeni yerleri keşfetmeye ve özgürce seyahat etmeye daha da ilgi duyan genç turistler pazardaki rekabetin önemli bir kısmını oluşturmaktadırlar (Haskan, 2019: 12). Bu nedenle gençlik turizmi, dünyada da çok hızlı bir şekilde gelişen ve büyüyen turizm türleri arasındadır (Caber vd., 2020: 2). Aynı zamanda gençler, bu pazarın gelişmesinde ve yeniliklerin oluşturulmasında da belirleyici bir görev üstlenmektedirler (Yıldırım, 2019: 3). Bu noktada dünyada ve Türkiye’de de gençlik turizmine destek verip bu turizm türünün gelişmesini sağlayan birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) bunlara örnektir (Gahramanov, 2019: 20). Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği’nin (TÜRSAB) 2015 yılında hazırladığı raporda, seyahatlerinde çok fazla konfor aramayan ve genellikle kampçılık, dağcılık, spor gibi amaçlarla seyahat eden gençlerin yüzdelik oranda en çok gitmek istedikleri destinasyonlar arasında ABD ve Avusturalya’nın olduğu, bunu İngiltere’nin takip ettiği belirtilmiştir (TÜRSAB, 2020).

Orta Yaş Turizmi

Yetişkin yaş turizmi olarak da bilinen 25-60 yaş grubunda yer alan bireylerin katılım gösterdikleri turizm türüdür. Bu turizm türüne katılım gösteren bireyler, genellikle çalışma hayatı, aile vb. sorumluluklara sahiptirler (Şahiner, 2012: 14). Bu yüzden seyahat seçimlerini ona göre ayarlayan bu bireyler genellikle yaz aylarında kendi araçlarıyla uzun bir tatili tercih ederler (Hayta, 2008: 32).

Üçüncü Yaş Turizmi

60 ve üzeri yaş grubunda yer alan bireylerin katılım gösterdikleri turizm türüdür. Bu turizm türüne katılım gösteren bireyler artık yaşlanmanın etkilerini göstererek hayatlarının dinlenme dönemine geçmek isterler (Akbaş vd., 2018: 712). Ülkelere göre emeklilik yaşı farklılık gösterse de artık belli bir yaştan sonra çalışma hayatı gibi sorumluluklarını sonlandıran bu bireyler, seyahatlerinde konfor, ulaşım, sağlık vb. imkânları önemsemektedirler (Özkan, 2014: 30; Sert, 2019: 201). Ayrıca yeterli zamana ve satın alma imkânına sahiplerdir. Bu yüzden farklı yıllarda yapılan konferanslarda ve çalışmalarda, dünya turizmi için üçüncü yaş turizminin önemi vurgulanmıştır (Yıldırım, 1997: 78; Özdiçiner, 2008: 135).

Sürekli artan nüfusun içerisinde yer alan yaşlı bireylerin sayısı bunu destekler niteliktedir. 2019 yılında dünyada yaşlı nüfusunun 703 milyon 711 bin 487 kişi olduğu tahmin edilirken, ülkemizde de bu sayı 7 milyon 550 bin 727 kişiye ulaşmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Ülkelere ve bireylerin gelirlerine göre destinasyon seçimleri değişse de çoğunlukla kültür, sağlık, kruvaziyer, inanç turizmi gibi turizm çeşitlerini tercih etmektedirler (Hacıoğlu ve Şahin, 2011: 22). Buna bağlı olarak düzenli tatile çıkma alışkanlığına sahip olan bu bireylerin seyahat harcamaları da tatilde artış göstermektedir (Ceylan, 2018: 672; Albayrak, 2014: 350). Bu yaş grubunda yer alan bireylerin yoğun olduğu ülkeler arasında ise ABD, Almanya, İsviçre, İngiltere, Kanada, Japonya, Fransa ve Avusturya bulunmaktadır (Kılıçlar vd., 2017: 90). Aynı zamanda kendilerini yaşlı hissetmelerinin önüne geçebilmek için farklı ülkelerde “kır saçlılar”, “kıdemli vatandaşlar”, “genç kalabilenler” gibi isimlerle anılan bu gruba teşvik amaçlı özel paket turlar ve programlar da hazırlanmaktadır (Aydemir ve Kılıç, 2017: 6).

2.2.3. Katılanların Sosyoekonomik Durumuna Göre Turizm Çeşitleri

Bireylerin ekonomik ve sosyal statüleri, turizm faaliyetlerine katılmalarında önemli bir etkidir. Sosyoekonomik duruma göre tatil türlerini, sosyal ve lüks turizm olmak üzere ikiye ayırmaktayız.

Sosyal Turizm

Toplumda yer alan bütün bireylerin dinlenme ve izin haklarını kullanarak turizm faaliyetlerinde yer almaları düşüncesini esas alan sosyal turizm, ekonomik anlamda durumu orta ve alt seviyede olan bireylerin bazı özel teşvikler ve uygulamalar sayesinde

katılım gösterdikleri turizm türüdür (Bıçkıcı vd., 2013). Sosyal turizm; emeklilerin, işçilerin, memurların, gençlerin, çiftçilerin, bedensel engellilerin, esnaf ve zanaatkarların yer aldığı bir turizm türüdür (Kızılırmak ve Ertuğral, 2012: 37). Bu turizm türünde önemli olan, toplumlara ve yerel alanlara fayda sağlayan turizmi geliştirmek ve daha fazla insanı tatile çekebilmektir (ISTO, 2020). Yapılan çalışmalarda, özellikle aileler açısından da faydalı olduğu düşünülen sosyal turizmin, bireyin sosyal ağlarını genişlettiği ve özsaygıyı geliştirdiği sonucu elde edilmiştir (Morgan vd., 2015: 4). Devletin de desteklediği ve üzerinde durduğu konu, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planında da yer almıştır (Sonuç ve Oral, 2017: 43). Özellikle Türkiye’de belediyeler tarafından uygulanan sosyal turizm teşvikleri, hükûmet tarafından sunulan tatil kredileri, indirimli biletler buna örnektir (Akdemir, 2019: 29). Covid-19 salgını sürecinde de risk devam ederken bazı ülkeler, bireyleri, kendi ülkelerini keşfe çıkmaları yönünde teşvik etmekte ve bunun için tatil kredisiyle birlikte taksit imkânları sunmaktadır (Hürriyet Gazetesi, 2020).

Lüks Turizm

Ekonomik geliri çok iyi durumda olan bireylerin katılım gösterdiği turizm türüdür (Hayta, 2008: 33). Bu grupta yer alan bireylerin gelir durumu oldukça iyidir. Bu yüzden pahalı ve konforlu seyahati tercih ederler. Golf turizmi, kruvaziyer turizmi, av turizmi, kumar turizmi ilgi gösterdikleri turizm çeşitlerindendir. Örneğin; özel ilgi turizmi içerisinde değerlendirilen glamping işletmeleri de belli bir yaştan sonra zorlu kamp ortamıyla uğraşmak isteyen fakat lüks ortam arayanlar için geliştirilmiştir (Göktaş vd., 2017: 118). Bu gibi niş pazar özelliği taşıyan özel ilgi turizmi de lüks turizm olarak değerlendirilebilir. Turizm endüstrisinde hızla büyüyen lüks turizm pazarındaki pay da yıldan yıla artış göstermektedir (Trihas vd., 2020: 62). Venedik, Londra, Paris, Roma, Barselona gibi destinasyonlar ise Avrupa’da lüks turizm hizmeti veren gelişmiş yerler arasındadır (Ivanov, 2017: 23). Fakat aynı zamanda turistlerin seçtiği destinasyonların dışında buralardaki davranış şekilleri de lüks turizmi yansıtmaktadır (Correia vd., 2020: 2).

Covid-19 salgını sürecinde ise Türkiye’de lüks turizmde temmuz ayında yüzde yüz doluluk olduğu açıklanmıştır (Sabah Gazetesi, 2020). Aynı zamanda bu dönemde Türkiye’de kruvaziyer turizm adına yapılan “Gemini” isimli gemiye talepler doğrultusunda yatırım yapıldığı ve buna uygun önlemler alındığı da bilinmektedir (Anadolu Ajansı, 2020).

2.2.4. Katılanların Kişi Sayısına Göre Turizm Çeşitleri

Kişi sayısına göre turizm çeşitleri, bir turizm faaliyetindeki katılımcı sayısı göz önünde bulundurularak bireysel turizm, grup turizmi ve kitle turizmi olarak sınıflandırılmaktadır.

Bireysel Turizm

Kişilerin bireysel olarak katılım gösterdiği bu turizm çeşidini daha çok gelir durumu iyi olan öğrenci veya okulunu yeni bitirmiş olan gençler tercih etmektedirler (Garda, 2010: 10). Çoğunlukla Batı Avrupa ülkelerindeki vatandaşların katılım gösterdiği bireysel turizm faaliyetlerine katılım oranının gittikçe arttığı bilinmektedir. İlk başlarda genellikle erkeklerin tercih ettiği bilinen bireysel turizme son zamanlarda kadınların da katılım gösterdiği gözlenmektedir. Farklı motivasyon unsurları ve sektörün gelişmesi insanları bu faaliyetlere katım gösterme hususunda olumlu etkilemektedir (Kozak, 2002: 14). Covid-19 salgını sürecinde de tatilden vazgeçemeyen bireyler için, izole imkânı yüksek olan ve daha az tehlike arz eden bireysel turizme katılımın tercih edildiği bilinmektedir (Haberler, 2020).

Grup Turizmi

Toplumsal olarak grupların birlikte katılım gösterdikleri turizm çeşididir. Katılım gösteren kişi sayısı 11-16 kişidir. Bu yönüyle kitle turizminden ayrılır (Selçuk, 2015: 41). Aynı zamanda dünyada yaygın olarak faaliyet gösteren bir turizm çeşididir (Tuban, 2019: 3). Covid-19 salgını öncesinde turlarla veya arkadaş gruplarıyla organize bir şekilde grup turizmini gerçekleştirenlerin, salgın sürecinde bu faaliyetleri özleyebileceği tahmin edilmektedir.

Kitle turizmi

Kişilerin topluluklar halinde katılım gösterdikleri turizm çeşididir. Çoğunlukla paket turların tercih edilmesiyle oluşan ve üzerinde durulan bir turizm çeşididir (Chong, 2020: 158; Gökali, 2019: 24). 1960'larda dünyada başlayan bu turizm çeşidi Türkiye'de de Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile gelişim göstermeye başlamıştır (Bakır ve Çelik, 2020: 326; Dünder, 2019: 24). Almanya ve İskandinav ülkeleriyle başlayan bu gelişim, sonrasında sırayla gelişmiş ülkelere başlayıp gelişmekte olan ülkelere doğru yol almıştır (Kasalak, 2014: 29). Fakat şu an Covid-19 salgınıyla bireysel turizm faaliyetlerinin artması ve kişiye özel turizmin geliştirilmeye çalışılmasıyla kitle turizm hareketlerinin azalacağı öngörülmektedir. Bu durumun, Türkiye de dâhil olmak üzere

birçok ülkeyi etkisi altına alacağı beklenmektedir (Aydın ve Doğan, 2020: 104; Akyol, 2020). Çoğu ülke için kitle turizmi önem arz etse de Covid-19 salgını nedeniyle alınan önlemler ve sonrasında kaldırılan yasaklara rağmen bazı ülkelerdeki muhtelif şehirlerde (Amsterdam, Venedik) kitle turizmine karşı kısıtlamalar istenmiş, bununla birlikte imza kampanyaları başlatılmıştır (Yeşil Gazete, 2020).

2.2.5. Katılanların Amaçlarına Göre Turizm Çeşitleri

Bireyler, turizm faaliyetlerine farklı amaçlarla katılmaktadırlar. Amaçlarına göre turizm çeşitlerini aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

Deniz Turizmi

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de talep edilen ve ekonomik getirisi yüksek olan bir turizm çeşididir. (Muslu, 2018: 184). Denizle ilgili faaliyetlere katılım göstermek isteyenlerin gerçekleştirmiş olduğu bu turizm türü çeşitlilik göstermektedir (Kan, 2019: 4). Deniz, kum ve güneş üçlemesinin dışında günlük tekne gezileri, su altı dalışı, balıkçılık gibi faaliyetleri de içinde barındırır (Özbek, 2014: 28; Pınar ve Sarı, 2017: 56). Ülkemizde de gelirlerimizin %20’lik kısmını karşıladığımız deniz turizmi, aynı zamanda sahip olduğumuz uzun kıyılarla, temiz denizlerle, ödüllü plajlarla da avantajlı bir konuma sahiptir (Kozan vd., 2014: 117). Covid-19 salgını nedeniyle alınan önlemler ve sonrasında kalkan kısıtlamalar ile de deniz turizminde hareketlilik başlamıştır (Vatan Gazetesi, 2020). Deniz turizminde önemli merkezlerden olan Antalya’nın da bu süreçte uzayan sezonla, Eylül ayında 1 milyon turist çekebilmesi önemli bir başarıdır (Takvim Gazetesi, 2020).

İnanç Turizmi

Kişilerin kutsal saydıkları yerlere yönelik inançlarını ve ibadetlerini gerçekleştirdikleri ziyaretler olarak bilinen turizm çeşididir (Okonkwo ve Nzeh, 2009: 287; Eren, 2020: 22). İnanç turizmi; insanları ruhsal olarak rahatlatmasının yanı sıra bölgeler için de gelişime katkı sunması açısından önemini giderek artırmaktadır (Kaçar, 2020: 27; Civelek, 2020: 140). En son verilere baktığımızda 2019 yılında inanç turizmi için yurt dışından gelen vatandaşların sayısı 80.643 iken yurt dışına çıkan vatandaşların sayısı ise 377.177’dir (TÜİK, 2020). Türkiye’de turizm yatırımları için nasıl bir “yeniden yapılandırma” çalışmasının yapılması gerektiği konusunda yapılan bir araştırmada fikirlerine başvurulmuş seyahat acentesi görevlileri, akademisyenler ve turizm işletmecileri ise, en çok yatırımın inanç turizmine yapılması gerektiği yönünde görüş

belirtmişlerdir (Özgen, 2012: 257). Çünkü bu amaçla yapılan seyahatler bireylerin manevi açıdan ihtiyaçlarının giderilmesiyle bireyleri motive eden ve farklı güdülerin birleşmesiyle seyahate iten faktörlerdendir (Demir, 2022: 13). Ülkemizde de çeşitli projelerle desteklenen ve geliştirilen inanç turizmi, korona virüsüne karşı alınan tedbirlerle beraber ilgi görmeye devam etmektedir. Önemli çekim merkezleri bulunan ülkemizde bu ilginin artacağı ve beklenen talebi sonrasında da çekebileceği düşünülmektedir (Hürriyet Gazetesi, 2020; Haber7 Gazetesi, 2020).

Sağlık Turizmi ve Termal Turizm

Sağlık turizmi, insanların çeşitli sağlık hizmetlerinden faydalanmak için yapmış oldukları seyahatleri kapsar. Özellikle kişiye özel hizmetin sunulduğu bir turizm çeşidi olmasıyla uluslararası boyutta da ilgi gösterilmektedir (Doğan, 2019: 5-6). Sağlık turizmi içerisinde yer alan termal turizm ise, insanlara şifalı suların yanı sıra farklı tedavi yöntemleriyle hizmet veren bir turizm türüdür (Deniz, 2019: 16). Özellikle sunmuş olduğu bu çeşitli tedavi yöntemleri, bireylerdeki stres ve yorgunlukların giderilmesi noktasında olumlu etkiler sağlayarak sağlık turizminin turistlerin tatil tercihlerinde ön planda yer almasını sağlamaktadır (Hoşer, 2022: 38).

Dünya genelinde önemli görülen sağlık turizmine çeşitli yatırımlar yapılmaktadır; çünkü ekonomide genel olarak yüksek bir paya sahiptir (Kostadinova ve Katsarova, 2019: 528). Bunun yanı sıra insanlar için rahatlatıcı olduğu, vücudu iyileştirdiği ve gençleştirdiği iddia edilmektedir. Bu yüzden bireylerin gerçekleştirecekleri seyahatlerde fiziksel ve zihinsel rahatlama elde etmek, stres ve kaygıyı azaltmak ve motive olmak amacı bu bireyler için önemlidir (Lee vd., 2020: 5). Sağlık turizmi, özellikle gelişmiş ülkelerde bir yaşam tarzı ve sağlık kaynağı olarak görülmekte ve bu yönde çalışmalar yapılarak farklı merkezler aracılığıyla sağlık turizmi alanında çeşitli faaliyetlerin gösterildiği bilinmektedir. Almanya, Japonya, İtalya, Fransa gibi ülkelerin ise bu turizm alanında geliştiğini ve önemli bir yer tuttuklarını söyleyebiliriz (Akar, 2020: 44-46).

Türkiye'nin de sağlık turizmine önem verdiği ve çeşitli projeler geliştirerek bu alanda dünyanın önemli destinasyonları arasında olmayı hedeflediği bilinmektedir (KTB, 2020). Fakat son yıllarda gelişim kaydeden sağlık turizmi ülkemizde Covid-19 salgınının etkisiyle ciddi bir düşüş yaşamış olup bu durum rakamlara da yansımıştır (Turizm Ajansı, 2020). Doğal olarak insanların titiz davranmaları gerektiği bu dönemde genel olarak sağlık turizmi kapsamında verilen hizmetlerde de güvenlik önlemleri

artırılmış olup seyahat kısıtlamalarının kalkmasıyla ve normalleşme sürecinin başlamasıyla birlikte ilerleme kaydedileceği düşünülmektedir. Ülkemizde de Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) ve Türkiye Turizm, Tanıtım ve Geliştirme Ajansı (TGA) tarafından yapılan uluslararası tanıtım çalışmalarının da yer aldığı bir çevrimiçi platformda, sağlık turizmi merkezlerinin isimleri yayımlanmıştır. İstanbul, Ankara, Adana, Antalya, Bursa, Edirne, Kayseri, Mersin illeri listede yer alırken bu destinasyonlarda uygulanan hizmetin, teknolojik unsurların ve sağlık ekipmanının ön plana çıktığı vurgulanmıştır (Turizm Günlüğü, 2021).

Yat Turizmi

Deniz turizminin alt segmentlerinden biri olan yat turizmi, kişilerin kendi yatları ya da kiraladıkları yatlarla denizde gerçekleştirdikleri seyahatlerdir (Işık, 2010: 7). Özellikle 1990'lı yıllardan sonra gelişim göstermeye başlayan bu turizm türü son yıllarda önemini daha da artırmıştır. Yat turizminin, gelişim göstermeye açık olması ve ülkeye bıraktığı gelirin yüksek olması noktasında da avantajlı bir konuma sahip olduğunu söyleyebiliriz (İldırım, 2017: 33). Dünyada ABD, Fransa, İspanya, İtalya gibi ülkelerde gelişim gösterirken ülkemizde de Güney Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan donanımlı limanlarda yat turizmi hizmeti verilmektedir (KTB, 2020). Türkiye'de de Covid-19 salgını sürecinde etkilenen turizm faaliyetleri, normalleşme süreciyle birlikte tatil planı yapan tatilcilerle biraz olsun ilerleme kaydetmiştir. Daha izole bir tatilin gündemde olduğu bu dönemde ise yat turizmine talep artmış ve birçok kişinin tercih ettiği bir turizm çeşidi olmuştur (Turizm günlüğü, 2020). Bu süreçte Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği'nin (MÜSİAD) Karavan Park Projesi de hayata geçirilmiş ve bu projenin pandemi nedeniyle yaşanan gelir kaybına ve bölgesel kalkınmaya alternatif bir çözüm olabileceği düşüncesi dile getirilmiştir (TOURMAG Dergisi, 2020).

Yayla Turizmi

İnsanların genellikle yaz aylarında bir süreliğine doğayla baş başa kalmak, şehirden uzakta kafa dinlemek amacıyla yaylada gerçekleştirilen faaliyetlere katılım gösterdikleri turizm çeşididir. Ülkemizde yayla kültürü çok eskilere dayanmakla birlikte dağlık alanların da fazla olması zamanla yaylacılığın gelişmesini sağlamıştır (Çelenk, 2020: 19). Bununla birlikte doğal güzelliklerin de öne çıkartılması ve çeşitli etkinliklerin geliştirilmesiyle çoğu yer yayla turizmine açılmış ve buralarda aktif bir şekilde yayla turizmi yapılmaya başlamıştır. Kitle turizminin dışına çıkmak ve özel ilgi turizmi

çeşitlerine yönelmek isteyen bireyler için alternatif turizm türlerini deneyimlemek önem arz etmektedir (Haberal, 2011: 73-77); çünkü artık günümüzde farklı kültürleri tanımak ve yöresel lezzetleri tatmak isteyenlerin, ayrıca huzuru doğada arayanların sayısı gittikçe artmaktadır. Öte yandan, yemyeşil bitki örtüsü, doğal gölleri ve temiz havası ise bu alanları daha çekici kılmaktadır (İnan, 2020: 70-71). Yapılan çalışmalarda da doğayla baş başa kalınması ve bu alanlardaki faaliyetlerin deneyimlenmesinin insanlar üzerinde oluşan stresi azaltması yönünde fiziksel ve zihinsel bir rahatlama sağlayarak bireylerin mutlu olmasına katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Winter vd., 2020: 3). Ülkemizde önemli bir yere sahip olan ve son yıllarda hızla gelişim gösteren yayla turizmi çeşitlilik göstermektedir (Bilici ve Işık, 2018: 6). Özellikle sahip olduğumuz doğal güzellikler, iklim koşulları, peyzaj özellikleri, kırsal alanlarda alışılan geleneksel yaşam tarzı yayla turizmiyle uyushmaktadır. Gerçekleştirilen atlı doğa gezileri, dağ yürüyüşleri, yamaç paraşütü, safari vb. faaliyetlerin yapıldığı bu alanlar yayla turizmi için oldukça elverişlidir (Bay, 2014: 22). Covid-19 salgını normalleşme sürecinde ise özellikle insanların bireysel turizm faaliyetlerine yöneldikleri ve temiz havayı tercih ederek talebin yayla turizmine doğru arttığı gözlemlenmiştir (Haber7 Gazetesi, 2020).

Mağara Turizmi

Alternatif turizm türlerinden biri olan mağara turizmi, turizm amaçlı kullanımda olan mağaralara yapılan ziyaretleri kapsamaktadır. Mağara turizmi, özellikle yeni yerler keşfetme ve öğrenme konusunda da fırsatlar sunmaktadır (Atsan ve Çetinsöz, 2019: 262). Çeşitli amaçlarla kullanılabilen bu mağaralar aynı zamanda kültürel ve doğal miras özelliği taşımaktadırlar. Özellikle son yıllarda çevrelerindeki unsurlarla daha çekici hale getirilen mağaralar, turizmde önemli bir rol oynamaktadır (Yozcu, 2020: 1498). Bu yüzden mağara turizmi, mağaraların çevresindeki güzel manzaraların tadını çıkarmak isteyen ve buna ilgi duyan insanların tercihleri arasındadır (Kim vd., 2008: 302).

Covid-19 salgını sürecinden etkilenen turizm türlerinden biri olan mağara turizmi de normalleşme süreciyle birlikte ilgi görmüştür. Örneğin; Gümüşhane'nin Torul ilçesinde yer alan ve turizm için önemli mağaralardan biri olan Karaca Mağarası alınan önlemlerle 1 Haziran'da ziyarete açılmış ve sadece dört günlük bayram tatilinde yaklaşık 5 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir (Cnn Türk Gazetesi, 2020). Ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde ise diğer ülkelere göre çok avantajlı bir konumda olduğumuzu ve turizm çeşitliliği noktasında da mağaraların önemli bir potansiyel

oluşturduğunu söylememiz mümkündür. Bu noktada yapılan altyapı çalışmalarıyla ve araştırmalarla da konunun desteklendiğini ifade edebiliriz (KTB, 2022). Hem yerel hem de ulusal ölçekte yapılan bu çalışmalar turizm açısından önem arz etmektedir. Örneğin; Tokat'ta bulunan Ballica Mağarası'yla ilgili son zamanlarda yapılan çalışmalara hız verilerek UNESCO Dünya Mirası Listesine kalıcı olarak sokulmak istenmesi, konuyla ilgili güzel bir örnek niteliğindedir. "Dünya Miras Listesi Yolunda Ballica Mağarası Projesi" olarak başlatılan çalışmalar kapsamında bölgede birçok düzenlemelerin yapıldığı ve yeni faaliyet alanlarının oluşturulduğu ifade edilmektedir (Anadolu Ajansı, 2022).

Kongre Turizmi

Uluslararası ekonomiye önemli katkısı bulunan turizm çeşitlerinden biri olan kongre turizmi, önceden belirlenmiş olan bir programa yurt içi veya yurt dışından ilgili kişilerin katılım göstermeleriyle gerçekleşmektedir (Dinçer, 2019: 5; Kasagranda, 2017: 76). İngilizce kısaltması M.I.C.E. (meeting, incentives, conferences ve exhibitions) olarak bilinen bu turizm türünde amaç, bir grup insanın ortak nedenlerden dolayı bir araya gelmesi ve toplantı, konferans gibi etkinliklerin bu grupta değerlendirilmesidir (Geranaz ve Yılmaz, 2022: 885). Her yıl gelişim gösteren kongre turizminde ABD'nin ve Avrupa ülkelerinin payı ise oldukça yüksek düzeydedir; çünkü ABD ve Avrupa'daki çoğu şehirde kongre merkezlerinin bulunması ve bu konuya önem verilmesi önemli bir etken oluşturmaktadır (Yakut, 2019: 33). Bu turizm türünde asıl amaç kongrelere katılım göstermek gibi görünse de kongre turizmi, turizme ve ekonomiye farklı noktalarda birçok fayda sağlamaktadır. Daha geniş boyutuyla düşündüğümüzde ise sosyal ve kültürel ilişkilerin kurulması ve bu ilişkilerin gelişiminde küresel bir etki oluşturmaktadır (Bozkurt, 2020: 26). Türkiye'de de İstanbul başta olmak üzere Ankara, Antalya, İzmir, Muğla, Bursa ve Kapadokya kongre turizminde önemli destinasyonlarımız arasındadır (Akova ve Baynazoğlu, 2012: 361).

TÜRSAB'ın 2019 yılında hazırladığı rapora göre, Covid-19 salgını sürecinde en çok etkilenen turizm türlerinden biri olan kongre turizminin, 2020 yılında yükselişte olacağı beklentisi ve tahminleri, salgın nedeniyle olumsuz yönde etkilemiştir. Salgınla birlikte bu tür konferans ve kongre etkinliklerine yönelik seyahatlerin bir süre daha azalacağı öngörülmektedir (TÜRSAB, 2020). Fakat normalleşme sürecinde Türkiye'de faaliyet gösteren 19 firmanın bir araya gelerek kurmuş oldukları platformda 36 maddelik bir rapor hazırlamışlar ve bu raporu Kültür ve Turizm Bakanlığına sunarak aldıkları

önlemlerle, katılımların hibrit kongre modeli yoluyla gerçekleşmesini beklediklerini belirtmişlerdir (Turizm Günlüğü, 2020).

Kamp ve Karavan Turizmi

Kişilerin kendi imkânlarıyla karavan veya çadırlarıyla katılım gösterdikleri bir turizm çeşididir. Kamp ve karavan turizminde amaç daha ucuza tatil yaparak farklı yerleri görmek isteyen insanlara yönelik merkezler oluşturmaktır. İşletme belgesiyle çalışan bu merkezler, genellikle özel donanımlı olup park ve konaklama imkânı sunmaktadır (Şenol, 2011: 481). Dünya genelinde bu merkezlerin gelişmesinde ve bu imkânların iyileştirilmesinde kamp turizmine yönelik talebin artması önemli bir etken olmuştur (Lee, 2020: 2). Literatürde değerlendirdiğimizde kamp turizmi daha çok gelir seviyesi düşük kişilerin, karavan turizmi ise yeterli boş zamana sahip kişilerin tercih ettiği turizm türünü oluşturmaktadır. Ülkemizde ise bu turizm faaliyetlerini gerçekleştirebileceğimiz birçok alan bulunsa da genel olarak Ege ve Akdeniz bölgesinde buna yönelik uygun alanlar fazlalık göstermektedir (Akpur ve Zengin, 2019: 5). Kişilerin eğlenerek katılım gösterdikleri karavan turizmine Avusturalya’da da talep oldukça fazladır (Galadyk ve Podhorodecka, 2020: 1).

Türkiye’de de gelişim göstermeye devam eden ve önemli destinasyon merkezlerinde faaliyet gösteren kamp alanları bulunmaktadır. Doğa ile iç içe olmayı, sakinliği ve huzuru tercih eden insanlardan talep gören alternatif bir turizm türü olan kamp turizminin gelecek yıllarda daha da gelişim göstereceği ön görülmektedir (Şalk, 2018: 132). Özellikle Covid-19 salgınıyla birlikte insanların daha mesafeli ve izole tatilleri tercih etmeleri, kamp ve karavan turizmine olan talep beklentisini de artırmıştır (Şengel vd., 2020: 1433). Bir seyahat sitesinde yapılan ankete göre de kamp turizmine katılmak isteyenlerin oranının %45’lere çıktığı sonucu elde edilmiştir (Turizm günlüğü, 2020). Aynı zamanda bu seyahat sitesi Türkiye’de yer alan en iyi kamp alanlarının Karagöl, Akyaka, Gökçetepe, Ballıkayalar, Kaz Dağları, Kabak Koyu, Adrasan, Çameli ve Uçmakedere olduğunu da belirtmiştir (Turizm günlüğü, 2020).

Kış Turizmi

Kişilerin genellikle kış sporlarına katılım göstermek amacıyla belli bir dönemde uygun yerlerde konaklama, dinlenme ve alternatif aktivitelerden yararlanmak için yapmış oldukları seyahatlerdir (Ercan, 2019: 10). Bu aktivitelerin çoğu dağlarda gerçekleştirilen kar ve buzla ilgili sporlar olduğu için kış turizmi sporları olarak da anılır (Müller, 2019:

4). Dağlar diğer alanlara oranla bozulmayan ve önemli doğal kaynaklara sahip olan alanlar olduğundan, kış turizmi insanlar için alternatif bir turizm çeşididir (Giachino, 2019: 2). Aynı zamanda yüksek maliyet ve yatırım gerektiren bir turizm çeşidi olan kış turizmi, gerekli teşvikler ve yatırımlar yapıldığı sürece yüksek getirisi olan bir turizm türüdür (Paksadze, 2019: 34). Bu bağlamda, kış turizminde İsviçre, İtalya, Fransa, Avusturya gibi ülkeler kendilerini geliştirmiş ve popüler hale gelmiştir (Kara, 2020: 12). Ülkemizde de sürekli gelişim gösteren bir turizm çeşidi olan kış turizmi alanında, Turizm Bakanlığı tarafından işletme belgeli 28 kayak merkezi bulunmaktadır. Bakanlık dışında da farklı idareler tarafından belirlenen ve hedef gösterilen alanları da eklediğimizde bu sayı 51'e ulaşmaktadır (TÜRSAB, 2020). Bununla birlikte yatak kapasitesiyle, tesisleriyle Erzurum-Palandöken, Bursa-Uludağ ve Bolu-Köroğlu ilk üç sırada yer alırken, Kars-Sarıkamış ve Kayseri-Erciyes'in ise yatak kapasitesi en fazla artırılması planlanan kayak merkezleri arasında olduğu bilinmektedir (Adamış ve Özçoban, 2020: 7).

Botanik Turizmi

Flora turizmi, bitki gözlemciliği olarak da ifade edilen ve ekoturizmin bir alt başlığı olarak değerlendirilen botanik turizmi, zamanla ön plana çıkmak suretiyle farklı bir turizm çeşidi olarak değerlendirmeye alınmıştır. Botanik turizmi farklı yerlerde yetişen bitkileri yakından görmek, yerinde inceleyebilmek, doğanın rahatlatıcı etkisiyle bunları keşfetmek isteyen ve bunlara ilgi duyan kişilerin katılım gösterdiği bir turizm çeşididir (Ray vd., 2019: 465; Erken vd., 2019: 2). Fransızca kökenli 'botanique' kelimesinden dilimize geçmiş olan ve bitki bilimi anlamına gelen botanik kavramı TDK'ye göre de otsu veya çalı türü bitkilerin yetiştirilip incelendiği halka açık bahçe botanik park ve nebatat bahçesi olarak tanımlanmaktadır (Özgenç, 2019: 59).

Avrupa'da Rönesans Dönemi'nde yaygınlaşan botanik bahçeleri doğal güzellikleriyle insanları stresten uzaklaştıran yerler olarak gün geçtikçe turizm açısından da değer görmektedir (Var ve Karaşah, 2010: 1469; Çarbuğa ve Pekerşen, 2017: 27). Botanik bahçeler Avrupa ülkelerinde önemli görülen ve talep edilen alanlardır. Türkiye açısından değerlendirdiğimizde de ülkemiz, coğrafi konumu ve iklimiyle bitki çeşitliliği en fazla olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bitkilerin 3000'den fazlasının endemik olması ise botanik turizmi için önemli bir fırsat sunmaktadır (Sayılan, 2008: 474). *Bunlar* aynı zamanda bölgesel olarak da ekonomiye katkı sağlamaktadırlar (Karaköse ve Terzioğlu, 2019: 117). Türkiye'de yerli turistler için biraz daha yeni olan bu turizm

çeşidine ise daha çok yabancı turistlerin katılım gösterdiği görülmektedir (Dilaver, 2017: 558). Botanik turizmi kapsamında rekreatif alanlarda gerçekleştirilen fotoğraf çekimleri, bisiklet turları da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Turizme Bakış, 2020).

Covid-19 salgınıyla durgunlaşan turizm faaliyetleri ve ekonominin ise gerekli önlemlerin alınması, daha kişisel turizm çeşitlerine ilgi gösterilmesi, insanların, doğaya olan özlemlerini azaltabileceği turizm çeşitlerine yönelmesi ve bu alanlarda gerekli yatırımların yapılmasıyla toparlanabileceği öngörülmektedir (Kent Gazetesi, 2020).

Hava Sporları Turizmi

Spor turizminin bir alt başlığı olarak incelenen ve hava sporları turizmi olarak gelişim gösteren bir turizm çeşididir (Albayrak, 2013: 190). Hava sporları turizmi, bireylerin hava araçları kullanılarak gerçekleştirilen spor faaliyetlerine izleyici olarak ya da deneyimlemek amacıyla katılım gösterdiği seyahatlerdir (Ören, 2018: 19-20). Yamaç paraşütü, yelken, kanat, planör, paraşüt, balon gibi araçlarla yapılan hava sporları turizmi heyecan vermesi ve uçuş duygusunu tatmin etmesiyle macera tutkunu olan kişilerin, özellikle gençlerin daha fazla tercih ettiği bir turizm çeşidi olmuştur (Tuban, 2019: 21). Bu turizm türüne katılan kişilerin genel olarak eğitim ve gelir seviyesinin yüksek olduğunun bilinmesi, yapılan turistik harcamalara ve kültürel etkilere katkı sağlamaktadır. Hava sporları turizminin hem kendi ülkemizde hem de farklı ülkelerde gelişen bir turizm çeşidi olması, turistik ürünün çeşitlenmesini ve uygulanabilir destinasyonlarda faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesini mümkün kılması, kişiler için de ekstra motivasyon unsuru oluşturmaktadır (Diker vd., 2016: 94). Örneğin Türkiye’de Kapadokya’da popüler hale gelen sıcak hava balonu, Fethiye Ölüdeniz ’deki yamaç paraşütü bu faaliyetlere örnek verilebilir. Ayrıca Türkiye bu noktada keşfedilmesi gereken avantajlı bir ülkedir (Zorba vd., 2004: 326).

Golf Turizmi

Golf turizmi, golf sporu ile ilgili yapılan etkinliklere aktif katılım gösteren kişilerin yapmış oldukları seyahatleri içerir. Bu kişiler özellikle golf oynamak için farklı bir yere tatile gidebildikleri gibi, gittikleri gezilerde de golf turizmine katılabilirler. Genellikle gelir durumu yüksek üçüncü yaş turistlerin tercih ettiği bir turizm çeşidi olmasına rağmen, golf turizmi son yıllarda genç nüfusun da tercih ettiği bir spor dalı olmuştur (Rahmaloğlu, 2019: 29-35).

1600'lü yıllarda İngiltere'de başlayan golf, daha sonraları bu spora yönelik olarak uygulanan farklı politikalarla geniş alanlara yayılmıştır. Özellikle sömürgelerin etkisiyle başlayan göç hareketleri öncelikle bu sporun, daha sonra bu turizm çeşidinin beş kıtaya yayılmasını sağlamıştır. 1754 yılında ilk yazılı golf kurallarının belirlendiği ve bu kuralların St. Andrews Golfers tarafından yazılı hale getirildiği bilinmektedir (Çetin, 2008: 18).

1 Eylül ile 31 Mayıs tarihleri arasında geçerli olan golf sezonu ise kışın kapalı olan oteller adına bir avantaj olup bunun yanında turizmin de bütün bir yıla yayılmasında fayda sağlamaktadır. Ayrıca en hızlı gelişim gösteren turizm çeşitlerinden biri olan golf turizmi, genellikle gelir durumu iyi olan turistlerin ilgi gösterdiği bir turizm çeşidi olduğundan dolayı ülkeye döviz getirisi de fazladır. Dünyada en popüler golf sahalarının ise Las Vegas, Kuzey Carolina, İrlanda, Avustralya ve Yeni Zelenda'da yer aldığı bilinmektedir (Turizme Bakış, 2020). Türkiye'nin de bu anlamda önemli golf sahalarına sahip olduğu ve bu alanda kendini geliştirmeye çalıştığı söylenebilir. Özellikle Antalya bu konuda nitelikli golf sahalarıyla en iyi destinasyonlarımız arasındadır. Uluslararası niteliklere sahip bu sahalar, dünya çapında golf turnuvalarına ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahiptirler (KTB, 2020). Covid-19 salgını sürecinden etkilenen golf turizminde Türkiye Golf Federasyonu (TGF) tarafından uygulanması önerilen önlemler ile herkes için daha sağlıklı bir ortamın oluşturulabilmesi ve bunların uygulanabilmesi hedeflenmiştir. Bu yüzden 1 Haziran 2020'de Türkiye Golf Federasyonu tarafından işletilen sahaların kontrollü bir şekilde hizmet vereceği belirtilmiştir (Türkiye Golf Federasyonu, 2020). Fakat pandemi nedeniyle ülkelerin almış olduğu karantina kararları bu noktada golf turizmini derinden etkilemiş ve bu turizme yönelik talebi ciddi oranda düşürmüştür (Türkiye Turizm Gazetesi, 2020). İspanya'da yapılan bir araştırmaya göre ise ülke, getirisi fazla olan golf turizminden pandemi sonrası umutlu olduklarını belirtmişlerdir (Turizm Günlüğü, 2020).

Gastronomi Turizmi

Son yıllarda fazlaca talep edilen ve isminden söz ettiren bir turizm çeşidi olan gastronomi turizmi aynı zamanda sevilen, ilgi duyulan da bir turizm çeşididir. Literatüre bakıldığında farklı tanımların yapıldığı görülse de gastronomi kavramının tam anlamıyla tanımının yapılmasının güç olduğu dile getirilmiştir (Şimşek, 2020: 10).

TDK, bu kavramı iyi yemek yeme merakı, sağlığa uygun, hoş ve lezzetli mutfak düzeni ve sistemi olarak tanımlamıştır (TDK Sözlükleri, 2020).

Ayrıca iyi yemek yeme ve içecek içme sanatı olarak tanımlanan gastronomi, yiyecek ve içeceklerin de içinde bulunduğu sanat, tarih, kültür gibi farklı alanlarla da etkileşim halindedir. Gastronomi turizmi ise kişilerin yeme-içmeyle ilgili farklı tatları deneyimlemek amacıyla katılım gösterdikleri seyahatleri ifade etmektedir (Ercan, 2020: 1059). Geçmiş yıllarda farklı araştırmacılar tarafından da araştırılan gastronomi turizmi; yemek turizmi, mutfak turizmi, gurme turizmi, tatma turizmi, yiyecek turizmi gibi kavramlarla da ifade edilmiştir. Kişiler için motivasyon kaynağı olduğu düşünülen gastronomi turizmi, gelişmiş ülkelerde de önem verilen, ekonomik olarak da fazlaca kazanç sağlanabilen bir turizm türüdür. Özellikle dünyanın birçok yerine bu olayı tecrübe etmek için giden turistler ise “gastro turistler” olarak isimlendirilmektedirler (Şimşek, 2020: 12-15). Bölgelerin gelişmesine ve kalkınmasına da fayda sağlayan gastronomi turizmi, özellikle yöresel mutfak ve bunun sürdürülebilirliğinde de önemli bir rol üstlenmektedir. Yerel ekonominin ve kültürün ayrılmaz bir parçası haline gelen bu unsur, tarımın gelişmesinde, gastronominin bölgeye özgü imaj kazanmasında ve bir marka haline gelebilmesinde önemli avantajlar sağlamaktadır (Özçelik, 2019: 10).

Dünyada çeşitli kuruluşların kurulması, özel turların düzenlenmesi, gastronomi turizmiyle ilgili haftalık bültenlerin hazırlanması, bu turizm türüne ayrıca önem verildiğini göstermektedir. Farklı ürünleriyle öne çıkan Fransa, Hollanda, İtalya, İspanya, İsviçre gibi ülkeler ise gastronomi turizminde öne çıkan destinasyonlar arasında olup bu yönde kendilerini geliştirmektedirler (Özersin, 2019: 94). Örneğin; kısa bir süre önce İran, UNWTO tarafından düzenlenen bir kampanyaya katılarak gastronominin turizm için önemli olduğu ve bu yönde tanıtılması gerektiği düşüncesiyle ulusal bir komite oluşturmuştur. Komite, yerel yemeklerin somut olmayan kültürel miras listesine kaydedilmesi, yemek turlarının düzenlenmesi gibi girişimleri amaçladıklarını belirtmiştir (Tehran Times, 2020). Türkiye’nin de bu noktada gelişim gösterdiği, zengin mutfak kültürüyle ve çeşitli gıdalarıyla kendisini ileri sürebilme potansiyeline sahip olduğu bir gerçektir. Gaziantep, Hatay ve İstanbul Türkiye’de gastronomi turizmi adına akla gelen başlıca şehirler arasında yer almaktadır (Sami, 2019: 23-24).

Covid-19 salgını sürecinde de en çok etkilenen turizm türlerinden biri olan gastronomi turizminin kaybettiği güveni hijyen ile geri kazanabileceği ön görülmektedir.

Gastronomi Turizmi Derneği Başkanı Gürkan Boztepe de söyleşisinde kriz sonrası yiyecek-içecek sektörünün hızlı çıkış yakalayabileceğine, bununla birlikte hijyen ve dijitalleşmeye önem veren kurumların büyüyeceğine inandığını belirtmiştir. Aynı zamanda hijyen konusunda daha dikkatli davranan kişilerin “GT Uluslararası Hijyen Belgeli” restoranları tercih etmeleri gerektiğini, kendilerinin de bu noktada çalıştıklarını dile getirmiştir (Hürriyet Gazetesi, 2020). Bir gastronomi turistinin diğer turistlere göre daha fazla para harcadığını düşündüğümüzde gereken önlemlerin alınması ve uygulanması hem sağlık hem de sektör adına önem arz etmektedir. Örneğin; 2021 yılında Hatay’da yapılması planlanan ve Türkiye’de ikincisi gerçekleştirilecek olan EXPO organizasyonunun da gastronomi turizmine gereken morali verebilmesinin hedeflendiği ve bu yönde yapılan yatırımların, çalışmaların planlı bir şekilde yürütüldüğü belirtilmiştir (Sözcü, 2020). Covid-19 salgını sonrası alternatif çözüm yolları arayanlara da bu noktada kaliteli yatırımlar yapmaları ve dikkat etmeleri gerektiği vurgulanmıştır (Greek Travel Pages, 2020).

2.3. TATİL TERCİHİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

İnsanlar tatil seçimlerinde çeşitli faktörleri göz önünde bulundurmaktadır. Bunları kendi içinde kültürel, sosyal, kişisel ve psikolojik faktörler olarak sıralamak mümkündür.

2.3.1. Kültürel Faktörler

Bireylerin değer verdiği ve bir araya getirdiği gelenek ve görenekler, alışkanlıklar, dinî inanışlar, davranışlar ve zevkler kültürü oluşturan etmenlerdir. Kişilerin hayatında önemli bir yere sahip olan bu etmenler, bireylerin turistik alışverişlerinde ve kararlarında da etkili olmaktadır (Çakmakoglu, 2015: 25). Bu tercihler arasında farklı kültürleri tanımak isteyip bu amaçla seyahatlerine yön veren insanlar için de yaptıkları seçimlerde etkili olabileceği düşünülen kültürel öğeler doğru analiz edilmelidir (Moon ve Millison, 2000). Tüketici davranışlarıyla kültür arasında sıkı bir bağ vardır. Farklı kültürlerle sahip bireylerin yapmış oldukları tercihler farklılık gösterebilmektedir.

2.3.2. Sosyal Faktörler

Bireyin tatil seçimlerinde etkili olan diğer bir faktör ise sosyal faktörlerdir. Aile, danışma grupları, rol ve statüler bu başlık altında değerlendirilebilir. İnsanlar için değerli olan ve toplumsal yapının temeli olarak nitelendirilen aile kavramı, seçimlerde

ve davranışlarda da önemli bir etkidir. Tüketicinin turistik ürünleri satın alması noktasında ailedeki yapıya göre farklılıklar yaşanabilir (Ertürk, 2019: 30). Örneğin; çocuğu olan ailelerin özellikle tatil sezonlarında çocuk dostu olan otelleri tercih etmeleri, çocuğu olmayan bir ailenin tatil tercihinine göre farklılık göstermektedir (Güleç, 2006: 132). Bir diğer etken olan danışma grupları da bireylerin satın alma davranışları üzerinde etkilidir. Bu danışma grupları, bireyin tanıdığı ve sürekli çevresinde yer alan komşularından, akrabalarından, arkadaşlarından oluşabileceği gibi, tesadüfen karşılaştığı ve tanımadığı bireylerden de oluşabilmektedir. Özellikle tatil bölgesi ve konaklama tercihlerinde yakınlarının görüşlerini ve fikirlerini önemseyen bireyler, onların deneyimleri ve tavsiyeleriyle destinasyon seçimi yapabilmektedir (Ertürk, 2019: 29). Hayatlarının her anında farklı roller üstlenip statü taşıyan bireyler, seçimlerinde de buna uygun tercihlerde bulunacağı için roller ve statüler de bu seçimleri etkilemektedir (Curkan, 2019: 26-27).

2.3.3. Kişisel Faktörler

Bireylerin tatil ve turistik ürün seçimlerinde etkili olan bir diğer faktör ise kişisel faktörlerdir (Shih, 2015: 391). Bireyin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, mesleği, ekonomik durumu gibi etkenler kişisel faktörler altında değerlendirilebilir. Örneğin; bireylerin genç yaşta tercih ettikleri tatil türleri ile ileriki yaşlarda tercih ettikleri tatil türleri değişiklik gösterebilir (Öner ve Cansu, 2019: 114). Aynı şekilde, tüketicinin satın alma kararında önemli bir etken olan ekonomik durum da gelir durumu daha yüksek olan bireyin harcama ve tatil tercihlerinde kendisini göstermektedir (Ersoy ve Nazik, 2006: 314).

2.3.4. Psikolojik Faktörler

Güdüleme (motivasyon), algılama, öğrenme, tutum ve inanışlar bireyin satın almasında etkili olan bir diğer faktör olan psikolojik faktörler altında değerlendirilen etmenlerdir (Şimşek, 2008: 110). Bireyin harekete geçmesinde etken bir güç olan güdü (motivasyon) bir uyarılma sürecidir (Bilge ve Göksun, 2010: 139). Bu süreçte tercihler de etkilidir. Örneğin; sezon indirimleri veya erken rezervasyon imkânları birer motive edici etken olabilmektedir. Hizmet sunan üreticilerin çeşitli yöntemlerle bu süreçlere dâhil olmaları ise daha fazla tatil satmalarını sağlayabilmektedir (Akyüz ve Eroğlu, 2015: 100).

2.4. TEMEL İNSAN İHTİYACI OLARAK GÜVENLİK

Günümüzde önemli olan ve sıkça karşılaştığımız güvenlik kavramı TDK'ye göre toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu ve emniyet olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Kelime köküne baktığımızda güven kelimesinden türeyen kavram “tehlike bulunmaması hali, emin ve rahat olma” anlamlarına gelmektedir (Bülbül, 2019: 6). Diğer bir tanıma göre, güvenlik insanların duygularında, düşüncelerinde, davranışlarında, ilişkilerinde rahat olabilmeleri ve tehlikeli bir durumun olmaması halidir (Seçilmiş, 2005: 3).

Güvenlik kavramını barışla yakından ilişkilendiren Brauch (2008: 2) ise güvenliği, sosyal bilimlerde bireylere, konulara toplumsal adaletler ile değişen tarih koşullarına uyarlanan bir kavram olarak ifade etmiştir. Aynı zamanda güvenlik kavramı yoksulluk, şiddete maruz kalma, savaş ortamlarında bulunma gibi güvensizlik ihtimali olan durumları da ortadan kaldıracılabilmeyi ifade eder (Haser, 2018: 7). Güvenlik, sadece yaşamı tehdit edebilecek unsurlara karşı önlemler alıp sınırları korumak değildir; bunun yanında maddi ve manevi değerlere de sahip çıkabilmek, bunlara karşı olası tehditleri önleyebilmektir (Çakmak, 2007: 25).

İçerisinde emniyet, risk, tehlike, suç, tehdit gibi kavramları da barındıran güvenlik olgusu, aynı zamanda kişinin iç huzurunun ve refahının sağlanması koşuluyla güven duygusunun temin edilebilmesidir; çünkü bu duygunun insanlara aşılması durumunda kişi kendisini bu noktada huzurlu hissedebilecektir (Polat, 2019: 23-31).

Maslow'un ihtiyaçlar piramidinin ikinci basamağında da yer alan güvenlik ihtiyacı diğer ihtiyaçları gerçekleştirebilmek adına önemlidir. Bunun nedeni güvenlik problemleri yaşayan ve güvenlik konusunda sürekli endişeleri olan bireylerin rahat bir yaşam sürebileceklerini düşünmemeleridir. Geçmiş tarihlere baktığımızda savaşlar ve bu yüzden yapılan göçler buna örnek verilebilir (Kula ve Çakar, 2015: 197). Çok eski dönemlere dayanan bu kavram, kişilerin hayatlarının her anını etkileyen ve aynı zamanda hayatlarına yön veren bir kavramdır. Çok boyutlu olan ve farklı yönleriyle incelenen güvenlik kavramı özellikle insan güvenliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zamanla gelişim gösteren kavram, günümüzde de insanların ihtiyaçlarının ön planda tutulduğu ve buna göre şekil alan “yeni güvenlik” yaklaşımının da asıl amacının ne olduğunun sorgulanmasının ve güvenlik anlayışının gözden geçirilmesine yöneliktir (Kanneci, 2019: 8-9). Human Development Raport (HDR) 1994'te; Ekonomik

Güvenlik, Gıda Güvenliği, Sağlık Güvenliği, Çevre Güvenliği, Kişisel Güvenlik, Topluluk Güvenliği, Siyasi Güvenlik olmak üzere insan güvenliğini yedi kategoriye ayırmıştır (Kanneci, 2019: 10).

Aynı zamanda güvenlik kavramı, ekonomik çöküş ve krizleri, terörizmi, salgın hastalıkları, iç savaşları, fakirliği kapsayan ve devletlerin de kabul edip ön planda tuttıkları bir kavramdır (Torun, 2017: 227-228). Örneğin; tarihte birtakım sebeplerle ve güvenlik endişesiyle yapılan göçler insanların gruplar halinde hareket etmelerine neden olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015: 10). Yine bu şekilde hareket ederek güvende olabileceklerini düşünen insanlar, kendilerine gruplar halinde yaşam yerleri kurmuşlardır. Çok eski çağlarda yapılan mağara kapıları, kaleler ve surlar da insanların güvenlik ihtiyaçlarına yönelik yaptıkları ve geliştirdikleri uygulamalardandır (Yurtoğlu, 2020: 25).

2.4.1. İnsanların Risk ve Güvenlik Algısı

Algı, kişilerin çevrelerinde yaşanan olayları duyuşsal uyarıcılar ile birlikte analiz ettiği bir süreçtir. Aynı zamanda sadece duyuşsal vericilerin değil; farkına varma, bilincinde olma, idrak etme gibi etkenlerin de içinde olduğu bütünsel bir süreci ifade etmektedir (Taşkıran, 2010: 16-17). Bireylerin yaşadıklarını, gördüklerini ya da duyduklarını o anki durumla değerlendirip, yorumladığı ve anlamaya çalıştığı, kişiye özel bir süreçtir. Bu süreçte kişinin daha önce yaşadığı deneyimlerinin de etkisi vardır (Özarslan, 2014: 6).

Risk ise zarara uğrama tehlikesi, bir olayın meydana gelebilme olasılığının gerçekleşmesi şeklinde farklı tanımlarla açıklanmıştır (TDK, 2020). Kavramı incelediğimizde de literatürde geçmiş yıllarda farklı anlamlarla ve farkı alanlarda kullanılan kelimenin bu noktada turizm alanında kullanımı aşağıda ele alınmaktadır. Turistik ürün ve faaliyetlerden faydalanmak isteyen tüketiciler için ise algılanan risk, ürün seçimiyle başlayıp satın alma işlemini gerçekleştirene kadar verdiği ya da vereceği kararları ifade eder (Mitchell, 1999: 165). Turizm sektörü, içinde bulunduğu koşullar nedeniyle risk ve güvenlik algılarından hemen etkilenebilen bir sektördür. Bu yüzden insanların da önem verdiği ve dikkat ettiği bir konudur (Payam, 2020: 231). Yapacağı alışverişte algılanan risk, tüketici için satın alma işlemini gerçekleştirmesi ya da gerçekleştirmekten vazgeçmesi noktasında önemli bir etkidir; çünkü her birey yaptığı alışverişin sonunda memnun kalmak istemektedir (Dinç, 2020: 4). Tüketiciler, gerçekleştirecekleri seyahat ve destinasyon seçimlerinde de bu ayrıntıyı göz önünde

bulundurarak risk algısının yüksek olduğunu düşündükleri alanları büyük ihtimalle tercih etmeyeceklerdir (Kozak vd., 2007). Örneğin; dünya genelinde yaşanan terör faaliyetleri turistlerde destinasyon seçimlerine yönelik risk algısı oluşturmaktadır (Yeşiltaş vd., 2008: 180). Mutlu ve Akbaş (2016) yaptıkları araştırmada 11 Eylül olayları sırasında Türkiye’de rezervasyon iptallerinin gerçekleştiğini, en çok iptal oranının da Almanya’dan geldiğini belirtmişlerdir. Bu yüzden, yapılan araştırmalarda da seyahat risklerine yoğunlaşıldığı ve üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır (Yang vd., 2016). Bu riskleri kendi aralarında sağlık riskleri, fiziksel riskler, finansal riskler, psikolojik riskler, doğal afet riskleri şeklinde sınıflandırılmışlardır (Yang vd., 2017:95).

Bu değerlendirmelere baktığımızda risk algısını, aynı zamanda turizm güvenliğinin bir değerlendirmesi şeklinde açıklayabilmek mümkündür (Cui vd., 2016). Yani aşılana güvenlik algısı risk algısının şekillenmesinde etkin bir belirleyicidir (Uslu, 2017: 21). Örneğin; 2006 yılında farklı ülkelerde yaşanan H5N1 salgını olarak bilinen kuş gribi, 2009 yılında meydana gelen domuz gribi, Gaziantep’te ve İstanbul Sultanahmet ile Atatürk Havalimanı’nda Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) tarafından gerçekleştirilen bombalı terör saldırıları gibi yaşanan olaylar, medya yoluyla yaratılan algılar ve sonuçları turizm endüstrisinde önemli etkiler bırakmıştır. Bu etkiler özellikle turist sayısında azalış ya da acentelerin de tur güzergâhlarında o bölgeyi destinasyon tercihleri arasından çıkarması şeklinde kendi gösterebilmektedir (Dilek ve Dilek, 2013: 1089-1099).

Buradan hareketle, temel risk faktörlerinin genellikle terör, sağlık, doğal afetler ve suç oranları olduğu görülmektedir (Breda ve Costa, 2006:188). Fakat bu risklerin kaynağı ne olursa olsun, önemli olan bunları yönetebilmek ve kontrol altına alabilmektir. Aksi takdirde bu risklerin kriz ortamına dönüşmesi kaçınılmazdır (Yıldız ve Işıldar, 2016: 411). Bu durum bizlere ileride rekabet ortamında çeşitli ürünler ile kişiye özel hizmet sunan turizm işletmelerinin de turizm sektörünün pazarlayıcı unsurunun “güvenlik” olacağı sinyallerini vermektedir (Payam, 2020: 233).

George (2003) Güney Afrika’nın en büyük ikinci şehri olan Cape Town’da 438 turiste hedef noktalar belirleyerek uyguladığı ankette, tatil süreçlerinde turistlerin Cape Town’da kendilerini güvenli hissedip hissetmediklerine yönelik algılarına dair bulgulara ulaşmayı amaçlıyordu. Ulaşılan bulgularda ise kişilerin (turistlerin) genel olarak bölgeyi güvenli bulduklarını, sadece hava kararınca toplu taşıma araçlarının kullanımına yönelik güvensizlik yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Reisinger ve Mavondo (2005) ise İngiltere, Kanada, Yunanistan, Avusturalya, Amerika ve Hong Kong'dan gelen turistlerin yapmış oldukları seyahatlerde kültürel farklılıkların risk ve güvenlik algılarında, seyahat etme niyetlerindeki farklılıkları araştırmıştır. 830 katılımcıdan oluşan çalışmada Amerika, Avusturalya ve Hong Kong'dan gelen turistlerin İngiltere ve Yunanistan'dan gelen turistlere oranla daha fazla seyahat risklerinin olduğu, aynı zamanda seyahat niyetlerinde daha isteksiz, güvenlik noktasında da daha endişeli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Qi vd. (2009), Pekin oyunlarının gerçekleştirildiği Çin'e yönelik risk algılarını ölçmek için Amerika'daki bir üniversitede gençlerle yaptıkları çalışmada, katılımcıların %48'inden fazlasının Çin'e seyahat etmeyi ne riskli ne de güvenli bulduğunu, %38,1'inin ise güvenli veya çok güvenli bulduğunu, %19,9'unun ise riskli veya çok riskli bulduğunu belirtmişlerdir. Park ve Reisinger (2010) ise, Florida'da doğal afetlerin seyahat riskinde turistlerin algısını ölçmek için 354 ziyaretçiyle yaptığı çalışmada, özellikle yüksek gelire sahip olan turist grubunun doğal afet riski arttığında seyahatlerle çok ilgilenmedikleri fakat düşük gelir grubunda olan turistlerin ise daha endişeli oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Aksu vd. (2013) yapmış oldukları çalışma kapsamında, Alanya'ya tatile gelen 500 turiste uyguladıkları anket ile turistlerin güvenlik algılarını belirlemeye çalışmışlardır. Turistlerin %77.6'sının tatile gelmeden önce Alanya'yı güvenli bir destinasyon olarak görmeleri, bölgenin olumlu bir imaj yarattığını göstermektedir. Fakat tatil sürecinde %89.8'i Alanya'yı güvenli bir destinasyon olarak gördüklerini ve başkalarına tavsiye edeceklerini belirtmişlerdir. Çevrelerinde ağırlıklı olarak internetten takip ettikleri haberlerle ve tur operatörleri ile de güvenlik algılarının şekillendiğini belirten turistler, bu noktada medyanın da karar verme noktasında etkisini gösterdiğini kanıtlamışlardır.

Amir vd. (2014) Malezya'nın başkenti olan Kuala Lumpur'da kadın turistlere uyguladıkları çalışmada, kadın turistlerin risk ve emniyet algısı konusunda daha titiz oldukları düşüncesini desteklemişlerdir. 180 kadın turiste Kuala Lumpur bölgesinin çevresinde yer alan turistik yerlerde uyguladıkları yüz yüze anket tekniğiyle yaptıkları çalışmada 156 anket değerlendirmeye alınmıştır ve çoğunlukla bölgenin güvenli olarak değerlendirildiği, sadece geçiş yollarının "en az güvenli" olarak değerlendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun dışındaki öğelerde %50'den fazlası bölgeyi "çok güvenli" veya "güvenli" bulduklarını belirtmişlerdir.

Adam (2015) ise, 603 sırt çantalı gezgine uyguladığı çalışmada Gana'yı ziyarette gelen turistlerin risk algısının yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca çalışma sonucunda, yeni arayışları seven gezginlerin risk tolerans seviyesinin yüksek olmasına rağmen seyahat ettikleri destinasyonlarda belli başlı risklerin farkında oldukları ve buna yönelik temkinli davrandıkları buna bağlı olarak literatürle tutarlı olduğu ifade edilmiştir.

Neuburger ve Egger (2020), Covid-19 salgını sürecinde Almanya, Avusturya, İsviçre ve DACH bölgesine gelen gezginlere uygulamış oldukları çalışmada, Covid-19 salgınının seyahat davranışları üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. E-posta yoluyla iletilen anketlerden elde edilen sonuçlar, seyahat riski algısının üst düzeyde olduğunu belirtmiştir. Bahar ve Bilen (2020) ise, yapmış oldukları çalışmada turizmde güvenlik konusunun önemli olduğunu ve güvenlik algısının Türkiye ekonomisine de etkisinin olduğunu, bununla birlikte 2016 yılında yaşanan terör olaylarının güvenlik riski oluşturarak bu yılın kayıp bir yıl olduğunu belirtmişlerdir. Terrah vd. (2020), Antalya'da 551 turiste yapmış olduğu çalışmada turistlerin havalimanlarına, halka açık yerlere, ulaşımaya yönelik beklenti ve algılarını ölçmeye çalışmışlardır. Turistlerin Antalya'daki genel güvenlik konusunda daha yüksek beklentilere sahip oldukları ama algılanan güvenlik düzeyinin daha düşük olduğu ve beklentileriyle algıları arasında anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşmıştır.

2.4.2. Turizm Sektöründe Sağlık ve Güvenlik Hakkının Önemi

Emek odaklı ve esnek bir yapıya sahip olan turizm endüstrisi aynı zamanda tüketici tercihlerinin de çok sık değişkenlik gösterebileceği bir sektördür (Denk,2022). Bu yüzden diğer sektörlerle oranla karmaşık bir yapıya sahip olan sektör, bünyesinde farklı işletmeleri de barındırır. Konaklama işletmeleri, yiyecek-içecek işletmeleri, seyahat işletmeleri, ulaştırma işletmeleri, rekreasyon işletmeleri, alışveriş işletmeleri bu sınıflandırmaya dâhildir (Zamanlı, 2020: 4). Seyahatlerinde bu işletmelerin bir veya birden fazlasını kullanan bireyler için önemli olan, hayal ettikleri tatili yapabilmek ve ülkelerine sorunsuz bir şekilde dönebilmektir. Bu seyahatlerini güven verici bir ortamda gerçekleştirmek ise en doğal haklarıdır. Bu yüzden bu noktada alınan önlemler, verilen eğitimler, kaliteli, hijyenik ve risk taşımayan hizmet unsurları son derece önem arz etmektedir (Tütüncü vd., 2011: 91).

Güvenlik hakkı; bireyin (turistin) sürekli yaşadığı yerden ayrılıp tekrar aynı yere geri dönene kadar, sağlığına, canına, malına zarar verebilecek turistik ürün ya da

faaliyetlerinden kaynaklı her türlü soruna karşı güvenlik önlemlerinin alınmasını ifade eder (Ünlüöner, 1998: 58). Birey burada hizmeti satın alan tüketici konumunda olup satın almadan önce ve aldıktan sonra hiçbir işlemin sağlığına ve güvenliğine zarar vermemesini talep eder. Hukukî boyutta kendilerine koruma mekanizmaları geliştirmeleri mümkün olmadığı için ülkeler bu konuda gerekli önlemleri almalıdırlar. 1950'lerin başından itibaren kitlesel turizmin gelişmesiyle, turizm faaliyetlerine gösterilen ilginin artmasıyla ve turizm kavramının yanında, gelişen turizm faaliyetleriyle birlikte seyahat ve turizmde güvenlik konuları da ön plana çıkmıştır (Kovari ve Zimanyi, 2010: 67-68).

Turizm sektörü; sosyal, siyasal ve ekonomik olaylara, yaşanan krizlere, terör sorunlarına, savaşlara veya salgın hastalıklara duyarlı olup bu tür olumsuzluklardan çabuk etkilenebilen bir sektördür (Polat, 2019: 43). Bu yüzden turizmde güvenlik, ülkelerin de önem verdiği ve üzerinde durduğu bir konudur (Emsen ve Değer, 2004: 67-83). Turizmle sıkı bir ilişkisi bulunan güvenlik konusu özellikle yaşanan terör olayları ve dış etkenlerle gündemde isminden sıkça söz ettirmiştir. Turist için önemli bir faktör olan güvenli tatil, gittiği ülkede ve bölgede gerekli önlemlerin alınmasını ve güvenli olması durumunu ifade eder (Bayhan, 2014: 19).

Dünya genelinde çeşitli destinasyonlarda yaşanan bazı olaylar bu noktada örnek gösterilebilir. Özellikle bu olayların yaşanması durumunda alınan ve geliştirilen önlemler son derece önem arz etmektedir. Örneğin; 2016 yılında Türkiye'de meydana gelen patlamalardan dolayı bölgelere özgü güvenlik önlemleri geliştirilmiştir. Kapadokya'da müze ve ören yerlerine sırt çantasıyla girişlerin yasaklanması ya da tehlike arz eden noktalarda özel güvenlik güçleriyle birlikte polislerin, askerlerin görevlendirilmesi alınan önlemlerden bazılarıdır (Aras, 2016: 679). Fakat bu noktada alınan bu tür önlemlerin tatile gelen bireyi (turisti) tedirgin edebileceği unutulmamalıdır; çünkü bu önlemler dikkat çekici ve hissettirici olduğu zaman, kişi daha da tedirgin olup güven sorunu yaşayacaktır (Aras, 2017: 603). Bu yüzden, bu önlemlerin çok boyutlu düşünülerek alınması turistlerin daha rahat tatil yapabilmesi yönünde fayda sağlayacaktır. Aynı şekilde, aynı yıllarda yaşanan olaylara karşı TÜRSAB'ın turist için devlet destekli sağlık ve hayat sigortası önerisini sunması da hangi dönemde olursa olsun, turiste çekicilik değil tam aksine korku ve endişe aşılayacaktır; çünkü bir turist bu tür tehlikelerle karşı karşıya geleceğini düşündüğü an yüksek ihtimalle önerilerin

sunulduğu bir yere değil tamamen tehlikesiz yerlere gitmeyi tercih etmek isteyecektir (Aras, 2016: 680).

Anayasanın 19, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. Maddesinde de yer alan "Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir" ifadesi ile koruma altına alınan güvenlik hakkı, bireylerin güvenliğini korumaya yöneliktir (Tekin, 2009: 10).

Yapılan araştırmalarda da (Mansfeld, 1999; Hall vd., 2014; Kovari ve Zimanyi, 2010). turistlerin, seyahatlerinde en çok güvenlik konusuna önem verdikleri, bunun yanında rahat ve konforlu bir konaklama ortamı arzu ettikleri ifade edilmiştir (Çalışkan, 2009). Bu noktada unutulmamalıdır ki güvensiz bir ortamın turizm faaliyetleri içinde bireyler tarafından tercih edilebilir yerler olması pek mümkün değildir (Seçilmiş, 2005: 1).

Law (2006) destinasyon seçiminde en önemli faktörlerin güvenlik ve temizlik olduğunu savunmuştur. Genel olarak değerlendirildiğinde hem sağlık güvenliğinin hem de genel güvenliğin turistik ürün ve faaliyetlere gösterilen taleple ilişkisinin olduğu görülmektedir (Tataroğlu ve Subaşı, 2009). Emniyeti sağlayabilmek ise imaj, rekabet ve turizmde kaliteyi artırabilmek adına önemlidir. Kamuoyuna açık bu tür bilgiler yabancı ziyaretçi sayısında önemli bir etkindir (Batra, 2008). Aymanık vd. (2016) Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yerli turistlerle yapmış oldukları çalışmada turistlerin güvenlik ve sağlık konularına önem verdikleri sonucunu elde etmişlerdir. Ayrıca turistlerin gıda sağlığı ile otelde konaklama noktasında güvenlik algılarının yüksek olduğunu, şehirlerarası yolculuklarda ise turistlerin tereddüt yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Memiş (2016) yerli turistler üzerinde yapmış olduğu çalışmada, tatil yeri seçimini etkileyen faktörlerin en etkililerinden birinin güvenlik olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda ulaşılan bulgular içerisinde, konaklanacak yerin temiz olması faktörünün de seçimleri yüksek oranda etkilemesi, içinde bulunduğumuz salgın sürecinde dikkat çekmektedir. Bayhan ve Ünlüöner (2016) Muğla'da gerçekleştirmiş oldukları çalışmada turistlerin %56'sının Türkiye tatillerinde güvenlik açısından bir sorunla karşılaşmadığı, %44'ünün ise güvenlik sorunlarıyla karşılaştığı sonucuna ulaşmışlardır.

Dolmacı ve Bulgan (2018) ise nitel yöntem ile yapmış oldukları araştırmada hizmet sektöründe kalitenin, güvenliğin, sağlık hakkının önemini vurgulayıp yiyecek-içecek hizmeti sunan turizm işletmelerinin, aynı zamanda gıda güvenliğini sağlayabilmek adına etik anlamda sorumluluklarının olduğunu belirtmişlerdir. Sert (2019), İstanbul'a gelen İranlı turistlere yönelik yapmış olduğu çalışmada turistlerin, İstanbul'u diğer

turistik yerler kadar güvenli bulduklarını ifade ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca 389 İranlı turiste yüz yüze anketin uygulandığı çalışmada, bekâr ve yalnız bir şekilde tatile çıkan, gelir seviyesi yüksek, 45-49 yaş aralığındaki bireylerin güvenlik algısının yüksek çıkması da ulaşılan sonuçlar içerisinde. Yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi, bir bireyin (turistin) havaalanında, yolda (ulaşım), otelde, sokakta, kısacası bulunduğu her ortamda canının ve malının güvence altına alınması önem arz etmektedir (Bayhan, 2014: 24-29).

Öte yandan, sağlık ve sağlık hakkı da dünya çapında önemini sürdüren ve ülkelerin de üzerinde durduğu bir konudur. Özellikle turizm sektörü içinde turizm çeşitlerinden biri olan sağlık turizminin gelişmesi ve buna yönelik seyahatlerin de artmasıyla konunun önemi daha da artmıştır (Aslanova, 2013: 131).

Sağlık; bireyin sadece vücutta herhangi bir hastalık veya sakatlığının olmayışı değil, aynı zamanda beden, ruhen ve sosyal yönden tamamen iyi halde olmasını ifade eder (TDK Sözlükleri, 2020). Sağlık hakkı ise, sadece kişinin sağlığını koruyan ve bu yönde geliştirilen haklardan ibaret değil; aynı zamanda kişinin mevcut süreçte de sağlığının korunabilmesini ve mümkün olan tedavi imkânlarının sağlanabilmesi ile ulaşılabilir olmasını da ifade etmektedir (Alptekin, 2004: 134). Kişinin yaşam hakkıyla ilişkisi olan ve sosyal bir hak olan sağlık hakkı, devletlerin de koruması ve bu yönde olanaklar sağlaması gereken bir durumdur; çünkü insanların en temel haklarından olan sağlık hakkı, devlet tarafından vatandaşlara sağlanması gereken sorumluluklar arasındadır (Metin, 2017: 50).

Bireyin diğer insan haklarıyla da ilişkisi bulunan sağlık hakkı, aynı zamanda bireyin en önemli ve en temel haklarından. İlk kez 1946 yılında uluslararası bir belge olan Dünya Sağlık Örgütü'nün anayasasında yer alan “sağlık hakkı”, 1948 yılında da İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde yer almıştır. Türkiye’de ise Anayasanın 56. Maddesinde bu haktan bahsedilmiş ve söz konusu maddede yer alan “herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkına sahiptir” ifadesiyle, devletin tek elden gerekli planlamaları ve düzenlemeleri yaparak hizmet vermesi göreviyle bütünleştirilmiştir (Kaan, 2020: 28). Bu noktada her devletin “sağlık haklarına” yönelik politikaları yürürlüğe koyma ile buna yönelik strateji ve eylem planları hazırlama zorunluluğu vardır (Dolmacı ve Bulgan, 2018: 236). Güvenli ve eğlenceli bir tatil süreci geçirmek isteyen bireyler (turistler) için tercih ettikleri turizm işletmeleri bu noktada insan

sağlığını tehdit edebilecek tüm unsurlara yönelik gerekli önlemleri almalıdırlar (Ayaz ve Aydın, 2017: 138).

Günümüzde özellikle gastronomi turizmine artan ilgiyle beraber farklı lezzetleri denemek isteyen bireyler için de tercih ettikleri destinasyonda sağlık ve hijyen önlemlerinin alınması önemlidir. Bu noktada insan sağlığı açısından önemli olan gıda güvenliği, işletmelerin de artık bilincinde olduğu ve belli standartlara göre üretim yapmaya dikkat ettiği, buna yönelik hizmet sunduğu bir konu haline gelmiştir. Aynı zamanda buna dikkat eden işletmeler ise pazardaki rekabette konumlarını güçlendirerek ön plana çıkmayı başarmaktadır (Cömert vd., 2008: 121-122).

Gıda güvenliğini sadece tüketilen ürünlerle ilişkilendirmek ise doğru değildir. Bireyler (turistler), gittikleri yerlerde bulaşıcı bir hastalığa yakalanarak ya da hijyen kurallarından kaynaklı bir eksiklikten dolayı sağlıklarını kaybetme endişesi de yaşayabilmektedirler. Bu noktada sağlık güvenliği, aynı zamanda tatil amaçlı seyahat gerçekleştiren turistlerin, ihtiyaç duydukları zaman sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesini ve turist sağlığının temin edilebilmesini ifade etmektedir.

Ataman vd., (2017), sağlık turizmi kapsamında hizmet alan turistler için hasta güvenliğinin son derece önemli olduğunu vurgulamışlar ve kaliteli hizmet sunumunda ve tercih noktasında hasta güvenliğinin önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Eren vd., (2017), Alanya’da beş yıldızlı otellerde çalışan personelin gıda güvenliğine yönelik bilgilerini ölçmek için 140 kişiyle yaptığı çalışmanın sonucunda, personelin tamamına yakınının (%99,3) kendi hazırlamış oldukları ürünleri güvenli bulduklarını ve %61,4’ünün ise bu konudaki en yetkili kişilerin kendileri olduğunu belirtmişlerdir.

Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler (AKTOB) Başkanı Erkan Yağcı ise, Covid-19 salgını sürecinde de en önemli etken olan sağlık ve güvenlik konusunda, yeni önlemlerin alınarak buna uygun temalar, tesisler ve çözüm yollarının oluşturulması, turistin de önceliği olan kaliteli hizmet, sağlık ve güvenlik noktalarında dikkatli davranılması gerektiğini dile getirmiş, buna gerekçe olarak da turistin bu noktada yeterli gördüğü destinasyonları ve tesisleri tercih edeceğini ifade etmiştir (Turizm Güncel, 2021).

2.4.3. Sağlık Güvenliğinin Turistik Talebe Etkisi

Kişilerin genellikle konuşma dilinde istek, arzu gibi anlamlarla ifade ettiği talep kelimesi Arapça kökenli bir kavramdır (TDK Sözlükleri, 2020). Fakat kavramı

ekonomik olarak ele aldığımızda tüketicinin belli bir zamanda yeterli gelire sahip olmasıyla beraber satın almak istediği mal ve hizmet miktarı olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda talep bazı faktörlere bağlı olarak değişkenlik de göstermektedir (Şengel, 2019: 35). Turizm talebi ise, turistik mal ve hizmetlerden faydalanmak isteyen ve bunun için gerekli boş zaman ile yeterli gelire sahip olan turistlerin sayısını ifade etmektedir. Çok yönlü, bağımsız ve kendine özgü özellikleriyle kişilerin gelir durumuna ve ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterebilen turizm talebi bu noktada kişilerin (turistlerin) seyahatlerini önemli derecede etkileyebilmektedir (Şengel, 2019: 99-101).

Ülke içinde veya ülke dışında bu taleplerini gerçekleştirmek isteyen turistler için ise seyahat tercihlerinde en önemli faktörlerden birisi de güvenlidir. Özellikle sağlık güvenliği, turistlerin daha titiz davrandıkları ve endişe duydukları bir konudur; çünkü her ne sebeple olursa olsun, sağlıklarını riske atacakları ve bu yüzden zor durumda kalabilecekleri seyahatleri tercih etmek istemeyeceklerdir (Seçilmiş, 2005: 25).

Genel olarak dinamik bir yapıya sahip olan ve özellikle tüketicilerin istek ve arzularının sıklıkla değişkenlik gösterebileceği bir sektör olan turizm sektöründe talep de buna göre şekil almaktadır. Yani çeşitli politik sebeplerin yanı sıra, turistin sağlığının belirsiz olduğu veya salgın hastalıkların etkili olduğu bölgeler de güvenlik noktasında problem arz eden yerler olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden kişinin sağlık açısından güvenliğinin, talep etme durumunu direkt etkileyen bir yönü bulunmaktadır (Polat, 2019: 59).

Aynı zamanda önemli bir rekabet unsuru olarak kendisini gösteren sağlık ve hijyen konusu, tur operatörleri ile seyahat acenteleri tarafından da dikkate alınan bir husus olup sağlık noktasında riskli olduğu düşünülen yerlere ise pazarlama kataloglarında yer verilmemektedir (Koyunoğlu, 2003: 20). Günümüzde gelişen ve artan turizm hareketlerini düşündüğümüzde tüketici (turist) açısından birçok seçenek bulunsa da kişi kendi sağlığını riske atabileceği noktaları da geniş boyutta düşünmektedir. Bu yüzden gürültü ve çevre kirliliği, denizlerdeki atık problemi, terör riski ya da bulaşıcı hastalık riski taşıyan bölgeler sağlığı olumsuz etkileyebileceği için tüketiciler de buna uygun destinasyon seçimleri yapmak istemektedirler (Seçilmiş, 2005: 25). Örneğin; turistler tarafından mavi bayraklı plajlara ilgi gösterilmesi ve tercihlerini bu yönde yapmak istemeleri, hijyen ve güvenlik konularını göz önünde bulundurdıklarını ve bu hususta özen gösterdiklerini yansıtmaktadır. Bir başka örnek ise Covid-19 salgını sürecinde

kişilere (turistlere) daha fazla izolasyon imkânı sunan villa turizmine olan ilginin artması ve taleplerin buna yönelik olması, tatil yapmak isteyen bireylerin bu süreçte tercihlerini gelişen şartlara göre şekillendirdiklerini göstermektedir (Dünya Gazetesi, 2020).

Tüketici tercihlerinin yanı sıra, pazara sunulan turistik ürünler de çeşitlilik göstermektedir. Fakat unutulmamalıdır ki tüketicinin ihtiyacı doğrultusunda talep edilen bu turistik ürünler, ihtiyacın giderilmesiyle beraber memnuniyetin sağlanabilmesi ve bu konuda gereken hassasiyetin gösterilmesiyle sağlanabilmektedir (Ertuğrul ve Demirkol, 2007: 65). Özellikle turizm talebinde etkili olan bu ürün ve hizmetlerin fiyatı, gelir dağılımları, tüketici zevk ve tercihleri gibi faktörler o turizm bölgesinin pazarlanabilmesinde ve tercih edilmesinde talebi etkileyen ve bununla birlikte talebe yön veren unsurlardır (Akyurt, 2008: 67).

Evcı ve Tezcan (2005)'ın farklı turizm bölgelerinde uygulamış oldukları çalışmada, turistlerin yaşamış oldukları sağlık problemlerinin ele alınması ve tesislerin sağlık açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak ise, sağlığı etkileyen faktörler arasında yaz turizmi yörelerinde plajlar (%83,7), kış turizmi yörelerinde katı atıklar (%77,8), din ve kültür turizmi ile termal turizm yörelerinde mutfaklar ve hamamlar (%60,9) yetersiz bulunmuştur. Ayrıca en çok sorunu turistlerin %18,2 ile yaz turizmi bölgelerinde (bulantı, ishal, ateş, sivrisinek sokması), %17,9'u din ve kültür turizminde, %6,5'i termal turizmde, %5,5' i ise kış turizmi bölgelerinde sağlık sorunları yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Slevitch ve Sharma (2008), Midwest Üniversitesinde 200 öğrenciyle yapmış oldukları çalışmada anket tekniği uygulayarak öğrencileri vekil olarak kullanmış ve deneysel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Sonuç olarak sağlık ve yaşam konusunda algılanan riskin azaltılması noktasında doğru ve güvenilir kaynaklardan mesaj aktarılmasının önemini vurgulamışlardır. Bu çalışmada ayrıca daha fazla güvenlik ve emniyet sağlanabildiği sürece kişilerin daha fazla ücret ödemeyi kabul edecekleri varsayımı desteklenmiştir. Bu noktada talebi etkileyen güvenlik ve sağlık unsurlarının etkisi de yansıtılmıştır.

Larsen vd. (2009)'nin turistlerin endişelerine yönelik bir ölçeğin oluşturulması için üç aşamalı şekilde gerçekleştirdikleri çalışmanın üçüncü kısmında, çalışmanın katılımcılarını 2004 yılında Norveç'e tatile gelen 1880 turist oluşturmaktadır. Algılanan

riskler arasında ise terörizm (savaş), gıda zehirlenmesi, enfeksiyon ve bulaşıcı hastalıklar, trafik kazaları, suçlar ve kazalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kılıçalp (2011), Muğla'nın Bodrum ilçesinde 5 yıldızlı bir konaklama işletmesinde konaklayan yabancı uyruklu 100 turiste uyguladığı çalışmayla, Türkiye'ye gelen bu turistlerin gıda güvenliği hakkındaki algılarını belirlemek istemiştir. Bu çalışmadaki sonuç ise, araştırmaya katılan kişilerin %80,3'ünün gıda güvenliği konusuna ilgi duyduğunu, %43,9'unun seyahat tercihlerinde gidecekleri ülkenin yeme-içme imkânları ile güvenliği konusunu araştırdığını, %58,8'inin tatilde tercih ettikleri bölgeyi gıda güvenliği hususunda yetersiz buldukları takdirde o bölgeyi bir daha tercih etmeyeceklerini, %79,4'ünün ise tatillerde konakladıkları oteli gıda güvenliği hususunda yetersiz bulurlarsa bir daha o bölgeyi ve oteli tercih etmeyeceklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada bu çalışmanın, seyahat tercihlerinin belirlenmesinde ve buna göre talep edilmesinde sağlık güvenliğinin etkili olduğunu kanıtlar nitelikte bir çalışma olduğu söylenebilir.

Açıksözlü ve Bozok (2018) ise Türk toplumunda bir gelenek haline gelen hamamları turist sağlığı açısından ele almışlar ve Antalya'da hamamları kullanan yerli ve yabancı toplam 210 turiste anket uygulamışlardır. Tatilleri esnasında farklı deneyimleri de tecrübe edinmek isteyen bu turistlerin ziyaret ettiği ve aynı zamanda hijyen ve sağlık açısından önem arz eden ortak kullanım alanları içerisinde bulunan bu hamamların, hijyen ve sanitasyona yönelik tutumlarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle bölgelere bu anlamda farklı ekonomik gelir sağlayan kullanım alanları, bu alanların talep edilmesi noktasında etkili olabilmektedir. Bu yüzden gerekli özenin gösterilmesi ve bu hususa dikkat edilmesi her yönden fayda sağlayacaktır.

Yeung ve Yee (2019), Çin'e bağlı Macau bölgesinde 715 katılımcıyla gerçekleştirdikleri çalışmada ulaştıkları sonuçla gıda güvenliği risk algısının hem destinasyon seçiminde önemli olduğunu hem de kişinin bir sonraki seyahat niyeti üzerinde etkili olduğunu kanıtlamışlardır. Örneğin; dünyanın farklı ülkelerinde yer alan plajlarda farklı yıllarda meydana gelen köpek balığı saldırıları talep hususunda etkisini göstermiştir. 2011 yılında yayımlanan bir gazete haberinde, Seyşeller'e balayı tatili için giden bir çiftin köpekbalığı saldırısına uğraması ve bunun üzerine adadaki birçok plajın kapatılması ve dalış yapmanın yasaklanması bu noktada örnek gösterilebilir (Milliyet Gazetesi, 2011). Diğer bir örnek, dünyanın farklı noktalarında yaşanan terör olayları talep üzerinde etkisini göstererek rezervasyon iptallerine neden olmuştur.

Covid-19 salgını sürecinde de kişilerin sağlık endişeleri nedeniyle seyahatlerine ara vermeleri ya da daha titiz davranmaları, talebi önemli derecede etkilemiştir. Şanlı vd. (2020), yapmış oldukları çalışmada kişilerin bu süreçte salgına dair bilgi düzeylerinin tatil satın alma niyetleri ile ilişkisini incelemişlerdir. Mart-Nisan aylarında 400 kişiye anket tekniği uygulanarak yapılan çalışmanın sonucunda, kişilerin korona virüsünü tehlikeli ve bulaşıcı buldukları, salgın öncesi tatile çıkma niyetleri fazlayken virüs sonrası bu niyetlerinin orta düzeyde olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmanın sonucu ise bizlere turizm sektöründe talebin hassas olduğunu ve özellikle sağlık alanında etkisini gösteren salgın hastalıklardan etkilendiğini kanıtlar niteliktedir.

Pappas ve Glyptou (2020)'nın yapmış oldukları çalışmada da kişilerin Covid-19 sürecinde konaklama tercihlerinde Covid-19'un etkisini incelemek ve satın alma tercihlerinde vermiş oldukları kararlar ile bu kararların verilmesinde etkili olan özelliklerin araştırılması hedeflenmiştir. Yunanistan'ın başkenti Atina'da, Nisan ayında 385 Atinalı kişiyle gerçekleştirilen çalışmada sonuçlar, kişilerin konaklama rezervasyonlarında sağlık ve güvenliğin önemli ölçüde etkili olduğunu destekler niteliktedir. Bu süreçte kişilerin ortak düşüncesi kendilerini koruma ve risklerden kaçınma olduğu için, hijyen ve sanitasyon riskleri de yüksek puanlarla ifade edilmiştir. Ayrıca yapılan çalışmanın, önlemlerin sıkı bir şekilde uygulandığı bir döneme denk gelmesinin, sonuçların daha sonraki dönemlerde uygulanacak olan kısıtlamalar ve uygulamalara göre farklılık gösterebileceğine sebep olabileceği belirtilmiş ve buna yönelik öneriler sunulmuştur.

Yenişehirlioğlu ve Salha (2020)'nın yaptığı çalışmanın amacı ise pandeminin ilk aşamalarında kişilerin taleplerinde meydana gelen değişiklikleri tespit etmektir. Mayıs ayı içerisinde 50 kişiyle yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada kişilerin konaklama, seyahat tercihleri ve turizm deneyimleri hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Elde edilen bulgulara göre ise kişilerin bu sene tatil düşüncelerini erteleme planlarının olduğu, otel ve buna benzer konaklama işletmelerinin yerine ise daha sakin ve güvenli buldukları yerleri tercih etmek istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların görüşleri, bu süreçte kişilerin endişeli olmasının, gerçekleştirilecek olan tatil deneyimlerinin de istenen düzeyde olmasını engelleyeceği yönündedir; çünkü gidecekleri yerler, katılacakları aktiviteler, dışarıda yemek yeme gibi hususlarda güvensizlik hissi katılımcıların çoğunda üst seviyededir.

Kourgiantakis vd. (2020)'nin de Yunanistan'ın en büyük ve turizm için önemli bir destinasyon merkezi olan Girit adasında anket tekniği ile gerçekleştirmiş oldukları çalışmaya Girit'te bulunan 1281 kişi katılım göstermiştir. 23-27 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirilen araştırma sırasında ada genelinde 15 doğrulanmış vaka tespit edilmiştir. Turistlerin pandemiden ne düzeyde etkilendiklerinin ve seyahat niyetlerinin ne yönde olduğunun belirlenmesini amaçlayan çalışmada sonuçlar şu şekilde açıklanmıştır: Çalışmaya katılanların % 28,7'si yaz tatili planlarını ertelediklerini, % 44,9'u şimdilik kararsız kaldıklarını, % 17,5'i ise birtakım değişikliklerle yaz tatili planlarına devam edeceklerini bildirmişlerdir. Bu yıl genel seyahatlerine yönelik niyetlerinin ise (% 22,6) yaz aylarına ve yazdan sonra yılbaşı dönemine kadar (% 19,7) olduğunu belirtirken (% 28,7), bu yıl tatil için seyahat etme niyetinde olmadıklarını belirtmişlerdir. Kişilerin günlük tercihlerinde belirsizliğe sebep olan pandemi dönemi, çalışmanın sonuçlarına da yansımıştır. Katılım gösterenlerin % 38,6'sı otel gibi resmi konaklama tesislerindense özel tatil evlerini, kır evlerini tercih ederken, çoğu da Airbnb daireleri ya da 4 ve 5 yıldızlı otelleri tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Son olarak dikkat çeken diğer bir sonuç ise, çalışmaya katılım gösterenlerin % 58,7'si gelecek sene tatil planlarında yurtdışına seyahat etmeyi düşünürlerse, Covid-19 vakası az sayıda olan ülkeleri tercih edeceklerini, % 50,7'si ise Yunanistan'a gelen turistlerin virüsün yayılmasında olumsuz etki yaratacağını hissettiklerini belirtmiştir. Yapılan bu çalışmalarla ise ülkelerde talebin ve kişilerin tercihlerinin ne yönde olabileceğini tahmin etmek mümkündür.

Demir ve Türkmen (2020)'in uygulamış oldukları çalışmaya ise yerel turistlere uygulanan form ile online ortamda 571 katılımcı dâhil edilmiştir. Katılımcıların, tatil yapmaya yönelik beklenti ve düşüncelerinin tespit edilebilmesi amacıyla yapılan araştırmada veriler 27 Nisan-4 Mayıs tarihleri arasında toplanmıştır. Sonuç olarak araştırmaya katılan kişilerin %64'ü seyahat kısıtlamalarının kaldırılması durumunda Temmuz-Ekim dönemi içinde tatil yapmayı istediklerini ifade ederken, %25'i ise tatil yapma düşüncelerinin en az bir sene sonra olacağını belirtmiştir. %7'si ise pandeminin biteceğine emin olduklarında tatil yapmayı düşündüklerini belirtirken araştırmaya katılan kişiler (turistler), işletmelerin de hijyen ve temizlik hususunda gerekli önlemleri almaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca çoğu turist konaklama tercihlerinde butik tesisleri tercih edeceğini de belirtmiştir.

Shin ve Kang (2020)'in Covid-19 sürecinde algılanan sağlık riskini azaltmak ve bu yolla misafirleri otele çekmek için sosyal mesafe ve çeşitli temizlik teknolojileriyle ilgili

farklı hipotezlerin, senaryoların geliştirdiği üç deneysel çalışma ise, Mayıs ve Haziran aylarında Amazon Mekanik Türk kullanıcılarına uygulanmıştır. Çalışma kapsamında okutulan senaryolarda misafirlerin teknoloji yöntemleriyle birlikte aldıkları hizmetlere ve bekledikleri temizlik seviyelerine sahip olduklarında etkileşimin daha az olduğu dşnncesiyle otel rezervasyon niyeti arasında bir ilişki olduğu sonucu çıkartılmıştır.

Kabacık (2021) ise doküman inceleme yöntemi kullanarak yaptığı çalışmada 2019 ve 2020 yıllarına ait sağlık turizmi verilerini karşılaştırmıştır. Daha sonra bu verileri tablolar haline getirerek bulgular üzerinden yorumlarda bulunmuştur. Çalışma sonucunda, salgının başlarında ülkemizde ciddi kayıpların yaşandığını fakat daha sonrasında artan birtakım çalışmalarla birlikte az da olsa turist sayısında bir artışın yaşandığı ifade edilmiştir.

Kafa ve Uşak (2022), 18 katılımcı ile geekleştirdikleri çalışmada turistlerin algıladıkları tatil riskleri ve davranış niyetlerini incelemeyi amalamışlarıdır. Ulaşılan bulgular içerisinde kişilerin konaklama işletmelerini riskli olarak algıladıkları ve bu konuda endişeli oldukları ifade edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ise buna yönelik birtakım önlemlerin ve teşviklerin uygulanması gerektiği savunulmuştur.

Türkiye'nin seyahat sitelerinden biri olan Enuygun'un, kullanıcılarına yapmış olduğu çalışmada ise salgın sonrasında şahsi araç kullanım oranının arttığı belirtilmiş olup yurt içinde en çok seyahat edilen iller arasında İstanbul, Ankara, İzmir yer alırken ülkemize en çok seyahat eden ülkelerin başında ise Almanya, Ukrayna, Azerbaycan, Fransa ve Hollanda olduğu verilere yansımıştır (GM Dergi, 2020).

Birçok sektörü de etkisi altına alan Covid-19 salgını, gerekli önlemlerin alınmasıyla birlikte kişilerin ve kurumların da değişen tercih ve beklentileri değerlendirmelerini ve bununla birlikte talebi o yöne çekmelerini gerektiren bir süreçtir. Almanya'daki tur operatörleri ile seyahat acentelerinin sınırlı sayıda turist kabul eden destinasyonlara yönelik talebi hareketlendirmeye çalışması ve bu yönde birtakım önlemler alması buna örnek gösterilebilir. Her bir operatör, geekleştirmiş olduğu farklı yöntemler ile (misafirlerin havaalanından sonra kısa bir süre içerisinde sonuçlarını alabilecekleri test merkezlerine götürülerek misafirlere hızlı antijen test imkânlarının sunulması ya da daha güvenilir olduğu iddia edilen PCR (Polymerase chain reaction - Polimeraz Zincir Reaksiyonu) testlerinin anlaşmalı şirketler yoluyla evde yapılması gibi) zm yolları üreterek seyahat talebini aktif hale getirmeye çalışmaktadır (Turizm Güncel, 2020).

Birbirinden farklı bu çözüm yöntemlerinin ve stratejilerinin uygulanması, tüketici tercihlerinin çeşitliliği açısından da fayda sağlayacaktır.

Verilere baktığımızda da bu süreçte genel anlamda turistik faaliyetlere katılım oranının birçok ülkede geçen senelere oranla düşüş gösterdiği ve talebin olumsuz etkilendiği görülmektedir. Gerekli önlemlerin alınması ve kısıtlanması olmayan ülkeler için (kış aylarına yaklaşırken) rezervasyonların uzatıldığı, yurtdışından Polonya, Rusya, Ukrayna gibi ülkelerin kış turizmi için ise Türkiye taleplerinin güçlü olduğu ifade edilmektedir. Rezervasyonlarda artış olması ve tesislerde Aralık-Ocak döneminde %80-90 oranında doluluk beklentisiyle bu yöndeki taleplere yönelik bölgelerdeki tesislerde gerekli çalışmalar yürütülmektedir (Milliyet Gazetesi, 2020).

Değişen boyutlarıyla ele aldığımızda, talep konusunun çok yönlü olabildiğini ve tesislerle birlikte yönetimleri, turistleri ve diğer sektörleri de etkisi altına alabileceğini söyleyebiliriz. Örneğin; Japonya’da da Covid-19 salgını sebebiyle Kasım ayında artan vakaların günde 2 bini geçmesi üzerine, iç turizmi canlandırmak ve talebi artırmak için verilen “seyahate ve yemeğe çık” desteklerinin askıya alınacağı ve bu yöndeki teşviklerin kısmen daraltılacağı, Japonya Turizm Ajansının da (JTA) seyahat acentelerinden riskli yerlere yönelik rezervasyon kabullerini iptal etmesini talep edebileceği belirtilmiştir (Birgün Gazetesi, 2020).

2.5. SALGIN HASTALIĞIN TANIMI

Tarihin çok eski devirlerinden bu yana insanları etkisi altına alan salgın hastalıklar her açıdan insanlık tarihinde önemli bir konuma sahip olmuştur. İnsanların göçebe hayat koşullarından sıyrılıp yerleşik hayata geçmeleriyle birlikte bunun getirmiş olduğu şartlar da değişkenlik göstermiştir. Toprağı işleyen, ormanlık alanlarda ısınma ve barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayan insanlar aynı zamanda fare, pire, kene gibi hayvanlarla aynı alanları kullanmak durumunda kalmışlardır. Bu hayvanların getirmiş olduğu hastalıklar gibi bu hastalıkların yayılmasında yerleşik hayat düzeni de etkili olmuştur (Lüleci, 2009: 6).

Günümüzde de Covid-19 salgınıyla beraber belli bir süredir duymadığımız salgın ve bununla ilişkili kelimeler tekrar hayatımıza girmiş ve gündeme gelmiştir. Bu dönemde sıkça duyduğumuz salgın kelimesinin tanımı Sağlık Bakanlığı tarafından “Bir hastalığın veya sağlıkla ilişkili spesifik bir durumun belirli bir coğrafyada veya toplulukta

beklenenden daha fazla sayıda görülmesi” şeklinde ifade edilmiştir. Şardan (2008: 53) ise, salgını (epidemi), herhangi bir hastalığın herhangi bir yerde belli bir zaman süreci içerisinde beklenenden daha fazla görülmesi şeklinde tanımlamıştır. Bir başka tanıma göre ise salgın, belli bir alanda ve zaman içerisinde hastalığa yakalanan canlıların sayısında artış veya kümeleşme göstermesi şeklinde de ifade edilebilir (Aydın, 2006: 1). Farklı bir tanıma göre de belli bir bölgede yaşanan endemik vaka sayılarının beklenmedik bir şekilde istatistiksel olarak hızlı bir artışla gerçekleşmesi durumu salgın olarak tanımlanmaktadır (Ellidokuz ve Aksakoğlu, 2022: 293).

Bu benzer tanımlara ve kavramlara baktığımızda endemi, epidemi ve pandemi tanımlarını ise şu şeklide açıklamak mümkündür: Belirli bir coğrafi bölgede veya toplulukta pek çok kişide görülen salgın hastalıklar endemi olarak tanımlanırken, bu salgınların daha yaygın hale gelmesi ve tüm ülkeyi etkisi altına alması ise epidemi olarak tanımlanmaktadır. Örneğin; Doğu ve Güneydoğu’da görülen Brusella bölge için endemik bir hastalıktır. Birçok kıtaya yayılan HIV/ AIDS hastalığının ise günümüz şartlarında çeşitli tedavi seçenekleri ile gelişim göstermesi ve hastalığın kontrol altına alınmasındaki artışından dolayı pandemi kelimesi yerini epidemiye bırakmıştır. Bu salgınların daha fazla artması sonucu farklı ülkelere ve kıtalara yayılarak kendini göstermesi ise pandemiye ifade etmektedir (Özdoğan, 2021).

Sözlük anlamı itibarıyla “pandemi” kelimesi eski Yunancada bütün anlamına gelen “pan” ve halk anlamına gelen “demos” kelimelerinden türetilmiş olup salgın hastalıkları ifade etmek için kullanılan bir sözcüktür ve bu tip salgın hastalıkların ise tipik bir seyrinin olduğu bilinmektedir (Parıldar, 2020: 19). Pandemiler, insanlar üzerinde senelerce etkisini sürdürmüş ve farklı olaylara sebep olmuştur. Tarihte derin izler bırakan veba, çiçek, kolera, ebola, tifüs ve grip gibi salgın hastalıklar ise bu pandemilere örnek verilebilir. Ayrıca her yaygın hastalığın pandemi olarak nitelendirilemeyeceği, pandemi olarak adlandırılabilmesi için hastalığın kendisini salgın hastalık olarak gösterebilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Aynı zamanda bu tanımlara baktığımızda epidemi ve pandemi durumlarında salgının kontrol altına alınmasının güç olduğunu gösteren bir yayılımdan söz etmek mümkündür (Gögebakan, 2020).

Birçok çeşidi olan salgınlar genel olarak tek ve çok kaynaklı salgınlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tifo ve kolera gibi su ve besinlerle bulaşan enfeksiyonlar çoğunlukla tek kaynaklı salgınlara neden olurken, kızamık gibi solunum yoluyla veya sıtma gibi vektörlerle bulaşan enfeksiyonlar da çok kaynaklı salgınlara örnek olarak gösterilebilir.

Tek kaynaklı salgınlar, fazla sayıda hassas kişinin mikrobun kaynağı ile aynı veya yakın zamanlarda karşılaşmasıyla oluşan ve insandan insana bulaşan hastalıklardır. Çok kaynaklı salgınlar ise bu hassas kişilerin hasta bireylerle veya taşıyıcılarla karşılaşması ya da temas etmesi sonucu ortaya çıkan salgınlardır (Aydın, 2006: 2). Bu salgınların şiddetli geçmesine yol açan özelliklerin bütünü ise salgın gücü olarak ifade edilmektedir. Bununla beraber salgın gücü topluma, iklim şartlarına, hastalığa sebep olan mikrobun azgınlığına, bu mikrobun üreme ve yayılma hızına ve kişilerin korunma ve dirençlerine göre değişiklik gösterir (Kılıç, 2004: 11).

Geçmiş tarihin izlerine baktığımızda da salgın hastalıklar insanlar için tehlikeli ve korkutucu olmuşlardır. Çünkü hızlı bir şekilde ilerleme gösterip birçok kişiye bulaşan ve ölümcül olan bu hastalıklar, zamanında toplumların ekonomilerini, nüfuslarını, toplumsal ilişkilerini, sanatlarını ve turizm faaliyetlerini de etkilemiştir (Nikiforuk, 2020). Zaman zaman bu hastalıklara karşı ilaç tedavileri, aşılar gibi alternatif çözüm yöntemleriyle başarılar elde edilse de hepsini tamamen ortadan kaldıracılabilmek mümkün olmamıştır (Koyuncu, 2008: 1). Tarihin çeşitli çağlarında yaşanan salgın hastalıklardan verem, çiçek, sıtma, veba, kolera, frengi gibi hastalıklar, salgın hastalıkların insanlar için zor, tehlikeli ve ölümcül olduğunu kanıtlar niteliktedir. Sadece insanları değil hayvanları da etkileyen ve ciddi manada izler bırakan salgın hastalıkları hayvanlar âleminde de görmek mümkündür. Bulaşan salgın hastalıklar, birçok hayvanın toplu bir şekilde ölümüne sebep olur. Yaşanan bu ölümler aslında insanlar için de kötü sonuçlar doğurabilecek bir durumdur; çünkü insanların yaşamsal faaliyetlerinde gıda ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemli bir yere sahip olan hayvansal ürünler, hastalık sonucunda azalmak suretiyle kıtlığa ve başka sıkıntılara yol açabilmektedir (Öztürk,2007: 23). Örneğin; tarihte 550 yılında Anadolu’da sığır vebası sonucu yaşanan açlık ve kıtlık bu duruma örnektir. Ayrıca hastalık bulaşmış hayvanların ürünlerini tüketen insanlara da bu hastalıkların kolayca bulaşabileceği unutulmamalıdır. Bu durumla ilgili tarihte yaşanan başka bir örnek ise 1141 yılında Malatya’da başta kümes hayvanlarında baş gösteren veba salgınının, daha sonra küçük yaştaki çocuklara ve diğer insanlara bulaşarak birçok kişinin ölmesine yol açtığı bilinmektedir (Kılıç, 2004: 59; Kara, 2008: 14). Bu salgınların geçmişine baktığımızda farklı yıllarda ve farklı türlerde kendini gösteren veba, tarihte önemli bir yere sahiptir (Yıldız, 2014: 7). Tarihte kara ölüm ismiyle de anılan ve farelerde, pirelerde görülen veba mikrobi çok eski çağlardan beri büyük salgınlara sebep olarak milyonlarca insanın yaşamını

kaybetmesine yol açmıştır (Aktaş, 2015: 37). Öyle ki, bu büyük ölüm zamanında Avrupa’da seyahat etmek çok riskli ve tehlikeli olduğundan Akdeniz’de terk edilmiş gemileri bir kıyıdan öbürüne sürüklenirken görmek mümkündü (Nikiforuk, 2020: 72). Osmanlı zamanında da İstanbul nüfusunun yarısının ölmesine sebep olan salgının etkisi uzun yıllar sürmüş ve ticaret hayatı da olumsuz yönde etkilenmiştir (Altunay, 2020: 79).

Tarihte insanlık için tehlike arz eden hastalıklardan bir diğeri ise kolera olmuştur. Kaynaklarda illet-i kolera ya da illet-i mahuf olarak da geçen hastalık, epidemi (salgın) ve pandemi (kıtalararası salgın) şeklinde yayılım göstermiştir. Yeteri kadar temiz olmayan sular, kanalizasyon sisteminin olmaması ve hijyen şartlarının eksik olduğu yerler salgının oluşmasına neden olmaktadır (Şahin, 2019: 5-6). İlk olarak Hindistan’ın Ganj Nehri sahillerinde kendisini gösteren hastalık, daha sonra farklı yıllarda Avrupa’yı ve Türkiye’yi etkisi altına almıştır. O dönemde yapılan savaşların ve alınan önlemlerin yetersiz olması, mikrobun karayolu ve denizyolu ile yapılan yoğun ticaret ve hac güzergâhları aracılığıyla yayılarak bulaşmasını hızlandırmıştır (Özdemir, 2019: 24-26). Örneğin; 1992 yılında Güney Amerika’dan ABD’ye uçakla yolculuk yapan 76 kişinin, uçakta yedikleri yeterince pişirilmemiş ya da çiğ balık ve sebzelerden dolayı koleraya yakalandığı bilinmektedir (Sherman, 2020: 46). Senelerce farklı kıtalarda etkisini sürdüren ve dünya için tehlikeli olan bu salgın hastalığa karşı çeşitli mücadele yöntemleri uygulanmıştır; fakat bu hastalığın günümüzde de Asya, Afrika, Güney ve Orta Amerika’nın bazı kısımlarında etkisini halen sürdürdüğü bilinmektedir (Sherman, 2020: 66).

Variola mikrobi da tarih boyunca çiçek hastalığına sebep olan ve milyonlarca insanı öldüren bir virüs olmuştur. Farklı cinslerde bulunan bu virüs, her yaştan insana temas veya hava yoluyla bulaşabilen bir hastalıktır. Belirtilerinin yüksek ateş, kusma, baş, göğüs, sırt, kol ve bacaklarda kabarcıklar şeklinde görüldüğü hastalık, bulaştığı kişide körlüğe ve kalıcı yara izlerine yol açmaktadır (Özdemir, 2019: 29). Hastalığın ilk olarak nerede ve hangi yılda kendisini gösterdiği belirsizdir; fakat hastalık zamanla birçok ülkeye ve insana ulaşmayı başarmıştır (Mercan, 2017: 4-5). XVII. yüzyıl Avrupa’sında adını üst sıralara yazdıran bu ölümcül virüs, Amerika kıtasını da derinden etkilemiş, kabileleri dağıtmış ve birçok insanı yurdundan etmiştir. Aynı yıllarda neredeyse her üç çocuktan birinin ölmesine ve her beş yetiştikenden dördünün hasta olmasına sebep olan hastalık, kötü izler bırakmıştır (Nikiforuk, 2020: 96-106). O dönemlerde insanlığı perişan eden bu hastalığın aşısının 1796 yılında Edward Jenner tarafından bulunduğu,

1800'lü yıllara gelindiğinde ise aşının biraz daha geliştirilerek İstanbul'da da uygulandığı bilinmektedir (Özdemir, 2019: 30).

İnsanlık tarihi kadar eski olan ve geçmiş yıllarda birçok insanın ölmesine sebep olan bir diğer bulaşıcı hastalık ise verem olmuştur. Tüberküloz, ince hastalık gibi isimlerle de anılan hastalık, koch basili adı verilen mikropların solunum yoluyla bulaşması ve sonrasında akciğerlere yerleşmesiyle kendisini göstermektedir. Hastada meydana gelen aşırı kilo kaybı, halsizlik ve bunlarla birlikte balgamla gelen öksürük ve ateş, hastalığın en belirgin özelliklerindendir (Kalkan, 2017: 1-3). Edebiyatta da birçok esere konu olan hastalık, çeşitli türkülerde, manilerde de adından bahsettirmiştir (Kalkan, 2017: 8). XVII. yüzyıldan sonra artan nüfus oranı ve kentleşmeyle beraber hastalık daha da artmış ve yüzyıllarca etkisini göstermiştir. Öyle ki, o dönemde İngiltere'de yapılan binaların vergilendirilmesinde az da olsa pencere sayısının etkili olması, planlarda kullanılan pencere sayısının az tutulmasına neden olmuştur. Bu durum ise aynı ortamda bulunan, çalışan kişilerin kalabalık, havasız odalarda hep bir arada bulunmalarına ve böylece hastalığın hava yoluyla bulaşmasına yol açıyordu (Sherman, 2020: 151). XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde ise Avrupa nüfusunun %70'inin veremli olduğu biliniyordu (Barış, 2010: 2). Bu dönemlerde çöküş dönemi içerisinde olan Osmanlı Devleti de veremden kötü bir şekilde etkilenmiş ve hastalık hızlıca yayılım göstermiştir (Köse, 2020: 23). Hastalıkla mücadele için hükûmet tarafından çeşitli önlemler alınsa da birçok can kaybı yaşanmıştır. Aynı yıllarda Birleşik Devletleri'nde vereme karşı savaş ilan edilmesi, genel olarak zamanla kişilerde oluşan farkındalığın artmasının yanı sıra tıbbi alanda gelişim sağlaması yönünde fayda sağlamıştır (Sherman, 2020: 172-173). Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu'nun (2020) web sitesinde yer alan bilgilere göre, günümüzde de bütün kıtalarda kendisini gösteren hastalığa yılda 8,4 milyon kişi yakalanırken, bunlardan 2 milyonu hayatını kaybetmektedir.

Salgın hastalıklar içerisinde yer alan ve malarya olarak da adlandırılan diğer bir hastalık ise sıtmadır. Dişi anofel olarak bilinen sivrisineklerin sokması sonucu bulaştığı bilinen hastalık, salgın hastalıklar arasında ölümün en sessiz ve ağır hali olarak nitelendirilmektedir. Genellikle bataklık halinde olan yerler sıtma mikroplarının yaşamasına elverişli ortamlar oluşturmakta ve hastalık sulak, sıcak bununla birlikte rutubetli alanlarda kendisini göstermektedir (Aktaş, 2015: 144). Kan yoluyla vücuda giren sporozoitler, karaciğer hücrelerine yerleşerek sonrasında kansızlığa, ateşe, dalak ve karaciğerlerde büyümeye, beraberinde ise organların işlevlerinde bozulmalara yol

açmaktadır (Sherman, 2020: 189-191). Hastalığa Afrikalıların patates ve nişasta yetiştirmek için yağmur ormanlarını yok etmeleri ve bundan dolayı bataklıkların ortaya çıkmasının sebep olduğu düşünülse de tarihte sıtma hastalığı çok eski zamanlardan beri varlığını sürdürmektedir. Hastalıkla ilgili Hz. Muhammet'in (S.A.V.) söylediği "sıtma hastalığı, insanın günahlarının hepsini temizler. Dolu tanesinde toz olmadığı gibi sıtmanın da günahı kalmaz" hadisi şerifi sıtma hastalığıyla ilgili algıyı açıklar niteliktedir (Yıldız, 2014: 27). Tarihte Büyük İskender'in de ölümüne sebep olan hastalık, o dönemlerde Roma bölgesinde de fazla yaygın hale gelmiştir (Nikiforuk, 2020: 38). Bu yüzden bölgede "Roma ateşi" olarak adlandırılan hastalık zamanla kâşifler, köleler, istilacılar ve sömürgeciler tarafından 1800'lü yıllara gelindiğinde tüm Avrupa'ya yayılmıştır (Sherman, 2020: 186-187). Günümüzde de başta Afrika olmak üzere birçok ülkede ve bölgede rastlanan hastalık çoğu kişinin ölmesine sebep olmaktadır (Sherman, 2020: 200). 1942-1945 yılları arasında yarım milyon Amerikan askerini yatağa düşüren hastalığın Hindistan'da da sağlık bütçesinin çoğunun hastalığa karşı mücadele etmek için ayrıldığı bilinmektedir (Nikiforuk, 2020: 45-46).

2.5.1. Dünyada Turizmi Etkileyen Salgın Hastalıklar

Endüstri Devrimiyle birlikte gelişim göstermeye başlayan turizm faaliyetlerini göz önüne aldığımızda hem dünyada hem Türkiye'de insanlar farklı tarihlerde çeşitli salgın hastalıklara maruz kalmışlardır. Ülkelerde insanları ve ekonomileri etkileyen bu salgın hastalıklar, ülkeler için önemli bir getiri kaynağı olan turizm sektörünü de etkisi altına almış ve sektörde derin izler bırakmıştır. Yapısı gereği, üretilen turizm ürününün yerinde tüketilmesini gerektiren turizm sektörü, turizm faaliyetlerine katılmak isteyen kişiler için diğer fiziksel ürünlerden farklı bir pazarlama seçeneği sunmaktadır. Dolayısıyla bu özelliğiyle insanın ve insan gücünün ön planda tutulduğu turizm sektörü hem kişilerle hem de diğer sektörlerle iletişimin kaçınılmaz olduğu bir sektördür (Damar, 2020: 48). Bu faaliyetlere katılım gösteren kişilerin, yolculukları esnasında gittikleri bölgelere ve ülkelere hastalıklarını taşımaları ya da gittikleri bölge veya ülkelerden bu hastalıkları kendi ülkelerine getirmeleri oldukça yüksek bir ihtimaldir. Bu nedenle karşılıklı aktif bir şekilde turizm hareketlerine katılım gösteren kişiler ve yerler bu salgınlardan kolayca etkilenebilmekte ve turizm sektörünü de etkilemektedir (Öztürk, 2007: 54). Tarihte yaşanan olaylara baktığımızda bu etkileri görebilmemiz mümkündür.

1988 yılında İngiltere’de görülen deli dana (İngilizcesi BSE-bovine spongious encephalopathy) sığırlarda görülen ve hayvandan insana geçebilen bir hastalık olarak ortaya çıkmıştır. Vücuda giren farklı yapılar sonucu kendisini nörolojik ve ruhsal rahatsızlıklarla belli eden hastalık “sığırdaki süngersi beyin hastalığı” olarak ifade edilmektedir. Bu hastalığın hayvanlara bulaşmasında etkili olan faktör ise koyunlardan koyun yemi üretimi sırasında meydana gelen şekil değişikliğinin sonucunda sığır yemlerine bulaşması ve o zamana kadar hastalığı anlaşılamayan hayvanların tekrar sığır yemi üretiminde kullanılmasıdır. Bir ajan gibi sığırların bu dokularında saklanan veya kesim işlemiyle bu dokular vasıtasıyla diğer dokuların da gizlice kirlenmesine yol açan durum insanların bunları tüketmesiyle ve bunun sonucunda insanlara bulaşmasıyla kendisini göstermektedir (Yalçın, 2014: 1).

İngiltere’den sonra Avrupa’ya ve diğer ülkelere de yayılan hastalık zaman zaman kendisini göstermektedir. Hastalığın ilerlemesiyle o dönemde Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülke kapılarını canlı hayvan ve et ithalatına kapatmıştır (Dünya Gazetesi, 2021). İngiltere pazarında milyonlarca sığırın imha edilmesi, şüpheli hayvanlardan üretilen sütün tüketiminin yasaklanması hastalığın denetimi amacıyla yeni bilgisayarlı sistemlerin kurulması gibi uygulamalar, pazarı ekonomik olarak büyük zarara uğratmıştır. İngiltere’den sonra 2000 yılında Fransa da artan vakalarla birlikte en çok zarar gören ülkelerden biri olmuş ve ülkedeki sığır eti tüketimi %40 oranında azalmıştır. Aynı şekilde Almanya’da iki sığırdaki hastalığın ortaya çıkması et satışlarında ani düşüşe sebep olmuştur (Yalçın, 2014: 1-3). Örneğin; hastalık Kanada’da tek bir hayvanda görülmüştür (Ayçiçek ve Aktan, 2001: 122), buna rağmen çeşitli ülkelerin (ABD, Japonya) Kanada menşeli et ürünlerine karşı uyguladığı tedbirlerle hayvancılık sektöründe ihracat yavaşlamıştır (Öztürk, 2007: 54). Bütün bu birbirine zincir şeklinde bağlanan olaylar aynı zamanda ülkemizde de o dönem gelen turistlerin “Türk Kebab” diye sevdikleri et ve et ürünlerine karşı bir tereddütle yaklaşmalarına sebep olmuştur (Öztürk, 2007: 56).

2001 yılında bulaşıcı olan bir diğer hastalık Birleşik Krallıkta ortaya çıkmıştır. El ayak ağız hastalığı salgını olarak bilinen hastalık hayvanlar veya insanlar arasında temas ya da solunum yoluyla bulaşabilmektedir. Bulaşma sonucu turizm sektörünün de etkilendiği ifade edilmektedir (Baxter ve Bowen, 2004: 264). Bu durumu, aynı yıl Birleşik Krallık’a gelen turist sayısındaki %9,61’lik düşüşle de açıklamak mümkündür (Ünlüöner ve Çeti, 2019: 116). O dönem farklı ülkelerde de salgın haline gelen hastalık

Ülkemizde salgın boyutuna ulaşmasa da veriler incelendiğinde bu hastalığın 2012 yılında artış gösterdiği görülmektedir (Polat vd., 2013: 193). Ayrıca, yaz aylarında havuzların aktif olarak kullanılması ve bu havuzlardaki enfekte suların yutulması bu hastalığın hızla yayılmasına sebep olabileceği için, havuz sezonunda bu alanların temiz ve hijyenik olması şartıyla kullanılmasına dikkat edilmesi gerektiği unutulmamalıdır (T. C. Sağlık Bakanlığı, 2021).

Akut Solunum Yetmezliği Sendromu (SARS) (Severe Acute Respiratory Syndrome) olarak bilinen salgın hastalığın ilk vakası ise ilk olarak Kasım 2002’de Çin’in Guangdong Eyaleti’nde görülmüştür. Daha sonrasında ise bu eyaletten bir doktorun Hong Kong’a ailesini ziyarete gelip burada otelde kalmasıyla ve hastalığı farklı ziyaretçilere bulaştırmasıyla yayılım göstermiştir (Eyigün, 2005: 108-110). İlerleyen zamanlarda 5 kıtaya yayılarak 26 ülkede 774 kişinin ölümüne sebep olan hastalığın o dönemde yayılma hızında seyahat endüstrisinin etkisinin bulunduğu dşnld ve buna yönelik tedbirler alındı (Hung vd., 2018: 2). Dünya Sağlık rgt (WHO) salgının dünya genelinde bir tehdit oluşturduğunu duyurdu. Bununla birlikte Kanada, Singapur, Filipinler, Endonezya, Tayland ve Vietnam’da Sars hastalarının olabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak Güneydoğu Asya ülkelerine gidilmemesi konusunda da uyardı. İlerleyen tarihlerde ise ABD ve Avrupa lkelerinde de SARS vakaları tespit edilip WHO tarafından Çin’in Guangdong Eyaletine ve Hong Kong’a mecbur kalınmadığı sürece seyahat edilmemesi gerektiği belirtildi. Bu süreçte sağlık bakanları seyahatlerde önce havaalanları ve limanlarda yolcuların sıkı bir şekilde denetimden geçmeleri gerektiği çağrısında bulundu (ztrk, 2007: 55). Alınan tüm bu önlemler özellikle mart, nisan ve mayıs aylarında devam etmiş ve turizm sektörünü de etkilemiştir. Kanada, Toronto evresi salgın nedeniyle turizmin olumsuz etkilendiği bölgeler arasındadır (ztrk, 2007: 54). O dönemde Hong Kong’daki otelcilik sektörü de olumsuz yönde etkilenmiş ve otellerde konaklayan konukların sayısında daha önce rastlanmayan bir oranda düşüş gözlemlenmiştir. Bu bölgedeki oteller işlerini sürdürmeleri amacıyla karşılıklı destek ve iyileştirme çabası gösterip buna yönelik birlikte hareket etmişlerdir (Hung vd., 2018: 5).

2003 yılında gündeme gelen kuş gribi (H5N1) ise Uzakdoğu lkelerinde görülmüş ve ülkeler üzerindeki olumsuz etkileri de beraberinde getirmiştir. Daha sonra farklı kıtalara ve ülkelere yayılan virüs, çok fazla sayıda olmasa da can kayıplarına neden olmuştur. Ülkemizde de görülen grip o dönemde çok sayıda kanatlı hayvanın itlaf edilmesine yol

açmış ve medyada yayımlanan bazı haberler nedeniyle turizm sektörüne zarar vermiş ve sektörün imajını zedelemiştir. Sektördeki yetkin kişiler bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak amacıyla konuyla ilgili düşüncelerini ve tavsiyelerini dile getirmişlerdir (Öztürk, 2007).

Hayvanlardan insanlara bulaşma aşamasında mutasyona (dönüşüme) uğrayarak kişiden kişiye bulaşabilir hale gelmesi, böylelikle de kitlelere yayılması riskinin olması o dönemde turist sayılarındaki düşüşe de yansımıştır (Öztürk, 2007: 56). İnsanlarda görülen tipik grip belirtilerini gösteren (ateş, boğaz ağrısı, öksürük) kuş gribi ile ilgili olarak Dünya Sağlık Örgütü ülkelere bir seyahat kısıtlaması önermemiş, sadece başka ülkelere gidilmesi durumunda alınması gereken tedbirleri ifade etmiştir (Acar ve Beşirbellioğlu, 2005: 348-351). Fakat vaka sayılarının yüksek olduğu Çin, Tayland, Endonezya ve Vietnam gibi ülkelerde 2003 yılında gelen turist sayılarında bir düşüş gözlemlenmiştir (Ünlüönen ve Çeti, 2019: 119). Ülkemizde de 2005 yılında 21,1 milyon düzeyinde olan yabancı turist sayısı, 2006 yılında 19,8 milyona gerileyerek düşüş yaşamıştır (KTB, 2021). Ayrıca yaşanan bu salgınlar aynı dönemde diğer sektörleri ve insanların psikolojilerini etkileyerek genel anlamda ekonomiye de önemli derecede zarar vermektedir (Arslan, 2006: 95).

Yakın zamanda yaşadığımız salgınlardan bir diğeri ise domuz gripidir. 2009 yılında Meksika'da ortaya çıkan virüs, sonrasında birçok ülkeye yayılarak olumsuz etkiler doğurmuştur. Salgına sebep olan İnfluenza A virüsünden kaynaklı H1N1 virüsü, bu kez insanlarda görülen grip ve kuş gribi virüslerinin karışımından kaynaklı yeni bir virüs olarak kendisini göstermiştir. Her yaştan insanı etkileyebilen domuz gribi virüsünün, kişilerarası temas yoluyla ya da enfekte kişilerle aynı ortamda bulunulduğunda solunum yoluyla (öksürme, hapşıрма) bulaşabileceği ifade edilmektedir (Oğuztürk, 2009: 7). Tehlikeli ve ölümcül olan bu salgın kısa sürede 191 ülkeye yayılarak yaklaşık 800 bin kişide görülüp 8 bin 238 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Çayır, 2011: 123). Salgının ortaya çıkması turizmle bağlantılı olan faaliyet alanlarını ve ülke ekonomilerini de etkilemiştir (Damar, 2020: 49). O dönemde vaka sayılarının yüksek olduğu ABD, Meksika, İspanya, Japonya, Kanada gibi ülkelere bakıldığında, bu ülkelerin de turist sayılarında bir düşüş olduğu ve bunun rakamlara yansıdığı gözlemlenmektedir (Ünlüönen ve Çeti, 2019: 119-120). Ülkemizde de bu durum turizmdeki artış hızını azaltarak turizm sektörünün etkilenmesi şeklinde kendini göstermiş olup 2007'de %18'lik, 2008'de %13'lük artış gösteren turist sayısı 2009'da

ise %3 olarak rakamlara yansımaktadır (Göçen vd., 2011: 503). Ayrıca bu dönemde medyada gündeme gelen haberlerin de panik algısını artırabilecek unsurlar içerisinde olduğu unutulmamalıdır. Örneğin hastalığın seyrine bağlı olarak kalabalık organizasyonların (spor organizasyonları, Hac turizmi) iptali ya da iptal edilebileceği gibi haberler, kişilerin hastalığa bakışlarını ve algılarını değiştirebilmektedir (Demiroğlu, 2012: 155).

Turizm sektörüne zarar veren diğer bir salgın ise Ebola virüsü salgını olmuştur. Tarihte en tehlikeli virüsler arasında yer alan virüs, ilk olarak 1976 yılında Sudan ve Kongo Cumhuriyeti'ndeki salgınlarda kendisini göstermiştir. O yıllarda hastalığa yakalanan 602 kişiden 431 kişi hayatı kaybetmiştir (Bilim ve Teknik Dergisi, 2014: 33). Fakat 2013 yılında Gine'de başlayıp sonrasında hızla Nijerya, Liberya, Sierra Leone gibi Orta ve Batı Afrika ülkelerine yayılan ve Ebola kanamalı ateşi olarak da anılan bu salgın, daha fazla can kayıplarına neden olmuştur (Bilim ve Teknik Dergisi, 2015: 24). En son 11 Mayıs 2016'da yayımlanan verilere göre o tarihe kadar toplam 28.616 kişiye bulaşan virüs ile 11.321 kişi hayatını kaybetmiştir (WHO, 2021). Yaklaşık 2,5 sene etkisini sürdüren salgın Haziran 2016'da sona ermiştir. Fakat o dönemde salgının görülmediği destinasyonlarda bile kıtanın turizm sektörü genel anlamda büyük zarara uğramıştır. Vaka sayılarının en fazla olduğu ülkeler arasında Sierra Leone, Liberya, Gine, Nijerya ve Mali yer almaktadır. Salgının kendisini gösterdiği 2013 yılında Gine, 2014 yılında ise Sierra Leone'ye gelen turist sayısındaki düşüş verilere yansımıştır (Çeti ve Ünlüöner, 2019: 121). Aynı zamanda Gine, Liberya ve Sierra Leone'nin son yıllarda hızla büyüyen ekonomilerinde salgına bağlı bir gerileme ve özellikle 2015 yılındaki üretimlerinde de bir azalma söz konusu olmuştur (Quaglio vd., 2016: 261). Doğal kaynağının Afrika'da yer alan meyve yarasalarının olduğu düşünülen salgın hastalık hava, su ya da gıda maddeleri ile değil, temas sonucu bulaşıyor. Farklı türleri olan virüs henüz Türkiye'de görülme de küresel bir problem haline geldiği için dikkat edilmesi gerekmektedir (Medicana Sağlık Grubu, 2021).

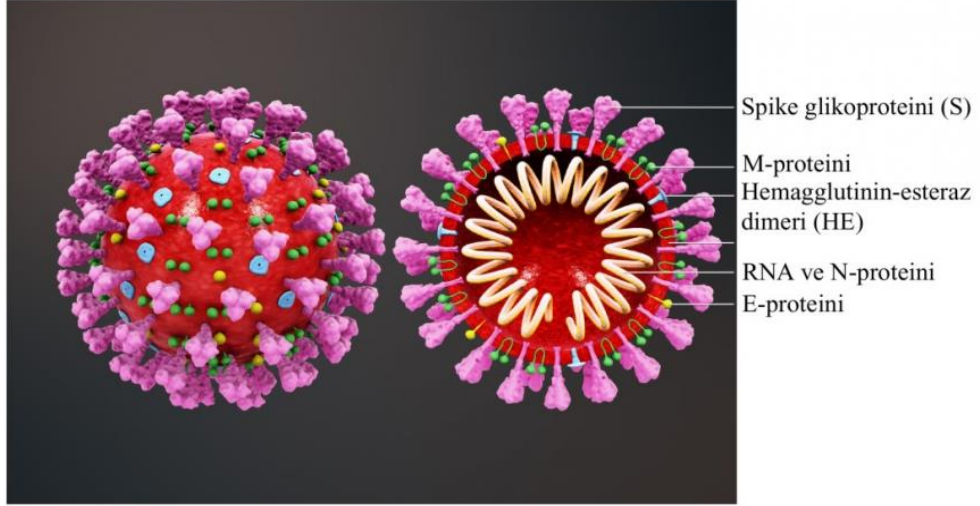
2.5.2. Covid-19 Salgını

Geçmişten günümüze kadar ulaşan birçok kaynağı incelediğimizde virüslerden kaynaklı hastalıkların daha önceleri de hayatımızda olduğu bilinmektedir. 1892 yılında Rus araştırmacı Dmitri Ivanovsky, bir makalesinde tütün bitkisine bulaşan farklı bir hastalığı keşfettiğini belirtmiştir. Aynı yıllarda başka bir makalesinde de bu etkenlerden

bahsetmesi ve ilerleyen yıllarda Martinus Beijerinck'in de bunu doğrulayıp çözünebilen canlı mikroplar olarak tanımlaması, modern virüs fikrinin gelişmesini sağlamıştır. Bu noktada ise XIX. yüzyıl sonlarında modern anlamda virüsler üzerinde ilk çalışmalar başlamıştır (Uzunoğulları ve Gümüş, 2017: 52).

Latince zehir anlamına gelen virüs, aynı zamanda kendisini çoğaltabilen çok küçük ve basit organizmalar olarak ifade edilmektedir. Genetik yapıları gereği DNA veya RNA molekülleriyle bunu çevreleyen bir protein tabakasından oluşurlar. Yaşamaları için canlı bir hücreye ihtiyaç duyan virüsler, bu hücrelere girdiklerinde hızlıca çoğalabilmekte ve farklı yollarla yayılım gösterebilmektedirler (Eraslan, 2021).

Korona virüsleri de Coronaviridae ailesi üyelerinden olup RNA'ya ve pozitif polariteye sahip zarlı bir virüstür. Şekil 1'de de görüldüğü gibi, yüzeylerindeki protein çıkıntılarından yola çıkılarak incelendiğinde taç görünümüne sahip olan bu virüs ailesi, Latince'de "corona" yani "taç" anlamına gelen kelimedenden hareketle korona virüsü (taçlı virüs) olarak adlandırılmıştır (Yaş, 2020: 3). Aynı zamanda kendi içinde alfacoronavirüs (alfaCOV), betakoronavirüs (betaCOV), gamokoronavirüs (gamaCOV) ve deltakoronavirüs (deltaCOV) olmak üzere dört farklı türe sahip olan korona virüsleri insanlarda ve birçok hayvanda bulunabilmektedirler. Bunlardan sadece alfa ve beta korona virüsünün insanlarda, gama ve delta korona virüsünün ise hayvanlarda enfeksiyona neden olduğu bilinmektedir (Yüksel, 2020: 31). İnsanlarda ve hayvanlarda hastalığa sebep olan korona virüslerinden şimdiye kadar insanlarda enfekte olabilen yedi tür korona virüs tipi tespit edilmiştir. Bunlardan HCOV-229E, HCOV-OC43, HCOV-NL63, HKU1-COV toplumda yaygın olarak görülen ve soğuk algınlığına benzer şekilde hafif üst solunum yolu enfeksiyonuna neden olan türlerindendir (Günel, 2021: 2).

Şekil 1: Korona virüsünün yapısal görünümü

Kaynak: <https://www.scientificanimations.com/coronavirus-symptoms-and-prevention-explained-through-medical-animation/>

İnsanlar için etkili enfeksiyon ve salgınlara sebep olan şiddetli akut solunum sendromu korona virüsü (SARS-COV) ile Ortadoğu solunum sendromu (MERS-COV) da diğer insan korona virüsü türlerindendir. 2003 yılında Çin'in Guandong eyaletinde kendisini gösteren SARS-COV dünya sağlık gündeminde adından bahsettirmiştir. Sekiz ay süren salgında bulaşıcı kaynağın yarasalardan misk kedilerine, onlar aracılığıyla da insanlara geçtiği açıklanmıştır. O yıllarda 29 ülkeden toplam 774 kişinin ölümüne sebep olan hastalıktan sonra, 2012 yılında ise Ortadoğu solunum sendromu (MERS-COV) ortaya çıkmıştır. Bu hastalığın ise Suudi Arabistan'da ortaya çıktığı ve insanlara tek hörgüçlü develerden bulaştığı bilinmektedir. Aynı zamanda yüksek derecede patojenik olan bu virüs, 27 ülkede 806 kişinin ölümüne sebep olmuştur (Banerjee vd., 2019).

Son olarak ise tüm dünyanın gündeminde olan ve hayatımızda yerini alan SARS-COV-2 virüsünün neden olduğu yeni korona virüsü hastalığı ortaya çıkmıştır. İlk olarak Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan şehrinden Aralık 2019'da nedeni bilinmeyen zatürre hastaları DSÖ'ye bildirilmiştir. Akabinde, önceki türlerinden farklı olan bu pnömoni vakalarının araştırmacılar tarafından araştırılmasıyla, bu virüsün şehirdeki canlı bir hayvan pazarından kaynaklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmacılar sonucunda 7 Ocak 2020'de DSÖ tarafından yeni bir korona virüsü türünün tespit edildiği, bu virüsün kişilerde hastalığa yol açtığı belirtilmiştir. Aynı zamanda ilk zamanlar DSÖ tarafından 2019 yeni korona virüsü (2019-nCoV) olarak adlandırılan virüs, SARS-COV ile benzer özellikler taşımasından dolayı 11 Şubat

2020’de SARS-COV-2 olarak değiştirilmiştir (Şahin, 2021: 9). Hastalığın ismi; İngilizce “Corona virus disease (korona virüsü hastalığı)” ifadesinin kısaltması olan “Covid” kelimesi ile hastalığın ortaya çıktığı 2019 yılının kısaltması olan ‘19’un bir araya getirilmesiyle ‘Covid-19’ olarak nitelendirilmiştir (Sağlık, 2021:27).

Son derece bulaşıcı olduğu bilinen virüs ile ilgili Çin’den sonra bir diğer vaka bildirimini 13 Ocak 2020’de bir Asya ülkesi olan Tayland’dan gelmiştir. 30 Ocak 2020’ye gelindiğinde ise virüsün, salgının başlamış olduğu ülke olan Çin dışında 113 ülkeye daha yayılması ve bu ülkelerde de vakaların görülmesi ile DSÖ bu hastalığı “uluslararası boyutta halk sağlığı acil durumu” olarak ilan etmiştir. Bu durumda kısa süre içinde virüsün hızlı yayılım göstermesi nedeniyle 11 Mart 2020’de DSÖ Covid-19’u küresel salgın (pandemi) olarak ilan etmiştir (Çoban, 2020: 49). Dünyayı etkisi altına alması ve hızlı bir şekilde yayılım göstermesi ise virüsün son derece tehlikeli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ülkemizde de halk arasında “corona, korona, korona virüs, corona virüs, korona virüsü” gibi farklı telaffuzlarla ifade edilen Covid-19 hastalığı ilk kez 10 Mart 2020’de kendisini göstermiştir (Tamer, 2020: 52). Yaşanan bu durumdan dolayı bazı uluslararası uçuşlar iptal edilmiş, aradan bir süre geçtikten sonra ilk ölümün 17 Mart’ta bildirilmesiyle de aynı tarihte uçuşa kapanan ülke sayısının yirmiyeye yükseltildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, 1 Nisan’a gelindiğinde sağlık bakanı virüsün 81 ile yayıldığını ifade etmiştir.

Yaklaşık olarak 60-140 nm çapında yuvarlak veya eliptik şekilde olduğu bilinen virüsün genellikle bulaşma yolunun damlacıkların iletimi şeklinde olduğu bilinmektedir (Karadem, 2020: 4-5). Bireylerden öksürme, hapşırma, sonucu solunum yoluyla yayılan virüs, aynı zamanda bu nedenle kirlenmiş olan nesnelere ve yüzeylere dokunulmasıyla da bulaşabilmektedir. Bireylerin bu yüzeylerle teması sonucu ellerini yıkamadan yüz, göz, burun ya da ağızlarına götürmelerinin de bulaşma noktasında etkin rol aldığını göstermektedir. Yapılan araştırmalarla ve havadaki partiküllerin özel metotlarla hareketlerinin incelenmesi sonucunda damlacıkların iki metreden daha uzak mesafelere yayılabileceğini göstermektedir. Bu noktada bireyler arasındaki mesafenin 1,8 metre olması, bu mesafeden daha yakın mesafede ve temasta bulunan kişilerin ise risk altında olduğu aşikârdır. Aynı zamanda yapılan çalışmalar ve testler, virüsün üç saat havada asılı kaldığını doğrulamaktadır. Bunun sonucunda kapalı ve havasız ortamlarda bulunan aerosollerin de bulaşma noktasında etkili olduğu ve yüksek konsantrasyonlardaki aerosollerin solunmasının akciğerlerde enfeksiyona neden olabileceği bilinmektedir

(Yiğit, 2021). Farklı yüzeylerde ve nesnelerde de virüsün canlı kalma sürelerinin farklılık gösterdiği belirtilmiştir. Yapılan çalışmada kontaminasyon süresi karton yüzeylerde bir gün olurken, plastik ve paslanmaz çelikte bu süre iki-üç güne çıkabilmekte, bakır yüzeylerde ise virüs dört saat etkili olabilmektedir (Cascella vd., 2022). Kişilerin virüsü karşı tarafa ne zaman bulaştırdığı ise kesin olarak bilinmeyip, semptomların başlamadan bir-iki gün önce kendisini göstermesi ve semptomların vücutta bitmesiyle de son bulduğu tahmin edilmektedir (Çoktaş, 2020: 5).

Şekil 2: Enfeksiyon Buluşma Zinciri Kaynak: Muğla İl Sağlık Müdürlüğü

Kaynak: <https://muglaism.saglik.gov.tr/Eklenti/21655/0/bulasici-hastaliklar-ve-korunma-modulleripdf.pdf>

Bu hastalığın kuluçka süresinin 2-14 gün arasında sürdüğü ve normal bir grip veya soğuk algınlığına bağlı hastalıkların kuluçka sürelerinden daha uzun olduğu ve bilinmektedir (Yüksel, 2020: 81). Aynı zamanda hastaların durumlarına bağlı olarak çeşitli semptomlara sahiptir. Bu klinik belirtiler Tablo 1’de belirtilmiştir.

Tablo 1: Covid-19 Klinik Belirtiler

Yaygın ve Genel Belirtiler	Ciddi Belirtiler
• Ateş • Titreme • Öksürük, boğaz yanması • Solunumda güçlük • Yorgunluk • Vücut ağrıları • Baş ağrısı • İshal • Bulantı, kusma • İştahsızlık • Tat ve koku almada yaşanan kayıp	• Şiddetli solunum yolu enfeksiyonu • Pnömoni (Zatürre) • Böbrek Yetmezliği • Ölüm

Kaynak: T. C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 rehberi ve (Yüksel, 2020)

2.6. COVID-19 SALGINININ TURİZM SEKTÖRÜNE ETKİLERİ

2019 yılının aralık ayında kendisini gösteren ve şu anda günümüzde de hayatımızda devamlılığını sürdüren Covid-19 salgını diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe de etkilerini göstermiştir. Hizmet sektörü içerisinde yer alan dinamik ve emek odaklı bir yapıya sahip olan turizm sektörü ülkelerin kalkınmasında etkili bir rol üstlenmektedir (Selçuk, 2015). Aynı zamanda ülkelerin ekonomik olarak gelişmesine ivedilik kazandıran turizm sektörünün, tüm dünyada gelişme göstermeye devam eden ve verilere göre gelecek 20 yılda da bu hızlı büyümeyi ve gelişmeyi sürdürecektir olan bir sektör olacağı tahmin edilmektedir (Etyemez ve Kemer, 2021: 494). Bununla birlikte birçok farklı sektörle de bağlantısı bulunan turizm sektörü, çoğu ülkenin öncelikli geçim kaynaklarından olup işsizlik probleminin çözüm noktasında önemli bir konuma sahiptir. Sektörün istihdam noktasında etkisinin net bir şekilde belirlenebilmesi zor olsa da kendisiyle bağlantısı bulunan seyahat acenteleri, konaklama, ulaşım, eğlence, yönetim, sağlık, finansman vb. birçok sektörü etkileyerek doğrudan istihdam oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra yapı, tarım ve imalat gibi sektörleri de etkileyerek bu alanlar için de dolaylı istihdam oluşturmaktadır (Erol, 2020: 40).

Fakat bu gelişmelere katkı sağlayan turizm sektörünü, aynı zamanda turizm hareketliliğinin devamlılığını sağlama noktasında her zaman kontrol altında tutmanın pek olası olmadığı unutulmamalıdır. Turizm talebinin esnek ve kırılabilir yapısı bizlere sektöre dair ziyaretçi sayısı veya elde edilecek gelirler hususunda tahmin imkânı sunarken, bu özelliğiyle şüphesiz aynı sonuçlara ulaşamayacağımızı da hatırlatmaktadır (Eryılmaz, 2020: 16). Yani turizm sektörü, herhangi bir zamanda yaşanacak olan bir doğal afet, terör saldırısı, siyasi tartışmalar, savaşlar veya salgın hastalıklar gibi farklı unsurlardan çabucak etkilenmektedir. Turizm sektöründe yaşanan bu olumsuz durumlar turizm hareketlerini ve turizm talebini çok kısa sürede etkisi altına alarak sektörde yaşanacak olan turizm hareketliliğini kesintiye uğratmaktadır (Türker, 2020: 208). Yaşanan tüm bu olaylar kriz olarak nitelendirilmektedir. Olayların yönetilmesi ve normal hale getirilmesi için ise çaba gerekmektedir. Turizm sektöründe kriz ise, turizm faaliyetlerini devam ettiren işletmelerin bu faaliyetlerinin devamlılığı noktasında bu alanların güvensiz olduğuna dair algı yaratmasıyla oluşmaktadır. Bununla beraber turizm talebini de olumsuz etkileyerek bölgede yaşanacak olan talep düşüşü, harcamaların azalması ve turizm işletmelerinin faaliyetlerini gerçekleştirmekte güçlük çekmeleri veya tamamen bu işletmelerin faaliyetlerini devam ettirememelerini ifade eden olayların tümüdür (Büyük ve Can, 2020: 313).

Geçmiş senelerde yaşanan olaylara baktığımızda da bazı krizlerin yaşandığını ve dünyada yaşanan bu olayların turizm sektörünü etkilediğini görmekteyiz. Örneğin; 1987 yılında meydana gelen New York ve dünya borsalarındaki çöküş, ABD ekonomisine olumsuz olarak yansımış ve beraberinde turizm sektörü de dâhil olmak üzere birçok sektörü olumsuz etkilemiştir. Aynı şekilde 1990 yılında Tokyo Borsası'nın çökmesi de Japonya ile birlikte diğer borsaları da etkileyerek durgunluk yaşanmasına ve turizm hareketlerinde olumsuzlukların yaşanmasına yol açmıştır (Dilek ve Dilek, 2013: 1092-1093).

Yapılan açıklamalara göre, Covid-19 salgınının da son yıllarda yaşamış olduğumuz krizler içerisinde turizm sektörü için en büyük kriz olduğu ifade edilmiştir. Sektör içerisinde yer alan oteller, restoranlar, kafe ve barlar, eğlence mekânları, ulaşım gibi alanlar kişilerin sosyal hayatlarının temelinde var olan alanlardır. Aynı zamanda bu alanlar, ekonominin şekillenmesinde ve gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) önemli bir kısmını oluşturan temel alanlardır. Bu süreçte bu alanlardaki işlerin ilk başlarda

tamamen durdurulması hem ekonomik olarak hem istihdam noktasında turizm sektörünü derinden etkilemiştir (Büyük ve Can, 2020).

Pandeminin kendisini tamamen belli etmesiyle birlikte fuarlar, yapılan etkinlikler, toplantılar, spor karşılaşmaları iptal edilirken ulaşım da birçok sefer Mayıs ayına kadar durdurulmuştur (Cinel, 2020: 128). Uygulanan bu kısıtlamalar doğal olarak kişilerin turizm hareketlerine katılım gösterme davranışını etkilemiştir. Bundan dolayı bireylerin en çok azalttıkları harcamaların içerisinde seyahat ve turizmle ilişkili harcamalar yer almıştır.

Bu olumsuz durum yerli ve yabancı turistlerin de tatil veya günlük ziyaretlerini kısıtlamıştır. Bu olumsuzlukları genel boyutuyla düşünürsek ekonomide büyüme hızının düşmesi, cari açığın artması, dış ticaret üzerindeki dengenin bozulması, ülkeye döviz girişi sağlayan olanakların güçleşmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın gelişmesindeki risk şeklinde sıralamamız mümkündür (Cinel, 2021: 73). Çünkü yaşanan salgının boyutunun büyük olması ülkeleri ciddi anlamda etkileyerek aynı zamanda bir domino etkisi yaratmaktadır.

Ülkemiz açısından durumu değerlendirdiğimizde de Türkiye uluslararası turizm hareketliliği noktasında önemli bir turizm destinasyonudur. Ayrıca binlerce kişinin istihdam edilmesine olanak sağlayan turizm sektörü, ülkemize ekonomik açıdan da gelir kaynağı sağlayan başlıca geçim kaynakları arasındadır. Bu yüzden Covid-19 sürecinden ülke ve sektör olarak önemli derecede etkilendiğimizi söylememiz mümkündür (Gün ve Tutcu, 2021: 537). Bu süreçteki etkileri inceleyebilmek için öncelikle turizm sektörünü de etkileyen kararların alındığı dönemleri açıklamak faydalı olacaktır. İlk vakanın 11 Mart'ta görülmesiyle Haziran 2020'ye kadar geçen süreyi Haziran 2020 öncesi dönem olarak nitelendirebiliriz. Bu süreçte Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği'nin (TÜRMOB, 2020) yayımladığı nisan ayı raporunda, bu kısa vadede ekonomik krizden en olumsuz etkilenen sektörleri; hava taşımacılığı, restoran ve yemek, konaklama, giyim-ayakkabı, seyahat ve eğitim olarak açıklamıştır. Ayrıca en iyi ihtimalle bile 2020 yılı kayıp bir yıl olarak nitelendirilmektedir. 1 Haziran 2020 tarihi itibarıyla ise yeni kararların alındığı ve "yeni normalleşme" adımlarının atıldığı bir süreç başlamıştır. 17 Mayıs 2021 ile 1 Haziran 2021 tarihleri arasında ise "kademeli normalleşme" sürecinin ilk etabı hayata geçirilmiştir. Hazirandan sonra ise 2. ve 1 Temmuz'da 3. etabı devreye alınan süreçlere bağlı olarak farklı etkiler kendini göstermiştir. Bu süreçteki etkilerin daha net

anlaşılabilmesi için turizm ile ilgili açıklanan verilere bakılması gerekmektedir. Türkiye’de ilk vakanın 11 Mart 2020’de görüldüğü bilinmektedir. Bu yüzden 2019 yılındaki verilerle bir karşılaştırma yaptığımızda; bu yılda Türkiye’yi toplamda 51 milyon 860 bin 42 kişinin ziyaret ettiğini ve bununla birlikte 2018 senesine göre % 13,7 oranında bir artışın olduğu verilere yansımıştır (TÜİK, 2020). Aynı zamanda turizm gelirleri ise %16,9 artarak 34,5 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artışla birlikte 2020 sezonunun geçen yıllara göre daha yoğun ve aktif bir şekilde geçeceği tahmini ve beklentileri oluşmuştur (Etyemez ve Kemer, 2021: 495). Fakat salgının mart ayında görülmesiyle birlikte Türkiye’de de seyahat yasakları getirilmiş ve etkiler de bununla paralel olarak değişiklik göstermiştir. Bu süreçte 2019-2022 yıllarına ait turizm gelirleri, turizm giderleri, ziyaretçi sayıları dönemlere göre aşağıdaki tablolarda (Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5 ve Tablo 6) yansıtılmıştır.

Tablo 2: Turizm Geliri (2019-2022)

Yıl	Dönem	Toplam (000 \$)	Değişim oranı (%)
2019	Yıllık	34.520.332	17,0
	I. Çeyrek	4.629.679	4,6
	II. Çeyrek	7.973.963	13,2
	III. Çeyrek	14.031.122	22,6
	IV. Çeyrek	7.885.568	20,0
2020	Yıllık	12.059.320	-65,1
	I. Çeyrek	4.101.206	-11,4
	II. Çeyrek	-	-
	III. Çeyrek	4.044.356	-71,2
	IV. Çeyrek	3.913.758	-50,4
2021	Yıllık	24.482.332	103,0
	I. Çeyrek	2.452.213	-40,2
	II. Çeyrek	3.003.628	-
	III. Çeyrek	11.395.117	181,8
	IV. Çeyrek	7.631.374	95,0
2022	Yıllık	46.284.907	53,4
	I. Çeyrek	5.454.488	122,4
	II. Çeyrek	8.717.103	190,2
	III. Çeyrek	17.952.361	27,1
	IV. Çeyrek	11.374.206	22,2

Kaynak: TÜİK (2022). Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr>

Tablo 2’de 2019 ile 2022 yılları arasında Türkiye’ye giriş yapan ziyaretçilerden elde edilen turizm gelirleri görülmektedir. Tabloya göre, 2019 yılında Türkiye’ye giriş yapan

ziyaretçilerden elde edilen toplam turizm geliri 34 milyar 520 milyon 332 bin ABD dolarıdır. 2020 yılında ise Türkiye'ye giriş yapan ziyaretçilerden elde edilen toplam turizm geliri 12 milyar 59 milyon 320 bin ABD doları olup yıllık %65,1 oranında azalmıştır. Daha detaylı incelediğimizde 2020 yılı ocak-şubat-mart aylarını kapsayan ve I. çeyrekte yer alan turizm geliri, 2019 yılının aynı çeyreğine göre %11,4 oranında azalış göstermiştir. Nisan-mayıs-haziran aylarını kapsayan II. çeyreğe ilişkin veriler ise Covid-19 salgını nedeniyle yayımlanamadığı için bu çeyreğin değişim oranları da hesaplanamamaktadır. Temmuz-ağustos-eylül aylarını kapsayan ve III. çeyrekte yer alan turizm geliri, 2019 yılının aynı çeyreğine göre %71,2 oranında azalış göstermiştir. Ekim-kasım-aralık aylarını kapsayan ve IV. Çeyrekte yer alan turizm geliri de 2019 yılının aynı çeyreğine göre %50,4 oranında azalış göstermiştir. 2021 yılında ise açıklanan toplam turizm geliri 24 milyar 482 milyon 332 bin ABD doları olup bu defa yıllık %103,0 oranında artış göstermiştir. I. çeyrekte yer alan turizm geliri, 2020 yılının aynı çeyreğine göre %40,2 oranında azalış göstermeye devam etmiştir. III. çeyrekte yer alan turizm geliri ise 2020 yılının aynı çeyreğine göre %181,8 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan turizm geliri de aynı şekilde %95,0 oranında artış göstermiştir. 2022 yılında açıklanan toplam turizm geliri 46 milyar 284 milyon 907 bin ABD doları olmuş ve yıllık %53,4 oranında artış göstermiştir. I. çeyrekte yer alan turizm geliri 2021 yılının aynı çeyreğine göre %122,4 oranında artış göstermiştir. II. çeyrekte bu artış %190,2 olarak gerçekleşmiştir. III. çeyrekte yer alan turizm geliri ise %27,1 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan turizm geliri de %22,2 oranında artış göstermiştir. Bu gelirlerin %15,3'ü yurt dışında ikamet eden ziyaretçilerden sağlanmıştır. Aynı zamanda yıllık olarak değerlendirdiğimizde bu yılda yapılan harcamaların 34 milyar 477 milyon 12 bin dolarını kişisel harcamalar oluştururken geri kalan 11 milyar 807 milyon 895 bin dolarlık miktarı ise seyahatlerde tercih edilen paket tur harcamaları oluşturmuştur.

Tablo 3: Türkiye’den Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayısı (2019-2022)

Yıl	Dönem	Kişi Sayısı	Değişim oranı (%)	Kişi Başı Ortalama Harcama (\$)
2019	Yıllık	51.860.042	13,7	666
	I. Çeyrek	6.644.391	8,5	697
	II. Çeyrek	12.762.346	15,3	625
	III. Çeyrek	21.611.96	15,0	649
	IV. Çeyrek	10.841.340	12,3	727
2020	Yıllık	15.826.266	-69,5	762
	I. Çeyrek	5.639.413	-15,1	727
	II. Çeyrek	-	-	-
	III. Çeyrek	5.604.155	-74,1	722
	IV. Çeyrek	4.582.698	-57,7	854
2021	Yıllık	29.357.463	85,5	834
	I. Çeyrek	2.600.468	-53,9	943
	II. Çeyrek	4.066.210	-	739
	III. Çeyrek	13.640.672	143,4	835
	IV. Çeyrek	9.050.112	97,5	843
2022	Yıllık	51.369.026	75,0	901
	I. Çeyrek	6.451.657	148,1	845
	II. Çeyrek	11.939.131	193,6	730
	III. Çeyrek	21.000.128	54,0	855
	IV. Çeyrek	11.978.11	32,4	950

Kaynak: TÜİK (2022). Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr>

Tablo 3’ü incelediğimizde 2019 ile 2022 yılları arasında Türkiye’den çıkış yapan ziyaretçi sayıları gösterilmiştir. Tabloya göre, 2019 yılında Türkiye’ye yurt dışından toplamda 51 milyon 860 bin 42 turist gelmiştir. 2020 yılında ise yurt dışından toplamda gelen turist sayısı yıllık %69,5 oranında azalış göstererek 15 milyon 826 bin 266 kişi olarak verilere yansımıştır. Daha detaylı incelediğimizde 2020 yılı ocak-şubat-mart aylarını kapsayan ve I. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı 2019 yılının aynı çeyreğine göre %15,1 oranında azalış göstermiştir. Nisan-mayıs-haziran aylarını kapsayan II. çeyreğe ilişkin veriler ise Covid-19 salgını nedeniyle yayımlanamadığı için bu çeyreğin değişim oranları da hesaplanamamaktadır. Temmuz-ağustos-eylül aylarını kapsayan ve III. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı 2019 yılının aynı çeyreğine göre %74,1 oranında azalış göstermiştir. Ekim-kasım-aralık aylarını kapsayan ve IV. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı da 2019 yılının aynı çeyreğine göre %57,7 oranında azalmıştır. 2021 yılında %85,5 oranında artışla yurt dışından Türkiye’ye yıllık toplamda 29 milyon 357 bin 463 turist gelmiştir. I. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı yine 2020 yılının aynı çeyreğine göre azalış göstermeye devam ederek %53,9 oranında azalmıştır. III. çeyrekte

ise ziyaretçi sayısı 2020 yılının aynı çeyreğine göre bu defa %143,4 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı da aynı şekilde %97,5 oranında artış göstermiştir. 2022 yılında ise %75 oranında artış göstererek Türkiye'ye toplamda 51 milyon 369 bin 26 turist gelmiştir. I. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı 2021 yılının aynı çeyreğine göre %148,1 oranında artış göstermiştir. II. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı 2021 yılının aynı çeyreğine göre %193,6 oranında artış göstermiştir. III. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı ise 2021 yılının aynı çeyreğine göre bu kez %54,0 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan ziyaretçi sayısı da aynı şekilde %32,4 oranında artış göstermiştir. Ayrıca tabloya yansıyan rakamlara baktığımızda diğer yıllara oranla 2021 ve 2022 yılında kişi başı ortalama harcama tutarlarının da arttığı görülmektedir.

Tablo 4: Turizm Gideri (2019-2022)

Yıl	Dönem	Toplam (000 \$)	Değişim oranı (%)
2019	Yıllık	4.403.670	-10,1
	I. Çeyrek	1.066.706	-1,1
	II. Çeyrek	1.082.543	-34,4
	III. Çeyrek	1.230.964	1,8
	IV. Çeyrek	1.023.457	6,9
2020	Yıllık	1.104.545	-74,9
	I. Çeyrek	793.491	-25,6
	II. Çeyrek	-	-
	III. Çeyrek	126.079	-89,8
	IV. Çeyrek	184.974	-81,9
2021	Yıllık	1.851.922	67,7
	I. Çeyrek	236.423	-70,2
	II. Çeyrek	334.936	-
	III. Çeyrek	584.379	363,5
	IV. Çeyrek	696.183	276,4
2022	Yıllık	4.276.533	130,09
	I. Çeyrek	664.989	181,3
	II. Çeyrek	1.057.787	215,8
	III. Çeyrek	1.106.285	89,3
	IV. Çeyrek	1.447.471	107,9

Kaynak: TÜİK (2022). Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr>

Tablo 4'ü incelediğimizde 2019 ile 2022 yılları arasında ülkemizde ikamet edip başka ülkeleri ziyaret etmeye giden vatandaşlarımızın yapmış oldukları harcamalara dair turizm giderleri gösterilmiştir. Tabloya göre, 2019 yılında vatandaşlarımızın yapmış oldukları toplam turizm gideri 4 milyar 403 milyon 670 bin ABD dolarıdır. 2020 yılında

ise vatandaşlarımızın yapmış oldukları turizm giderleri toplam 1 milyar 104 milyon 545 bin ABD doları olup yıllık %74,9 oranında azalmıştır. Daha detaylı incelediğimizde 2020 yılı ocak-şubat-mart aylarını kapsayan ve I. çeyrekte yer alan turizm gideri 2019 yılının aynı çeyreğine göre %25,6 oranında azalış göstermiştir. Nisan-mayıs-haziran aylarını kapsayan II. çeyreğe ilişkin veriler ise Covid-19 salgını nedeniyle yayımlanamadığı için bu çeyreğin değişim oranları da hesaplanamamaktadır. Temmuz-ağustos-eylül aylarını kapsayan ve III. çeyrekte yer alan turizm gideri 2019 yılının aynı çeyreğine göre %89,8 oranında azalış göstermiştir. Ekim-kasım-aralık aylarını kapsayan ve IV. çeyrekte yer alan turizm gideri de 2019 yılının aynı çeyreğine göre %81,9 oranında azalış göstermiştir. 2021 yılında vatandaşlarımızın yapmış oldukları turizm giderleri toplam 1 milyar 851 milyon 922 bin ABD doları olup bu defa yıllık %67,7 oranında artış göstermiştir. I. çeyrekte yer alan turizm gideri 2020 yılının aynı çeyreğine göre %70,2 oranında azalış göstermiştir. III. çeyrekte yer alan turizm gideri ise 2020 yılının aynı çeyreğine göre %363,5 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan turizm gideri de aynı şekilde 2020 yılının aynı çeyreğine göre %276,4 oranında artış göstermiştir. 2022 yılında ise açıklanan turizm gideri toplam 4 milyar 276 milyon 533 bin ABD doları olup bu defa yıllık %130,9 oranında artış göstermiştir. I. çeyrekte yer alan turizm gideri 2021 yılının aynı çeyreğine göre %181,3 oranında artış göstermiştir. II çeyrekte yer alan turizm gideri 2021 yılının aynı çeyreğine göre %215,8 oranında artış göstermeye devam etmiştir. III. çeyrekte yer alan turizm gideri ise 2021 yılının aynı çeyreğine göre %89,3 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan turizm gideri de aynı şekilde 2021 yılının aynı çeyreğine göre %107,9 oranında artış göstermiştir. Bu giderlerin ise 3 milyar 753 milyon 403 bin dolarını kişisel harcamalar oluştururken, 523 milyon 130 bin dolarını ise paket tur harcamaları oluşturmuştur.

Tablo 5: Yurt Dışını Ziyaret Eden Vatandaş Sayısı (2019-2022)

Yıl	Dönem	Kişi Sayısı (000 \$)	Değişim oranı (%)	Kişi Başı Ortalama Harcama (\$)
2019	Yıllık	9.650.512	15,1	456
	I. Çeyrek	2.017.916	-2,5	529
	II. Çeyrek	2.444.668	11,4	443
	III. Çeyrek	2.949.118	30,2	417
	IV. Çeyrek	2.238.810	20,8	457
2020	Yıllık	2.242.864	-76,8	492
	I. Çeyrek	1.743.660	-13,6	455
	II. Çeyrek	-	-	-
	III. Çeyrek	203.223	-93,1	620
	IV. Çeyrek	295.981	-86,8	625
2021	Yıllık	2.738.340	22,1	676
	I. Çeyrek	281.322	-83,9	840
	II. Çeyrek	395.189	-	848
	III. Çeyrek	873.027	329,6	669
	IV. Çeyrek	1.188.803	301,6	586
2022	Yıllık	7.266.773	165,4	589
	I. Çeyrek	1.039.666	269,6	640
	II. Çeyrek	1.666.135	321,6	635
	III. Çeyrek	2.072.116	137,3	534
	IV. Çeyrek	2.488.855	109,4	582

Kaynak: TÜİK (2022). Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr>

Tablo 5'i incelediğimizde 2019 ile 2022 yılları arasında ülkemizde ikamet edip başka ülkeleri ziyaret etmeye giden vatandaşlarımızın sayısı karşımıza çıkmaktadır. Tabloya göre, 2019 yılında ülkemizden yurt dışına toplam 9 milyon 650 bin 512 kişi gitmiştir. 2020 yılında ise ülkemizden yurt dışına giden vatandaşlarımızın sayısı yıllık %76,8 oranında azalış göstererek 2 milyon 242 bin 864 kişi olarak verilere yansımıştır. Daha detaylı incelediğimizde 2020 yılı ocak-şubat-mart aylarını kapsayan ve I. çeyrekte yer alan yurt dışını ziyaret eden kişi sayısı 2019 yılının aynı çeyreğine göre %13,6 oranında azalış göstermiştir. Nisan-mayıs-haziran aylarını kapsayan II. çeyreğe ilişkin veriler ise Covid-19 salgını nedeniyle yayımlanamadığı için bu çeyreğin değişim oranları da hesaplanamamaktadır. Temmuz-ağustos-eylül aylarını kapsayan ve III. çeyrekte yer alan yurt dışını ziyaret eden kişi sayısı 2019 yılının aynı çeyreğine göre %93,1 oranında azalış göstermiştir. Ekim-kasım-aralık aylarını kapsayan ve IV. çeyrekte yer alan yurt dışını ziyaret eden kişi sayısı ise 2019 yılının aynı çeyreğine göre %86,8 oranında azalış göstermiştir. 2021 yılında ülkemizden yurt dışına giden vatandaşlarımızın sayısı bu defa

yıllık %22,1 oranında artış göstererek 2 milyon 738 bin 340 kişi olarak verilere yansımıştır. 2021 yılı I. çeyrekte yer alan yurt dışına ziyaret eden kişi sayısı 2020 yılının aynı çeyreğine göre %83,9 oranında azalış göstermeye devam etmiştir. III. çeyrekte ise yurt dışına ziyaret eden kişi sayısı 2020 yılının aynı çeyreğine göre %329,6 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan yurt dışını ziyaret eden kişi sayısı da 2020 yılının aynı çeyreğine göre %301,6 oranında artış göstermeye devam etmiştir. 2022 yılında ise açıklanan toplam yurt dışını ziyaret eden kişi sayısı %165,4 oranında artış göstererek 7 milyon 266 bin 773 kişi olarak verilere yansımıştır. 2022 yılı I. çeyrekte yer alan yurt dışına ziyaret eden kişi sayısı 2021 yılının aynı çeyreğine göre %269,6 oranında artış göstermiştir. II. çeyrekte yer alan yurt dışına ziyaret eden kişi sayısı 2021 yılının aynı çeyreğine göre %321,6 oranında artış göstermiştir. III. çeyrekte ise yer alan yurt dışına ziyaret eden kişi sayısı 2021 yılının aynı çeyreğine göre %137,3 oranında artış göstermiştir. IV. çeyrekte yer alan yurt dışını ziyaret eden kişi sayısı da 2021 yılının aynı çeyreğine göre %109,4 oranında artış göstermeye devam etmiştir. Bu çeyreğe ilişkin kişi başı ortalama harcama tutarı da 2020 ve 2021 yıllarının aynı çeyreklerine göre düşüş göstererek 582 dolar şeklinde verilere yansımıştır.

Bu süreçte, turizm faaliyetlerinin canlanması ve ulaşım bağlamında havacılık sektörü de zarar görmüştür. Yaşanan iptaller ve seferlerin tamamen durma noktasına gelmesi verilere olumsuz yansımıştır. Türk Hava Yollarının (THY) açıkladığı raporda Ocak-Aralık 2020 dönemine ait toplam yolcu sayısının 28 milyona düştüğü rakamlara yansımıştır. 2019 yılında toplam yolcu sayısı 74,3 milyonken, 2020 yılı içerisindeki bu düşüş kâr-zarar oranını da etkilemiştir. Döneme ait net zararın ise 17,3 milyar olarak kayıtlara geçmiştir (Haber.aero, 2020). Daha sonra yaşanan gelişmelerle birlikte THY'nin toplam yolcu sayısı ve doluluk oranı şu şekildedir: Ocak-Aralık 2021 yılı toplam yolcu sayısı 44,8 milyonken, doluluk oranı ise %67,9 olarak verilere yansımıştır. Ocak-Aralık 2022 yılı toplam yolcu sayısı ise 71,9 milyon olurken, doluluk oranının da %80,6 şeklinde olduğu kayıtlara geçmiştir (THY, 2022).

Tablo 6: Pegasus Hava Taşımacılığı, Misafir sayısı ve Doluluk Oranları (2019-2021)

	Ocak-Aralık (2019)	Ocak-Aralık (2020)	Ocak-Aralık (2021)	Yıllık Değ. (%) '20/'19	Yıllık Değ. (%) '21/'20
Misafir Sayısı, mn	30.76	14.71	20.16	-52%	37%
Doluluk Oranı	88.6%	80.2%	77.8%	-8.4p	-2.4p

Kaynak: Pegasus (2022). Operasyonel ve Finansal Veriler

<https://www.pegasusyatirimciiliskileri.com/tr/operasyonel-ve-finansal-veriler/trafik-bilgileri>

Tablo 6'yı incelediğimizde Pegasus Hava Yollarının toplam yolcu sayısı 2019 yılında toplam 30,76 milyon olarak verilere yansırken, 2020 yılı içerisinde bu sayı 14,71 milyona düşmüştür. Toplamda misafir sayısında %-52,2'lik bir değişim gerçekleşirken, doluluk oranında da -8,4 puanlık bir değişim gerçekleşmiştir. 2021 yılında ise sektörün gelişim kaydetmesiyle bu sayı misafir sayısında 20,16 milyon, doluluk oranlarında ise %37 artış şeklinde verilere yansımıştır. Süreç içerisinde aralık ayı verilerinin tam açıklanmaması nedeniyle 2022 yılı tam olarak tabloya yansıtılamamıştır; fakat Ocak-Kasım 2022 tarihleri için veriler şu şekildedir: misafir sayısı 24,72 milyon olarak kaydedilirken, doluluk oranları da 83,6% olarak kaydedilmiştir.

Bu süreçte otel doluluk oranlarında yaşanan azalış da verilere yansımıştır. Türkiye Otelciler Birliğinin (TÜROB) bir uluslararası veri ve analiz şirketiyle ortaklaşa hazırlamış olduğu raporda; Ocak-Aralık 2019 dönemi içerisinde kaydedilen otel doluluk oranı %67,6 olarak göze çarpmaktadır. Bu oran Ocak-Aralık 2020 dönemi içerisinde büyük bir düşüş yaşayarak %35,9 olmuştur. Bu süreçte Türkiye'deki şehir otellerinin ve kıyı otellerinin büyük bir kısmının kapalı tutulması verileri olumsuz yönde etkilemiştir. Ocak-Aralık 2021 döneminin ise %52,1 olarak kaydedilerek geçen yıla göre artışa geçtiği görülmektedir. Son olarak Ocak-Kasım 2022 dönemini kapsayan 11 aylık otel doluluk oranının %67,5 olduğu görülmektedir (TÜROB, 2022).

Türkiye'nin turizm sektöründe pandemi süreci öncesinde 2025 yılına gelindiğinde toplam çalışan sayısının 2 milyon 817 bin kişiye ulaşacağı tahminleri yapılmaktaydı (Gün ve Tutcu, 2021: 537). Fakat turizm sektörüne yansıyan bu olumsuz durum sektördeki istihdamı da etkisi altına almıştır. 2019 yılında turizm sektöründe çalışan kişi sayısı 1,26 milyonken, bu sayı 2020 yılı Eylül ayıyla 1,11 milyona düşerek %11,7 azalış

göstermiştir. Özellikle pandemi nedeniyle sektörde yer alan konaklama, yiyecek-içecek hizmetleri, seyahat ve tur operatörlerindeki istihdam kaybı turizm sektörünü ciddi olarak etkilemiştir. Yaşanan bu kaybın %68'inin ise otellerde yaşanan düşüşle ilgili olduğu verilere yansımıştır (Turizm Günlüğü, 2020).

Türkiye'ye yurt dışından gelen turist sayısındaki düşüşün yanı sıra yurt içindeki seyahatlerde de bu sürecin etkisi rakamlara yansımıştır. Uzun süren kısıtlamalar ve karantina koşulları insanların yaşamış olduğu panik durumu, kendisini ve etkilerini derinden hissettirmiştir. Pandemi sonrası turizm için olumsuz etkilerini hemen gösteren 2020 yılı için verileri detaylı olarak incelediğimizde; Ocak-Aralık 2020 yılı içerisinde yurt içerisinde toplam seyahat sayısının 42 milyon 847 bin olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu sayıyı bir önceki seneye kıyasladığımızda toplam seyahat oranında %45,2'lik bir düşüş yaşanmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda toplam 469 milyon 91 bin geceleme ile %26,4 oranındaki düşüş de verilere yansımıştır. Sene içinde toplam harcamaları da etkileyen rakamlar 32 milyar 250 milyon 278 bin olarak kaydedilmiştir. Bu rakam bir önceki sene 48 milyar 910 milyon 856 bin olarak kaydedilmiş ve 2020 yılı içinde %34,1 oranında düşüş gerçekleşmiştir. İlerleyen süreçte ise Ocak-Aralık 2021 döneminde seyahat sayısı 52 milyon 774 bin olarak gerçekleşerek %23,2 artışla verilere yansımıştır. Gerçekleştirilen harcamalar da bu süreçte %80,2 oranında artarak 58 milyar 104 milyon 752 bin TL şeklinde kayıtlara geçmiştir (TÜİK, 2022).

Salgının kendisini gösterdiği andan itibaren ulusal ve uluslararası yapılan çalışmaların sayısı da giderek artmaktadır. Güncelliği devam eden Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkilerini farklı boyutlarıyla ele alan çalışmalar mevcuttur.

Acar (2020), yapmış olduğu çalışmada salgının turizm faaliyetleri üzerindeki güncel ve uzun vadeli muhtemel etkilerini doküman analiziyle gerçekleştirmiştir. Çalışmanın bulgularında ise, virüsün ülke ekonomileri üzerinde oluşturduğu olumsuz etkilerden turizm sektörünün doğrudan etkileneceği ve sektörün titizlikle göstereceği iş birliğiyle salgının yavaşlatılabilmesinin önemi belirtilmiştir.

Akça (2020), çalışmasında turizm sektörüyle bire bir bağlantılı olan havayolu taşımacılığının Covid-19 salgınından nasıl ve ne yönde etkilendiğini araştırmıştır. Mevcut duruma yönelik yapılan değerlendirmeler sonucunda, yaşanan salgının havacılık sektörüne ilişkin uzun vadeli olumsuz etkilerinin yaşanacağı ifade edilmiştir.

Türker (2020), nitel veri toplama yöntemini kullanarak turizm alanındaki akademisyenlerle yaptığı çalışmada, salgının turizm sektörünü nasıl etkileyeceğini incelemiştir. Katılımcılar, salgının ilk zamanlarında seyahat ve turizm talebindeki düşüşle birlikte bu sektörde çalışan deneyimli personelin sayısında da kayıp yaşanabileceğini belirtmişlerdir. Salgın sonrasında ise işletmelere yönelik yeni beklentilerin daha çok hijyen ve güven konularına yönelik olacağı ve bireysel turizm talebinde de artış yaşanacağı ifade edilmiştir.

İbiş (2020) ise yaptığı çalışmada nitel araştırma yöntemini kullanarak Covid-19 salgının seyahat acenteleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda, turizm sektörünün bel kemiğini oluşturan seyahat acentelerinin bu süreçten olumsuz etkilendiği belirtilmiştir. Bu yüzden birçok sabit giderin devam ettiği ve buna rağmen gelir kaybı yaşayan acentelerin desteğe ihtiyaç duyduğu saptanmıştır. Ayrıca çalışmada, bireylerde seyahat ve tüketici tercihlerinde değişimlerin yaşanacağı tahmin edilmektedir. Bu yüzden değişen tüketici tercihlerinin ve bunu yansıtan müşteri gruplarının olabileceği belirtilmiştir.

Zeydan ve Gürbüz (2020) yapmış oldukları çalışmada, XXI. yüzyılda gerçekleşen pandemilerden ve bu pandemilerin turizm sektörüne etkilerinden bahsetmişlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre, yaşanan pandemilerin turizm sektörünü olumsuz etkilediği fakat Covid-19 salgının diğer pandemilere göre turizmi daha ciddi kayıplara uğratacağı belirtilmiştir.

Alaeddinoğlu ve Rol (2020), çalışmalarında Covid-19 salgını ve salgının turizm sektörü üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmada etkilerin uzun dönem devam edeceği ve turizmin yeniden yapılandırılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca sürecin atlatılmasında teknolojik uygulamaların, kriz yönetiminin ve alınan tedbirlerin önemli olduğu ifade edilmiştir.

Büyük ve Can (2020), araştırmalarında salgının Türk turizmine etkisini seyahat ve konaklama endüstrileri üzerinde bir değerlendirme yaparak araştırmışlardır. Derleme özelliği taşıyan bu çalışmada, sürecin sürdürülebilir turizm farkındalığının artırılması yönünde bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çakır ve Barakazı (2020), derleme türünde yapmış oldukları çalışmada Covid-19 sürecinin turizm sektörüne etkilerinin istatistiksel olarak ifade etmelerinin yanı sıra, sektörde turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için alınan önlemleri belirtmişlerdir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, alınan önlemlere rağmen ilerleyen süreçte normale dönme ihtimalinin kısıtlı olacağı ifade edilmiştir.

Kervankıran ve Bağmancı (2020) ise çalışmalarında salgının Türkiye’deki turizm hareketliliğine etkisini araştırmışlardır. Elde ettikleri verilerle Covid-19 öncesine ve sonrasına dair yapmış oldukları karşılaştırmaları ve değişen bu turizm hareketliliğinin güncel halini değerlendirmişlerdir. Yapılan çalışmada iptal edilen rezervasyonların, tüketici talebindeki ani düşüşün ve Couchsurfing veya Airbnb gibi ev paylaşım ağlarını kullanarak seyahat etmeyi seven gençlerin turizm hareketliliğini olumsuz etkileyeceğinin tahmin edildiği belirtilmiştir.

Bahar ve İlal (2020), çalışmalarında virüsün turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkilerini kavramsal olarak ifade etmektedirler. Ekonomik verilerle olası etkileri değerlendirdikleri çalışmada, kriz yönetimine dair geliştirdikleri öneri modeliyle de kontrollü ve sağlıklı turizm kavramını sunmuşlardır. Çalışmanın sonucunda ise, sektörde yaşanan talep düşüşlerinin sektöre istihdam ve gelir kaybı şeklinde yansıyacağının kaçınılmaz olduğu ifade edilmiştir.

Çıtak ve Çalış (2020), çalışmalarında Covid-19 salgının turizm sektörü üzerindeki finansal etkilerini ele alarak bu konuyu veriler yardımıyla incelemişlerdir. Bu süreçte sektördeki maliyetlerin daha fazla artacağından dolayı finansal olarak zor dönemlerin beklendiğinin ifade edildiği çalışmada buna dair çözüm önerileri sunulmuştur.

Tayar vd. (2020), yapmış oldukları çalışmada Covid-19’un genel olarak Türkiye’deki sektörler üzerindeki etkilerini araştırıp her sektör bünyesinde çözüm önerileri sunmuşlardır. Aktif vaka sayılarının ve Borsa İstanbul (BİST) sektör endekslerindeki günlük değişimlerin kullanıldığı çalışmada “basit lineer regresyon” analizi yapılmıştır. Çalışma içerisinde turizm ve hizmetler sektörü de yer almış olup tahmin modelleri sonucunda bu sektörlerin anlamlılık etkilerine ulaşamamıştır. Yani salgından olumsuz etkilendiği belirtilen bu sektörlerin bu durumu yaşamalarında arz ve talepteki azalışın etkisinin olabileceği ileri sürülmüştür.

Kunt (2021), çalışmasında Covid-19 pandemisinin turizm sektörüne etkileri üzerine yapılan çalışmaları incelemiştir. Çalışmaları görsel ve çevrim içi olarak kullanılabilen bir program olan Carrot² analizi ile değerlendirmiştir. Sonuç olarak bu süreçte sektörle ilgili işletmelerin ciddi kayıplar yaşadığı ve kısıtlamaların uygulandığı ülkelerde de ziyaretçi sayılarındaki düşüşlerin yaşandığını vurgulamıştır.

Yılmaz ve Dalkılıç (2021), çalışmalarında ulusal ve uluslararası yazına yönelik kullanmış oldukları betimsel içerik analiziyle salgının turizm sektörüne olan etkilerini araştırmışlardır. İnceledikleri çalışmaları farklı temalar halinde sınıflandırmış olup bunları kodlamışlardır. Çalışmanın sonucunda, ulusal yazının ana temasını çoğunlukla ekonomik krizler oluştururken, uluslararası yazında ise genel olarak Covid-19 salgını sürecinde ve sonrasında işletmelerin, kullanabilecekleri yeni stratejilerle ilgilendikleri gözlemlenmiştir. Ayrıca bu süreçte ortaya çıkan endişe, kaygı ve seyahat korkusunun yönetilmesi için turizm işletmelerinin hizmet sunarken hijyen ve güven hususlarına dikkat etmeleri gerektiği de çalışmalara yansıyan ve ortaya çıkan önemli temalardan biri olmuştur.

Etyemez ve Kemer'in (2021), Nevşehir ilinde bulunan turistik restoranlara yönelik olarak yaptıkları nitel çalışmada, Covid-19 salgınının bu restoranları nasıl etkilediklerini belirlemeye çalışmışlardır. Katılımcılardan elde edilen verilere doğrultusunda, işletme sahiplerinin bu süreçte maddi ve manevi olarak ciddi kayıplar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Salgın sonrasında ise işletmeye dair müşterilerde oluşacak güven duygusunun, hijyen unsurlarının ön planda tutulmasıyla mümkün olabileceğini savunmuşlardır.

Khan (2020), nicel yöntemle yaptığı çalışmada Covid-19 salgınının turizm için önemli bir destinasyon olan Safranbolu'da turizme etkilerini araştırmıştır. Bu çalışmaya göre, Safranbolu'ya gelen ziyaretçi sayısının 2019 yılına oranla 2020 yılında ciddi bir şekilde düştüğü görülmektedir. Çalışmanın sonucunda ise, Safranbolu'nun da salgın krizinden etkilendiği ve geçimini turizmden sağlayan yerel halkın da zorluklar yaşadığı ifade edilmiştir.

Ulak (2020), çalışmasında salgının Nepal'deki seyahat hareketliliğine ve turizm sektörüne etkilerini ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmasında ikincil verileri kullanarak incelemelerde bulunan Ulak, Nepal'in Covid-19 salgınından önemli derecede etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Özellikle salgının başladığı ülke olan Çin'in Nepal'deki en yüksek ikinci turist kaynağı olduğu ve otel doluluk oranına %20 katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte mart ve nisan aylarında en verimli turizm sezonunun yaşandığı ve turizm sektörünün ekonomiye %14,37 katkı sağladığı ifade edilmiştir. Turizm endüstrisinin alt sektörleri ise istihdam açısından olumsuz etkilenen sektörler içerisinde.

Priyadarshini (2020), çalışmasında Covid-19 salgının küresel etkilerini trend analizi inceleyerek gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda, salgının genel anlamda gayri safi yurt içi hasılayı (GSYİH), turizm gelirlerini ve havacılık sektörünü olumsuz etkilediği belirtilmiştir. 2020 yılı için tahmin edilen seyahat ve turizm geliri 568,6 milyar ABD doları civarında olacağı için, bu sayının 2019'a göre %17 azalacağı ifade edilmiştir. İfade edilen sonuçlardan bir diğeri ise, Çin'in bu süreçte turizm gelirlerinde %40 oranında, havacılık gelirlerinde ise 22,2 milyar ABD doları zarara uğradığı ifade edilmiştir.

Bakar ve Rosbi (2020), çalışmalarında arz ve talep eğrisinden yararlanarak dünya genelinde salgının etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda, talep fonksiyonundaki azalışın, sunulan denge fiyatı ve miktardaki düşüşten kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda çalışma sonucunda halk arasında oluşan panik unsurunun talep düşmesine etki ettiği, bu yüzden hükûmetin gerekli önlemleri alıp buna uygun hareket etmesi gerektiği belirtilmiştir.

Gössling vd. (2020), çalışmalarında Covid-19'un turizme ve küresel değişime etkilerini daha önce yaşanan salgınlarla karşılaştırarak incelemişlerdir. Çalışmada 1950'lerde başlayan ve sürekli gelişen uluslararası turizm için daha önce benzerinin yaşanmadığı vurgulanan Covid-19 salgınının olumsuz etkilerinin de turizm sektöründe uzun süre hissedileceği belirtilmiştir.

Hall vd. (2020), çalışmalarında Covid-19 salgınının turizm sektörüne etkilerini mevcut literatür ile araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda ise, salgının turizm sektöründe de birtakım değişmelere sebep olacağı, bu yüzden de ülkelerin ekonomi, eğitim gibi unsurları yeniden planlayarak daha yerel ve sürdürülebilir turizm biçimlerine odaklanacağı belirtilmiştir.

Wilson ve Chen (2020), çalışmalarında Covid-19 salgınından önce gerçekleşen SARS ve MERS virüslerini ve etkilerini, daha sonra ise Vuhan kentinden diğer ülkelere yapılan seyahatlerin, Covid-19 virüsünün yayılma hızına etkisini açıklamaktadırlar. Çalışmada gezginlerin virüsün yayılmasında merkezî bir rol oynadıkları belirtmişlerdir.

Hoque vd. (2020), çalışmalarında Covid-19 salgının turizme olan etkilerini araştırmak için dergi makaleleri, hükûmet belgeleri, tarihsel kayıtlar, istatistikî veri tabanları gibi ikincil verileri kullanmışlardır. Çalışma sonucunda, olumsuz etkilerinin bir süre daha

devam edeceği düşünölen virüsün, uçuşların iptali nedeniyle havayolu sektörünü de ciddi boyutta olumsuz etkilediğı belirtilmiştir.

Youssef vd. (2020), yapmış oldukları çalışmada salgının havayolu ve konaklama sektörü üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini incelemişleridir. Çalışmanın sonucunda ise karantina süreçleri, otellerin kapalı olması ve uluslararası birçok ölkede devam eden etkinliklerin iptali nedeni ile konaklama sektörünün etkilendiğı ve havayolu şirketlerinin iflas sinyalleri verdiğı belirtilmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğı içinde talebin azalmaya devam edeceği beklenmektedir. Ayrıca araştırmada teknolojinin ilerleyen süreçlerde seyahat davranışları üzerinde değışikliğe sebep olabileceğı ve sanal turların önem kazanabileceğı vurgulanmıştır.

Baker vd. (2020), çalışmalarında farklı bir açıdan yaklaşıp salgının Amerikalı vatandaşların harcama davranışları üzerine olan etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Finansal verileri kullanarak yaptıkları çalışmada restoran, seyahat, eğlence ve konaklama harcamalarındaki düşüşlerin şiddetli olduğı sonucunu ifade etmişlerdir.

Karim vd. (2020), çalışmalarında Covid-19 salgınının ilerleyen süreçte Malezya'da turizm ve konaklama sektörü üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. İkincil veriler kullanılarak gerçekleştirilen çalışma sonucunda ise, salgının turizm sektörünü olumsuz etkileyeceğı ve sektörde mevcut kriz durumuna göre önlemler alınması gerektiğı belirtilmiştir.

Ranasinghe vd. (2020), çalışmalarında Covid-19 salgınının Sri Lanka turizmi üzerindeki etkilerini inceleyerek bazı çözüm önerileri belirtmişlerdir. Çalışmalarında Sri Lanka'nın ağırlıklı olarak hizmet sektörüne bağı olduğunu ve ölkelerin kalkınmasında turizm sektörünün önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yayımlanan verilere göre ise sektörün ciddi darbe aldığı ve konaklama sektöründe %96'lık bir düşüşün yaşanacağına işaret edildiğı ifade edilmiştir. Çözüm önerisi olarak yerel ve küresel düzeyde paydaşların iş birliğı içinde olmaları ve değışmesi tahmin edilen tüketici taleplerine karşı hazırlıklı olunması önerilmiştir.

Jaipuria vd. (2020), çalışmalarında Covid-19 salgınının Hindistan'da turizm sektörüne olan etkisini yapay sinir ağılarıyla birlikte döviz kazancını ve Hindistan'a gelecek olan turist sayısını tahmin etmeyi amaçlamaktadırlar. Hindistan'ın önemli turizm destinasyonlarından olduğı belirtilen çalışmanın sonucunda, salgın sebebiyle Hindistan'da turizm endüstrisinde 9 milyon istihdam kaybının yaşanacağı ve ölkeye

gelen yabancı turistlerin ise Mart 2020’de bir önceki aya göre %68 azaldığı belirtilmiştir. Çalışmada sunulan bulguların stratejik planlamada yardımcı olacağı, paydaşların ise yeni kaynaklara yatırım yapmak yerine eldeki kaynakları verimli ve etkili kullanabilecekleri ifade edilmiştir.

Muragu vd. (2021), çalışmalarında Covid-19 salgınının Kenya’nın turizm sektörüne etkilerini, sektörün salgından önceki ve sonraki durumu şeklinde değerlendirerek araştırmışlardır. Kenya’da ilk vakanın 13 Mart’ta doğrulandığını ve sonrasında artan vakalarla birlikte iç turizmin önemli düzeyde etkilendiği belirtilmiştir. Ülke için turizmin önemli olduğu ifade edilen çalışmada 2020 yılının ilk yarısında konaklama endüstrisinde %80’lik bir gelir kaybı, Haziran 2020 tarihinden itibaren ise genel olarak 752 milyon dolarlık turizm geliri kaybettiği verilere yansımıştır. Çalışma sonucunda, pandemi sonrası kıtaya yönelik olumsuz algıların, başarılı tanıtım çalışmalarıyla ve pazarlama stratejileriyle ortadan kaldırılabileceği ve turizm sektörünün desteklenebileceği önerilmiştir.

Cheng vd. (2022), çalışmalarında salgının Çin’in başkenti Pekin’in turizm faaliyetlerine ve ekonomisine etkisini araştırmıştır. 385 kişiye anket uygulanarak yapılan çalışmada salgından en çok etkilenen sektörün turizm olduğu ve genel anlamda Çin’de ekonomiyi ve istihdamı olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Çalışma sonucunda, uluslararası uçuş kısıtlamalarının bulaşıcılığı sınırlayarak sağlık unsurlarına olumlu katkı sunduğunu fakat turizm sektörünü olumsuz olarak etkilediği belirtilmiştir.

Abbas vd. (2021), çalışmalarında Covid-19’un turizm sektörü üzerindeki etkileri ile seyahat ve eğlence sektörünün sürdürülebilir bir şekilde toparlanmasına yönelik bir inceleme yapmışlardır. Çalışma sonucunda, paydaşların genel olarak psikolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda olumsuz etkilerden uzun bir süre daha etkileneceği belirtilmiştir. Bu yüzden turizm sektöründe kaliteli sanitasyon önlemlerinin alınması, ziyaretçi sayısındaki artıştan ziyade “daha konforlu ve kişiye özel hizmet ile uygun fiyatların korunması” politikasının uygulanması gerekliliği ifade edilmiştir.

2.7. COVID-19 SÜRECİNDE DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE TURİZM SEKTÖRÜNE YÖNELİK DESTEKLER VE COVID-19'A KARŞI ALINAN ÖNLEMLER

Ülkeleri etkisi altına alan ve her sektörde farklı etkiler oluşturan Covid-19 salgını, beraberinde birçok sorunu getirmiş, bununla birlikte çözüm odaklı tedbirler alınmasını gerekli kılmıştır. Salgının boyutunun büyük olması ve insan sağlığı için kritik düzeye ulaşması herkesi endişelendiren bir durum halini almaktadır; fakat insanların normal hayat koşullarının yanı sıra sosyal ve ekonomik unsurların devamlılığı da önem arz etmektedir. Bu yüzden bu devam zorunluluğu başta hükûmetler ve yerel kuruluşlar olmak üzere, kamu kurumlarının ve özel sektör temsilcilerinin en ciddi önlemleri almalarını zorunlu hale getirmiştir (Çakır ve Barakazı, 2020: 320). Bu nedenle maske ve eldiven gibi koruyucu ekipmanların kullanılması, bireyler arası sosyal mesafe kuralının uygulanması, hijyen kurallarına dikkat edilmesi gibi önlemler hayata geçirilmiştir. Gündeme getirilen bu önlemler, yayılım göstermeye devam eden ve tamamen kontrol altına alınamayan salgının bulaşma hızını yavaşlatarak ülkelerin sağlık sistemlerini kontrol altında tutabilmeyi amaçlamaktadır. Daha sonrasında ise yapılan aşı çalışmalarının faaliyete geçirilmesi, değişen turizm trendleri ve verilen destekler sektör bazında alınan önlemler arasındadır.

Turizm sektörü açısından durumu değerlendirdiğimizde yapılan çalışmalarda salgının dünya çapında yayılım göstermesinin öncelikli nedenlerinden birisinin, yapılan yolculuklar olduğu düşünülmektedir. Bu noktada virüslü bireylerin gerçekleştirmiş oldukları seyahatler, virüsün yayılım göstermesinde oldukça etkilidir (Yılmaz ve Dalkılıç, 2021: 56). Bu etkinin tespit edilmesi neticesinde, insanların katılım gösterdikleri turizm faaliyetlerinin ve bu faaliyetler esnasındaki hareketliliğin kısıtlanması yönünde önlemler alınmıştır. Dünya genelinde gerçekleştirilen (spor müsabakaları, festivaller, kongreler, sanat ve kültür organizasyonları, yarışlar vb.) birçok etkinliğin geçici olarak ertelenmesi ya da iptal edilmesi, uçuşların iptali, yer yer sokağa çıkma yasakları ve karantina kuralları gibi uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Turistik açıdan önemli olan ülkelere biri olan İtalya, Covid-19 salgınından en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. İlk vakanın 2020 Ocak ayının sonunda tespit edildiği ülkede 22 Şubat tarihinde ise ilk ölüm gerçekleşmiş ve bu tarihten sonra ülkede salgın hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. Bu yüzden virüsten en çok etkilenen

bölgeler arasında yer alan Lombardiya, Modena, Piacenza gibi bölgeleri ve ülkelerin genelini kapsayan önlemler alınmıştır. 8 Mart 2020 tarihinde müzeler, kültür yerleri ve eğlence salonlarında faaliyetlerin durdurulması, eğitim gezilerinin ve rehberli turların iptali, faaliyetlerin askıya alınması gibi önlemler alınmıştır (Zeren vd., 2021). Kriz nedeniyle 2020 yılında ülkelerde yaklaşık 28,5 milyon turist ve turizm sektöründe bir milyona yakın istihdam kaybının yaşanması beklenmektedir. Hükûmet mart ayı içerisinde sektördeki işletmelerin sosyal güvenlik ve zorunlu sigorta ödemelerinin yanı sıra KDV ödemelerinin askıya alınmasına müsaade etmiştir (Erol, 2020:43).

Bununla ilgili pandemi nedeniyle işine son verilen mevsimlik turizm işçileri için mart ayında kişi başına 600 Euro miktarında bir tazminat ödemesi gerçekleştirilmiştir. Daha sonrasında ise haziran ayının başlarında kaldırılan bölgeler arası seyahat yasağı ve Schengen bölgesi ülkelere kapıların açılmasıyla ilk başlarda yaşanan olumsuzluklarla birlikte turist kaybının telafi edilmesi amaçlanmıştır (Euronews, 2021). Örneğin; İtalya'nın Molise bölgesinde yer alan bir köyde temmuz-eylül ayları arasında 40 kişiye bir hafta ücretsiz tatil hediyesi kampanyasının başlatılması salgın döneminde darbe alan turizmin canlandırılması adına bir örnek teşkil etmiştir. Fakat bu süreçte otel rezervasyon taleplerinin en erken Aralık 2020 ayına yaptırıldığı açıklanmıştır (BBC News, 2020).

Salgındaki yeni dalgalarla birlikte birçok faaliyetin durdurulması, bar ve restoran gibi turizm işletmelerinin faaliyetlerinin kısıtlanması gibi yeni tedbirlerin ise 25 Ekim 2020 tarihinden 24 Kasım 2020'ye kadar geçerli olacağı duyurulmuştur (BBC News, 2020). Ülkede aralık ayına gelindiğinde ise en yüksek ölü sayısının kaydedildiği ve bir günde 993 kişinin hayatını kaybettiği, bununla birlikte yeni yılda da seyahat yasaklarının gerçekleştirileceği belirtilmiştir. 27 Aralık'ta ise ciddiyetini korumaya devam eden salgınla ilgili ilk aşılarda gerçekleştirileceği duyurulmuştur (Ministero Della Salute, 2020). 2021 yılında ise artan vakalarla birlikte mart ayında işletmeler için ülke 32 milyar tutarındaki destek paketini ve işten çıkarma yasağını haziran ayına kadar ertelemiştir (NTV Haber, 2021). Ayrıca mart ayının sonunda Avrupa Birliği ülkelerinden gelenlere PCR testi sonrasında 5 günlük karantina uygulanması ve bunun ardından bir test daha yaptırma zorunluluğu da alınan bir diğer tedbir olarak kayıtlara geçmiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

Ağustos 2021 tarihinde restoran, müze, kongre, fuar, sinema gibi kapalı alanlarda, Eylül'den itibaren ise uçak, tren, gemi gibi ulaşım araçlarında zorunlu olarak yeşil

pasaport uygulaması hayata geçirilmiş ve yeşil geçiş belgelerine sahip olmayanların seyahat etmesine izin verilmeyeceği belirtilmiştir (BBC News, 2021). Kasım 2021 tarihinde Şubat 2020’den itibaren vaka sayısının 5 milyondan fazla olduğu, tüm aşılarını tamamlayanların 45 milyondan fazla olduğu ülkede yeni varyant Omikron’a karşı havaalanı kontrollerinin de sıkılaştırıldığı ifade edilmiştir.

Avrupa’da pandemiden en çok etkilenen ülkelerden biri de İspanyadır. Yayımlanan son rakamlara göre ülkede turizmin gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) %12’sini oluşturduğu ve dünyada en çok ziyaret edilen ülkeler arasında olduğu bilinmektedir (Gil-Alana ve Poza, 2022: 1). Ülkede ilk vaka 31 Ocak 2020’de bildirilmiş olup 13 Şubat’ta da ilk vefat gerçekleşmiştir. Ülkede ilk olarak 14 Mart-21 Haziran tarihleri arasında olağanüstü hâl (OHAL) ilan edilmiştir. Daha sonrasında 25 Ekim’den itibaren geçerli olacak şekilde ikinci kez ilan edilen OHAL ise 9 Mayıs’a kadar uzatılmıştır. Bu süreçte başta restoran, bar vb. yerlerin kapatılması, sonrasında ise ilan edilen sokağa çıkma yasakları ülke genelini olumsuz etkilemiştir (Anadolu Ajansı, 2020).

Ülkenin Katalonya, Endülüs Valensiya, Madrid, Kanarya Adaları, Balear Adaları gibi bölgeleri, turist akışının fazla olduğu ve genellikle ekonomileri turizm ve hizmet sektörüne bağlı olan bölgelerdir. Bu bölgeleri de kapsayan önlemlerle de girişlerin turistlere tamamen kapalı olması nedeniyle, nisan ve mayıs ayları turizm için en kötü geçen aylar içinde yer almıştır (Moreno Luna, 2021). Bu süreçte, bu durumun mümkün olduğunca bertaraf edilebilmesi amacıyla Kanarya Adaları, bölgeye tatil için gelen turistlere Covid-19 riskine karşı ücretsiz sigorta sunacağını belirtmiştir. Kanarya Adaları Turizm, Sanayi ve Ticaret Konseyi, bu sigortanın yerli ve yabancı tüm misafirlere yönelik olduğunu, tedavi ve karantina masraflarını kapsayacak şekilde olduğunu belirtmiştir (Turizm Güncel, 2020).

Ülkede salgın nedeniyle artan işsizlik payının en önemli kısmını da hizmet sektörü oluşturmaktadır (Milliyet Gazetesi, 2021). Bu çöküş, turizm sektörü adına da gerekli önlemlerin alınmasını ve destek planlarını gerekli kılmıştır. İlk etapta, Aralık 2020’ye kadar sektör için 30 milyar avroluk bir bütçe ayrılmıştır. Daha sonra ise hükûmet tarafından Haziran 2020’de İspanyol turizmini artırmak adına beş farklı boyutta ifade edilen bir plan önerilmiştir. 2020’nin sonunda 3,4 milyar avroluk bütçeyle oluşturulan planda devlet desteğiyle sektörün iyileşmesi için birtakım önlemler alınmıştır. Kira ödemelerinin ertelenmesi, devlet vergilerinde uygulanan indirimler, sektörde altyapıların iyileştirilmesi adına yapılan yatırımlar, alınan önlemler içerisinde yer almaktadır. Mart

2020’de ise turizm sektörünün de öncelikli olarak aralarında yer aldığı pandemiden fazlaca etkilenen sektörler için toplamda 11 milyar avroluk yardım paketi onaylanmıştır. Özellikle belli bir miktarının geri ödemesiz olduğu planda turistik açıdan gelişen bölgelerden bazılarının desteklenmesi teşvik edilmiştir. Bu teşvikler arasında; otel yenileme çalışmaları, tanıtım kampanyaları, altyapı yatırımları gibi maddeler bulunmaktadır. Sektördeki işletmeleri desteklemeye yönelik oluşturulan plan kapsamındaki yardım paketinin belli bir miktarının geri ödemesiz olmasıyla işletmelerin yeniden toparlanabilmesi amaçlanmaktadır (Hidalgo vd., 2022). İspanya’da yer alan işletmeler de bu süreçte yetkili birimler tarafından oluşturulan önlemlerle gerekli uygulamaları hayata geçirmişlerdir. Hijyen önlemlerini artıran ve güven oluşturmayı amaçlayan işletmeler, temas ve mesafe kurallarını daha titiz bir şekilde uygulayarak verimliliği artırmaya yönelik uygulamalara yer vermişlerdir (Hidalgo vd., 2022).

İlk vakanın 31 Ocak 2020’de görüldüğü İngiltere de salgından en olumsuz şekilde etkilenen ülkelerdendir. Ülkenin turistik şehirlerinden olan York’ta Çinli bir çiftte tespit edilen virüs, daha sonra yayılarak salgın haline dönüşmüştür. Ülkede en çok vaka turistik açıdan en gelişmiş şehirlerinden olan Londra’da gözlemlenirken, ilk ölüm ise 5 Mart 2020’de gerçekleşmiştir. Ülkede hükûmet tarafından ilk başlarda “sürü bağışıklığı kazandırma” stratejisinin başlatılmasıyla toplumda en az %60 seviyesinde virüse karşı bağışıklık kazandırılması amaçlanmıştır. Böylece virüsün kontrollü bir şekilde yayılmasının amaçlandığı stratejiye bağlı olarak insan hareketliliğinin yoğun olduğu mekânların kapatılmaması bununla ilişkilidir; fakat mart ayının ortalarında bu stratejiyi bırakan hükûmet yeni stratejiler izlemiştir. Restoran, bar, kafe gibi kapalı alanların kapatılması, bu kapsamda alınan önlemler arasında yer almıştır (Seta Vakfı, 2021).

Uçuşların ve yolculukların durdurulması, turizm ve konaklama işletmelerinin, sinema ve tiyatro salonlarının, müzelerin kapatılması sektörü ciddi boyutta etkilemiştir. Bu yüzden hükûmet birtakım desteklerle ve çeşitli önlemler olarak sektör adına fayda sağlamaya çalışmıştır. 7 Nisan 2020’de yayımlanan ve turizm bakanı tarafından başlatılan 1,3 milyon sterlin değerindeki fon bunlardan biridir. Yerel turizm organizasyonlarını desteklemek için oluşturulan fonda amacın İngiltere turizminde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelere destek sağlayabilmek olduğu ifade edilmiştir (gov.uk, 2020).

Mayıs 2020’de Neil Mendoza, bakan tarafından Kültürel İyileşme ve Yenilenmeden Sorumlu Komisyon Üyesi olarak atandı. Hükûmet, bu atamayla pandeminin sektöre

olan olumsuz etkilerini azaltabilmeyi ve yeni çözüm teknikleriyle destek verebilmeyi amaçlamıştır (gov.uk, 2020). Haziran 2020 tarihinde, ülkeye gelecek olan yolcular için 14 günlük karantina kuralı uygulaması yürürlüğe girmiştir. (T. C. Ticaret Bakanlığı, 2022).

Temmuz 2020’de, salgın sürecinden etkilenen küçük işletmelerin turizm faaliyetlerine tekrar başlayabilmesi amacıyla her bir işletme için 5 bin sterline kadar olmak kaydıyla, toplam 10 milyon sterlinlik destek paketi de hükûmet tarafından onaylanmıştır. Turist ve ziyaretçi sayılarında yaşanan düşüşe bağlı olarak iç turizmi ve ekonomiyi canlandırmada etkili olacağı düşünülen bu finansal destekten turizme bağlı toplulukların faydalanabileceği açıklanmıştır. Paket kapsamında İngiltere’deki konaklama ve eğlence sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin 2020 ve 2021 vergi yılı için işletme oranları ödeme zorunluluğunun olmadığı belirtilmiştir (gov.uk, 2020). Ayrıca, 15 Temmuz 2020-12 Ocak 2021 tarihleri arasında turistik yerler ve konaklama sektörü için geçerli %5 oranında KDV indirimi uygulanacağı belirtilmiştir (gov.uk, 2020).

Ağustos 2020 tarihinde ise Birleşik Krallığın “Eat Out to Help Out” destekleme programıyla restoran, kafe, bar gibi yerlere teşvik sağlanması amaçlanmıştır. Bu tür işletmelerde ağustos ayı boyunca belirli günlerde %50’ye varan indirim uygulanacaktır. Alkolsüz yeme-içme hizmeti sunan tüm işletmelerde geçerli olacak indirim uygulamasıyla pandemi sürecinden olumsuz etkilenen işletmelerin toparlanabilmesi amaçlanmıştır. Birçok restoranın taleplerinde artış yaşanması ve bu uygulama kapsamındaki restoranların, dışarıda yemek yemeye güvensiz yaklaşanlar için gerekli önlemleri aldıkları belirtilmiştir (gov.uk, 2020).

11 Haziran 2021’de yayımlanan haberde ise hükûmetin turizm sektörünün toparlanabilmesi ve salgın öncesinde yaşanan canlılığa kavuşabilmesini amaçladığı yeni bir plandan bahsedilmektedir. Tanıtım kampanyaları ve farklı projelerle desteklenmek istenen planda hem iç hem dış turizmi geliştirmek ve salgının etkilerinden kurtulabilmek istenmekte ve buna yönelik çalışmaların detayları yer almaktadır (gov.uk, 2021).

Fransa’da da ilk vaka devlet tarafından 24 Ocak’ta açıklanmış ve sonrasında Avrupa’da ilk ölüm 14 Şubat’ta gerçekleşmiştir. Daha sonra pandeminin açıklanmasıyla birlikte ülkede hayatı durdurma noktasına getiren ve insan hareketliliğini sınırlayıcı birtakım önlemler alınmıştır (Şirin, 2020: 1013). 13 Nisan’da hükûmetin çağrısıyla 11 Mayıs’a

kadar uzatılan kısmi sokağa çıkma yasağıyla ve sonrasında hayata geçirilen normalleşme süreçleriyle beraber turizm sektöründe genel anlamda birtakım önlemler alınmıştır.

23 Ocak'ta Air France, Pekin ve Şangay'dan kalkan uçak sayısını azaltırken Wuhan'a yapılan uçuşlarını durdurdu. 14 Mart'ta Çağdaş Sanat Müzesi ve ülkedeki birçok müze kapatıldı. 15 Mart'ta restoranlar, kafeler, sinemalar da dâhil olmak üzere turizm sektörüyle bağlantılı mekânlar kapatıldı (Vikipedi, 2022).

22 Nisan'da yapılan açıklamada, hükûmet tarafından verilecek olan maddi desteğin, durumu iyi olmayan küçük işletmeler için daha önemli olduğu ifade edildi. 23 Nisan'da ise yapılan görüşme sonucunda oy çokluğuyla “covid-19'a karşı mücadele” kapsamında 110 milyar Euro destek paketi onaylanmıştır. (Les Echos, 2022). 24 Nisan'da ekonomi bakanı tarafından, Air France için 7 milyar ve Renault için de 5 milyar Euro yardımda bulunulmuştur (Aras, 2020: 230).

7 Mayıs 2021'de yayımlanan habere göre, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 7 ülkenin Fransa'ya seyahat edecek yolculara 10 günlük zorunlu karantina uygulayacağı belirtildi (DW, 2021). Mayıs 2021'de turizmden sorumlu Devlet Bakanı Jean-Baptiste Lemoyne'in yaptığı açıklamaya göre, salgın sürecinde turizm sektörüne yapılan mali desteğin 28 milyar Euro'yu bulmuştur (DW, 2021). Mayıs 2021'de Fransa'da gençlere kültür ve sanat aktivitelerinde harcamaları için 300 Euro verilmesi, pandemi sürecinde altı ay kapalı kalan sinemalar ve müzeler için de olumlu bir etki yapabilir (BBC News, 2021).

Mayıs 2021'de hükûmet tarafından salgın sürecinde ekonomiyi tekrar canlandırmak için ek olarak 15 milyar Euro tutarında teşvik paketi hazırlandı. Bakan, paketin restoranlar, barlar ve oteller için vergi iadeleri ve kaybedilen çalışma saatleri için tazminat gibi farklı destek türlerini barındıracağını ifade etti (Euronews, 2021). Aynı zamanda, mayıs ayında meclisten geçen “sağlık kartı” uygulaması faaliyete geçti. Toplu etkinliklere katılmak için vatandaşların test sonucu, aşı belgesi veya iyileştiğini gösteren bir belge sunmasını zorunlu tutan uygulama da alınan önlemlerdendir (Euronews, 2021). Ağustos 2021'de Anayasa Konseyi'nin onayladığı “sağlık ruhsatı uygulaması” salgınla mücadelede restoranlar, kafeler, barlar, müzeler, sinema salonları, eğlence parkları gibi alanlarda yürürlüğe girmiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

Aralık ayında Başbakan Jean Castex tarafından yılbaşı gecesi halka açık konserlerin ve havai fişek gösterilerinin yasak olduğu açıklandı (Hürriyet Haber, 2021). Aynı zamanda artan vakalarla birlikte önlemlerin de sıkılaştırıldığı ülkede cumhurbaşkanı, aşı olmayanların dışarıda yemek yeme, kahve içme gibi eylemleri gerçekleştiremeyeceklerini, bunun yanı sıra tiyatro, sinema salonu gibi alanları kullanamayacaklarını belirtti. Ocak 2022’de ise 16 yaş üstüne uygulanacak olan “aşı kartı” uygulaması yürürlüğe girmiştir. Sağlık kartını aşı kartına dönüştüren yasaya göre, yukarıda bahsedilen mekânlarda ve tren yolculuklarında aşılardan tamamlandığını gösteren belgenin sunulması gerekmektedir (Turizm Güncel, 2022).

Türkiye’de ise Sağlık Bakanlığı tarafından verilen bilgide ilk vakanın 11 Mart 2020’de görüldüğü, 15 Mart 2020’de de ilk ölümün gerçekleştiği açıklanmıştır. 1 Nisan 2020’ye gelindiğinde ise bakanlık virüsün tüm ülkeye yayıldığını belirtmiştir (İnce ve Evcil, 2020). Zamanla ülkemizde vakaların artış göstermesiyle Sağlık Bakanlığı, kendi bünyesinde oluşturmuş olduğu bilim kuruluyla harekete geçmiş, salgına dair öneriler ve farklı stratejiler geliştirmiştir (Bostan vd., 2020: 3).

Süreçle beraber uluslararası ve şehirlerarası giriş çıkışların yasaklanması, birçok mekânın kapatılması (AVM, restoranlar, sinema salonları), eğitimin çevrimiçi olarak faaliyete geçirilmesi, birçok işyerinin uzaktan esnek çalışma modelini benimsemesi, sokağa çıkma yasakları gibi çeşitli kararlar ülkemizde de tedbir amaçlı uygulanmıştır. Bu yüzden alınan bu kararların seyahat hareketlerini kısıtladığını ve turizm sektörünü ciddi düzeyde etkilediğini söylememiz mümkündür (Özaşık, 2022: 34); fakat küresel boyutta etkileri büyük olan bu ciddi salgına karşı bu önlemlerin alınması ve uygulanması zorunlu bir hal almıştır. Bu nedenle ilerleyen süreçte gerek devlet gerek sivil toplum kuruluşları (STK) ve işletmeler hep birlikte birtakım destekler, önlemler ve teşviklerle sektör için kötü geçen bu süreçten en az darbeyle çıkabilmeyi amaçlamışlardır. Örneğin; Türk Hava Yolları, almış olduğu kararla uçuşların 1 Mayıs’a kadar durdurulup kısıtlı şekilde gerçekleştireceğini, uçuşlarında tüm yolcularından “seyahat izin belgesi” talep edeceğini belirtmiştir (Turizm Güncel, 2020).

Yukarıda bahsedilen destekleri incelediğimizde, Cumhurbaşkanı tarafından açıklanan 21 maddelik ekonomik önlem paketinde sektöre dair alınan önlemlerin ve verilen desteklerin bazılarının şu şekilde olduğu görülmektedir:

- İçlerinde konaklama, yiyecek-içecek, seyahat acenteleri, eğlence ve organizasyon işletmelerinin de bulunduğu sektörlerin muhtasar ve KDV tevkifatı ile SGK primleri 6 ay ertelenmiştir.
- Konaklama vergisi kasım ayına kadar uygulanmayacaktır.
- Otel kiralarna ilişkin irtifak hakkı ve hasılat payı ödemeleri 6 ay süreyle ertelenmiştir.
- Asgari ücret desteği sağlanacağı ifade edilmiştir.
- İç havayolu taşımacılığının KDV oranı, 3 ay boyunca %18'den % 1'e düşürtülecektir.
- Konaklama tesislerine bankalar aracılığıyla kredi destek fonları oluşturulmuştur.
- Kredi garanti fonu limiti artırılmıştır.
- Konaklama vergisinin uygulanması 2022 yılına kadar ertelenmiştir.
- Seyahat acentelerine destek amaçlı işe devam paketi hazırlanmıştır.
- Covid-19 turist koruma ve konaklama destek sigortasının uygulanmasına karar verilmiştir.
- Türk asıllı olan ve bünyesinde yabancı bayraklı havayolu filoları bulunduran tur operatörlerine orta vadeli kredi imkânı sunulmuştur.
- Vakıflar müdürlüğüne ait Mısır Çarşısı, Kapalı Çarşı, Alipaşa Çarşısı ve Selimiye'de yer alan dükkânların kiralarnnda 3 ay ertelemeye gidilmiştir (Güven, 2022: 50; Söğüt ve Bartık, t.y: 11-12).

Geçici olarak alınan kararla, çalışanların üç ay boyunca işten çıkarılmasını engellemek için işten çıkarmaların durdurulduğu, bu karara uymayanların ise cezai yaptırımlara maruz kalacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, kısa çalışma ödeneği sunulmuş ve bu süreç 31 Ekim tarihine kadar uzatılmıştır (Turizm Güncel, 2020). Bakanlık ve sektör örgütleri tarafından aralarında koronavirüs sertifikasına yönelik birtakım kriterlerin de yer aldığı taslak bir metin hazırlanmıştır (Turizm Güncel, 2020). İlerleyen süreçte, faaliyet gösterecek olan turist rehberlerinin uyması gereken kuralları içeren bir genelge yayımlanmıştır (Turizm Güncel, 2020). İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan genelgede, ilk önce otellerin açılacağı ve sadece konaklama hizmeti verilebileceği, diğer

ünitelerin ise kullanılamayacağı belirtilmiştir; fakat daha sonra normalleşme sürecine geçilmesiyle beraber, bu genelge, bu alanların birtakım kurallara göre faaliyette bulunabilecekleri şeklinde güncellenmiştir (Turizm Güncel, 2020). Salgın nedeniyle faaliyetlerine devam edemeyen otellerin, rezervasyon ve etkinliklerin iptalinin söz konusu olması durumunda hukuki işlemlerden muaf tutulmasına yönelik yayımlanan genelgenin süresi 1 Haziran 2020’den 31 Aralık 2020 tarihine kadar uzatılmıştır (Turizm Güncel, 2020).

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Güvenli Turizm Sertifikası” ile ilgili bir genelge yayımlanmıştır. Böylece Güvenli Turizm Sertifikasyon Programının uygulamasına yönelik adımlar atılmıştır. İlk olarak tesisler için alınması zorunlu tutulmayan belge ile ilgili karar 50 oda ve üzeri otellerde mecburi tutulması yönünde değiştirilmiştir. Daha sonrasında ise bu sayı 30’a düşürülerek bakanlık belgeli olan ve olmayan tüm konaklama tesisleri için zorunlu hale getirilmiştir. Belirli koşulların tamamlanması halinde alınabilecek olan belgeye, tesislerin gerekli koşulları sağlamaması halinde cezai işlemlere tabi tutulacakları belirtilmiştir (Turizm Güncel, 2020).

Bentour tarafından başlatılan hizmetle, PCR testi yaptırmak, paket turların bir parçası haline getirilmiştir (Turizm Güncel, 2020). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanan başka bir genelgede de otellerin kapasitelerine göre “izolasyon odaları” bulundurmaları ve bir tanı koyulması durumunda hastanede yatırılmasına gerek duyulmayan misafirlerin, karantina sürelerini bu odalarda geçirmeleri kararlaştırılmıştır (Turizm Güncel, 2020). Türkiye’nin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin turizmini desteklemek amacıyla 20 milyon TL kaynak aktaracağı, bu salgın destek projesiyle 141 acente ve 130 otele hibe desteğinde bulunacağı açıklanmıştır (Turizm Güncel, 2020). Otellerde konaklamak isteyen misafirlerden rezervasyon aşaması ve tesise giriş esnasında HES kodu sorgulamasının yapılması zorunlu hale getirilmiştir (Turizm Güncel, 2020). 2020 yılı için ödenmesi gereken aidatların alınmamasını kararlaştıran Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği, 2022 yılı üye aidatlarının artışının da %50 oranında düşürülmesini sağladı (Turizm Güncel, 2022).

3. YÖNTEM

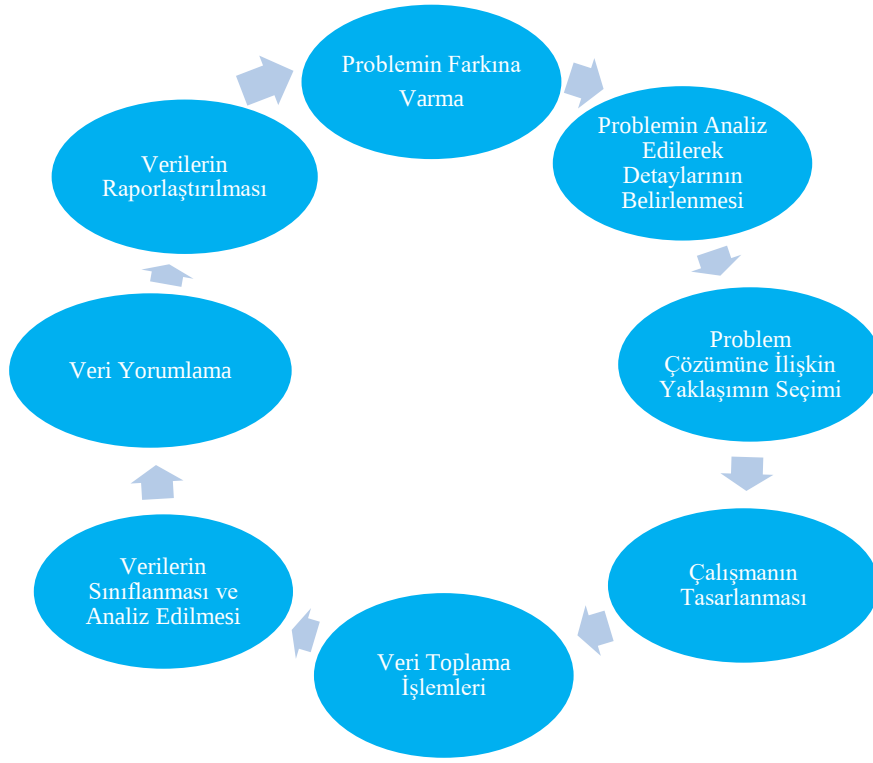
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmanın temel amacı, turistlerin Covid-19 salgını süreci içerisinde tatil tercihlerini ve güvenlik algılarını belirleyebilmektir. Alt amaçları ise güncel olarak aktifliğini koruduğu bu dönemde konuyla ilgili analizler yaparak literatüre katkı sağlayabilmek ve turizm sektöründeki paydaşlara ışık tutabilmektir. Bu amaçla gerçekleştirilen çalışmanın, nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanması uygun görülmüştür.

Yöntem; gerçekleştirilen bilimsel çalışmada izlenen yol ve sürecin aşamalarının aktarıldığı kısım ve verilerin sistematik bir şekilde toplanıp analiz edildiği süreç olarak tanımlanmaktadır (Erişti, 2013: 5). Bu sürecinde araştırmanın diğer kısımlarındaki gibi açıklayıcı ve dikkatli bir şekilde karşı tarafa aktarılması önem arz etmektedir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme, doküman analizi vb. nitel veri toplama teknikleri kullanılarak, algıların ve olayların doğal ortamda bütüncül ve gerçek bir şekilde aktarılmasını sağlayan araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 1999: 10). Nitel araştırmanın amacı, bireylerin içinde bulunmuş oldukları toplumsal dünyayı nasıl oluşturduklarını ve yaşadıkları bu toplumsal dünyayı nasıl algılayabildiklerini yorumlayıp analiz edebilmektir. Bu nedenle nitel araştırmalar çoğunlukla “ne, nasıl, niçin” sorularının yanıtı aramaktadırlar (Erişti, 2013: 9).

Nitel araştırmalar aynı zamanda ruhsal ve fiziksel dünyaya ait olan olguları titizlikle ele alan ve yakından inceleyen, sonrasında bu bulgular ve yeni söylemlerle birlikte kavramsal çerçevelerin üretilmesini sağlayan çalışmalardır. Bu yüzden buna yönelik araştırmalar yaparak bu dünyayı keşfetmek, yeni bilgiler öğrenmek isteyen kişiler için önemli bilgiler sunarlar (Fidan, 2018). Ayrıca, nitel araştırmalar insanların duygu, düşünce ve taleplerinin yanı sıra belirli mekân ve yaşam alanlarına yönelik cevaplardan oluşan bulgulara erişebilmeyi kolay kılmaktadır (Punch, 2011: 140-145).

Nitel araştırma kuram oluşturarak sosyal olguları ilişkili oldukları çevre içerisinde araştırmayı, bu çevreyle bağlantı kurarak anlamayı temel alan bir yaklaşımdır. Bu araştırmalarda en çok karşılaşılan özellikler ise doğal ortama duyarlılık, araştırmacının katılımcı rolü, bütüncül yaklaşım, algıların ortaya konması, araştırma deseninde esneklik ve tümevarımcı analizdir (Erişti, 2013: 9).

Şekil 3: Nitel Araştırma Süreci, Kaynak: (Creswell, 2002).

Araştırma kapsamında nitel araştırma yönteminin tercih edilmesinin nedenleri şunlardır:

- Araştırmanın konusu ve kapsamı bakımından nitel araştırma yöntemiyle daha detaylı bir araştırma yapılabileceği düşünülmüştür.
- Araştırmada ulaşılmak istenen bulgulara yönelik, katılımcıların düşüncelerine derinlemesine yer verilebileceği ve buna uygun verilerin elde edilebileceği tahmin edilmiştir.

Bu çalışmada nitel araştırmalarda kullanılan “görüşme” tekniği kullanılmıştır. Görüşme, araştırmacının daha önceden sistemli bir şekilde hazırlamış olduğu soruları katılımcılara yüz yüze, telefonla veya buna benzer iletişim araçlarıyla ileterek bilgi toplayabilmesini ifade etmektedir. Bu etkili iletişimde bilgiler tek kişiden elde edilebileceği gibi gruplardan da elde edilebilmektedir (Arslan, 2012: 17). Görüşmede temel amaç, araştırılan konuyla ilgili bireylerin düşüncelerine, deneyimlerine, davranışlarına ve bakış açılarına başvurarak onların özgün fikirlerine ulaşabilmektir (Baltacı, 2019: 374). Yoğun bir çabayı ve deneyimi gerekli kılan görüşme süreci aslında düşünülenin aksine zahmetli bir süreçtir. Bu yüzden bu süreçte elde edilecek bilginin ortaya çıkmasında katılımcı ve görüşmeci önemli bir rol üstlenmektedir (Salı, 2012: 143). Bilimsel

araştırmalarda tercih edilen görüşme türleri ise genellikle üç başlık altında incelenmektedirler. Bunları; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler şeklinde sıralamak mümkündür (Akdemir ve Kılıç, 2021).

Bu çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme deseni kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler belli bir konuda istenen bilgilere ulaşılabilmesi için hazırlanmış olup detaylıca bilgi alabilmeyi hedefleyen bir görüşme tekniğidir. Bu görüşme türünde kullanılan görüşme formu aracılığıyla toplanan veriler daha sistematiktir (Salı, 2012: 145). Çalışmada görüşme sorularını içeren formun mail yoluyla gönderilmesi e-görüşme tekniğinin kullanıldığını göstermektedir. Bilgisayar üzerinden gerçekleştirilen bu görüşmelerde ortak bir mekân ve zamanda görüşme kısıtlamasının olmaması, coğrafi olarak uzak olan yerlerde ve görüşmenin zor olduğu şartlarda kolaylık sağlaması bu tekniğin avantajları içerisinde; fakat yazılı iletişime dayanan bu görüşmelerde beden dilinin, görsel ve sözlü iletişimin devre dışı bırakılması o ve an gerekli ipuçlarını gözlemleyip, yorumlayabilmeyi güçleştirmesi ise bu tekniğin dezavantajları içerisinde yer almaktadır (Yıkılmış, 2020).

Araştırmada ilgili katılımcılarla görüşme sağlanıp katılımcılara salgın sürecinde tercih edecekleri tatil tercihlerine, bulunmuş olduğumuz sürece dair görüşlerine ve algılarına yönelik sorular yöneltilerek katılımcıların bakış açıları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan elde edilen cevap ve önerilerden beklentilere yönelik fikir edinebilmek ve buna uygun tahminlerle geleceğe yönelik sürece katkıda bulunulmak istenmiştir.

3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Kavramsal olarak tanımladığımızda evren, araştırma sorusuna yönelik tüm bireyleri ve öğeleri kapsayan bir bütündür. Örneklem ise bu bütün içerisinde belirli ölçütlere göre seçilen ve bütünü temsil edebilme yeterliliğine sahip olduğu varsayılan alt grubu temsil etmektedir (Yurdakul, 2013: 78).

Araştırma kapsamında iki farklı evrenin varlığından bahsetmemiz mümkündür. Bunlardan ilki araştırmacı için bir sınırın olmadığı, ulaşılması çok güç olan araştırma evrenini oluştururken, diğeri ise sınırları araştırmacı tarafından belli bir hedefe yönelik olarak belirlenen çalışma evrenini oluşturmaktadır. Kısacası çalışma evreni amaçladığı grubu, belli sınırlandırmalar getirerek genel evrenin daha özele indirilmiş halini tanımlamaktadır (Özen ve Gül, 2007).

Bu araştırmanın çalışma evreni Türkiye’deki yerli turistler olarak belirlenmiştir. Örneklemi ise bu evrenden seçilen yedi bölgenin (Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Akdeniz, Ege, Marmara) her birinden her sene düzenli olarak tatil yapan 5 kişi olmak üzere toplamda 35 kişi oluşturmaktadır. Örneklemenin oluşturulmasında araştırmanın amacına uygun olabileceği düşünülen amaçlı örnekleme yöntemlerinden birisi olan kartopu örnekleme kullanılmıştır. Kartopu örnekleme; kartopu veya zincir örneklemede denilen bu yöntemde araştırmanın konusuna uygun olarak referans bir kişi seçilip daha sonrasında bu kişi aracılığıyla diğer kişilere ulaşılan ve kendini tekrarlayan bir süreci ifade eder. Bu sebeple kartopu etkisi olarak ifade edilmesi ve araştırmacının kişilere konuyla ilgili başka kimlerle görüşebileceğini sorgulayarak yeni bilgiler öğrenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Yağar ve Dökme, 2018: 5) Burada araştırmacı için önemli olan, konuyla ilgili görüşme sağlayacağı kişilerin güvenini kazanabilmesidir. Çünkü insanların güvenmedikleri bir araştırmacıyla görüşüp bilgi vermekten çekinmeleri ve araştırmacıya yeni kişilerle görüşmesi için ona referans olmak istememeleri muhtemeldir. Bu şekilde araştırmacı tarafından zincirleme olarak yürütülen araştırmada veri doygunluğuna ulaşılmasıyla araştırtmanın veri toplama aşaması son bulur (Baltacı, 2018: 253). Nitel çalışmalarda örneklemi belirlemek nicel çalışmalara göre farklılık göstermektedir; çünkü odağında verilerin niteliğini, doygunluğunu ve inandırıcılığını önde tutan bu modelde, nicel araştırmalardaki gibi olasılık modelleri mevcut değildir. Fakat yapılan çalışmalarda farklı araştırmacılar tarafından önerilen örneklem büyüklükleri mevcuttur. Örneğin; Dworkin (2012) bu noktada nitel araştırmalarda katılımcı sayısının 5 ila 50 aralığında olabileceğini belirtmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırma kapsamında veriler görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme soruları hazırlanırken, soruların araştırmanın amacına uygun ve anlaşılır olması gibi faktörler dikkate alınmıştır. Bu yüzden, oluşturulan formla ilgili ilk önce literatür taraması yapılmış daha sonrasında uzman akademisyenlerin görüşleri alınmış ve sorular hazırlanmıştır. İlk etapta 19 olan soru sayısı, daha sonra uzman akademisyenlerin onayına sunulmasının ve soruların konuyla uyumlu ve etik açıdan uygun olduğuna karar verilmesinin ardından gerekli incelemeler sonucu 8 asıl, 3 alt soru olmak üzere toplamda 11 adet açık uçlu soruya indirgenmiş ve böylece görüşme formuna son hali

verilmiştir. Daha sonra araştırmaya uygun 4 katılımcı ile pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve soruların katılımcılar tarafından anlaşılabilirliği tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Covid-19 süreci tatil planlarınızı, tatil sıklığınızı ve tatil sürenizi etkiledi mi? Etkilediyse hangi yönde (olumlu-olumsuz) etkiledi?
2. Covid-19 sürecinde tatil tercihlerinizde bir değişiklik meydana geldi mi? Bu süreçte hangi tatil türlerini tercih ettiniz veya edersiniz?
3. Covid-19 sürecinde en çok özlediğiniz seyahat aktivitesi nedir? Açıklar mısınız?
3-a. Covid-19 süreci öncesi kiminle tatile gitmeyi tercih ediyordunuz? Covid-19 sürecinde kiminle gitmeyi tercih edersiniz? Neden?
4. Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde uygulanan HES kodu veya çoğu ülkede zorunlu hale gelen aşı kartı uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu uygulamalar sizin tercihlerinizi nasıl etkiler?
5. Konaklayacağınız tesislerde sizce Covid-19’a yönelik alınması gereken asgari tedbirler nelerdir?
5-a. Belirtmiş olduğunuz tedbirlerden hangisi sizin için daha elzemdir? Hangi tedbirler olmaz ise kesinlikle tercih etmezsiniz?
6. Covid-19 sürecinde tatil satın alırken tesisin sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonda olmasını mı yoksa vaka sayısı yüksek olmayan bir destinasyonda olmasını mı önemzersiniz? Neden?
7. Covid-19 sürecinde tatil yapmayı güvenli buluyor musunuz? Neden?
7-a. Salgın sonrası hemen tatile çıkar mısınız? (Cevabınız hayır ise; ne zaman çıkarsınız ve sizin için tatile çıkmak anlamında hangi gelişme önemlidir?
8. Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde alınan tedbirler güveninizi ne yönde etkiliyor? (Örneğin; bu süreçte otellerin “güvenli turizm sertifikası” almaları, yapılan aşı çalışmaları vb.) Bu tedbirleri yeterli ve / veya etkili bulmuyorsanız, ne gibi ek tedbirler önerirsiniz?

Bir bilimsel araştırmada önem arz eden diğer husus ise araştırma sorularının inanılır ve güvenilir olmasıdır. Bu noktada kullanılan “güvenilirlik” ve “geçerlilik” ölçütleri verileri toplama sürecinde göz önünde bulundurulması gereken ölçütlerdir. Güvenilirlik; verilerin farklı örneklemelerden aynı yöntemle toplanması ve bu farklı ölçümlerde birbiriyle tutarlı sonuçların elde edilmesini ifade eder (Çakmur, 2012: 340). Geçerlilik ise; belli bir amaca yönelik geliştirilen ölçme aracının, diğer özelliklerle karıştırılmadan

belirlenen özelliği doğru ölçebilme derecesini ifade eder (Ercan ve Kan, 2004: 214). Nitel ve nicel araştırmalarda kullanılan yöntemlerin farklılık göstermesi, “güvenilirlik” ve “geçerlilik” kriterlerinin belirlenmesinde de farklı yöntemlerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır; çünkü nitel araştırmalar, araştırılan olgu veya olayın niteliğine önem verirken, nicel araştırmalar araştırılan olayın, olgu veya olayın sayısal olarak değerlendirilmesini önemsemektedir (Karagöz, 2019: 973). İç güvenilirlik ve dış güvenilirlik olarak değerlendirilen kavramda dış güvenilirlik araştırma sonuçlarının, benzer ortamlarda gerçekleştirilen araştırmalarda aynı sonucu vermesini ifade ederken, iç güvenilirlik ise farklı araştırmacıların aynı verilerle gerçekleştirdikleri araştırmalarda yeniden aynı sonuçlara ulaşabilmesini ifade etmektedir (Büyüköztürk vd., 2009, 264). Buna dayalı olarak genellikle nitel araştırmalarda sosyal olaylara yönelik gerçekleştirilen çalışmalarda kişilerin davranışlarının ve tutumlarının değişiklik gösterebilmesi, kullanılan yöntem fark etmeksizin ulaşılan sonuçların aynı olmasını imkânsız hale getirmektedir; çünkü her araştırmacı, olayları farklı algılayıp buna göre yorumlayabilmektedir. Nitel araştırmalar bu yönleriyle güvenilirlik kavramının temel özellikleriyle tam bir uyum gösterememektedir (Yağar ve Dökme, 2018: 7).

Nitel araştırmalarda geçerlilik, araştırmacının araştırmış olduğu olguyu, şeffaf ve ortaya çıktığı haliyle ele almasını ifade etmektedir (Yıldırım, 2010: 81). Yani nitel araştırmalarda kullanılan verilerin değerlendirilmesindeki en önemli ölçütü, kullanılan verilerin analizinin inanılır ve güvenilir olarak yansıtılması şeklinde açıklamak mümkündür (Karagöz, 2019: 975).

Bu araştırma kapsamında görüşme soruları oluşturulmadan önce çalışmanın güvenilirlik ve geçerliliğinin sağlanabilmesi için konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasına bağlı olarak elde edilen bilgiler doğrultusunda sorular oluşturularak hedef katılımcı sayısı belirlenmiş ve bu katılımcılara ulaşılmıştır. Daha sonra araştırmanın geçerliliği ile ilgili olarak alanında uzman akademisyenlerin de konuyla ilgili görüş ve yönlendirmeleriyle katkı sağladığı görüşme soruları incelenmiş ve sorulara son hali verilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için ise, görüşmelerin gerçekleştirildiği katılımcıların ifadeleri yazılı olarak kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra, Covid-19 salgını sebebiyle katılımcılara e-posta yoluyla iletilen formlar dijital ortamda kayıtlı olarak muhafaza edilmiştir. Ayrıca araştırmacı süreçteki rolünü tam olarak ifade etmeye ve araştırmanın yöntem kısmında gerekli bilgileri ayrıntılı olarak açıklamaya çalışmıştır.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma soruları, çalışmanın konusuna ve amacına uygun olacak şekilde oluşturulmuştur. Öncelikle araştırmanın evrenini oluşturan Türkiye'nin her bölgesinden düzenli olarak tatile çıkan kişiler belirlenerek bir liste çıkartılmıştır. Listenin hazırlanmasında yürütülen çalışmaya uygun olduğu düşünülen katılımcılara ve onların önerileri doğrultusunda gerekli kişilere ulaşarak mail veya telefon aracılığıyla bilgi verilmiştir. Böylece, çalışmaya katılmayı kabul eden 45 katılımcıya sorular gönderilmiş ve bu katılımcıların 35'inin cevapları değerlendirilmiştir.

Çalışmaya katılmayı kabul eden katılımcılara sorular mail üzerinden iletilmiştir. Bunun nedeni araştırmanın Covid-19 salgını sürecinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Yapılacak olan görüşmelerin daha sağlıklı, akıcı olması ve veri kaybını önlemek adına görüşme formları gönderilmeden önce ilgili katılımcılarla ön görüşme yapılarak detaylı açıklamada bulunulmuştur. Görüşmeler Temmuz 2021-Eylül 2021 arasında gerçekleştirilmiştir.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen soruların bulunduğu görüşme formu ilk etapta 45 katılımcıya gönderilmiş olup daha sonra bu katılımcılardan 10'unun verdikleri cevapların yetersiz olması sebebiyle ve her bölgeden eşit sayıda katılımcı elde edilebilmesi adına bu 10 katılımcının cevapları elenerek geriye kalan 35 katılımcının cevapları değerlendirilmiş ve analiz edilmiştir. Verilerin analizi ise yaklaşık iki ay sürmüştür.

Bu çalışmada ilgili katılımcıların cevapları sonucu elde edilen verilerin analiz edilmesinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analizde, ulaşılan veriler daha önceden hazırlanmış olan ve konuya uygun temalara göre özetlenip yorumlanır, veriler arasında neden-sonuç ilişkilerinin olup olmadığı ele alınır ve bunun yanı sıra, gerekli olduğu düşünülürse, kavramlar ve ögeler arasında karşılaştırmalar yapılabilir. Araştırmacı bu amaçla elde ettiği bulgulardan ve bilgilerden doğrudan alıntılara yer verebilir (Şimşek, 2009).

Betimsel analizde asıl amaç, elde edilen bulguları okuyucuya düzenleyerek ve özetleyerek sunabilmektir. Araştırmacının gerçekleştireceği değerlendirmeler arasında

temalar arası ilişkilerin yorumlanması ve buna yönelik tahminlerin yapılması yer almaktadır. Betimsel analiz süreci ilk olarak verilerin analizi için çerçeve oluşturma, bu çerçeve içerisinde anlamlı ve düzenli olarak bir araya getirilen verilerin işlenmesi, tematik çerçeveye göre düzenlenen bulguların anlaşılır, kolay bir dille açıklanmasıyla birlikte gereken alıntılarla desteklenmesi, son olarak tanımlanan bulguların açıklanarak yorumlanması ve anlamlandırılması şeklinde dört aşamadan oluşmaktadır (Karataş, 2015: 73).

Yukarıda bahsedilen analiz sürecine bağlı olarak elde edilen bulgular, boyutlarına ve kategorilerine göre gruplandırılıp okuyucuya daha anlaşılır bir şekilde sunulabilmektedir. Araştırma kapsamında betimsel analizi uygulayabilmek için üç ana tema belirlenmiştir. Bu temalar “tatil tercihleri”, “konaklama tercihleri” ve “güvenlik algıları” şeklindedir ve bulgular bu temalar altında detaylıca incelenmiştir. Temalar altında gruplandırılan soruların cevapları ilgili katılımcıların bakış açılarıyla temalarla ilişkilendirilerek daha sistemli ve anlaşılır bir şekilde tasvir edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, çalışmanın bulguları üzerinde durulacaktır. “Covid-19 Sürecinde Turistlerin Tatil Tercihleri ve Güvenlik Algıları” konulu çalışmaya yönelik bulgular, düzenli tatil alışkanlığı olan 35 farklı katılımcıya, demografik bilgilerini de kapsayan alt sorularla birlikte toplamda “11” soru yöneltilerek katılımcıların konu hakkındaki daha detaylı görüş ve düşüncelerini içermektedir. Çalışmada, katılımcı görüşlerinin gizliliğine önem verilmesinden dolayı katılımcı isimleri kodlanarak belirtilmiştir. Toplamda 35 katılımcı ile gerçekleştirilen görüşmede katılımcılar, 1’den 35’e kadar “K1, K2, K3 ... K34, K35” şeklinde kodlanmış olup yalnızca araştırmacının bilgi sahibi olabileceği şekilde sıralanmıştır.

4.1. KATILIMCILARA YÖNELİK DEMOGRAFİK BİLGİLER

Bu başlık altında katılımcılara ait demografik bilgilere yer verilmiştir. Demografik bilgiler; cinsiyet, yaş, medeni durum, meslek, eğitim durumu ve ne kadar sıklıkla seyahat ettiklerini kapsamaktadır. Buna bağlı araştırmaya dâhil edilen 35 katılımcıya ait bilgiler tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 7: Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Çocuğunuz Var mı?	Mesleğiniz	Eğitim Durumu	Ne Sıklıkta Seyahat Ediyorsunuz?
K1	Kadın	29	Bekâr	Hayır	Öğretmen	Y. Lisans	Yılda 2-3 kez
K2	Kadın	29	Bekâr	Hayır	Çalışmıyor	Lisans	Ayda 1 kez
K3	Erkek	28	Bekâr	Hayır	Akademisyen	Doktora	Ayda 1 kez
K4	Erkek	34	Bekâr	Hayır	Savcı	Y. Lisans	Yılda 2-3 kez
K5	Erkek	74	Evli	Evet	Eczacı	Lisans	Yılda en az 10
K6	Kadın	31	Evli	Evet	Akademisyen	Y. Lisans	Yılda 1 kez
K7	Kadın	32	Bekâr	Hayır	Akademisyen	Y. Lisans	Yılda en az 2 kez
K8	Kadın	37	Evli	Evet	Akademisyen	Doktora	Yılda en az 5 kez
K9	Kadın	27	Bekâr	Hayır	Akademisyen	Doktora	Yılda en az 2 kez
K10	Erkek	34	Bekâr	Hayır	Akademisyen	Doktora	Yılda 8-10 kez
K11	Kadın	27	Bekâr	Hayır	Öğretmen	Y. Lisans	Yılda 1-3 kez
K12	Kadın	28	Bekâr	Hayır	Psikolojik Danışman	Lisans	Yılda 2 kez

Tablo 7'nin devamı

K13	Kadın	28	Bekâr	Hayır	Diyetisyen	Y. Lisans	Yılda 6 kez
K14	Erkek	47	Evli	Evet	Esnaf	Ön lisans	Yılda 2-3 kez
K15	Erkek	50	Evli	Evet	Özel Sektör (Yönetici)	Lisans	Yılda en az 5 kez
K16	Kadın	26	Bekâr	Hayır	Mühendis	Lisans	Yılda 1-2 kez
K17	Kadın	35	Evli	Evet	Öğretmen	Lisans	Yılda 1-2 kez
K18	Kadın	45	Evli	Evet	Memur	Lisans	Yılda 3 kez
K19	Erkek	34	Bekâr	Hayır	Uzman Jandarma	Lisans	Yılda 3-4 kez
K20	Erkek	32	Bekâr	Hayır	Uzman Jandarma	Lisans	Yılda 3 kez
K21	Kadın	22	Bekâr	Hayır	Öğrenci	Lisans	Yılda 1 Kez
K22	Kadın	35	Evli	Evet	Doktor	Lisans	Yılda 2 kez
K23	Kadın	28	Bekâr	Hayır	Özel Sektör	Y. Lisans	Yılda 3-4 kez
K24	Kadın	29	Bekâr	Hayır	Öğretmen	Lisans	Yılda en az 5 kez
K25	Erkek	43	Evli	Evet	Özel Sektör (Yönetici)	Lisans	Yılda en az 4 kez
K26	Kadın	32	Bekâr	Hayır	Özel Sektör	Lisans	2-3 Ayda
K27	Kadın	30	Evli	Hayır	Mimar	Lisans	Ayda 1
K28	Kadın	25	Bekâr	Hayır	Avukat	Lisans	Ayda 1-2 kez
K29	Kadın	24	Bekâr	Hayır	Öğrenci	Lisans	Yılda 4-5 kez
K30	Erkek	35	Bekâr	Hayır	Kamu	Lisans	Ayda 1-2 kez
K31	Kadın	26	Bekâr	Hayır	Hemşire	Y. Lisans	Ayda 1
K32	Kadın	29	Bekâr	Hayır	Editör	Lisans	Yılda 3-4 kez
K33	Kadın	30	Evli	Evet	İnsan Kaynakları Yöneticisi	Y. Lisans	Ayda 1
K34	Kadın	28	Evli	Hayır	Öğretmen	Lisans	Yılda 1-2 kez
K35	Erkek	29	Bekâr	Hayır	Öğrenci	Y. Lisans	Yılda 1 kez

Bu bilgiler doğrultusunda tablo 1 incelendiğinde katılımcıların 24'ünün kadın, 11'inin ise erkek olduğu, yaşlarının da 22 ile 74 yaş aralığında değiştiği gözlenmektedir. Medeni durumları incelendiğinde 23 katılımcının bekâr, 12 katılımcının da evli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Aynı şekilde bu katılımcılardan 25'i çocuğunuz var mı sorusuna hayır cevabını verirken 10'unun ise evet cevabı verdiği görülmektedir. Farklı meslek grupları içerisinde yer alan katılımcıların eğitim durumları da farklılık göstermektedir. Katılımcılardan 1'inin ön lisans, 20'sinin lisans, 10'unun yüksek lisans, 4'ünün doktora eğitim seviyesine sahip olduğu tabloya yansımıştır.

Tablo 8: Soru ve Tema Eşleşmesi

Temalar	Tatil Tercihleri	Konaklama Tercihleri	Güvenlik Algıları
Sorular	1 – 2 – 3 – 3-a	4 – 5 – 5-a – 6	7 – 7-a – 8

4.2. KATILIMCILARIN TATİL TERCİHLERİNE ETKİ EDEN FAKTÖRLERE YÖNELİK BULGULAR

Bu araştırmanın “*tatil tercihleri*” teması altında katılımcılara 1, 2, 3 ve 3-a numaralı sorular yöneltilmiştir. Bunun sonucunda ise şu bulgulara ulaşılmıştır:

Soru 1: “*Covid-19 süreci tatil planlarınızı, tatil sıklığınızı ve tatil sürenizi etkiledi mi? Etkilediyse hangi yönde (olumlu-olumsuz) etkiledi?*” Bu soruyla salgın sürecinin katılımcıların tatil tercihlerine nasıl bir etkisinin olduğu incelenmiş ve bu etkilerin hangi yönde olduğu sorgulanmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların birinci soru kapsamında görüşleri incelendiğinde 35 katılımcıdan 34’ü genel olarak Covid-19 sürecinde tatil planlarının, tatil sıklıklarının veya tatil sürelerinden hepsinin ya da en az birinin olumsuz etkilendiğini belirterek görüşlerini benzer ifadelerle dile getirmişlerdir. Daha detaylı incelediğimizde özellikle 16 katılımcı bu süreçten genel anlamda olumsuz etkilendiklerini belirterek tatil planlarının, tatil sıklıklarının ve tatil sürelerinin negatif yönde etkilendiğini ifade etmişlerdir.

K5: “Elbette etkiledi. Sürekli yasaklardan dolayı dışarı bile çıkamazken tatil planlarım, süresi ve sıklığı olumsuz olarak etkilendi. Bundan önce yılın belli aylarında eşimle birlikte gerçekleştirdiğim kültür gezilerimiz, uzun süreli tatillerimizi maalesef bu süreçte tamamen iptal etmek zorunda kaldık.”

K15: “Bu süreçte birçok alışkanlığımız olumsuz olarak etkilendi. Buna tatil alışkanlıklarımızda dâhil. Gelen yasaklar, artan vaka sayıları yapacağımız bir planda bizi çok düşündürüyor. Durumun belirsizliği çok uzun süreli ve sıkça bir plan yaptırıyor maalesef.”

K19: “Bu süreçte genellikle değişkenlik gösteren vaka sayıları planlarımı, tatil sıklığımı ve süremi olumsuz olarak etkiledi. Çoğu kez iptal ettiğim tatil planlarım ve süresini kısa tuttuğum tatillerim oldu.”

K23: “Kesinlikle etkiledi. Hem planlarım hem tatil sıklığım hem de tatil sürem olumsuz etkilendi. Olayın sürekli değişkenlik göstermesi doğal olarak çekimser yaklaşmama ve planladığım tatili iptal etmeme sebep oldu. Daha öncesinde en az 2 hafta olacak şekilde planladığım tatilleri şu an daha kısa planlayarak yaklaşıyorum. Çünkü sürecin ne göstereceğini tam kestirememek bir tedirginlik hali oluşturuyor.”

K29: “Tamamen olumsuz yönde etkiledi. Ailece iptal etmek zorunda kaldığımız ve mecburi olarak süresini kısa tuttuğumuz tatillerimiz oldu.”

Katılımcılardan 2’si tatil planlarının etkilendiğini ifade ederken bir başka 2 katılımcı tatil sıklıklarının negatif yönde etkilendiğini belirtmişlerdir.

K34: “Covid-19 süresince kış mevsiminde seyahat etmek şöyle bir yana dursun evden çıktığım süre bile sayı iledir. Pandemi gezi planlarımızı yerle bir etti diyebilirim.”

K30: “Evet, tatil sıklığımı azaltmam gerekti, birçok yere Covid-19 önlemleri kapsamında gitmeyi erteledim. Olumsuz olarak etkilendim.”

Buna ek olarak 6 katılımcı ise hem tatil planlarının hem de tatil sıklıklarının negatif yönde etkilendiğini ifade ederek görüşlerini bu yönde belirtmişlerdir.

K6: “Öncelikle Covid-19 sürecinin, tatil süresi olmasa da tatil planımızı ve sıklığımızı etkilediğini söyleyebilirim. Öncelikle düzenli olarak her sene yaptığımız tatilimizi rezervasyon konusunda epeyce tedirginlik duyduk. ...”

K7: “Evet, olumsuz yönde etkiledi. Pandemi sürecinde seyahat etmek güvenli hissettirmedeği için tatil planlarımı sürekli ertelemek durumunda kaldım. Son 17 ay içinde sadece bir kez tatil yapabildim.”

K26: “Evet, etkiledi. Covid önlemlerinin artmadığı dönemde hiç seyahate gitmedim. Çünkü sağlık benim için en önemli şey. En son gittiğim ülke için PCR testi aldım ve bir sürü telefonda uygulama sağlanarak giriş işlemlerinin daha da zorlaştığını gördüm. Bu sebepten dolayı yurt dışından çok yurt içini tercih ettim. Bu durumda tatil sıklığım elbette değişiklik gösterdi. Tatil süremi etkilemedi. Önemli olan benim için alınan önlemler.”

Bunun yanı sıra 3 katılımcı tatil sürelerinin negatif yönde etkilendiğini belirtirken diğer 5 katılımcı tatil sürelerinin ve tatil planlarının olumsuz olarak etkilendiğini dile getirmişlerdir. Genel olarak değerlendirdiğimizde salgın sürecinin bu etkiler üzerinde önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

K11: “Etkiledi. Aşı olmuş olmama rağmen özellikle kalabalık yerlere gitme konusunda çekimser davranıyorum. Bu durum hem gideceğim yeri seçmemi hem de orada kalacağım süreyi etkiledi.”

K21: “Pandemi süreci tüm tatil ya da gezmeyi sevenler gibi benim de tatil süremi etkiledi. Hatta 1 ay kısaltmak zorunda kaldım artan vaka sayıları, kısıtlama ve yasaklar yüzünden. Bu sebeple olumsuz etkiledi. Bir diğer husus ise gidip gezdiğim yerlerde maske yüzünden rahat hareket edemedim işte bu yüzden de tedirgin geçirmiş olduğum bir tatil oldu. Pek zevk alamadım.”

K3: “Çoğunlukla olumsuz etkiledi. Çünkü bütün gezme ve tatil planlarım sadece yaz ayıyla sınırlı kalmak zorunda kaldı. Normalde yakın şehirlerle gitme, arkadaş eş dost ziyaretleri vs. yapılamadı ve yakın yerlere gidiş

planlarım bile olamadı bu sene. Sadece ağustos ayıyla sınırlandım özellikle bu yıl.”

K12: “Olumsuz yönde etkiledi. Covid-19 sürecinde ilk yıl tatil planı yapmadım. İkinci yılında ise daha sakin ve az kalabalık olan yerleri tercih ettim ve en fazla bir hafta tatil yapabildim.”

Tüm bu bilgilere ek olarak katılımcı 20 ise diğer katılımcılardan farklı bir görüş belirterek tatile gidemediğini fakat bu durumun kendisini olumlu ya da olumsuz anlamda etkilemediğini ifade ederek görüşünü bu yönde beyan etmiştir.

K20: “Sadece salgının olması demek tatile gitmemi engelledi ve bu durumu etkiledi. Fakat bu durumda duyarlı olmam gerektiğini düşünüyorum. Bu yüzden olumlu ve olumsuz etkilemedi beni bu durum.”

Soru 2: “Covid-19 sürecinde tatil tercihlerinizde bir değişiklik meydana geldi mi? Bu süreçte hangi tatil türlerini tercih ettiniz veya edersiniz?” Bu soruyla katılımcıların salgın sürecinde tatil tercihlerine yönelik düşünceleri incelenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların ikinci soru kapsamında görüşleri incelendiğinde, katılımcıların genel olarak bu süreçte tatil tercihlerinde bir değişiklik yaşadıklarını belirterek salgın sürecinde daha çok doğayla iç içe olabilecekleri ve daha izole tatil türlerini tercih edeceklerini belirttikleri görülmektedir. Tercihlerinde daha önceden kültür turlarına katılabildiklerini, 5 yıldızlı otel tatili gerçekleştirebildiklerini, deniz, havuz, kaplıca ve spa gibi alanları rahatça kullanabildiklerini belirten katılımcıların, Covid-19 süreciyle birlikte tercihleri değişkenlik göstermiştir. Yurt dışı tatilleri yerine yurt içine ve günübirlik tatillere yönelen katılımcıların genellikle süreçle beraber açık-doğa, kamp, karavan, tekne, yazlık ev, müstakil ev, yayla evi, butik otel gibi tatil tercihlerine yöneldikleri, ileriki süreçlerde de bu tatil türlerini tercih edecekleri katılımcıların cevaplarına yansımıştır. Genel olarak değerlendirdiğimizde bireylerin kalabalık ortamlardan uzak olarak daha sakin bir tatili benimsemeleri ve ileriye yönelik tedirginliklerinin devam etmesi halinde bu tercihlerin insanlarda bir süre daha devam edebileceği tahmin edilmektedir.

K2: “Evet, bu süreçte insanların daha az olduğu bölgelerde kamp yapmayı tercih ediyorum.”

K9: “Normal şartlarda daha kalabalık tatil yerlerine gitmeyi tercih ederken bu süreçte daha az insanın bulunduğu müstakil tatil planları yaptım. Covid-19 öncesinde tatil planlarımdaki önceliğim yurt dışı olurdu ancak şu süreçte yurt dışı tatillerini pandemi bitene kadar ertelemek durumunda kaldım. Kalabalık otellerden ziyade devre mülk kiralama gibi daha az kişiyle kısa zaman geçirmeye yönelik planlamalar yaptım.”

K19: “Tatil tercihlerimi de etkileyen bu süreç daha çok sakin yerlerde olan butik otelleri ya da doğa ile iç içe olabileceğim kamp alanlarını tercih etmeme sebep oldu. Daha öncesinde arkadaşlarımla birlikte tercih ettiğim 5 yıldızlı otellerde deniz tatili için gittiğimiz işletmelere ve deniz tatiline olan yaklaşımım büyük ölçüde değişmek zorunda kaldı.”

K23: “Süreçle birlikte tatil tercihlerimizde de ailece bir değişiklik meydana geldi. Kalabalık ortamlarda çok fazla bulunmak istemiyoruz, bu yüzden farklı bir pencereden bakarak karavanla tatil yapmayı deneyimlemek istiyoruz. Doğayla baş başa kalabileceğimiz ve farklı bir tatil anısı olabileceğini düşündüğümüz bu tatil türünün daha güvende hissettireceğini düşünüyorum.”

K24: “Normalde kültür turlarına katılmayı çok severim. Benim için tatil, otellerde gün boyunca vakit geçirmek değil; gittiğim yerde yeni yerler görüp keşfetmektir. Bu yüzden bu durum beni oldukça etkiledi. Artık daha sakin ve risk oranı daha düşük bir tatil türü arayışına girdim ve kısa bir süre önce yayla evi kiralayarak doğayla baş başa kaldığımız bir tatil deneyimlemiş oldum.”

K26: “Yurt dışı prosedürlerinin zorlaşmasından dolayı uğraşmamak adına yurt içine yöneldim.”

K29: “Evet. Daha öncesinde otellerde denizleri ve havuzları rahatça kullanabildiğimiz tatillerimiz artık yok. Sadece kamp yapmak ve tekne kiralamak gibi kendimizi daha güvende hissettiğimiz tatil türlerini tercih ediyoruz.”

Özellikle verilen cevapları daha detaylı ele aldığımızda, evli ve çocuğu olan katılımcıların daha izole bir tatil geçirebileceklerini düşündükleri villa kiralama veya doğayla iç içe vakit geçirebilecekleri kamp gibi tatil türlerini tercih etme eğiliminde oldukları görülmektedir.

K14: “Bu süreçte mutlaka daha önceki tercihlerimiz değişti, tam pansiyon oteller yerine, bireysel kiralık villaları tercih ettim.”

K15: “Kesinlikle tercihlerim değişti. Öncesinde özellikle sonbahar ve kış aylarında bazı sağlık problemlerinden dolayı sağlık turizmi kapsamında termal kaplıcaların olduğu işletmelerde ailece birkaç günlük tatiller yapardık. Şimdi ise bunu kesinlikle gerçekleştiriyoruz, daha çok doğa tatilleri planlıyoruz. Bunun daha rahatlatıcı ve risksiz olduğuna inanıyoruz. Hatta beş gün kısa bir kamp yaparak deneyimledik bunu. Süreç neyi gösterir bilmiyoruz ama şu an için tekrar gidecek olursak planımız tekrar bu şekilde olur.”

K18: “Henüz bir tatil gerçekleştirmediğim için tercihlerimde bir değişiklik meydana gelmedi. Fakat bu süreçte şu an için tatil yapmayı pek güvenli bulmuyorum. Tercih edecek olursam da risk oranı düşük bir tatil gerçekleştirmeyi isterim. Kısa süreli bir çadır (kamp) şeklinde bir tatil hem daha az riskli hem de çocuklar için de değişik olabilir.”

Diğer katılımcılardan farklı olarak katılımcı 20 ve katılımcı 30 ise bu süreçte tatil tercihlerinin etkilenmediğini ve değişmediğini benzer ifadelerle belirtmişlerdir.

K20: “Covid-19 süreci beni tatilimi etkilemedi; gitmem gereken kalabalık yerleri tercih etmedim.”

K30: Genel itibari ile kamp ve doğa tatilleri tercih ediyorum. Bu anlamda tercihlerimi etkilemediğini söyleyebilirim.”

Tüm bu bilgilere ek olarak katılımcı 6 ve katılımcı 33 de bu soruyu diğer katılımcılardan farklı olarak 5 yıldızlı otellerin bu süreçte daha güvenli olduğunu ifade etmek suretiyle şu şekilde cevaplamışlardır:

K6: “Bahsettiğim üzere, tatil tercihlerinde süreçten dolayı tedirginlik ve kararsızlık yaşasak da çocuklu bir tatili ve yeme içme ve WC gibi çeşitli ihtiyaçları göz önünde bulundurunca villa tipi tatilden vazgeçerek, otelin tek bir çatı altında daha kontrollü bir paket tatil sunduğunu düşünüp otel tipi bir tatile yöneldik. Elbette, oteli bizim daha önce deneyimlemiş olmamız ve yapılan yorumlar bu tercihi etkileyen önemli etkenlerdi. Umarım pandemi sonlanır, ancak seneye de devam ettiğini varsayarsak otelle ilgili bizzat tecrübe etmiş olduğum olumlu düşüncelerimden dolayı muhtemelen yine aynı şekilde aynı otele rezervasyon yaptırmayı düşünürüm.”

K33: “Kalabalıktan ziyade تنها oteller ve تنها yazlık bölgelerini tercih ettik. Düzenli temizlendiği konusunda içimiz rahat olduğu için 5 yıldızlı otel tercih ettik. Ailemizin yazlığında vakit geçirdik ve kalitesini, hijyenini sorup soruşturarak butik otel tercih ettik. Not: Covid öncesi 5 yıldızlı otel tercihimiz olmazdı.”

Soru 3: “Covid-19 sürecinde en çok özlediğiniz seyahat aktivitesi nedir? Açıklar mısınız?” Bu soruyla katılımcıların düşünceleri incelenerek geleceğe yönelik tercihlerinde yer alabileceği düşünülen faktörler tahmin edilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Cevaplardan yola çıkılarak katılan katılımcıların bir kısmının üçüncü soru kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, bu katılımcıların birtakım benzer ve farklı aktiviteleri özledikleri görülmektedir. Bu cevapların “*Tanımadığım insanların arasında, kalabalık sokak ve kültürlerde kaybolmayı, keşfetmeyi çok özledim. Genel olarak gittiğim yerlerde de insanlarla etkileşim içinde olmayı, tanımadığım kişilerle sohbet edebilmeyi, Covid-19 salgını düşünmeden günlük hayatımı yaşayabilmeyi çok özledim.*” şeklinde benzer görüşlerle ifade edildiğini söylememiz mümkündür.

K1: “Kapalı yerlerde rahatlıkla konuşmak eğlenmek, sosyal mesafeye dikkat etmeye çalışmamayı özledim.”

K6: “Covid-19 sürecinde, aslında hep yapmak istediğim çeşitli, farklı yerlerde konaklayarak tatil yapmayı ve gittiğimiz yerlerde farklı insanlarla arkadaşlık kurup vakit geçirmeyi özledim.”

K14: “Seyahatlerimi genelde kendi aracım ile yaptığım için sevdiğim tüm aktiviteleri bu süreçte gerçekleştirdiğimi düşünüyorum. Sadece bu aktiviteleri öncesinde gerçekleştirdiğimiz gibi daha da gönül rahatlığıyla tedirgin olmadan gerçekleştirmeyi özlemiş olabilirim.”

K23: “Tedirgin olmadan gezip farklı yerleri keşfedebilmek, öncesinde yaptığımız gibi kültürel geziler eşliğinde tarihi ve turistik yerleri kalabalığa rağmen özgürce ziyaret edebilmek.”

Bu soruya bazı katılımcılar (K3, K7 vs.) başka aktivitelerin yanı sıra yurt dışı gezilerini de özlediklerini ifade etmişlerdir. Görüşlerini bu yönde belirten katılımcılar içerisinde biri hariç diğerlerinin eğitim seviyelerinin lisansüstü olduğu ve yaş aralıklarının 26-37 arasında değiştiği sonuçlara yansımıştır.

K3: “Kalabalık mekânlara gitmeyi, beraber takılmayı ya da beraber arkadaşlarla buluşup gezmeyi çok özledim. Ve tabii ki yurt dışına gidememe korkusu veya uzunca süre gidemeyecekmiş gibi hissetmek oldukça kötü.”

K7: “Seyahatlerde genellikle samimi olduğum bir ya da iki arkadaş ya da yalnız yola çıkmak her zaman için sevdiğim seçenek. Kalabalık grupla seyahat sanırım çok benlik değil. Yola azınlık olarak ya da yalnız olarak çıkıp gittiğim yerde arkadaş edinmek, yurt dışı tatili ise yerel halkla zaman geçirmek, yerel restoranlara ve kafelere gidip oturmak, orada otururken yine güncel hayatı gözlemlemek zevk aldığım şeyler. Bunları çok özliyorum. Uçağa binmek, yeni kültürlerle doğru yol almak burnumda tütüyor resmen.”

K8: “Yurt dışı seyahatleri.”

K9: “Yurt dışı seyahatleri bu süreçte en çok özlediğim aktivite oldu. Öte yandan kalabalık plajlar veya kalabalık akşam eğlenceleri özlediğim aktiviteler arasında yer almaktadır.”

K10: “Yurtdışı seyahatlerimi ertelediğim/iptal ettiğim için açıkçası oldukça mutsuzum.”

K11: “Gezip dolaşabileceğim yurtdışı gezileri.”

K30: “Yurt dışı gezilerimi özledim. Dış dünyaya olan merakım beni peşinden farklı ülkelere sürüklüyor.”

K31: “Yurt dışında kalabalık sokaklarda gezmek.”

K33: “Yurtdışı seyahatlerini çok özledim. Kalabalıkların içerisine korkusuzca karışmayı çok özledim.”

Bazı katılımcılar (K2, K26 vs.) ise bu soruya farklı bir yorum getirerek salgın sürecinde “konser ve festival tarzında toplu ve kalabalık eğlence organizasyonlarını, ayrıca tren ve uçak gibi ulaşım araçlarıyla seyahat etmeyi ve bu toplu taşıma araçlarını rahatça kullanabilmeyi” özlediklerini benzer görüşlerle ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşlerini bu

yönde ifade edenlerin kadın katılımcılardan oluştuğu ve biri hariç diğerlerinin bekar olduğu, yaş aralıklarının ise 24-32 arasında olması sonuçlara yansımıştır.

K2: “Kalabalık uçak ve tren yolculuklarını, konser ve festivalleri özledim.”

K26: “Toplu olarak yapılan turları özledim. Toplu yapılan tüm aktiviteleri (rafting, eğlence programları vb.).”

K29: “Kalabalık gruplar şeklinde festivallere, konserlere katılmayı ve trenle, uçakla seyahat edebilmeyi özledim.”

K32: “Kalabalık eğlence merkezleri ve lunaparklarda toplu aktivitelere katılmak.”

K34: “İstanbul içerisinde gönlümce gezmek, Taksim ve Kadıköy gecelerini özledim. Malum pandemi nedeniyle kalabalık ortamlara giremiyoruz. Kalabalık ortamlar demişken, festivalleri de çok özledim.”

Görüşlerini farklı bir aktiviteyi özledikleri yönünde belirten bazı katılımcılar (K4, K5 vs.) ise “En çok deniz tatilini özledim” ifadesine benzer yanıtlarla plajda, denizde, havuzda vakit geçirebilmeyi, bu alanları kullanmayı özlediklerini ifade etmişlerdir.

K4: “En çok deniz tatilini özledim.”

K5: “Yüzme. Küçüklüğümde beri yüzmeyi seven biri olarak bu süreçte deniz, havuz gibi alanları kullanmayı özledim.”

K15: “Tedirgin olmadan termal ve kaplıca hizmetlerinden faydalanabilmek. Özellikle ortak kullanım alanları içinde yer alan bu hizmet birimleri şu an için hiç güven verici değil.”

K16: “Havuzlu tatiller. Covid bulaşma riskinden ötürü artık tercih etmiyoruz.”

Görüşlerini gastronomi anlamında farklı lezzetleri deneyimlemeyi özledikleri yönünde belirten diğer katılımcıların verdiği cevaplar ise benzerlik göstermektedir.

K17: “Yolda durup sevdiğimiz mekânları ziyaret etme, yemek yeme vs. etkinliklerini bıraktık.”

K18: “Denize girmek ve gittiğim yerlerde oraya özgü yöresel tatları deneyimlemek.”

K19: “Sevdiklerimle birlikte gittiğim seyahatlerde gönül rahatlığıyla farklı mekânları gezip görmek ve birlikte vakit geçirmeyi özledim. Bir de özellikle kafamda soru işaretleri olmadan gittiğim yerlerde farklı lezzetleri denemeyi özledim.”

K24: “Yurt dışına çıkıp yeni yerler keşfetmek ve gittiğim bu yerlerde farklı lezzetleri deneyimlemek.”

K25: “Gittiğim yerlerde yöresel lezzetleri denemeyi çok severim. Bu yüzden bu süreçte gönül rahatlığıyla bunu deneyimleyemeyecek olmak benim için üzücü ve özlem verici.”

Soru 3-a: “Covid-19 süreci öncesi kiminle tatile gitmeyi tercih ediyordunuz? Covid-19 sürecinde kiminle gitmeyi tercih edersiniz? Neden?” Bu soruyla katılımcıların bu tercihlerinde bir değişiklik olup olmadığı incelenerek sürece etkisiyle ilgili bağlantı kurulmaya çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların 3-a sorusu kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, 35 katılımcıdan 21’inin daha öncesinde de aile bireyleriyle veya arkadaşlarıyla, samimi oldukları kişilerle tatile gittiklerini, Covid-19 sürecinde de bunun kendileri açısından değişmeyeceğini benzer ifadelerle belirttikleri aşağıdaki cevaplarda görülmektedir.

K3: “Ailem ve arkadaşlarımla giderdim ve hâlâ öyle çünkü en yakınlarım onlar ve beraber onlarla vakit geçirmeyi çok severim.”

K5: “Bu süreçten önce çoğunlukla eşimle ve arada bizlere katılmak isteyen çocuklarımız ve torunlarımızla tatile giderdik. Şimdi de öyle olacaktır. Çünkü yaşıyoruz dolayısıyla farklı kişilerle aynı ortamda bulunmak şu an için riskli ve telaşlandırıcı.”

K14: “Bu süreç öncesi ve sonrasında da ailemle tatile gitmeyi tercih ediyorum, ailemle çocuklarımla birlikte vakit geçirmek beni daha çok mutlu ediyor.”

K16: “Öncesinde de sonrasında da ailem ve arkadaşlarımla gitmeyi tercih ediyorum. Çünkü sevdiklerimle vakit geçirmek isterim.”

K20: “Arkadaşlarımla ve ailem ile seyahat ederdim. Bu hususta herhangi bir değişiklik olmaz”

Diğer 11 katılımcıysa Covid-19 sürecinden önce arkadaşlarıyla ve akrabalarıyla seyahat ederken, Covid-19 sürecinde sadece aileleriyle birlikte yapılan tatilleri daha güvenli bulduklarını belirterek görüşlerini benzer yanıtlarla ifade etmişlerdir:

K6: “Sürecin öncesinde, farklı insanlarla arkadaşlık kurup vakit geçirirdik. Durum bu şekildeydi, ancak süreçten sonra, sadece ailemle olmayı tercih edip farklı kişilerle arkadaşlık kurmaktan uzak durdum. Hastalık bulaşır düşüncesiyle, oğlumun dahi oyun oynarken farklı çocuklarla yaklaşması konusunda ya da oyuncaklarını paylaşması konusunda tedirginlik yaşadım.”

K22: “Tatilde genellikle eşim ve çocuklarım olurdu, tatilin ikinci haftası ise eşimin ve benim ailemle tatile devam ederdik. Fakat şu anda kimseyi riske atmak istemeyiz.”

K23: “Daha öncesinde ailemle veya arkadaşlarımla tercih ediyordum. Fakat bu süreçte bazı olaylar netleşinceye kadar sadece ailemle gitmek beni daha güvende hissettirecek. Çünkü ev halkı olarak izole bir tatille ve durumun bilinciyle hareket ediyoruz. Farklı kişilerle bir arada bulunmak her iki taraf için de risk arz ediyor diye düşünüyorum.”

K29: “Öncesinde ailemle ve arkadaşlarımla gidiyordum. Fakat bu süreçte sadece ailemle gitmeyi tercih ediyorum. Çünkü belli bir süre daha tamamen izole bir şekilde sadece kendi içimizde güvende hissedebiliriz.”

K33: “Eşimle seyahat ediyordum. Zaman zaman arkadaşlarımız bize dâhil olurlardı. Şu an hâlâ eşimle seyahat ediyorum ancak yanıma bebeğimiz haricinde kimseyi almıyoruz.”

Bu soru kapsamında 2 katılımcı bu süreçte daha güvenli olduğunu düşündükleri için tatillerini yalnız olarak gerçekleştirdiklerini ifade ederken, 1 katılımcı (K28) ise diğer katılımcılardan farklı olarak bu soruyu şu şekilde yanıtlamıştır:

K19: “Bu süreçten önce genellikle arkadaşlarımla tatile gidiyordum. Fakat süreçle birlikte kafamı dinleyebileceğim ve daha güvenli olabilmesi için tek başıma bir izole kamp tatili gerçekleştirdim. Bazı (vaka sayıları, aşı çalışmaları gibi) durumların gelişimine göre tatillerimi tekrar sevdiğilerimle birlikte gerçekleştirmeyi planlıyorum.”

K30: “Gezilerimi tek başıma yapmayı seviyorum. Covid-19 döneminde yaptığım gezilerime tek başıma devam ettim.”

K28: “Ailemle ve arkadaşlarımla gitmeyi tercih ederken ailemin riskli gruplardan olması sebebiyle pandemi döneminde risk almayıp sadece arkadaşlarımla tatil yaptım. Aile ziyaretlerimi minimum düzeye indirmek durumunda kaldım.”

Bu katılımcı verdiği cevapla bu süreçte ailesini riske atmamak için tatile sadece arkadaşlarıyla gitmeyi tercih ettiğini belirtmiştir. Buradan hareketle insanların bu süreçte tercihlerinin ve düşüncelerinin çeşitlilik gösterdiği varsayımının desteklendiğini söyleyebilmemiz mümkündür.

4.3. SALGIN SÜRECİNİN KATILIMCILARIN KONAKLAMA TERCİHLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN BELİRLENEBİLMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Bu araştırmanın “konaklama tercihleri” teması altında katılımcılara 4, 5, 5-a ve 6 numaralı sorular yöneltilmiştir. Bunun sonucunda ise şu bulgulara ulaşılmıştır:

Soru 4: “Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde uygulanan HES kodu veya çoğu ülkede zorunlu hale gelen aşı kartı uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu uygulamalar sizin tercihlerinizi nasıl etkiler?” Bu soruyla katılımcıların bu uygulamalara yönelik görüşleri incelenerek tercihlerine yansıyan etkileri değerlendirilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların dördüncü soru kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, çoğu katılımcının HES kodu ve aşı kartı uygulamalarının işletmeler ve

lkeler için güzel ve uygulanması gerektiğini düşündükleri ve bu uygulamaların tercihlerinde olumlu etki yaratabileceği aşağıdaki cevaplara yansımıştır. Buradan hareketle bu tür uygulamaların insanların tercihlerinde ve algılarında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca görüşlerini bu doğrultuda belirten katılımcıların 20 tanesinin kadın olması ve seyahat sıklıklarının ayda 1 ile yılda 6 kez arasında değiştiği de sonuçlara yansımıştır.

K4: “HES kodu ve aşı kartı uygulamalarını son derece doğru buluyorum. Bunlar olmadan pandemiye kontrol altına almamız mümkün değil.”

K5: “Birtakım önlemlerin alınması adına bu uygulamaların tabii ki uygulanması gerekiyor. şahsım adına tercihlerimde de tavsiye edilen ve kuralları uygulayan işletmeler benim için önemlidir. Aşı kartı uygulamasına gelince, ülkeler arası gidiş-dönüşler bu şekilde daha güvenli olacaktır.”

K9: “Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde uygulanan HES kodu uygulamalarını destekliyorum. Hatta bu sürecin başlangıcında tatile gitmezken şimdilerde HES kodu uygulamalarının uygulandığı çoğu yere daha rahat bir şekilde giriş yapabiliyorum. Bu uygulamalar tatile gitme sıklığımı artırıyor ve güven veriyor. Aynı şekilde zorunlu hale gelen aşı kartı uygulamaları da tatile daha güvenli ve iimiz rahat bir şekilde gitmemize vesile olduğu için desteklediğim, mutlaka her ülkede uygulanması gerektiğini düşündüğüm uygulamalar arasında.”

K25: “Bu aşamada HES kodu uygulamasını yapan işletmeleri destekliyorum. Birtakım önlemlerin alınması gerekli. Bu uygulamalar tercihlerimizde ileriki aşamalarda bizlerin güveni hususunda belirleyici olacaktır. lkeler içinde aşı kartları ve bunu sorgulamaları gerekli diye düşünüyorum. İleriki zamanlarda yurt dışı tatili düşünürsem aşı kartı isteyen ülkeler tercih sebebim olur.”

Bu soru için farklı düşünen dört katılımcı ise her iki uygulamanın da kendilerinde güven duygusu oluşturmadığını ve tercihleri üzerinde pek etkili olmadığını benzer ifadelerle belirtmişlerdir:

K3: “HES uygulamasının yeterince güvenli ve titizlikle yapıldığına ve düzenli, sistematik kontrol edildiğine inanmıyorum; bu yüzden bu uygulamanın boş yere, göstermelik bir şey olduğunu düşünüyorum. Çoğu kez marketlerde bile HES kodu olmadan insanları kabul ettiklerine şahit oldum. O yüzden bana HES kodu ve uygulamaları inandırıcı gelmiyor çünkü bu konuda düzenli teftiş yok bence. Aşı kartı olayı da saçma çünkü bu açıları olmak zorunda değiliz, kimseye aşı olma zorundalığı konamaz. Hl dünyanın tartıştığı ve bir anda çıkan, tam anlamıyla emin olmadığımız bir aşının ben böyle olduğuna inanıyorum. O yüzden insanları aşı kartıyla aşı olmaya zorlamak adil ve haklı bir davranış değil. Henüz aşı da olmadım bu yüzden ve düşünmüyorum da. Çok karışık ve dünyanın etkilendiği bu tarz olaylar karşısında ani hareket etmeyi sevmiyorum doğal olarak, konu bir de sağlık olunca.”

K17: “Yetersiz buluyorum. Kötü niyetli insanlar başkalarının HES kodunu kullanabilir. Önlemler çok güvenilir değil.”

K24: “HES kodunun pek güven verici olduğunu düşünmüyorum, yani benim için öyle. Aşı kartını zorunlu tutan ülkelerle ise sosyal mesafemi artırmak istiyorum. Çünkü insanlara bir şeylerin dayatılarak yaptırılmasını doğru bulmuyorum.”

K29: “Bu uygulamalar bende çok fazla güven duygusu oluşturmuyor. Özellikle HES kodunun gerçeği yansıttığını düşünmüyorum.”

İki katılımcı (K14, K18) bu soruya diğer katılımcılardan farklı olarak HES kodu uygulamasına dair şüpheleri olsa da uygulanması gerektiğini fakat bazı ülkelerde zorunlu hale gelen aşı kartı uygulamasını doğru bulmadıklarını belirterek düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

K14: “Bu süreçteki HES kodu uygulamasını hastalığın takibi açısından önemli buluyorum lakin aşı kartı veya zorunluluğunu doğru bulmuyorum. Nedeni ise bu hastalık için geliştirilen aşılarda sürekli mutasyona uğrayan bir virüs salgınında işe yaracağını düşünmüyorum. Ayrıca bu aşılar ruhsat veren kurumun DSÖ’nün daha önceki aşılarında uyguladığı prosedürü tam manasıyla uygulaması bunun sebeplerinden.”

K18: “HES kodu tam güven vermese de yine de işletmeler için güzel bir uygulama. Fakat aşı konusunda devletin yaptırım uygulamasını ve zorunlu tutmasını doğru bulmuyorum. Şu an için bu uygulamalar tercihlerimi olumlu yönde etkilemiyor.”

Son olarak iki katılımcı (K7, K23) bu soru için farklı bir görüş belirterek HES kodu uygulamasına karşı şüphelerinin olduğunu, ciddi bir önlem olmadığını fakat aşı uygulamasının kendilerini güvende hissettirdiğini belirterek görüşlerini benzer ifadelerle aşağıda belirtmişlerdir:

K7: “HES kodu uygulamasına karşı şüphelerim var, ancak aşı konusu kesinlikle beni bir nebze güvende hissettiren bir durum. Bu salgının bir şekilde kontrol altında alınarak insanların yeniden globalleşmesine ya da gezmesine imkân verilmesi gerekiyor. Hem denetim mekanizmasının sağlıklı ilerlemesi için bu önemli hem de bir turist olarak benim daha güven duygusu içinde gezmeme olumlu etkiler.”

K23: “HES kodunun çok ciddi bir önlem olduğunu düşünmüyorum. Çünkü insanlar zamanla istedikleri durum için bir yolunu bulacaklardır. Fakat tabii ki işletmelerin bu gibi kuralları uygulaması yerinde ama yeterliliği konusunda aklımda bazı soru işaretleri var. Aşı kartı ise ülkelerde bu sürecin önüne geçilebilmesi için uygulanması gereken bir durum olduğunu düşünüyorum. Bunların uygulandığı işletmeler ve ülkeler de benim için daha fazla güven duygusu oluşturarak tercihlerimde etkisi olarak kararlarımı yön verir.”

Soru 5: “Konaklayacağınız tesislerde sizce Covid-19’a yönelik alınması gereken asgari tedbirler nelerdir?” Bu soruyla katılımcıların bu süreçte hangi noktalara dikkat ettikleri ve konaklama işletmelerinden bu süreçteki beklentileri değerlendirilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların beşinci soru kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, çoğu katılımcının işletmelerde maske ve mesafe kurallarına uyulduğunu görmek istemeleri ve özellikle ortak kullanım alanlarının temizliğinin yanı sıra sıklıkla dezenfekte edilmesinin kendileri için önem arz ettiği verilen cevaplara yansımaktadır. Bu noktada kapasite kurallarının, PCR testlerinin, HES kodlarının titizlikle kontrolünün yapılması ve uygulanmasının da katılımcılar için önemli olduğu verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır. Daha detaylı incelediğimizde 11 katılımcının farklı tedbirlerin yanında kapasite kurallarını, 11 katılımcının HES kodu uygulamasını, 6 katılımcının PCR testi ve aşı uygulamasını, 4 katılımcının düzenli olarak havalandırma işlemlerinin yapılmasını, 4 katılımcının sertifikasyon uygulamalarını, 2 katılımcının ise tek kullanımlık ürünleri önemsedikleri vermiş oldukları benzer cevaplara yansımaktadır.

K3: “Maske, mesafe, hijyen tabii ki kuşkusuz.”

K5: “Temizlik, mesafe, maske kuralları, azaltılmış kapasite (plajlarda, havuzlarda, restoranlarda), HES kodu gibi önlemlerin alınması bizlerin güvenliği açısından fayda sağlayacaktır.”

K10: “HES kodu ile giriş, ateş ölçümü, kapasitenin 1/3 veya 2/4’ü oranında misafir alınması ve genel temizlik kurallarının tam anlamıyla uygulanması bana göre olması gereken asgari tedbirlerdir.”

K11: “HES kodu. Oda, mutfak ve ortak alanların hijyenine dikkat edilmesi. Ortak alanların ve çalışanların bulunduğu yerlerin sıklıkla havalandırılması...”

K16: “Maske, mesafe, hijyen kuralları olmazsa olmazdır. Ayrıca HES kodu ve aşı kartı sorgulaması konaklama tesislerinde alınması gereken minimum tedbirlerdir.”

K19: “Maske, mesafe ve hijyen üçlüsü dışında işletmeye kabul edilecek kişi sayısı yani kapasitesi ve Sağlık Bakanlığı tarafından denetlenmiş olması, bununla birlikte işletmenin almış olduğu sertifikaları önemserim.”

K24: “Azaltılmış kapasite, hijyen önlemleri özellikle (restoran, lobi) gibi ortak kullanım alanlarında, odalarda tek kullanımlık ürünler ve mesafe kuralları.”

Tüm bu bilgilere ek olarak 1 katılımcı (K30) diğer tedbirlerin yanında Covid-19 ile ilgili bilgilendirici afişlerin hazırlanmasını ve etkinlik programlarında bu notların hatırlatılması gerektiği yönündeki düşüncesini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir. Buradan hareketle işletmelerin bu süreçte çeşitlilik gösteren taleplere göre önlem almaları

gerektiğini ve buna yönelik uygulamaları dikkatli bir şekilde işletmelerin de uygulamaları gerektiğinin önem arz ettiğini söylememiz mümkündür.

K30: “HES kodu sorgulama uygulaması, ilk girişte ve tatilin her aşamasında kolay ulaşılabilecek dezenfektan noktalarının oluşturulması, sosyal mesafe kurallarına riayet edilmesi, Covid-19 konusunda bilgilendirici afişlerin asılması, etkinlik programlarında Covid-19 bilgilendirme notlarının düşülmesi...”.

Soru 5-a: “Belirtmiş olduğunuz tedbirlerden hangisi sizin için daha elzemdir? Hangi tedbirler olmaz ise kesinlikle tercih etmezsiniz?” Beşinci soruyla bağlantılı olarak sorulan bu soruda katılımcıların tercihlerinde hangi faktörlerin öncelikli olarak yer aldığı belirlenmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların 5-a sorusu kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, çoğu katılımcının bir önceki soruyla bağlantılı olarak vermiş oldukları cevaplar geçerliliğini korumaktadır. Belirtmiş oldukları tedbirlerin genel olarak önemli olduğunu ve buna bağlı olarak bu tedbirlerin aksaklığı ya da eksikliği noktasında tercihlerinin olumsuz olacağını belirtmişlerdir. Özellikle maske, mesafe ve temizlik hususunda titizlik gösteren katılımcılar, mesafenin çok önemli olduğunu çünkü fiziki olarak aşırı yakın olan insanların daha riskli olabileceğini, bu nedenle de mesafe, maske ve temizlik konularının öncelikli olduğunu benzer ifadelerle dile getirmişlerdir. Katılımcıların görüşleri daha detaylı incelendiğinde, 8 katılımcının bütün tedbirleri gerekli ve önemli gördüğü, geriye kalan katılımcılardan 9’u için en önemli tedbirin temizlik olduğu, diğer katılımcılar için ise maske, aşı, havalandırma, kapasite ve sertifika gibi tedbirlerin daha öncelikli olduğu görülmektedir.

K2: “Belirttiğim tüm önlemler elzemdir, biri bile eksik olsa tercih etmem.”

K16: “Önceki soruda yanıtladığım bütün tedbirler. Bunlar olmazsa o mekânı tercih etmem.”

K18: “Hepsi elzem. Bu süreçte tesislerde konaklamayı doğru bulmuyorum ama duruma göre tercih edecek olursam bu tedbirler benim için önem arz eder.”

K9: “Temizlik konusu aralarında en önem verdiğim konudur. Temizliğinden şüphe ettiğim bir tesiste bulunmak istemem.”

K35: “Temizlik ve hijyen konusu kesinlikle Covid öncesine göre müşteriye hissettirilmelidir.”

K19: “Sertifikaların ve denetimlerin önemli olduğunu düşünüyorum; bunlar usulüne uygun gerçekleştirilirse eğer, temizlik adına da güvenli bir ortam oluşturulmuş olur diye tahmin ediyorum.”

K29: “Odalarda kullanılan havlu, çarşaf gibi ürünlerin temizliği ve çalışan personelin aşı olması.”

K15: “Özellikle hijyen kuralları ve mesafe önemli.”

K11: “Yiyecek ve içeceklerin hazırlanması ve sunumunda temizliğe oldukça titizlikle yaklaşılmaması. Ortak alanların ve çalışanların bulunduğu yerlerin sıklıkla havalandırılması.”

Genel olarak yorumladığımızda insanların daha önce de önemseyemediği hijyen konusunun süreçle ilişkili olarak daha da önem kazandığını ve ileriye dönük algılarında da bu şekilde yer alacağını öngörebiliriz.

Soru 6: “Covid-19 sürecinde tatil satın alırken tesisin sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonda olmasını mı yoksa vaka sayısı yüksek olmayan bir destinasyonda olmasını mı önemsiyorsunuz? Neden?” Bu soruyla katılımcıların salgın sürecinde hangi faktörü daha fazla önemseydiği belirlenmeye çalışılarak bu faktörlerin katılımcıların tercihleri üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların altıncı soru kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, aralarında her ikisini de önemsediklerini belirtenler olsa da 16 katılımcı, tesisin vaka sayısının düşük olduğu bir destinasyonda olmasını önemsediklerini benzer ifadelerle aşağıda belirtmişlerdir. Ayrıca görüşünü bu yönde belirten kadın katılımcıların sayısının (14) erkek katılımcıların sayısına (2) göre daha fazla olduğu sonuçlara yansımaktadır.

K1: “İki olay da çok önemli ama vaka sayısının az olduğu bir yer önceliğimdir. Çünkü vaka sayısı yüksek olan bir yerde alınan tedbirler üst düzeyde olsa bile, risk daha çok olabiliyor diye düşünüyorum.”

K2: “Vaka sayısı az olan tercihim olur çünkü bu süreçte sağlık alt yapısı gelişmiş dahi olsa olası bir kötü durumda yoğun bakımda bile yer bulunamıyor.”

K8: “Vaka sayısı yüksek olmayan tabii ki çünkü öncelikle yakalanma riskimizi en aza indirmek durumundayız.”

K11: “Vaka sayısının düşük olduğu bir yeri tercih ederim. Bir kere hastalığa yakalanıp gelişmiş sağlık bölgesine ihtiyaç duymaktansa, baştan tedbir alıp riskleri azaltmayı daha uygun buluyorum.”

K19: “Her ikisinin de önemli olduğunu düşünüyorum. Fakat bir seçenek belirtecek olursam vaka sayısının az olduğu bir bölge daha çekici geliyor. Tabi ki sürekli değişen koşullarda bir şeylerin pek de garantisi yok aslında ama yine de böyle bir tercih sanki daha az riskliymiş gibime geliyor.”

Araştırma kapsamında katılımcıların 11'i ise, aralarında ikisinin de önemli olduğunu belirtenler olsa da tesisin sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonda olmasını önemsediklerini benzer ifadelerle belirtmişlerdir. Ayrıca görüşünü bu yönde belirten erkek katılımcıların sayısının (6) kadın katılımcıların sayısına (5) göre daha fazla olduğu sonuçlara yansımaktadır.

K5: “Acil bir durum olasılığına karşı sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonu önemserim. Çünkü vakaların artış seyri ani olarak değişebiliyor.”

K15: “Bakıldığında aslında her ikisini de önemserim. Fakat vaka sayılarına pek güvenmemek lazım. Sonuçta hızlıca değişim gösterebilecek bir durum. O yüzden sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyon tercih ederim.”

K18: “Vaka sayılarına pek güvenmediğim için sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonu önemserim.”

K35: “Sağlık alt yapısı gelişmiş destinasyonda olmasını önemserim. Çünkü aşılama durumu yüksek seviyelerde değil ve herhangi bir durumda sağlık hizmetinden hızlı bir şekilde faydalanmak isterim.”

Bu katılımcılardan farklı olarak katılımcılardan 7'si ise her iki seçeneğin de önemli olduğunu şu şekilde belirtmişlerdir:

K10: “Aslında her ikisini de tercih ederim. Vaka sayısının az olması salgının bizi bulmayacağı anlamına gelmez. Bu sebeple daha çok hem daha sakin hem de sağlık imkân ve hizmetleri üst seviyede olan bir yer tercih ederim.”

K13: “İkisine de bakarım, sağlık yapısı da önemli vaka sayısı da önemli.”

K21: “Aslında her ikisi de önemli, ikisi aynı anda olsa daha bir güzel. Bu yüzden hem sağlık alt yapısı gelişmiş hem de vaka sayısı az olan bir yer tercih ederdim.”

Tüm bu bilgilere ek olarak 1 katılımcı (K17) bu soruya daha farklı bir görüş belirterek tercih edeceği tatil destinasyonunun eve yakın olmasını önemseydiğini ve tercihini bu yönde kullandığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

K17: “Daha ziyade bu süreçte evime yakın olan destinasyonları tercih ettim. Olumsuz bir durumda dönebilmek için.”

4.4. SALGIN SÜRECİNDE KATILIMCILARIN GÜVENLİK ALGILARININ BELİRLENEBİLMESİNE YÖNELİK BULGULAR

Bu araştırmanın “güvenlik algıları” teması altında katılımcılara 7, 7-a ve 8 numaralı sorular yöneltilmiştir. Bunun sonucunda ise şu bulgulara ulaşılmıştır:

Soru 7: “Covid-19 sürecinde tatil yapmayı güvenli buluyor musunuz? Neden?” Bu soruyla katılımcıların salgın sürecinde tatil kavramı üzerine gelişen güvenlik algıları incelenmek istenmiştir. Bu algıların bireylerin tercihleri üzerinde nasıl etkili olabileceği değerlendirilerek beklentileri ve niyetleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan katılımcıların yedinci soru kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, genellikle bu süreçte tatil yapmayı “güvenli” bulduklarını ifade etmişlerdir. Çoğu katılımcı ilk başlarda bu süreçte tatil yapmayı güvenli bulmasa dahi zamanla alınan önlemler, kurallar ve psikolojik yıpranmanın vermiş olduğu stresle beraber düşüncelerinin değiştiğini belirtmişlerdir. Bu şekilde düşünen katılımcılar yanıtlarını tatilin de tıpkı yeme-içme gibi zorunlu bir ihtiyaç olduğunu, bu nedenle tatilin güvenli olması için planlarını buna göre yaptıklarını dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılar tatil yapmayı güvenli bulmadıklarını ifade etse de katılımcıların çoğu biraz zaman geçince belli önlemleri alarak tatile gideceklerini belirtmişlerdir. Yani genel olarak değerlendirdiğimizde görüşlerini bu yönde ifade eden katılımcıların sayısı çoğunluktadır. Demografik değişkenlerle değerlendirdiğimizde görüşlerini bu yönde ifade eden toplamda 26 katılımcıdan 16 tanesi bekâr, 10 tanesi evlidir. Ayrıca bu soru kapsamında görüşünü olumlu olarak belirten kadın katılımcıların sayısı da (17) erkek katılımcıların sayısına (10) göre fazlalık göstermektedir.

K5: “Söz konusu sağlık olunca insan mecburi olarak bazı şeyleri kabullenmek zorunda kalıyor. Güvenli değil şu an için ama aşı çalışmaları artış gösterdikçe bir yazlık ev kiralayarak tatil yapmak istiyoruz. Çünkü bu süreçten psikolojik anlamda da etkilendik.”

K7: “Aşı, maske, temizlik ve mesafe kurallarına dikkat edildiği ölçüde sanırım artık seyahat etmeyi güvenli buluyorum. Normal hayat düzeninde dikkat etmemiz gereken her şeye seyahat zamanı da dikkat edersek sorun olacağını düşünmüyorum. Bireysel olarak herkes bu kurallara özen gösterirse makro düzeyde de iyi oluruz.”

K9: “Bu sürecin başlarında tatil yapmayı güvenli bulmuyordum. Ancak son tatilimde buna rağmen bütün tedbirlerimi alırsam bir sorunla karşılaşmayacağımı gördüm. Bu yüzden tedbirli olduğum ve kurallara uyduğum sürece güvenli bir tatil geçireceğime inanıyorum.”

K10: “Gerekli kişisel önlemleri almak kaydıyla, genel salgın önlemlerine hassasiyet gösteren bir yerde tatil yapmayı çok sakıncalı görmüyorum.”

K24: “Şu noktada gerekli önlemlerin alınarak ya da tercihlerin değiştirilerek tatil yapılabileceğini düşünüyorum. Sonuçta kafede oturmak, dışarıya çıkmak gibi eylemleri gerçekleştiriyoruz. Kişinin gerekli önlemleri aldığı sürece tatil yapmasının da bunlardan çok da farklı olduğunu düşünmüyorum.”

K31: “Yemek içmek zorunlu bir ihtiyaçsa ve bunları karşılarken de dış etmenlere maruz kalıyoruz. Tatil de bir ihtiyaç ve güvenli olması için planımı ona göre yapıyorum.”

Araştırma kapsamında bu düşüncelerin aksine, söz konusu süreçte kesinlikle tatil yapmayı güvenli bulmayan ve düşünmeyen katılımcılar da mevcuttur. Katılımcılardan 9'u, söz konusu süreçte tatil yapmayı güvenli bulmadıkları yönündeki düşüncelerini benzer ifadelerle aşağıdaki gibi beyan etmişlerdir.

K2: “Pek güvenli bulmuyorum çünkü gideceğiniz yerler tüm önlemlere uysa bile bireyler kişisel önlemlere uymuyor.”

K4: “Yukarıda da belirttiğim gibi ben tedbiren bu süreçte tatil yapmamayı tercih ediyorum. Pandeminin geçici olduğunu düşünüyorum ve tatil anlamında şimdilik sabretmekten yanayım.”

K21: “Kesinlikle güvenli bulmuyorum çünkü tatil sezonu vakaların ne kadar tavan yapıp sonrasında kısıtlamalara maruz kalmamız en büyük kanıtı.”

K28: “Hayır bulmuyorum, risk etmenlerini bile bile artırıyoruz.”

Soru 7-a: “*Salgın sonrası hemen tatile çıkar mısınız? (Cevabınız hayır ise; ne zaman çıkarsınız ve sizin için tatile çıkmak anlamında hangi gelişme önemlidir?)*” Bu soruyla insanların sürece dair algılarında şekillenen tedirginlik boyutu değerlendirilmek istenmiştir. Bireylerde oluşan algının davranışlarına nasıl yansıtacağı analiz edilerek buna göre değerlendirilmek istenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların 7-a sorusu kapsamındaki görüşleri incelendiğinde çoğu katılımcının bir önceki soruyla bağlantılı olarak vermiş oldukları cevaplar geçerliliğini korumaktadır. Süreçle birlikte alınan tedbirlerle ve kurallarla bağlantılı olarak kişilerde meydana gelen psikolojik çöküntünün tatile düzelebileceğini öngören katılımcılar mevcuttur. Bununla birlikte salgının bitmesi durumunda direkt tatil planı oluşturacak olan katılımcıların sayısı 26 olup fazlalık göstermektedir. Bu katılımcılar içerisinde görüşünü olumlu olarak ifade edenlerin yaş aralıklarının ise 22 ile 74 arasında değiştiği ve özellikle araştırmaya katılan toplamda 11 erkek katılımcıdan 10'unun bu yönde görüş belirttiği bulgulara yansımıştır. Buradan hareketle bu süreçte farklı yaş gruplarının benzer görüşler ifade ettiğini ve genel olarak insanların tatile ihtiyaç duyduklarını ifade etmemiz mümkündür. Bu katılımcıların cevaplarından, salgın sonrası aktif olarak turizm faaliyetlerine katılım göstermek istedikleri görülmektedir. Katılımcı cevaplarından bazıları (K5, K15, K18) ise salgın bitince tatil yapmaya olumlu yaklaşıp sadece bir süre daha kalabalık ortamlarda bulunmak istemediklerini belirtmişlerdir.

K4: “Evet, hemen ve birkaç kez tatile çıkarım.”

K5: “Kalabalık ortamlara bir süre daha girmem fakat kendimi güvende hissedebileceğim daha sakın bir tatil tercih edebilirim.”

K15: “Eğer müsait olursa imkânlar çıkmayı isterim. Fakat yine de belli bir süre daha kalabalık ortamlarda bulunmayı pek istemem.”

K17: “Evet çıkarım. Salgının ilk yılına göre daha farklı düşünüyorum.”

K18: “Tatile çıkarım fakat çok kalabalık ortamlara katılmamaya özen gösteririm.”

K19: “Kesinlikle çıkarım. Bence sadece şahsım için değil birçok insan içinde güzel bir ödül niteliğinde olur böyle bir gelişme.”

Araştırma kapsamında bu görüşlerin aksine tedirginliği devam eden ve bir süre daha tatil planı oluşturmaya sıcak bakmayan veya birtakım gelişmelerin oluşmasını bekleyen katılımcılar da mevcuttur. Toplamda 5 katılımcının bu yönde görüş belirttiği ve hepsinin kadın katılımcılardan oluştuğu, yaşlarının ise 27 ile 35 aralığında değiştiği sonuçlara yansımıştır. Genel olarak düşüncelerini bu yönde ifade eden katılımcıların “hemen” salgın sonrasında değil de bir süre daha geçirerek kendilerinde güvenli bir tatil yapabilecekleri algısı oluştuğunda aktif olarak turizm faaliyetlerine katılım gösterebilecekleri izlenimi gözlemlenmiştir. Bu katılımcılar içerisinde, tatil yapma noktasında salgının tamamen sıfırlanması gibi kriterleri önemseyeni belirtenler de mevcuttur. Bu katılımcılar bu süreçte daha fazla dikkat etmeleri gerektiğini ve biraz daha zamanın geçmesini beklemek istediklerini aşağıda benzer şekilde ifade etmişlerdir. Tüm bu bilgilere ek olarak katılımcılardan dördü ise bu soruya cevap vermemeyi tercih etmişlerdir.

K9: “Salgın sonrası çoğu kişi hemen tatile çıkacağı için tesislerin kalabalık oranı artacağı için ve salgının bitmesi düşüncesiyle kurallara uymayacakları için hemen tatile çıkacağımı düşünmüyorum. Ancak salgın sonrası kısa bir süre sonra çıkacağıma inanıyorum.”

K11: “Hemen ardından değil, bir zaman sonrasında çıkmayı tercih ederim. Vaka sayılarının düşmesi benim için önemli bir kriterdir.”

Soru 8: “Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde alınan tedbirler güvenliğinizi ne yönde etkiliyor? (Örneğin; bu süreçte otellerin “güvenli turizm sertifikası” almaları, yapılan aşı çalışmaları vb.) Bu tedbirleri yeterli ve/veya etkili bulmuyorsanız, ne gibi ek tedbirler önerirsiniz?” Bu soruyla katılımcıların alınan tedbirler ve uygulamalarla ilgili güvenlik algılarının nasıl şekillendiği incelenmek istenmiştir. Ayrıca bireylerin zihinlerinde şekillenen bu algının davranışları ve tercihleri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların sekizinci soru kapsamındaki görüşleri incelendiğinde, katılımcıların bir kısmı alınan bu tedbirlere güvenip bu tedbirleri etkili görürken, bir kısmı bu tedbirlerin kâğıt üzerinde kaldığını düşünerek bu tedbirleri pek etkili ve yeterli görmediklerini belirtmişlerdir. İşletmelerin uygulamış oldukları bu tedbirlere güvenen ve bunların etkili olduğunu düşünen 19 katılımcı, turizm işletmelerinde alınan tedbirlerle doğru orantılı olarak tatile çıkma isteklerinin arttığını, aşı çalışmalarını desteklediklerini, tesislerin buna mutlaka dikkat etmeleri gerektiğini ve bu tedbirlerin aksatılmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra ek tedbir olarak denetimlerin artırılması ve çalışanlarla birlikte diğer bireylerin de konuyla ilgili bilinçlenmelerinin gerektiğini katılımcıların düşüncelerine yansımaktadır. Ayrıca görüşünü olumlu yönde ifade eden ve toplamda araştırmaya katılan 11 erkek katılımcıdan 9'unun bu yönde görüş belirttiği bulgulara yansımıştır.

K8: “Ben gittiğim yerlerde tedbirlerin detaylı olarak alındığını ve müşterileri de sürekli uyararak sürece katkı sağlandığını gördüm. Otellerin güvenli turizm sertifikası almalarının da kesinlikle tercih aşamasında ve sonrasında önemli olduğunu düşünüyorum.”

K9: “Turizm işletmelerinde alınan tedbirlerle doğru orantılı olarak tatile çıkma isteğim artıyor diyebilirim. Özellikle aşı çalışmalarını destekliyorum ve bunun her tesisin mutlaka dikkat etmesi gereken en önemli noktalardan biri olduğunu düşünüyorum. Bu tedbirlerin uygulamasının aksamaması durumunda yeterli görüyorum.”

K11: “Elbette bu tedbirlerin bende olumlu etkisi oluyor. Tatil için daha güvende hissettirdiğini düşünüyorum.”

K19: “Daha önce de belirttiğim gibi bu uygulamaların faydalı olacağını düşünüyorum. Eğer alınan önlemler kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilirse güven vericiliği de artacaktır. Denetimlerin artırılmasını öneririm çünkü bu önlem etkiyi de daha fazla artırabilir.”

K30: “Genel olarak turizm sektöründeki işletmelerin gerek Sağlık Bakanlığı gerek ise kendi bireysel tedbirlerini olumlu karşılıyorum. Tüm dünyada alınan önlemler bakımından hemen hemen eşit düzeydeyiz ve insanları daha çok bilinçlendirmek konusunda eklentiler yapılarak daha da güvenli turizme geçilebileceği düşüncesindeyim.”

Diğer taraftan araştırma kapsamında tedirginliği hâlâ devam eden, bu tedbirleri yetersiz görüp tam bir güven halinin oluşmadığını ifade eden katılımcılar da mevcuttur. Bu durumda bu soruya verilen yanıtlar genel boyutuyla incelendiğinde bu soruda fikir ayrılığı yaşayan katılımcıların sayısının 15 olduğu ve bunlardan 13'ünün kadın katılımcılardan oluştuğu bulgulara yansımaktadır. Bu noktada işletmelerin bu uygulamaları titizlikle yerine getirmeleri ve tüketicileri buna ikna etmeleri salgın

sürecinde önem arz etmektedir. Bu soruya yönelik olumsuz görüş belirten katılımcıların cevapları aşağıdaki gibidir:

K18: “Sanırım bu tedbirler benim güvenimde şu an için pek olumlu değil. Her an görünmez ve hızlı bir şekilde bulaşan bu virüse karşı sertifika almak sadece ekonomik kaygılar sonucu alınmış bir karar neticesidir. Benim önerim bu işletmelere gerekli desteklerin verilmesi ve tam kapanma olmasa bile kapasitelerini azaltarak hizmet vermeleridir.”

K23: “Alınan bu önlemler turizm işletmeleri için yerinde ve güzel uygulamalar fakat ülkemizde bazı önlemlerin sadece evrak üstünde kaldığını düşünüyorum. Gerçek anlamda hem sektör adına hem insanlar adına bu önlemler usulüne göre yerine getirilirse etkili ve yeterli olabilir. Denetimlerin artırılmasıyla insanlarda güven duygusunun oluşturulması gerektiğini düşünüyorum.”

K28: “Hiçbiri yeterli değil; ne kadar dikkat edilirse edilsin, gelen misafirlerin bu tedbirlerin hepsini boşa çıkarma ihtimali çok yüksek. Bir taşıyıcı ile otelin lobisinde oturmak zorunda kaldıktan sonra tedbirler bir anlam ifade etmeyecektir. Aşılmalılar tamamlanmadan yahut vaka sayıları minimum düzeylere düşmeden önce oteller açılmamalı, ekonomik ve psikolojik olarak pandemiye atlatabileceğimizi bilsem tüm ülke kapanıp, sessizliğe gömülsün derdim.”

K34: “Ülkemizde bahsettiğiniz tüm tedbirlerin sadece evraktan ibaret olduğunu düşünüyorum. O sertifikaların olması demek bence oraların güvenli olduğu anlamına gelmiyor. Niceliği bırakıp ne zaman niteliksel olarak gelişmeyi hedeflersek, işte o zaman gerçek tedbirler alınabilir uygulanabilir.”

Tüm bu bilgilere ek olarak 1 katılımcı (K7) ise Covid-19 sürecinden önceki tatil ve konaklama tercihlerini bu süreçte de devam ettirdiği için, bu tedbirler ve uygulamalar hakkında net bir fikrinin olmadığını beyan etmiştir:

K7: “Açıkçası bu konu hakkında fikrim yok çünkü normalde de seyahatlerimde tercih ettiğim bir yöntem değildi. Ben genel olarak Airbnb ile ev kiralama yöntemi ile seyahat ediyorum ve bu süreçte de tercihim aynı olur.”

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇLAR

Covid-19 salgını diğer salgınlardan daha etkili bir şekilde tüm dünyayı etkisi altına alan ciddi bir salgın olmuştur. Ülkemizde de birçok sektörün etkilenmesinde rol oynayan salgından en çok etkilenen sektörler arasında turizm sektörü yer almaktadır; çünkü esnek bir yapıya sahip olan turizm sektörü, çevresinde meydana gelen olaylardan hızlıca etkilenebilen ve bunun sonuçlarını negatif olarak hemen yansıtabilen bir sektördür (Ayyıldız, 2020: 3337). Özellikle pandemi ilanı sonrasında gerçekleştirilen seyahat yasakları, uçuş kısıtlamaları, kongre, festival gibi faaliyetlerin iptali, işletmelerin hazırlıksız yakalandıkları karantina uygulamaları turizm sektörünü doğrudan etkileyip ilk başlarda turizmin durma noktasına gelmesinde etkin bir rol üstlenmiştir (Sağlık, 2021: 13). Fakat sadece sektörlerin veya işletmelerin değil bireylerin de kişisel ve psikolojik olarak etkilendiği, insanların farklı duygular yaşayarak deneyimledikleri bir süreç ortaya çıkmıştır. Bulaşıcı hastalıkların kendilerini gösterdiği süreçlerde bireylerde oluşan korkular ve algılanan tehditler birbirinden farklı olup bireysel olarak çeşitlilik gösterebilmektedir (Günay, 2021: 36). Bu yüzden süreçle bağlantılı olarak sağlıklarına yönelik algıladıkları herhangi bir tehdit ya da risk, turistlerin tatil yapma niyetleri ile destinasyon tercihleri üzerinde etkili olabilmektedir (Jonas vd., 2011).

Endüstri devrimiyle birlikte hız kazanan turizm sektörü, ilerleyen süreçlerde birtakım gelişmelerin yaşanması ve düzenlemelerin yapılmasıyla insanların hayatında önemli bir rol üstlenerek faaliyetlerini devam ettirmiştir. Boş zamanlarının ve gelir seviyelerinin artması, teknolojik gelişmeler, insan ömrünün uzaması, turizm bilincinin oluşması, eğitim ve kültür düzeyinin artması, seyahat özgürlüğü gibi yaşanan bazı gelişmeler ise önemli bir etken olmaya devam etmektedir (Öztürk ve Bayat, 2011: 137). Tatil olgusunun mutluluk ve sağlıkla pozitif bir bağlantısı olduğu bilinmektedir. Bu yüzden bireylerin sosyolojik ve psikolojik nedenlerden dolayı tatil ihtiyaçlarını karşılamak istemeleri, işte veya günlük hayatta yaşanan stresli ortamın unutulması noktasında tatili güçlü bir etken olarak görmeleri dikkat çekmektedir (Daşkiran ve Özkoç, 2019: 1052). Özellikle son zamanlarda yapılan araştırmalarda da turizm faaliyetlerinin ve tatillerin insanların yaşam kalitesi üzerinde etkili olduğu ve bu yaşam kalitesinin artmasında belirleyici bir araç olarak rol üstlendiği görülmektedir (Eser ve Akgündüz, 2021). Fakat

yaşanan bu gelişmelerle beraber, turistlerin satın alma davranışlarında ve algılarının şekillenmesi hususunda güvenliğin önemli bir belirleyici unsur olduğu unutulmamalıdır. Turist her ne sebeple olursa olsun gerçekleştireceği tatilde bulunacağı yerin güvenliğini önemsemektedir. Turizm sektöründe de önemini artıran güvenlik konusu aynı zamanda geniş bir çerçeveyi kapsamaktadır. Yani sadece güvenliği tek bir boyutuyla değil, farklı noktalarıyla da ele alıp değerlendirmek gerekmektedir. Turistin yola çıkmasıyla başlayan yol ve ulaşım güvenliği, tesise ulaşmasıyla tesisin güvenliği, gıda güvenliği, ülkenin güvenliği, sağlık ve hijyen güvenliği vb. etkenlerle bireyin algıları da şekillenmektedir (Bayhan, 2014: 82).

Yapılan bu çalışmayla araştırma kapsamında belirlenen yerli turistlerin Covid-19 sürecine yönelik tatil tercihleri ve güvenlik algıları incelenmeye çalışılmıştır. Görüşme tekniğinin uygulandığı bu çalışma, her sene düzenli olarak tatil alışkanlığı olan 35 yerli turiste 11 soru yöneltilerek gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde ulaşılan bulgulara ise aşağıda değinilmiştir.

Bulgular bölümünün ilk temasını Covid-19 sürecinde turistlerin tatil tercihleri ve güvenlik algıları başlığı altında incelenen *tatil tercihleri* teması oluşturmaktadır. 1, 2, 3 ve 3-a numaralı sorular olmak üzere bu tema altında toplamda katılımcılara dört soru yöneltilmiştir. İlk soruda katılımcılara Covid-19 sürecinin tatil planlarında, sıklıklarında, sürelerinde bir etkisi olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcılar genel olarak bu süreçten olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte çoğu katılımcı tatil planlarının, tatil sıklıklarının ve tatil sürelerinin değişikliğe uğradığını belirtmişlerdir. Bu durumda bireylerin yaşanan olumsuz olaylardan hızlı bir şekilde etkilenecek alışkanlıklarının değişebileceğini söylememiz mümkündür. Yani insanlar yaşanan olaylardan etkilenip buna bağlı olarak tatil alışkanlıklarını değiştirebilmektedirler. Alışmış oldukları tatil planlarının dışına çıkabilmekte ve daha farklı alternatiflere yönelebilmektedirler. Bununla birlikte yaşanan olumsuz olaylara bağlı olarak tatil süreleri ve sıklıkları değişmekte ve daha az tatil yapabilmektedirler.

Tatil tercihleri temasının ikinci sorusunda katılımcılara Covid-19 sürecinde tatil tercihlerinde bir değişiklik olup olmadığı ve bu süreçte hangi tatil türlerini tercih edecekleri sorulmuştur. Genel olarak katılımcılar tatil tercihlerinde değişikliğe gittiklerini ifade etmişlerdir. Daha önce kültür turlarına katılıp deniz, havuz, spa gibi alanları daha rahat kullanabildiklerini ifade eden katılımcılar, süreçle birlikte bunun zorlaştığını belirtmişlerdir. Bunların aksine daha sakin ve izole tatil tercihlerini ve

turizm türlerini tercih ettiklerini veya etmek istediklerini belirten katılımcılar buna uygun cevaplarla düşüncelerini açıklamışlardır. Bu süreçte bireylerin farklı tatil türlerini deneyimleyerek bunların tanıtımı ve gelişimine katkı sağlayabilecekleri düşünülmektedir.

Türkiye'nin önde gelen seyahat acentelerinden birinin salgın sonrası tüketicilerin seyahatle ilgili düşüncelerini öğrenmek için 10.000 kişiyle gerçekleştirdiği çalışmanın sonuçlarının da mevcut çalışmayla benzer olduğu görülmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre, bireylerin tatil planlarında ve sıklıklarında bir değişiklik olduğu ve bu süreçte tatil sürelerinin kısaldığı göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, karavan ve villa kiralama gibi farklı alternatif turizm türlerini tercih etmek isteyenlerin de aralarında olduğu, zamanlarını doğada veya bu imkânların yer aldığı konaklama tesislerinde ya da daha küçük ve sakin butik otellerde geçirmek isteyenlerin bulunduğu dikkat çekmektedir. Araştırmada katılımcıların genellikle yaz mevsiminde veya salgının etkilerinin azalmasının ardından tatile gitme planlarının olduğu, konaklama tercihlerinde sertifika, hijyen ve kapasite gibi kriterleri göz önünde bulunduracak olan katılımcıların olduğu da farklı yüzdelere belirtilmiştir (Turizm Güncel, 2020).

Konuyla bağlantılı olarak ulaşılan diğer bir haberde ise, özellikle pandemi sürecinde bireylerin karavan turizmine yöneldikleri ve buna bağlı olarak karavan satışlarında talebin arttığı görülmektedir. Ulaşılan haberin, yapılan bu çalışmayı desteklediğini ve bireylerin tercihlerinde yaşanan değişimleri destekler nitelikte bir örnek olduğunu söyleyebiliriz (Turizm Gazetesi, 2022).

Muslu (2022) salgın sürecinin yatçılık sektörüne nasıl yansıdığını inceleyerek birtakım sonuçlara ulaşmıştır. Ulaşılan sonuçlarda pandemiye ve yaşanan olumsuzluklara rağmen yatçılık sektörüne gösterilen ilginin arttığı ve bu sektörün gelişmesinin insanların tercihinde etkili olduğu belirtilmiştir. Özellikle Covid-19 sürecinde daha kalabalık ortamlardan uzak ve daha sakin bir tatil geçirmek isteyenlerin sayısında artış yaşandığı ve tatil yapma noktasında farklı alternatif arayışlarında oldukları gözlemlenmiştir. Bu noktada Muslu'nun (2022) yaptığı çalışmanın, bu çalışmada ulaşılan bulguları destekler nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Bu çalışmada da daha izole bir tatil yapmak isteyenlerin ve bu sebeple farklı tatil türlerini tercih etmek ve deneyimlemek isteyen katılımcıların ifadeleri mevcuttur.

Tatil tercihleri temasının üçüncü sorusunda katılımcılara Covid-19 sürecinde en çok özledikleri seyahat aktiviteleri sorulmuştur. Katılımcılar birbirine benzer ve farklı aktiviteleri özlediklerini belirtmişlerdir. Verilen cevaplara göre genel olarak bireylerin daha önce gerçekleştirdikleri seyahatlerdeki gibi özgürce gezebilmek, insanlarla rahatça iletişim kurabilmek, denize girmek, kalabalık gruplarla yapılan aktivitelere katılım göstermek, yurt dışı gezilerini gerçekleştirmek ve gittikleri yerlerde gönül rahatlığıyla yöresel tatları deneyimlemek istemeleri, özledikleri aktiviteler arasında yer almaktadır. Buna bağlı olarak bireylerin ilerleyen süreçte bu aktiviteleri gerçekleştirebilecekleri imkânların ve fırsatların oluşmasıyla motive olabilecekleri tahmin edilmektedir. Aynı zamanda sürecin normale dönmesiyle birlikte katılımcıların büyük bir özlemle bu aktivitelere hemen yönelecekleri düşünülmektedir.

Tatil tercihleri temasının son alt sorusunda ise katılımcılara Covid-19 sürecinden önce kiminle tatile gittikleri, bu süreçte kiminle gitmeyi tercih edecekleri sorulmuştur. Ulaşılan bulgulara göre, katılımcıların bir kısmı bu noktada tercihlerinde bir değişiklik olmadığını, salgın öncesinde ve esnasında aile, yakın arkadaş gibi kişilerle beraber tatillerini gerçekleştirmek istediklerini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılar ise salgın daha öncesinde çevrelerinde bulunan yakın kişilerle birlikte gerçekleştirmiş oldukları tatilleri daha özele indirgeyerek salgın sürecinde sadece aileleriyle birlikte tatil yapmayı tercih etmek istediklerini belirtmişlerdir. Görüşlerini bu yönde belirten katılımcılardan biri hariç diğerlerinin kadın olması dikkat çekmektedir. Bunun dışında katılımcılardan 2'si bu süreçte tatillerini tek başına gerçekleştirmek istediklerini ifade ederken 1'i ise öncesinde aile ve arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirdiği tatil faaliyetlerini salgın sürecinde sadece arkadaşlarıyla geçirmek istediğini ifade etmiştir. Ulaşılan bulgulardan hareketle bireylerin bu tercihlerinde de olayların ve algıların etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Genel olarak tatil tercihleri temasının verileri sonucunda katılımcıların Covid-19 sürecinden olumsuz etkilendiğini ve tercihlerinin tatilleriyle ilgili birtakım kararlar verirken etkili olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle tatil tercihleri, katılmak istedikleri turizm faaliyetleri bu süreçte farklılık gösterebilmektedir. Salgın sürecinde daha izole ve sakin bir tatil geçirerek farklı deneyimlere şahitlik etmek isteyenlerin çoğunlukta olduğunu söylemek mümkündür. Fakat bununla birlikte daha önce gerçekleştirmiş oldukları tatil anlayışıyla özgürce katılabildikleri turizm faaliyetlerini ve bu aktiviteleri içleri rahat bir şekilde gerçekleştirebilmek istemeleri ise katılımcıların çokça özlem

duyduğu bir husustur. Son olarak sürecin riskli olmasından ve bulaşma faktörünü daha minimum tutabilmek amacıyla tatil tercihlerini sadece ailesiyle ve yakın kişilerle gerçekleştirmek isteyenlerin sayısı çoğunluktadır. Bu şekilde düşünen katılımcıların süreci ciddiye alarak bilinçli bir şekilde hareket ettiklerini söylemek mümkündür.

Bulguların ikinci temasını ise *konaklama tercihleri* oluşturmaktadır. 4, 5, 5-a, 6 numaralı sorular olmak üzere bu tema altında toplamda katılımcılara dört soru yöneltilmiştir. İlk soruda katılımcıların turizm işletmelerinde uygulanan HES kodu veya aşı kartı uygulamalarını nasıl değerlendirdikleri ve bu uygulamaların, tercihlerini nasıl etkileyebileceği sorulmuştur. Ulaşılan bulgulara göre bazı cevaplar farklılık göstermekle beraber genellikle çoğu katılımcının HES kodu ve aşı kartı uygulamalarına yaklaşımları olumlu şekildedir. Katılımcıların düşünceleri işletmeler ve ülkeler için uygulanması gereken bu uygulamaların, tercihlerinde de olumlu etki oluşturabileceği yönündedir. Fakat katılımcıların 4'ü tam aksini düşündüklerini iddia ederek her iki uygulamanın da kendilerinde güven duygusu oluşturmadığını ve gerçeği yansıttığını düşünmediklerini ifade etmişlerdir. Diğer 2 katılımcı ise HES kodu uygulamasına dair şüpheleri olmasına rağmen uygulanması gerektiğini fakat aşı kartı uygulamasını doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Son olarak katılımcılardan 1'i farklı bir görüş belirterek HES kodu uygulamasına karşı şüpheleri olsa da aşı uygulamasının güven verici ve tercihlerinde olumlu bir etkisinin olduğunu açıklayarak düşüncelerini ifade etmiştir. Buradan hareketle genel olarak uygulanan uygulamaların alınan tedbirler kapsamında bireylerin düşüncelerinde olumlu bir izlenim bıraktığını söyleyebiliriz. Özellikle bunların sistemli ve kurallara uygun bir şekilde yapıldığına bireyler ikna edilirse bu uygulamalara olan güvenlerinin doğru orantılı bir şekilde artacağı düşünülmektedir.

Konaklama tercihleri temasının ikinci sorusunda katılımcılara konaklamak için tercih edecekleri tesislerde Covid-19'a yönelik alınması gereken asgari tedbirlerin neler olması gerektiği sorulmuştur. Çoğu katılımcı benzer cevaplar vererek ortak paydada buluşmuşlardır. Genellikle maske-mesafe kuralları, ortak kullanım alanlarının belli aralıklarla dezenfekte edilmesi işlemleri, HES kodu ve PCR testlerinin kontrolü, işletmelerin kapasitelerinin azaltılması gibi önlemler, katılımcıların tesislerde asgari olarak alınması gerektiğini düşündükleri tedbirler içerisinde yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların eğitim seviyelerinin yüksek olduğunu ve sürece dair alınan tedbirleri önemsedikleri, buna bağlı olarak bilinçli davrandıkları söylenebilir.

Konaklama tercihleri temasının üçüncü sorusu olan ve bir önceki soruyla bağlantılı olan alt soruda ise, katılımcılara tesislerde alınan bu tedbirlerden hangisinin daha önemli olduğu ve hangi tedbir alınmazsa o tesislerin tercihleri arasında yer almayacağını belirtmeleri istenmiştir. Bir önceki soruya verdikleri cevaplar, bu soruda da benzerlik göstermektedir. Genellikle katılımcıların belirtmiş oldukları tedbirlerin çoğuna önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle maske-mesafe kuralları ile hijyen konusunda titizlik gösterilmesini önemseyen katılımcılar düşüncelerini buna yönelik ifadelerle belirtmişlerdir. Özellikle verilen cevaplar göz önünde bulundurulduğunda, kadın katılımcılardan çoğunun belirtmiş oldukları tedbirlerin hepsini önemli gördükleri, buna bağlı olarak temizlik konusunda daha titiz işletmeleri tercih etmeye özen gösterecekleri söylenebilir. Buradan hareketle, katılımcıların konaklama tercihlerinde bu hususları göz önünde bulundurarak karar vereceklerini ifade etmek mümkündür.

Konaklama tercihleri temasının son sorusunda katılımcılara Covid-19 sürecinde tatil satın alırken tesisin, sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonda olmasını mı yoksa vaka sayısı yüksek olmayan bir destinasyonda olmasını mı önemsedikleri sorularak değerlendirmeye sunulmuştur. Katılımcılardan yarıya yakını –aralarında her ikisini de önemseyenler olsa da– önceliklerinin tesisin, vaka sayısı düşük bir destinasyonda olmasını daha fazla önemsediklerini belirtmiştir. Bu katılımcıların özellikle daha sakin destinasyonları tercih ederek alternatif turizm türlerine yönelip izole bir tatil geçirmek istemeleri muhtemeldir. Bazı katılımcılar ise –aralarında her ikisini önemseyenler olsa da– bunun aksini ifade ederek tesisin, sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonda olmasının kendileri için daha öncelikli ve önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bu katılımcıların cevapları göz önünde bulundurulduğunda ise sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonda tatil yapmak istemelerinin nedeninin kendilerini daha güvende hissedebileceklerinden kaynaklı olduğu tahmin edilmektedir. Katılımcılardan 7’si ise her iki durumu da önemli gördüklerini belirtirken, 1 katılımcı düşüncelerini farklı bir görüş bildirerek ifade etmiştir. Bu süreçte tatil yapacağı destinasyonun eve yakın olmasını önemsediklerini belirten bu katılımcı, tercihlerini bu yönde kullandığını dile getirmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların fikirlerinin farklılık göstermesi ve bunun zaman içerisinde olayların gelişimine bağlı olarak değişebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Genel olarak konaklama tercihlerinin verileri sonucunda katılımcıların salgın sürecinde daha temkinli ve titiz davrandıkları ve işletmelerden de bunları talep etmek istedikleri

yönünde cevapların olduğu dikkat çekmektedir. Katılımcıların düşüncelerinin bu süreçte HES kodu, aşı kartı uygulaması gibi alınan önlemleri önemsedikleri ve bu önlemlerin işletmeler tarafından dikkatlice uygulanması gerektiğini ve kendi konaklama tercihlerinde de etkili olabileceğini savunmaları şeklinde olduğu görülmektedir. Özellikle katılımcılar arasında konaklayacakları alanda rahat hissetmek istemeleri, ortamın temizliği ve hijyenine ekstra önem verilmesi gerektiğini düşünenlerin sayısı oldukça fazladır. Bu alanlarda uygulanması gereken kuralların önemli olduğunu ifade eden katılımcılar maske ve mesafe kurallarına uyulması, ortak alanların temizliğinin düzenli yapılması, HES kodu sorgulanmasının gerçekleştirilmesi gibi kriterlerin tercihlerinde etkili olabileceklerini belirtmişlerdir. Son olarak, konaklamayı gerçekleştirecekleri destinasyonun, sağlık alt yapısı gelişmiş bir bölgede bulunmasını isteyenlerin sayısı ile vaka sayısının az olduğu bir destinasyonda konaklamak isteyenlerin sayısı birbirine yakındır. Katılımcıların kendi düşünceleri çerçevesinde bu soruyu şekillendirip ilerleyen süreçlerde buna uygun tercihler yapabilecekleri tahmin edilmektedir.

Türker (2020) yaptığı çalışmadaki tahminle, bu çalışmadaki bulguları destekler niteliktedir. Bu süreçte tüketici taleplerinde birtakım değişikliklerin yaşanacağını öngörerek kişilerin bu süreçte bireysel turizme yönelecekleri ve işletmelerden eğitilmiş personel, hijyen konusuna dikkat edilmesi ve daha az misafir kapasitesi beklentilerinin olacağı tahmin edilmiştir.

Kale vd. (2022)'nin yaptıkları çalışmanın sonuçları da yapılan diğer çalışmaların ve bu çalışmanın sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Örneklem çerçevesini son beş yıl içerisinde en az üç kez veya daha fazla tatile giden ve Mersin'de yaşayan 18 yaş üzeri bireylerin oluşturduğu çalışmaya toplamda 33 kişi katılım göstermiştir. Mersin Üniversitesi'nde akademik personel ve lisansüstü öğrencilerle mülakat tekniği kullanılarak elde edilen verilerin sonucunda, katılımcıların kısa süreli ve kalabalık ortamların olmadığı tatil seçeneklerine yöneldikleri ve bunu bir tatil motivasyonu olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Konaklama tercihlerinde genel kriterlere (maske, hijyen) ve güvenli işletmeye önem verdikleri, tatil planlarında ise çoğunlukla karayolunu tercih etmek istedikleri dikkat çekmektedir.

Bulguların son temasını *güvenlik algıları* oluşturmaktadır. 7, 7-a ve 8 numaralı sorular olmak üzere bu tema altında katılımcılara toplamda üç soru yöneltilmiştir. İlk soruda katılımcıların Covid-19 sürecinde tatil yapmayı güvenli bulup bulmadıkları sorularak

cevaplar incelenmiştir. Bulgular sonucunda genel olarak katılımcıların bu süreçte tatil yapmayı ilk başta güvenli bulmadıkları fakat ilerleyen süreçle beraber bunun değiştiğini ifade ettikleri görülmüştür. Katılımcılar, ilerleyen zamanlarda alınan bazı tedbirlere ilaveten kendi önlemlerini de alarak tatil yapmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında, tatilin sadece fiziksel değil aynı zamanda psikolojik bir ihtiyaç olduğu ve bu ihtiyacın da katılımcıların fikirleri üzerinde etkili olduğu düşünülebilir. Katılımcıların az bir kısmı tedirginliklerinin hâlâ devam ettiğini ve bir süre daha tatil yapmayı pek güvenli bulmadıklarını cevaplarına yansıtmışlardır. Aynı zamanda bu katılımcılar arasında tatilin, risk etmenlerini ve vaka sayılarını daha fazla artırdığını ifade edenler de bulunmaktadır. Bu sebeple katılımcıların süreçle ve yaşanan olaylarla birlikte düşüncelerinin şekilleneceği ve algılarının değişebileceği söylenebilir.

Yayımlanan başka bir gazete haberinde, Avrupa Seyahat Konseyi'nin (ATC) Avrupa ülkelerinde yaşayan 6 bin kişiyle gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına yansıyanlar ise şu şekildedir: Katılımcılardan her iki kişiden birinin 6 ay içerisinde tatile çıkmak istediği, bu noktada “güvenli ve gönül rahatlığıyla” tatil yapmayı öncelikleri arasında tuttukları ve farklı bir ülkede salgına yakalanıp karantinaya girmek zorunda olabilecekleri endişesini taşıdıkları dikkat çekmektedir (Turizm Güncel, 2020).

Güvenlik algıları temasının ikinci alt sorusuyla katılımcılara salgın sonrası hemen tatile çıkmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Katılımcıların cevaplarının hayır olması durumunda ise tatile çıkmak için hangi gelişmenin oluşması gerektiği sorularak durumu değerlendirmeleri istenmiştir. Bu noktada, bir önceki soruyla verilen cevaplara benzer cevapların bulunduğu ve katılımcıların çoğunun pozitif düşündüğü sonuçlara yansımıştır. Salgın sürecinden sıkılan ve yorulan katılımcılar, bu soruya olumlu cevaplar vererek bunu heyecanla beklediklerini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte çok fazla kalabalık ortamlarda daha dikkatli olmak ya da bu ortamlarda daha az bulunmak gerektiğini düşünen katılımcılar, bu yönde kendilerince gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde geçen zamanın ve bu zamanda alınan bazı önlemlerin, insanların düşünceleri ile algılarına yansıdığını söyleyebilmemiz mümkündür; fakat –nadir de olsa– cevabı hayır olan ve bazı gelişmeleri beklediğini ifade eden katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcılar için vaka sayılarının tamamen sıfırlanması veya düşmesi, maske kullanma zorunluluğunun olmaması ve yaşanan bazı gelişmelerle birlikte salgından hemen sonra ortaya çıkacağını düşündükleri yoğunlukların azalması gibi etkenler önem arz etmektedir. Bu etkenler

yerine geldikten sonra görüşünü bu yönde ifade eden katılımcıların da aktif olarak turizm hareketlerine katılarak rahatlıkla tatil yapabilecekleri tahmin edilmektedir.

Güvenlik algıları temasının son sorusunda ise katılımcılara Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde alınan tedbirlerin, güvenlerini ne yönde etkilediği sorulmuştur. Bu süreçte işletmelerin uyguladığı güvenli turizm sertifikası, aşı çalışmaları gibi tedbirleri yeterli ve etkili bulup bulmadıkları öğrenilerek konuyla ilgili ne gibi ek tedbirler önerebilecekleriyle ilgili düşünceleri değerlendirilmiştir. Ulaşılan bulgulara katılımcıların bu hususta fikir ayrılıkları yaşadığı belirlenmiştir. Katılımcıların bir kısmı tedbir amaçlı uygulanan bu önlemleri güvenli ve yeterli görürken, bunun tam tersini düşünen ve uygulanan bu önlemleri yetersiz görüp bu önlemlerin sadece kâğıt üstünde kaldığını düşünen katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcılar bu uygulamaların pek güven algısı oluşturmadığını ifade etmektedirler. Genel boyutuyla incelediğimizde benzer cevaplarla her iki fikri savunan katılımcıların sayısının ise birbirine yakınlık gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu noktada tedbir amaçlı uygulamaların etkili bir şekilde yerine getirildiği insanlara gösterilebilir ve hissettirilebilirse, katılımcıların düşüncelerinin daha olumlu olabileceği düşünülmektedir.

Genel olarak güvenlik algıları temasının verileri sonucunda katılımcıların çoğunun Covid-19 sürecinde tatil yapmayı güvenli buldukları sonucuna ulaşılmaktadır. İlerleyen süreçle birlikte düşüncelerinin değiştiğini ifade eden katılımcılar, alınan birtakım tedbirlerin de bu düşüncelerin değişmesi yönünde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Böylece verilen cevaplara baktığımızda tatili bir ihtiyaç olarak gören ve diğer faaliyetleri yerine getirmekle aynı risk unsurlarını taşıdığını düşünen katılımcıların olduğu görülmektedir. Bu katılımcıların genel olarak salgın bittikten sonra hemen tatile çıkmak istemeleri ise ulaşılan sonuçlardandır. Salgın sürecinin belirsizliği ve uzun sürmesi, katılımcılarda genel olarak sabırsızlık şeklinde kendisini gösterip kendi önlemlerini alarak daha korunaklı bir şekilde tatil yapabileceklerini düşünmeleri şeklinde cevaplara yansımıştır. Son olarak katılımcılar, alınan tedbirler ve uygulamalara ilişkin ise durum değerlendirmesi yaparak önerilerde bulunmuşlardır. Bir kısmı bu uygulamaları yetersiz gördüğünü ve tam bir güven hali oluşturmadığını belirtirken, diğer bir kısmı bu uygulamaların yerinde olduğunu ve güven oluşturduğunu belirtmiştir. Ek tedbir önerileri kapsamında ise daha fazla denetim yapılması, aşı hususuna daha fazla titizlik gösterilmesi, turizm işletmelerinde istihdam edilen çalışanların da doğru bilgilendirilmeleri ve sürece adapte olabilmelerinin sağlanabilmesi gerektiği ifadeleri

dikkat çekmektedir. Bu kapsamda yapılacak olan denetimlerin ve uygulamaların insanların zihninde de daha olumlu bir etki uyandıracığı muhtemeldir. Sürecin bu önerilerle doğru orantılı yürütülebilmesi katılımcıların tatillerinde daha rahat edebilmelerine ve kendilerini güvende hissetmelerine olanak sağlayacaktır.

Kafa ve Uşak (2022) ise çalışmalarında Covid-19 sürecinde yerli turistlerin algılamış oldukları sağlık riskini ve buna bağlı olarak seyahat davranışları üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. 18 gönüllü katılımcıyla Mayıs-Haziran (2020) tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilen çalışmada Maxqda 18 analiz programı kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Farklı temalar altında incelenen çalışmada ulaşılan sonuçlar şu şekildedir: Bu salgın sürecinde genellikle turistlerin tatil tercihleri olumsuz etkilenmiş ve tatil planlarının iptal edilmesi veya ertelenmesi şeklinde sonuçlanmıştır. Aynı zamanda konaklama işletmelerini tatil için riskli bulduklarını belirten katılımcıların hijyen beklentilerinin de yüksek olduğu belirtilerek mevcut çalışmadaki katılımcılarla tüketicilerin ortak beklentilerinin olduğu desteklenmiştir. Çalışmayla ilgili ortak bir bulgu ise, katılımcıların bu süreçte tatile çıkma düşüncelerinin bile onları keyiflendirip psikolojik yönden rahatlatacaklarını ifade etmeleridir. Mevcut çalışmada da “Salgın bitince tatile çıkmak ister misiniz?” sorusu yöneltince katılımcılar, genellikle bunu heyecanla beklediklerini belirterek olumlu ifadelerle düşüncelerini dile getirmişlerdir.

Çelebi (2022) çalışmasında yeni normal süreçte gastronomi turistlerinin yöresel yemek yeme, tüketim alışkanlıkları ve tutumlarını incelemiştir. Çalışma sonucunda bu çalışmayı destekleyen bazı sonuçlara ulaşılmıştır. İncelenen sonuçlarda bireylerin tatil sıklığı ve tercihlerinde değişikliklerin yaşandığı ve daha bireysel tatil türlerinin tercih edildiği ifade edilmiştir. Aynı zamanda “gastronomi turizmine” ve yiyecek-içecek işletmelerine olan talebin azaldığı, çalışmanın sonuçlarındandır. Yapılan bu çalışmayla kıyasladığımızda dışarıda yemek yeme konusunda tedirginliğini ifade eden katılımcılar bulunsa da bu turizm türüne katılarak yöresel lezzetleri deneyimlemeyi özleyen katılımcıların da olduğu ve bunu “*Gittiğim yerlerde yöresel lezzetleri denemeyi çok severim. Bu yüzden bu süreçte gönül rahatlığıyla bunu deneyimleyemeyecek olmak benim için üzücü ve özlem verici.*” gibi ifadelerle belirttikleri gözlemlenmiştir.

Eşitti ve Özdemir (2020) çalışmalarını farklı bir açıdan ele alarak Çanakkale’de “Güvenli Turizm Serfikasına” sahip işletmelerin bu kapsamda kriz yönetimine ve sürdürülebilirliğine yönelik tutumlarını ele almıştır. Anket tekniğiyle Mayıs-Haziran 2020 döneminde 260 kişiye uyguladığı çalışmanın sonucunda; işletmelerde istihdam

edilen çalışanlar bu sertifikasyon programıyla kendilerini daha güvende hissettiklerini ve konaklayan misafirlerin de öyle hissettiklerini algıladıklarını belirtmişlerdir. Çalışma sonucunda, genel olarak bu sertifikasyon programının hem çalışanların hem de konaklayan turistlerin kendilerini güvenli bir ortamda hissetmelerini sağladığı görülmektedir.

Türkmendağ vd. (2021) çalışmalarında bir önceki çalışmayı destekleyici nitelikte bir çalışma yaparak “Güvenli Turizm Sertifikasına” sahip işletmelerin profillerini ve bu işletmelere yönelik misafir yorumlarını değerlendirmişlerdir. Yerli ve yabancı turistlerin yorumlarının yer aldığı Tripadvisor internet sitesindeki bu yorumları 29 Nisan-7 Mayıs tarihleri arasında incelemişlerdir. Yaptığımız çalışmanın sonucunda; misafirlerin yorumları genel olarak işletmelerin almış oldukları tedbirler sayesinde kendilerini güvende hissetmeleri yönünde olmuştur. Olumlu misafir yorumlarının, misafirlerin bu süreçte güvenli turizm sertifikasına sahip işletmelerden aldıkları hizmetin temiz ve hijyenik olmasına yönelik olduğu ifade edilirken, olumsuz yorumlarda da bu kriterin dikkate alındığı görülmektedir. Yaptığımız bu çalışmada da örnek çalışmaları destekler nitelikte bulgular elde ettiğimizi söyleyebiliriz. Çalışma içinde tercihlerinde bu sertifikasyon programını göz önünde bulunduran ve bu programla kendilerini daha güvende hissettiklerini belirten katılımcılar, yorumlarını “Elbette bu tedbirlerin bende olumlu etkisi oluyor. Tatil için daha güvende hissettirdiğini düşünüyorum,” veya “... Otellerin güvenli turizm sertifikası almalarının da kesinlikle tercih aşamasında ve sonrasında önemli olduğunu düşünüyorum” gibi ifadelerle dile getirmişlerdir.

5.2. ÖNERİLER

Bu çalışma kapsamında hem sektör paydaşları hem de ileride yapılacak olan çalışmalar düşünülmektedir aşağıda bazı öneriler yer almaktadır:

- Gerçekleştirilen bu araştırma Türkiye’nin yedi bölgesinden seçilen katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Araştırma farklı ülke ve şehirlerde bulunan katılımcılarla tekrarlanıp, ortaya çıkan sonuçlar, farklılıkları veya benzerlikleri noktasında karşılaştırılabilir.
- Gerçekleştirilen araştırmada örneklem, her sene düzenli olarak tatil alışkanlığı olan 35 yerli turist katılımcı olarak tanımlanmıştır. Birbirinden farklı özelliklere sahip katılımcıların yer aldığı bu çalışma daha spesifik hale getirilerek farklı

kriterler belirlenip farklı örneklemeler üzerinden tekrar araştırılabilir. Örneğin; bu sürecin içerisinde yakından görev almış ve şahitlik etmiş sağlık çalışanlarının tatil tercihleri ve güvenlik algıları incelenebilir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular gerçekleştirilen diğer çalışmalarla karşılaştırılabilir.

- Nitel yöntemle gerçekleştirilen araştırma, farklı yöntemlerle ele alınıp belirlenen değişkenlerle arasındaki ilişki incelenebilir.
- Gerçekleştirilen bu araştırma Temmuz 2021-Eylül 2021 tarihleri arasında yürütülmüştür. Bu yüzden farklı tarihlerde, farklı kişilere uygulanarak zaman kavramının insanların tercihleri ve algıları üzerinde herhangi bir değişikliğe yol açıp açmadığı incelenebilir.
- Salgın süreci işletmeler açısından zorunlu olarak uygulanması gereken birtakım tedbirleri beraberinde getirmiştir. Unutulmamalıdır ki alınan bu tedbirler bireylerin tercih ve algılarında belirleyici olabilmektedir. İnsanların bu süreçte daha da hassaslaştığını ve hijyen konusunda daha titiz davrandıklarını söyleyebilmemiz mümkündür. Buna bağlı olarak işletmeler güvenlik sertifikasyonu ve buna benzer tedbirleri uygulamaya devam etmelidirler.
- Salgın sürecinde alınan kararlar ve yapılan uygulamalar, aynı zamanda turizmin sürdürülebilir gelişimini olumsuz etkilemiştir. Birçok tesis hijyen kurallarının doğru uygulanabilmesi amacıyla tek kullanımlık ürünleri daha sık tercih ettikleri için bu durum turizmin sürdürülebilir gelişimiyle çelişmektedir. Bu nedenle işletmelerin bu hassas noktayı da ele alarak daha çevre dostu ve sürdürülebilir turizm anlayışını benimseyerek farklı strateji ve çözümleri uygulamaları gerekmektedir.
- Salgın sürecinde özellikle değişiklik gösteren turist tercihleri işletmeciler tarafından yakından takip edilerek çeşitlenen pazara göre ayak uydurmalıdırlar.
- Süreçle beraber farklı sistemlerden ve akıllı uygulamalardan faydalanan işletmeler, daha sonrası için de bu teknolojik faaliyetleri ve dijitalleşme alanındaki gelişmeleri takip etmeli ve bunları geliştirerek farklı stratejiler oluşturmalıdırlar.
- Salgın süreçlerinin aynı zamanda turizm sektöründe yaşanan krizler olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Bu yüzden sürecin sektör temsilcileri tarafından

çok iyi analiz edilmesi ve olası bir krize karşı gereken önlemlerin alınabilmesi önem arz etmektedir. Uzun vadeli planların yapılması ve işletme içerisinde istihdam edilen çalışanlara gerekli eğitimlerin verilmesi önerilmektedir.

- Bu süreçte hem hükûmetlerin hem de sektördeki özel kuruluşların, insanları bilinçlendirebilmek adına birtakım tanıtım faaliyetlerinde bulunması gerektiği önerilmektedir.

6. KAYNAKÇA

- Abbas, J., Mubeen, R., Iorember, P. T., Raza, S., and Mamirkulova, G. (2021). Exploring the impact of Covid-19 on tourism: transformational potential and implications for a sustainable recovery of the travel and leisure industry. *Current Research in Behavioral Sciences*, 2, 100033.
- Acar, A., ve Beşirbellioğlu, B. (2005). Kuş Gribi (AvianInfluenza). *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4(6), 345-353
- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Açıksözlü, Ö., ve Bozok, D. (2015). Türk Hamamlarında Hijyen ve Sanitasyonun Turist Sağlığı Açısından Ele Alınması: Antalya İli Örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-20.
- Adalıoğlu, S. (2005). *Türkiye Ekonomisinde Turizm Sektörünün Yeri ve Dış Turizm Talep Tahmini*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Adam, I. (2015). Backpackers' Risk Perceptions and Risk Reduction Strategies in Ghana. *Tourism Management*, 49, 99-108.
- Adamış, E., ve Özçoban, E. (2020). Kış Turizminin Dijital Medya Haberlerinde Temsili: Uludağ Kayak Merkezi Üzerine Bir Söylem Analizi. *International Journal of Social Inquiry*, 13(1), 1-26.
- Akar, A. (2020). *Sağlık Turizmi Kapsamında Termal Oteller ve Dış Turizm Talebinin Yapısal Analizi: Aydın İli Örneği*. Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Akbaş, Y. Z., Kaya, M., ve Doğan, S. (2018). Artvin'in Üçüncü Yaş Turizmi Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Artvin Sempozyumu. 18- 20 Ekim. 711-730.

- Akça, M., (2020). Covid-19'un Havacılık Sektörüne Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 45-64.
- Akdemir, A. B., ve Kılıç, A. (2021). Nitel Makalelerin Yöntem Analizi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 486-502.
- Akdemir, H. (2019). *Social Tourism as A Tool for Creating an Inclusive Society: Examining Turkey's Alternative Camp*. Master thesis, Boğaziçi University Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Akova, O., ve Baynazoğlu, M. E. (2012). Congress Tourism in Turkey: SWOT Analysis and Related Strategies. In *International Conference on Eurasian Economies* 11-13 October (pp. 359-365).
- Akpur, A., ve Zengin, B. (2019). İznik Gölü ile Çevresinin Kamp ve Karavan Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Evaluation of Camping and Caravan Tourism Potential Of İznik Lake and Its Environment. *Turak Turizm ve Araştırma Dergisi*, 8(2), 4-20.
- Aksu, M., ve Aktaş, A.R (2013). Yabancı Turistlerin Güvenlik Algılarının Analizi: Alanya Örneği. *International Conference on Eurasian Economies*, 744-754.
- Aktaş, E. (2015). *Erzurum ve Trabzon Vilayetlerinde Salgın Hastalıklar (1838-1914)*. Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyol, C. (2020). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Covid-19 Salgınına Yönelik Görüşleri. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel*, 3(1), 112-121.
- Akyurt, H. (2008). *Turizm Bölgesine Yönelik Talebi Etkileyen Faktörlerden İmaj ve Çeşme Örneği*. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akyüz, M., ve Eroğlu, Ö. (2015). Toplumsal Sınıfın, Ortalama Gelir Düzeyinin ve Cinsiyet Farklılığının Sembolik Tüketim Eğilimi Üzerindeki Etkisi; Genç Tüketiciler Üzerine Bir Araştırma. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15(32), 98-128.

- Alaeddinoğlu, F., Ve Rol, S., (2020). Covid-19 Pandemisi ve Turizm Üzerindeki Etkileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 233-258.
- Albayrak, A. (2013). *Alternatif Turizm*. (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Albayrak, A. (2014). Üçüncü Yaş Turistlerinin Otelere Bağlı Restoranlarında Yiyecek ve İçecekler ile İlgili Karşılaştıkları Sorunlar. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(31), 345-368.
- Alpar, G. Güvenlik Algısına Antropolojik Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (65), 465-476.
- Alptekin, K. (2004). Sağlık Hakkı ve İnsan Hakları Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi*, 12(2), 132-139.
- Altunay, E. (2020). *Gizemlerle Dolu Salgınlar Tarihi*. (3.Baskı). İstanbul: Destek Yayınları.
- Amir, A. F., Ismail, M. N. I., And See, T. P. (2015). Sustainable Tourist Environment: Perception of International Women Travelers on Safety and Security in Kuala Lumpur. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 168, 123-133.
- Aras, H (2016). Nevşehir’de Turizm Güvenliği. *II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu*. 2-4 Mayıs 2016. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Basımevi, 672-692.
- Aras, M. (2020). Post-Covid-19 Sürecinde AB’nin “Çevre Döngüsü”. *Euro Politika*, 4(2), 227-236.
- Arpacı, Ö (2015). *Helal Konseptli Otel İşletmelerinin Sezonlara Göre Algılanan Hizmet Kalitesinin Müşteri Sadakati ve Müşteri Değeri Üzerine Etkisi*. Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Arslan, A. (2014). Türkiye’nin Dış Turistik Tanıtımının Turizm Talebine Etkisi: 2001-2012 Dönemi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 181-192.

- Arslan, M. O. (2006). *Küresel Kamu Malı Olarak Sağlık ve Kuş Gribinin Türkiye Ekonomisine Etkileri*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslanova, K. (2013). Türkiye’de Sağlık Turizmi ve Sağlık Turizmi Hukuku. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 129-145.
- Ataman, H., Esen, M. F., Ve Vatan, A. (2017). Medikal Turizm Kapsamında Sunulan Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Güvenliği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1), 28-44.
- Atsan, M., ve Çetinsöz, B. C. (2019). Factors Motivating Tourists of Who Prefer Cave Tourism: Content Analysis About the Cave of Aynaligöl (Gilindire). *Journal of Tourism Theory and Research*, 5(2), 260-272.
- Avcıkurt, C. Köroğlu, A. ve Sarıoğlu, M. (2009). Türk Turizminin Dünya Turizmindeki Yeri. (Editörler: Ş. Çavuş, Z. Ege ve O. Çolakoğlu). *Türk Turizm Tarihi Yapısal ve Sektörel Gelişim*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2-34.
- Ayaz, N., ve Aydın, A. (2017). Turizmde Gıda Güvenliği Sürecinde Hijyen Davranışı Üzerine Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 136-150.
- Ayçiçek, H., ve Aktan, H. T. (2001). Deli Dana Hastalığı. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 58(3), 119-128.
- Aydemir, B., ve Kılıç, S. N. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Üçüncü Yaş Turizmi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 1-11.
- Aydın, B., ve Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 93-115.
- Aydın, E. (2006). *Türkiye’de İl Sağlık Yöneticilerinin Bulaşıcı Hastalık Salgınları ve Kontrolü Konusundaki Bilgi Düzeyleri Uygulamaları ve Salgınlarla İlgili Veriler*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Aymankuy, Ş., Demirbulat, Ö. G., ve Aymankuy, Y. (2016). Security Perceptions and Expectations of Domestic Tourists-A Sample of Southeastern Anatolia Yerli

Turistlerin Güvenlik Algılarının Belirlenmesi-Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 965-981.

Ayyıldız, A. Y. (2020). Marketing Strategies of The Hotels In Covid-19 Pandemic Process: Kuşadası Sample. *Business And Management Studies: An International Journal*, 8(3), 3328.

Bahar, O. ve Bilen, K. (2020). Turizmde Güvenlik Algısının Türkiye Ekonomisine Etkisi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, (Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı), 185-206.

Bahar, O., ve Bilen, K. (2020). Turizmde Güvenlik Algısının Türkiye Ekonomisine Etkisi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, (International Security Congress Special Issue), 183-204.

Bahar, O., ve İlal, N. Ç. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 125-139.

Bakar, N. A., and Rosbi, S. (2020). Effect of Coronavirus Disease (Covid-19) to Tourism Industry. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 7(4), 189-193.

Baker, S. R., Farrokhnia, R. A., Meyer, S., Pagel, M., and Yannelis, C. (2020). How Does Household Spending Respond to An Epidemic? Consumption During The 2020 Covid-19 Pandemic. *The Review of Asset Pricing Studies*, 10(4), 834-862.

Bakır, Z. N., ve Çelik, H. C. (2020). Kitle ve Kültür Turizmi Bağlamında JollyTur ve EtsTur Seyahat Acentelerine Ait İnternet Reklamlarının İçerik Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (33), 318-337.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.

Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 368-388.

- Banerjee, A., Baid, K., And Mossman, K. (2019). Molecular Pathogenesis of Middle East Respiratory Syndrome (MERS) Coronavirus. *Current Clinical Microbiology Reports*, 6(3), 139-147.
- Barış, Y. İ. (2010). Dünyada Tüberküloz'un Tarihi. *Konuralp Tıp Dergisi*, 3(2), 1-4.
- Batra, A. (2008). Foreign Tourists' Perception Towards Personal Safety and Potential Crime While Visiting Bangkok. *Anatolia*, 19(1), 89-101.
- Baxter, E., And Bowen, D. (2004). Anatomy Of Tourism Crisis: Explaining the Effects on Tourism of The UK Foot And Mouth Disease Epidemics Of 1967–68 And 2001 With Special Reference to Media Portrayal. *International Journal of Tourism Research*, 6(4), 263-273.
- Bay, A. (2014). *Uludağ Yöresinde (Bursa) Alternatif Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Bayhan, İ. (2014). *Turistlerin Güvenlik Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bayhan, İ., Ve Ünlüöner, K. (2016). Turist Tercihlerinde Güvenliğe İlişkin Tutumlarının Etkisi: Bir Alan Araştırması. *Electronic Journal of Social Sciences*, 15(56).
- Berg, B. L., and Lune, H. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Baki) Eğitim Yayınevi.
- Bezircan, M. (2008). *Türk Turizminde İtici Bir Güç Olarak İç Turizm ve Altınoluk Yöresinde İç Turizme Katılanlara Yönelik Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Bıçkılı, D., Ak, D., ve Özgökçeler, S. (2013). Avrupa'da ve Türkiye'de Sosyal Turizm. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 49-73.
- Bilge, F. ve Göksun, A. (2010). *Tüketici Davranışları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Bilgici, Z., Çelik, İ., Dündar, P., Ekici, Ö.K, Gözcelioğlu, B., İkinci, Ö.A., Ocak, M., Sarıgül, T. (2015). Bilim ve Teknik Dergisi.
- Bilgici, Z., Çelik, İ., Dündar, P., Ekici, Ö.K, Gözcelioğlu, B., İkinci, Ö.A., Ocak, M., Özcan, E.S, Sarıgül, T., Semerci, İ.Ö. (2014) Bilim ve Teknik Dergisi.
- Bilici, N., ve Işık, Z. (2018). Bölgesel Kalkınmada Yayla Turizmi: Rize İli Örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 1-21.
- Bostan, S., Erdem, R., Öztürk, Y. E., Kılıç, T., and Yılmaz, A. (2020). The Effect of Covid-19 Pandemic on The Turkish Society, 17(6), 1-8.
- Bozkurt, O.C. (2020). *Konya İlinin Kongre Turizmi Açısından Değerlendirilmesi: Sektör Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 1-47.
- Breda, Z., and Costa, C. (2006). Safety and Security Issues Affecting Inbound Tourism in The People's Republic of China. *Tourism, Security and Safety*, 187-208.
- Budak, F., ve Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Bülbül, B. (2019). *Aydınlanma Çağı Düşünürlerinde Güvenlik Anlayışı: Hobbes, Locke ve Rousseau'da Güvenlik Kavramının Karşılaştırmalı Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Büyük, Ö., ve Can, E., (2020). Covid-19 Salgınının Türk Turizmine Etkisi: Seyahat ve Konaklama Endüstrileri Üzerine Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 312-331.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Caber, M., Albayrak, T., and Crawford, D. (2020). Perceived Value and Its Impact on Travel Outcomes in Youth Tourism. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 31, 100327.
- Cascella, M., Rajnik, M., Aleem, A., Dulebohn, S. C., and Di Napoli, R. (2022). Features, Evaluation, and Treatment of Coronavirus (COVID-19). *Statpearls*.
- Ceylan, U. (2018). Üçüncü Yaş Turistlerin Termal Konaklama İşletmelerinden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4).
- Cheng, J., Gao, X., Saliba, C., and Dördüncü, H. (2022). Examine The Nexus Between Covid-19 and Tourism: Evidence from Beijing. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 35(1), 2365-2385.
- Chong, K. L. (2020). The Side Effects of Mass Tourism: The Voices of Bali Islanders. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 25(2), 157-169.
- Cinel, E. A. (2020). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri ve Beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram*, 4(1), 124-140.
- Cinel, E. A. (2021). Pandemi Sürecinin Türk Turizm Sektörüne Etkileri. *İktisadi ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar*. İstanbul: Eğitim Yayınevi, -4, 73.
- Civelek, M. (2020). Amasya İlindeki İbadethanelerin İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 137-151.
- Correia, A., Kozak, M., and Del Chiappa, G. (2020). Examining The Meaning of Luxury in Tourism: A Mixed-Method Approach. *Current Issues in Tourism*, 23(8), 952-970.
- Cömert, M., Özkaya, D., Özkaya, D., ve Şanlıer, N. (2008). Otellerde Gıda Güvenliği. *Türkiye*, 10, 121-123.
- Creswell, J. W. (2002). Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative. Prentice Hall Upper Saddle River, NJ.

- Cui, F., Liu, Y., Chang, Y., Duan, J., and Li, J. (2016). An Overview of Tourism Risk Perception. *Natural Hazards*, 82(1), 643-658.
- Cunha, L. (2012). The Definition and Scope of Tourism: A Necessary Inquiry. *Cogitur, Journal of Tourism Studies*, (5).
- Curkan, S.C. (2019). *Genişletilmiş Online Alışveriş Kabul Modeli (Goakm) ile Yerli Turistlerin İnternet Üzerinden Tatil Satın Alma Davranışlarının Belirlenmesi ve Kùltürün Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Çakır, P., ve Barakazı, M. (2020). Koronavirüs Sürecinin Turizm Sektörüne Etkisi ve Salgına Karşı Alınan Tedbirler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 313-332.
- Çakmak, H. (2007). *Avrupa Güvenliğı*. İstanbul: Platin Yayınları.
- Çakmakoglu, N. (2015). *Turistlerin Konak Otellerini Tercihlerine Etki Eden Faktörler: Kastamonu Örneğı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çakmur, H. (2012). Araştırmalarda Ölçme-Güvenilirlik-Geçerlilik. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 11(3), 339-344.
- Çalışkan, U. (2009). *Turist Sağığı Güvenliğinin Analizi: Türkiye Termal Tesisler Uygulaması*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çallı, D. S. (2015). Uluslararası Seyahatlerin Tarihi Gelişimi ve Son Seyahat Trendleri Doğrultusunda Türkiye'nin Konumu. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 4(1), 4-28.
- Çarbuğa, Ü., ve Pekerşen, Y. (2017). Botanical Gardens and Tourism. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 1(1), 26-35.
- Çayır, G. (2011). *Kitle İletişim Araçlarının Korku ve Paniğı Sebep Olması Bağlamında "Domuz Gribi Aşısı" Kriz Örneğı*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Çelebi, E. (2022) *Yeni Normal Süreçte Gastronomi Turistlerinin Yöresel Yemek Tüketim Alışkanlıklarının ve Tutumlarının Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Çelenk, H.K. (2020). *Kırsal Kalkınma Bağlamında Yayla Turizminin Gelişmesine Yerel Yönetimlerin Etkisi: Ordu İlinde Bir Uygulama*. Yüksek lisans tezi, Avrasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Çetin, G. (2008). *Dünya’da Golf Turizminin Önemi ve Türkiye’de Bu Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çıtak, N., ve Çalış, Y. E. (2020). Covid-19 Salgının Turizm Sektörü Üzerine Olan Finansal Etkileri. *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 3(2), 110-132.
- Çoban, E. (2020). *Eskişehir’deki Otel Yöneticilerinin Koronavirüs (Covid-19) Salgını Boyunca Uyguladıkları Kriz Yönetimi Stratejilerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çoktaş, F. (2020). *Sağlık Çalışanlarında Covid-19 Hastalığı ile İlgili Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi.
- Damar, E. (2020). *Turizm Şoklarının Fourier ve Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleriyle Analizi: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daşkiran, F. ve Özkoç, H.H. (2019). Türkiye'deki Hanehalkının Tatil Harcama Yapısının İncelenmesi: Tobit Modeli. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (71), 1051-1065.
- Demir, B. ve Türkmen, S. (2020). COVID-19 Salgının Oluşturduğu Sağlık Riski Sonrasında Türk Turistlerin Tatil Beklentilerinin Belirlenmesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3): 2456- 2471.
- Demiroğlu, H. (2012). *Kriz Haberciliği Bağlamında Domuz Gribi Haberlerindeki Panik Unsurların Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Deniz, A. (2019). *Alternatif Turizm Kapsamında Termalturizmin Bölgesel Kalkınmadaki Etkisi: Balçova Agamemnon Kaplıcaları*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Derinkök, A.E. (2017). *Türkiye’deki Muhafazakâr Kesimin Tatil Algısı ve İç Turizm Piyasası İçerisindeki Yeri: Malatya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Diker, O., Çetinkaya, A., ve Cinkara, A. (2016). Hava Sporları Turizmi ve Safranbolu’nun Hava Sporları Potansiyelinin Belirlenmesi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 84-100.
- Dilaver, Z (2017). Ankara’nın Botanik Turizmi Potansiyeli/ *Botany Tourism Potential of Ankara. In International West Asia Congress of Tourism (Iwact’17) The Book of Full-Text . 28 Sept- 1 Oct. Çanakkale: Paradigma Akademi, 556-569.*
- Dilek, S. E., ve Dilek, N. K. (2013). Dünyada ve Türkiye’de Yaşanan Olayların Turizme Yansımaları: 1960’tan Günümüze Tarihsel Bir Değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 1083-1108.
- Dinç, H. (2020). *Yerli Turistlerin Destinasyon Risk Algısı ile Destinasyon İmajı Algısı İlişkisi: Diyarbakır Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Dinç, O. (2019). *İç Turizm ve Datça Yöresinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Dinçer, E. (2019). *Kongre Turizminde Katılımcı Memnuniyetlerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, E. (2019). *Dünya Sağlık Turizminde Türkiye’nin Yeri ve Ekonomiye Katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dolmacı, N., ve Bulgan, G. (2018). Turizmde Gıda Güvenliğinin Bir İnsan Hakkı Olan Sağlık Hakkı Açısından Taşıdığı Önem. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 234-250.

- Dolnicar, S., Yanamandram, V., and Cliff, K. (2012). The Contribution of Vacations to Quality of Life. *Annals of Tourism Research*, 39(1), 59-83.
- Dündar, Y. (2019). *Neo-Kolonyalizm Aracı Olarak Kitle Turizminin Etkileri Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dworkin, S. L. (2012). Sample Size Policy for Qualitative Studies Using In-Depth Interviews. *Archives Of Sexual Behavior*, 41(6), 1319–1320.
- Ekici, S., ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Ellidokuz, H., ve Aksakoğlu, G. (2002). Enfeksiyon Hastalıklarına Epidemiyolojik Bakış. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, C, 11.
- Emsen, Ö. S., ve Değer, M. K. (2004). Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi. *Akdeniz University Faculty of Economics and Administrative Sciences Faculty Journal/Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(7).
- Eraslan, E. (2021). Korona, Korona Virüsü, Kovid-19, Pandemi, Virüs Sözcüklerinin Tanımı, Kökeni ve Yazımı. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 231-249.
- Ercan, F. (2020). Türkiye’deki Gastronomi Turizmi Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(2), 1058-1075.
- Ercan, İ. ve İsmet, Kan (2004). Ölçeklerde Güvenilirlik ve Geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30 (3), 211-216.
- Ercan, T. F. (2019). *Kış Turizmi Destinasyonlarının Rekabet Gücünün Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma; Erzurum, Erzincan ve Kars İlleri Örneği Adlı Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Eren, M. (2020). *Türkiye’de İnanç Turizmi ve Geliştirilmesi Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

- Eren, R., Nebioğlu, O., ve Şık, A. (2017). Otel İşletmeleri Mutfak Çalışanlarının Gıda Güvenliği Konusunda Bilgi Düzeyleri: Alanya Örneği. *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 1(2), 47-64.
- Erişti, S.D. (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. (Editör: Adile Aşkım Kurt). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1-17.
- Erken, K., Atanur, G., ve Tanrıöver, A. A. (2019). Bursa Florasının Doğa Turizmi Potansiyeli. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 20(1), 92-101.
- Erol, S. I. (2020). Covid-19'un Turizm Sektöründe İstihdama Etkisi: İtalya, İspanya ve Türkiye Örnekleri. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 38-49.
- Ersoy, S., ve Nazik, M. H. (2006). Ergenlerde Tüketici Bilinç Düzeyi Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 313-328.
- Ertopcu, İ. (2017). *Yerli Turistlerin Yöresel Restoranları Tercih Etme Nedenleri: Gaziantep İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Ertuğrul, S. M., ve Demirkol, Ş. (2007). Turistik Ürün Talebinde Markalaşma ve Önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2).
- Ertürk, N. (2019). *Seyahat Acentalarının Satış Geliştirme Faaliyetlerinin X ve Y Kuşağı Tüketicilerin Tatil Satın Alma Kararlarına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Eryılmaz, B. (2020). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Otellerinin Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirmeleri. *Turizm Akademik Dergisi*, 7 (1), 15-27.
- Eser, S., ve Akgündüz, Y. (2021). Yerel Halkın Turizm Algısı ve Toplumsal Yaşam Kalitesi: İğneada Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 23 (1), 347-369.
- Etyemez, S., ve Kemer, E. (2021). Covid 19 Salgınının Turistik Restoranlara Etkisi Üzerine Nitel Bir Çalışma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 493-503.

- Evcı, E. D., ve Tezcan, S. (2005). Farklı Turizm Yörelerindeki Bazı Konaklama Tesislerinin Sağlık Açısından Değerlendirilmesi ve Turistlerin Sağlık Sorunları. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi* 12(2) 99-109 (2005).
- Eyigün, C.P. (2005). Ortaya Çıkışından Bugüne SARS: Güncel Durum. *Flora Dergisi*, 10(3), 108-118.
- Fidan, M. B. (2018). Nitel Araştırmalar ve Düşünümsellik: Bir Kritik Analitik Düşünme Pratiği. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 1(2), 23-35.
- Gahramanov, V. (2019). *Gençlik Turizmi Kapsamında Hostellerin Rekabet Koşulları*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.
- Galadyk, P., And Podhorodecka, K. (2020). Tourist Attractions and The Location of Campsites in Western Australia. *Current Issues In Tourism*, 1-23.
- Garda, B. (2010). *Macera Turizmi Pazarlaması: Antalya Yöresine Gelen Turistlerin Macera Turizmine Yönelik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gençay, E. (2015). *Kişilerin Tatile İlişkin Tercih ve Beklentileri (Adana- Tufanbeyli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- George, R. (2003). Tourist's Perceptions of Safety and Security While Visiting Cape Town. *Tourism Management*, 24(5), 575-585.
- Geranaz, H., ve Yılmaz, H. Covid-19 Pandemisinin Türkiye’de Farklı Turizm Çeşitleri Üzerindeki Etkisinin Google-Trends Verileri Aracılığıyla İncelenmesi. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 2022, 5(2), 880-898
- Giachino, C., Truant, E., and Bonadonna, A. (2019). Mountain Tourism and Motivation: Millennial Students’ Seasonal Preferences. *Current Issues in Tourism*, 1-15.
- Gil-Alana, L. A., and Poza, C. (2022). The Impact of COVID-19 on the Spanish Tourism Sector. *Tourism Economics*, 28(3), 646-653.

- Göçen, S., Yirik, Ş., ve Yılmaz, Y. (2011). Türkiye’de Krizler ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 493-509.
- Göğebakan, Y. (2015). Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(2), 48-71.
- Gökali, S. (2019). *Düzce İli Medikal Turizm Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Göktaş, L. S., Çetin, G., Ve Kızılırmak, İ. (2017). Özel İlgi Turizmi Olarak Glamping Turizminin Mevcut Durumu: Bir Örnek Olay Analizi Araştırması, 4. *Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, 107-120.
- Gössling, S., Scott, D., and Hall, C. M. (2020). Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Güleç, B. (2006). Reklamın Turistlerin Satın Alma Davranışları Bakımından İncelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(15), 127-158.
- Gülşen, S. (2009). *Türkiye’nin Dış Turizmde Karşılaştığı Tanıtım ve Pazarlama Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Gün, S., ve Tutcu, A. (2021). Covid-19 Sürecinde Turizm Sektörü ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(6), 530-543.
- Günay, F. (2021). *Covid-19 Pandemisi ile İlgili Ebeveyn Farkındalığının ve Kaygı Düzeyinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Günel, N. (2021). *Eğitim Aile Sağlığı Merkezine Kayıtlı Bireylerin Covid-19 Hastalığı Hakkında Bilgi, Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi*. Uzmanlık Tezi, T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara.

- Gürson, A. P. (2004). *Dış Turizm Amaçlı Tanıtımda İl Bazlı Pazarlamanın Önemi, Halkla İlişkilerin Rolü ve Karşılaştırmalı Örnek Çalışma*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güven, B (2022). *Destinasyon Kriz Yönetim Stratejileri: Covid-19 Salgını Kapadokya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Turizm Araştırmaları Enstitüsü, Nevşehir.
- Haberal, H. (2011). *Yaylacılık Kültürünün Yayla Turizmi İçindeki Önemi: Rize Yaylaları Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hacıoğlu ve Şahin (2011). Üçüncü Yaş Turizmi. (Editörler: Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık, 17-41.
- Hall, C. M., Scott, D., and Gössling, S. (2020). Pandemics, Transformations and Tourism: Be Careful What You Wish for. *Tourism Geographies*, 22(3), 577-598.
- Hall, C. M., Timothy, D. J., and Duval, D. T. (2004). Security and Tourism: Towards A New Understanding?. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(2-3), 1-18.
- Haser, D. (2018). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvenlik*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haskan, M. (2019). *İstanbul Destinasyonunda Gençlik Turizmine Yönelik Talebe İlişkin Özelliklerin ve Algıların Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hayta, A. B. (2008). Turizm Pazarlamasında Tüketici Satın Alma Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 31-48.
- Hidalgo, A., Martín-Barroso, D., Nunez-Serrano, J. A., Turrión, J., & Velázquez, F. J. (2022). Does Hotel Management Matter to Overcoming The COVID-19 Crisis? The Spanish Case. *Tourism Management*, 88, 104395.

- Hoque, A., Shikha, F. A., Hasanat, M. W., Arif, I., and Hamid, A. B. A. (2020). The Effect of Coronavirus (Covid-19) İn The Tourism İndustry in China. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies*, 3(1), 52-58.
- Hoşer, H. (2022). *Destinasyon Pazarlamasında Termal Turizmin Yeri: Kütahya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.
- Hung, K. K., Mark, C. K., Yeung, M. P., Chan, E. Y., and Graham, C. A. (2018). The Role of The Hotel İndustry in The Response to Emerging Epidemics: A Case Study of SARS İn 2003 and H1N1 Swine Flu in 2009 in Hong Kong. *Globalization and Health*, 14(1), 1-7.
- İlgaz, A. (2021). *İtici ve Çekici Faktörler ile Turist Tatmini ve Sadakati Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Işık, D.A. (2010). *Yat Turizminde Holistik Pazarlama ve Türkiye İçin Farklılaştırma Stratejileri*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ivanov, D. (2017). *Luxury Services in Tourism: Global Expertise in Luxury Tourism Services and Endemic Application in Lapland*. Thesis, Lapland University.
- İbiş, S. (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi. *Saffron Journal of Culture and Tourism Researches*, 3(1): 85-98
- İlbay, B. (2014). *Gönüllü ve Gençlik Turizmi: Eskişehir'e Yönelik Bir Öneri*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- İldırım, G. (2017). *Yat Turizmi Paydaşları ile İzmir Yat Turizmine Yönelik Bir SWOT Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- İnan, S.E (2020). Doğa Turizmi. (Editörler: F. Atıl Bilge ve Ayşe Cabi). *Turizm Türlerine Profesyonel Yaklaşım*. Konya: Matbaa Yayınevi, 63-91.

- İnce, F., ve Evcil, F. Y. (2020). Covid-19'un Türkiye'deki İlk Üç Haftası The First Three Weeks of The Covid-19 in Turkey.
- İncesu, A.C. (2022). *Latin Amerikalı Turistlerin Türkiye Seyahat Motivasyonları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- İribaş, M. (2019). *Tatil Motivasyonları ve Tatil Yeri Seçiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Jaipuria, S., Parida, R., and Ray, P. (2021). The Impact of Covid-19 on Tourism Sector in India. *Tourism Recreation Research*, 46(2), 245-260.
- Jonas, A., Mansfeld, Y., Paz, S., and Potasman, I. (2011). Determinants of Health Risk Perception Among Low-Risk-Taking Tourists Traveling to Developing Countries. *Journal of Travel Research*, 50(1), 87-99.
- Kaan, M.S (2020). *Tutuklu ve Hükümlülerin Sağlık Hakkı ve Sağlık Hizmetlerine Erişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kabacık, M. (2021). Covit 19 Pandemisinin Türkiye Sağlık Turizmine Etkileri (The Effects of The Covit 19. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, (5), 464-476.
- Kaçar, F. (2020). *İnanç Turizmine Katılan Yabancı Turistlerin Seyahat Motivasyonu ve Mekân Algısı: Ayasofya Müzesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Kafa, N., ve Uşak, E. C. (2022). Turistlerin Algıladıkları Sağlık Riski ve Gelecek Seyahat Davranışları: Covid-19 Dönemi Örneği. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 11(2), 125-157.
- Kale, A., Güler, O., Ve Şimşek, N. (2022). Covid-19 Tedbirleri Sonrası Yerli Turistlerin Tatil Tercihleri ve Beklentileri Üzerine Bir Durum Araştırması. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 2022, 5(3), 1056-1072

- Kalkan, M.S. (2017). *19. Yüzyıl Türk Edebiyatında Verem Hastalığı*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Kan, N. (2019). *Türkiye’de Deniz Turizmi Stratejileri: İzmir İçin Bir Analiz*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kanneci, M. (2019). *Yeni Güvenlik Yaklaşımları Bağlamında İnsan Güvenliği*. Yüksek Lisans Tezi, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Ankara.
- Kara, E. (2020). *Kış Turizminin Yerel Kalkınmaya Etkisi: Ordu İli Örneği*. Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Kara, M. (2008). *XI. ve XIV. Yüzyıllarda Anadolu ve Civar Bölgelerde Hastalıklar*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Karadem, F. B. (2020). *Sağlık Çalışanlarında Covid Korkusunu Belirleyen Psikiyatrik Değişkenlerin İncelenmesi*. Uzmanlık Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi, Isparta.
- Karagöz, Y. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği*. (2.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karaköse, M., ve Terzioğlu, S. (2019). Flora and Botanic Tourism Potential of Yaralıgöz (Kastamonu) Education and Observation Forest. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1), 116-136.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Karim, W., Haque, A., Anis, Z., and Ulfy, M. A. (2020). The Movement Control Order (MCO) for Covid-19 Crisis and Its Impact on Tourism and Hospitality Sector in Malaysia. *International Tourism and Hospitality Journal*, 3(2), 1-7.
- Kasagrande, A., Gurnák, D., and Danielová, K. (2017). Congress Tourism and Fair Tourism of Slovakia—Quantification, Spatial Differentiation, and Classification. *Regional Statistics*, 7(2), 75-100.

- Kasalak, M.A., (2014). *Ekoturizm Girişimcilerinin İnovasyona Yatkinliğının Ölçülmesi: Muğla Yöresinde Yer Alan Ekolojik Oteller Kapsamında Bir Alan Araştırması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kervankıran, İ., ve Bağmancı, M. F. (2020). Bildiğimiz Turizmin Sonu Mu? COVID-19'un Türkiye'deki Turizm Hareketliliğine Etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (76), 19-32.
- Khan, A. A. (2020). Covid-19 Salđınının Turizme Etkileri: Safranbolu Miras Kenti Örneği. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 28-37.
- Kılıç, O. (2004). Eskiçağdan Yakınçağa Genel Hatlarıyla Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Salđın Hastalıklar. (1.Basım). Elâzığ: Fırat Üniversitesi
- Kılıçalp, M. (2011). *Türkiye'yi Ziyaret Eden Turistlerin Gıda Güvenliği Algılamaları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kılıçlar, A., Aysen, E., ve Küçükergin, F. (2017). Demografik Değişimlerin Turizm Türleri Üzerindeki Belirleyici Etkisi: Üçüncü Yaş Turizmi. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 80-100.
- Kızılırmak, I., ve Ertuğral, S. M. (2012). Sosyal Turizmin Gelişiminde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Yapılan Uygulamalar. *Manas Journal of Social Studies*, 33.
- Kim, S. S., Kim, M., Park, J., and Guo, Y. (2008). Cave Tourism: Tourists' Characteristics, Motivations to Visit, and The Segmentation of Their Behavior. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 13(3), 299-318.
- Kostadinova, T., and Katsarova, S. The Importance of The European Health Tourism for The Development of Economy of Wellbeing. *Modern Management Tools and Economy of Tourism Sector in Present Era*, 527.
- Kourgiantakis, M. Apostolakis, A., and Dimou, I. (2020). Covid-19 and Holiday Intentions: The Case of Crete, Greece. *Anatolia*, 1-4.
- Kovari, I., and Zimanyi, K. (2010). Safety and Security in The Age of Global Tourism. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 4(5-6), 67-69.

- Koyuncu, M. (2008). *Salgın Hastalıkların Önlenmesinde Kaynak Atama Probleminin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Adana
- Koyunoğlu, S. (2003). *Turist Sağlığı*. (1.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, M., Crotts, J. C., and Law, R. (2007). The Impact of the Perception of Risk on International Travellers. *International Journal of Tourism Research*, 9(4), 233-242.
- Kozak, N. Kozak, M.A ve Kozak, M. (2014). *Genel Turizm*. (16. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozan, Y., Kozan, G. Y., Özdemir, S., Özdemir, S. S., ve Günlü, E. (2014). Turizm Yazınında" Deniz Turizmi" Nin Olgusal Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 6(2), 115-129.
- Köse, H. (2020). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Veremle Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Kula, S., ve Çakar, B. (2015). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki. *Bartın Üniversitesi İİ BF Dergisi*, 6(12), 191-210.
- Kunt, S., (2021). Covid-19 Pandemisinin Turizme Etkisi 'Carrot² Analizi ile Değerlendirilmesi'. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 30-47.
- Kurnaz, H. A. (2013). *Hüzün Turizminin İç Turizme (İç Turizm Talebine) Etkisi: Çanakkale Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Larsen, S., Brun, W., and Øgaard, T. (2009). What Tourists Worry About–Construction of A Scale Measuring Tourist Worries. *Tourism Management*, 30(2), 260-265.
- Law, R. (2006). The Perceived Impact of Risks on Travel Decisions. *International Journal of Tourism Research*, 8(4), 289-300.
- Lee, C. F. (2020). Understanding The Factors Determining the Attractiveness of Camping Tourism: A Hierarchical Approach. *Tourism Planning & Development*, 1-17.

- Lee, T. J., Han, J. S., and Ko, T. G. (2020). Health-Oriented Tourists and Sustainable Domestic Tourism. *Sustainability*, 12(12), 4988.
- Lüleci, Abdullah (2009). *İşgal İstanbul'unda Salgın Hastalıklar (1918- 1922)*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mansfeld, Y. (1999). Cycles of War, Terror, And Peace: Determinants and Management of Crisis and Recovery of The Israeli Tourism Industry. *Journal of Travel Research*, 38(1), 30-36.
- Maviş, F., Ahıpaşaoğlu, H.S., Kozak N. (2002). *Genel Turizm Bilgisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Memiş, S. (2016). Tatil Yeri Seçiminde Etkili Olan Faktörler: Yerli Turistler Üzerine Bir Araştırma. *Kesit Akademi Dergisi*, 4, 212-226.
- Mercan, B. (2017). *XIX. Yüzyılda Osmanlı'da Çiçek Salgınları ve Çiçek Hastalığı ile Mücadele*. Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Metin, B. (2017). Sağlık Hakkı. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 4(1), 46-50.
- Mitchell, V. W. (1999). Consumer Perceived Risk: Conceptualisations and Models. *European Journal of Marketing*. 1(2)163 –195.
- Moon, M., and Millison, D. (2000). *Ateşten Markalar: İnternet Çağında Marka Sadakati Yaratmanın Yolları*. (Ş. T. Kalkay, Çev.) Ankara: Mediacat.
- Moreno-Luna, L., Robina-Ramírez, R., Sánchez, M. S. O., and Castro-Serrano, J. (2021). Tourism and Sustainability in Times of Covid-19: The Case of Spain. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1859.
- Morgan, N., Pritchard, A., and Sedgley, D. (2015). Social Tourism and Well-Being In Later Life. *Annals of Tourism Research*, 52, 1-15.
- Muragu, M. M., Nyadera, I. N., and Mbugua, C. W. (2021). Gearing Up for the New Normal: Kenya's Tourism Sector Before and After the Covid-19 Pandemic. *Journal of Policy Research In Tourism, Leisure and Events*, 1-18.

- Muslu, A. (2018). Deniz Turizminin Gelişimi İçin Yönetişim İhtiyacı: Bodrum Bölgesi'nde Nitel Bir Araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 10(2), 183-210.
- Muslu, A. (2022). Yat Kiralama Çeşitleri ve Yatçılık Sektöründe Dünden Bugünün Pandemi Krizine Yaşanan Gelişmeler. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3).
- Mutlu, Ç., ve Akbaş, Z. (2016). 11 Eylül Saldırıları Üzerinden Uluslararası Terörün Turizme Etkisi: Türkiye Örneği. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 1-14.
- Müller, L. (2019). *The Future of Winter Sports Tourism in The Alpine Region of Austria*. Doctoral Dissertation, Catolica Lisbon Business & Economics.
- Neuburger, L., And Egger, R. (2020). Travel Risk Perception and Travel Behaviour During the Covid-19 Pandemic 2020: A Case Study of The DACH Region. *Current Issues In Tourism*, 1-14.
- Nikiforuk A. (2020). *Mahşerin Dördüncü Atlısı, Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*. (9.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nyaupane, G. P., Paris, C. M., and Li, X. R. (2020). Introduction: Special Issue on Domestic Tourism in Asia. *Tourism Review International*, 24(1), 1-4.
- Oğuztürk, H. (2009). Domuz Gribi (İnfluenza A/H1N1). *Akademik Acil Tıp Dergisi*, 8(2): 7-8.
- Okonkwo, E. E., and Nzeh, C. A. (2009). Faith-Based Activities and Their Tourism Potentials in Nigeria. *International Journal of Research in Arts and Social Sciences*, 1, 286-298.
- Ongun, U. (2004). *Krizlerin Antalya Turizmine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Öner, S., ve Cansu, E. (2019). Yerli Turistlerin Tatil Satın Almadan Önce Tercihlerine Etkisi Olan Faktörlerin Belirlenmesi. *Journal of Tourism Intelligence and Smartness*, 2(2), 110-129.

- Ören T.Ş (2018). *Spor Turizmi Aracılığı ile Sürdürülebilir Destinasyon Geliştirme: Hava Sporları Açısından Uşak İli Potansiyeli*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Özarslan, M.Z. (2014). *Kitleleri Harekete Geçirme Aracı Olarak Sosyal Algı Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özaşık, T (2022). *Güvenli Turizm Sertifikası Uygulama Sürecinde Turist Bakışıyla Covid-19 Önlemlerinin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.
- Özbek, M. (2014). Turizm Amaçlı Su Altı ve Su Üstü Sportif Faaliyetler: Bugünü Geleceği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 6(2), 27-48.
- Özçelik, N.E. (2019). *Bolu İlinin Gastronomi Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Özdemir, S. (2019). *XIX. Yüzyılda Kastamonu Vilayetinde Salgın Hastalıklar*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdipçiner, N. S. (2008). Türk Turizm Pazarında Yaşlı Yabancı Tüketicilerin Turistik Tercihleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(2), 134-146.
- Özen G., ve Abdulkadir, G. (2007). Sosyal ve Eğitim Bilimleri Araştırmalarında Evren-Örneklem Sorunu. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15), 394-422.
- Özersin, U. (2019). *Gastronomi Turizminin Destinasyon İmajı ve Destinasyon Seçimine Etkisi: Çeşme Örneği*. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özgen, N. (2012). Siirt'in İnanç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri. *Eastern Geographical Review*, 17(27).

- Özgenç, C. (2019). *Alternatif Turizm Türlerinden Botanik Turizm Bağlamında Botanik Bahçesi Kurulumuna Yönelik Paydaş Görüşleri: Gümüşova Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Özkan, A. (2014). *Bir Modern İşletme Yaklaşımı Olarak Dünya Sağlık ve Üçüncü Yaş Turizmi İşletmelerinde Müşteri Tatmininin Rolü: Bolu Karacasu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, H.E. (2007). *Salgın Hastalıkların Turizm Sektörüne Etkisi Türkiye’de Kuş Gribi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M., ve Bayat, M. (2011). Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi Bir Literatür Çalışması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 135-156.
- Özyıldırım, A. (2019). *Tatil Satın Alma Kararını Etkileyen Faktörler: Çağrı Merkezi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Paksadze, M. (2019). *Gürcistan Kış Turizmine Katılan Uluslararası Turistlerin Beklenen Faydalara Göre Pazar Bölümlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Pappas, N., and Glyptou, K. (2020). Accommodation Decision-Making During the Covid-19 Pandemic: Complexity Insights From Greece. *International Journal of Hospitality Management*, 102767.
- Parıldar, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, 30, 19-26.
- Park, K., and Reisinger, Y. (2010). Differences In The Perceived Influence of Natural Disasters and Travel Risk on International Travel. *Tourism Geographies*, 12(1), 1-24.
- Payam, M. M. (2018). Emniyet, Güvenlik, Kent Emniyeti ve Kent Güvenliği: Kavramsal Bir Analiz. *Avrasya Terim Dergisi*, 6(1), 15-25.

- Payam, M. M. (2020). Turizmde Olası Güvenlik Riskleri: *Etkin Risk ve Güvenlik Yönetimi. İktisadi ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar*. Ivpe Yayınevi, 231-254.
- Perçin, Ş. N., Ve Mahmutogulları, D. (2018). Y Kuşağının Turizm Endüstrisine Etkisi. *Researchgate*, 1-20.
- Pınar, İ., ve Sarı, F. Ö. (2017). Ege Bölgesi'nde Sürdürülebilir Deniz Turizmine Yönelik Nitel Bir Araştırma ve Gzft Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 9(1), 55-72.
- Polat A.E. Erbudak, E., ve Baykal, C. (2013). 2012 Yılı Haziran Ayında İstanbul'da El-Ayak-Ağız Hastalığı Sıklığında Önemli Artış. *Türkderm-Deri Hastalıkları ve Frengi Arşivi*, 47(4), 192-193.
- Polat, G. (2014). Nitel Araştırma Süreci ve Örneklem Seçimi [Qualitative Research Process And Sample Selection]. İçinde. *Araştırma Yöntem ve Teknikleri II*.
- Polat, T. (2019). *Turizm ve Güvenlik: İstanbul İlinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Priyadarshini, I. (2020). A Survey on Some of The Global Effects of The Covid-19 Pandemic. *Research Square*, 1-31.
- Punch, K. F. (2011). Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar (Cev., D. Boydak, HB Arslan ve Z. Akyuz). Ankara, Turkey: Siyasal Kitabevi.
- Qi, C. X., Gibson, H. J., and Zhang, J. J. (2009). Perceptions of Risk and Travel Intentions: The Case of China and The Beijing Olympic Games. *Journal of Sport & Tourism*, 14(1), 43-67.
- Quaglio, G., Goerens, C., Putoto, G., Rübig, P., Lafaye, P., Karapiperis, T., ... and Zachariah, R. (2016). Ebola: Lessons Learned and Future Challenges for Europe. *The Lancet Infectious Diseases*, 16(2), 259-263.
- Rahmalaroğlu, S.Y. (2019). *Dünyada ve Türkiye'de Golf Turizmi: Antalya Destinasyonu Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Ranasinghe, R., Damunupola, A., Wijesundara, S., Karunarathna, C., Nawarathna, D., Gamage, S., ... and Idroos, A. A. (2020). Tourism After Corona: Impacts of Covid 19 Pandemic and Way Forward for Tourism, Hotel and Mice Industry in Sri Lanka. *Hotel And Mice Industry In Sri Lanka*, 1-19.
- Ray, U.C., Demirtaş, N., Pirçek, M. (2019). “Bir Hatay Endemiği: Kırmızı Guddeme (*Helichrysum Sanguineum*)’Un Botanik Turizmi Açısından İncelenmesi”, “*Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*”, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. Asos Yayınevi, 464-470.
- Reisinger, Y., and Mavondo, F. (2005). Travel Anxiety and Intentions to Travel Internationally: Implications of Travel Risk Perception. *Journal of Travel Research*, 43(3), 212-225.
- Sağlık, K. (2021). *Covid-19 Pandemisi Sürecinde Tüketicilerin Seyahat Tercihleri ile Koronafobi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Salı, J.B. (2013). Verilerin Toplanması. (Editör: Adile Aşkım Kurt). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 134-161.
- Sami, F. (2019). *Yabancı Turistlerin Türk Mutfağı Hakkındaki Görüşlerinin Gastronomi Turizmi Çerçevesinde İncelenmesi: Atatürk Havalimanı Bölgesi Otelleri Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sayılan, H. (2008). Endemik Bir Bitki Türü Olan Muş Lalesi ‘Nin (*Tulipa Sintenisii* Baker) Botanik Turizmi (Bitki Gözlemciliği) Amaçlı Değerlendirilmesi. *Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 16-17.
- Seckelmann, A. (2002). Domestic Tourism—A Chance For Regional Development İn Turkey?. *Tourism Management*, 23(1), 85-92.
- Seçilmiş, C. (2005). *Turistlerin Ziyaret Ettikleri Yörelerdeki Güvenlik Algılamaları ve Turizmde Güvenlik Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Seçilmiş, C. (2005). *Turistlerin Ziyaret Ettikleri Yörelerdeki Güvenlik Algılamaları ve Turizmde Güvenlik Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Selçuk, G.N., (2015). *Turizm Ekonomisi*. (2.Baskı). Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Sert, A. N. (2019). Turist Güvenliğinin Risk Azaltma Davranışı, Tavsiye ve Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Üzerindeki Etkisi: İstanbul’u Ziyaret Eden İranlı Turistler Üzerine Bir Araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), 71-82.
- Sert, A. N. (2019). Üçüncü Yaş Yerli Turistlerin Seyahat Kısıtları ve Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 200-211.
- Sherman, I.W. (2020). *Dünyamızı Değiştiren On İki Hastalık*. (6.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shih, S. P., Yu, S., and Tseng, H. C. (2015). The Study of Consumers’ Buying Behavior and Consumer Satisfaction İn Beverages İndustry in Tainan, Taiwan. *Journal of Economics, Business and Management*, 3(3), 391-394.
- Shin, H., and Kang, J. (2020). Reducing Perceived Health Risk to Attract Hotel Customers in The Covid-19 Pandemic Era: Focused on Technology İnnovation for Social Distancing and Cleanliness. *International Journal of Hospitality Management*, 91, 102664.
- Slevitch, L., and Sharma, A. (2008). Management of Perceived Risk İn The Context of Destination Choice. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 9(1), 85-103.
- Solmaz, S. A., Erdoğan, Ç., ve Sönmez, Ö. A. (2014). Sosyal Dışlanma ve Turizm İlişkisi: Türkiye’de Pasif Dış Turizm Bağlamında Bir İnceleme. *Akademik Turizm ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 95-104.

- Sonuç, N., and Oral, S. (2017). A Sustainable Approach to Social Tourism Development: The Case Of İzmir City. *Journal of Tourism Theory and Research*, 3(1), 25-42.
- Söğüt, Y., ve Bartık, A. Yedinci Bölüm Türkiye’de Covid-19 Salgını Bağlamında Turizm Sektörü. *Researchgate*.
- Şahin, B. (2021). *Covid-19 Geçirmiş Sağlık Çalışanlarında Hastalık Deneyimlerinin ve Etkilerinin Değerlendirilmesi: Niteliksel Bir Araştırma*. Uzmanlık Tezi, Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Sakarya.
- Şahin, S. (2019). *Sivas Vilayetinde Kolera Salgını (1893-1896)*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Şahiner, T. (2012). *İnanç Turizmi Potansiyeli ve Halkın İnanç Turizmine Bakışı Açısından Karaman*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Şalk, S., Dumanlı, Ş., ve Köroğlu, Ö. (2018). Tatilcilerin Çadırılı Kamp Faaliyetlerine Katılım Motivasyonlarının Belirlenmesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 10(2), 130-144.
- Şanlı, S. C., Erdem, A., and Unur, K. (2020). Korona Virüs Salgınının Tatile Çıkma Niyeti Üzerine Etkisi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 1671-1688.
- Şardan, Y. Ç. (2008). Hastane Salgınlarının İncelenmesi. *İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Sempozyum Dizisi*, (60), 53-61.
- Şengel, Ü. (2019). *Türkiye’nin Turizm Talebini Etkileyen Faktörlerin Sosyo-Ekonomik Açidan Ampirik Olarak Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.
- Şengel, Ü., Genç, K., Işkın, M., Ulema, Ş., ve Uzut, İ. (2020). Turizmde “Sosyal Mesafe” Mümkün Mü? Kamp ve Karavan Turizmi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Electronic Turkish Studies*, 15(4).

- Şenol, F. (2011). Kamp ve Karavan Turizmi. (Editörler: Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2.Basım, 481-499.
- Şimşek, A., Şen, M.A., Cizrelioğulları, M.N., Bostancı, Ş., Altun, Ö., Barut, P., Şen, B.B., Ekinci, E., Altınorak Ö.C., (2020). Gastro Turistlerin Tipolojisinin Belirlenmesi: Gaziantep Ölçeğinde Bir Uygulama. Çetiner, H. (Edt). *Gastronomi Araştırmaları*. İksad Yayınevi. 5-41
- Şimşek, A.T. (2008). *Turizm Pazarlamasında Turistik Tüketici Davranışları Açısından Tatil Satın Alma Sürecinin Özellikleri ve Alanya Üzerinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şimşek, H. (2009). Methodical Problem in The Researches of Educational History. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (Jfes)*, 42(1), 33-52.
- Şirin, M.C (2020). Fransa'da Covid-19 ile Mücadele Kapsamında Ulusal Düzeyde Alınan Kolluk Tedbirlerinin Hukuki Rejimi: İlk İzlenimler. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78 (2), 1009-1046.
- Tamer, E.G. (2020). *Dijital Tüketim Açısından Covid-19 Pandemi Döneminde Tüketicilerin Yeni Nesil Alışveriş Platformlarına Yönelik Satın Alma Davranışı Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tataroğlu, M., ve Subaşı, E. (2009). Kolluk Güçlerinde Modernleşme: Muğla Örneğinde Turizm Jandarması Yapılanması. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 73-93.
- Tayar, T., Gümüştekin, E., Dayan, K., and Mandi, E. (2020). Covid-19 Krizinin Türkiye'deki Sektörler Üzerinde Etkileri: Borsa İstanbul Sektör Endeksleri Araştırması. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 293-320.

- Taysumov, D. (2010). *Türkiye Rusya Arasında Tatil Turizmi: Rus Turistlerin Türkiye'yi Tercih Etme Nedenlerine İlişkin Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tekin, N. (2009). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Terrah, A., Wildes, V., and Mistry, T. G. (2020). Antalya's Tourist Security: A Gap Analysis of Expectations vs Perceptions. *Journal of Global Business Insights*, 5(2), 150-168.
- Torun, Z. (2017). Doktrinde İnsan Güvenliği Kavramı: Destekleyenler ve Eleştirenler. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 223.
- Trihas, N., Panagiotaki, G., and Kyriakaki, A. (2020). Insights Into Luxury Tourism: The Case of Elounda, Crete. *Journal of Tourism Leisure and Hospitality*, 2(2), 62-70.
- Tuban, B. (2019). *Bir Alternatif Turizm Türü Olarak Yamaç Paraşütü: Uçmaktadere Üzerine Bir Çalışma*. Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Türker, G. Ö. (2020). Covid-19 Salgını Turizm Sektörünü Nasıl Etkiler? Turizm Akademisyenleri Perspektifinden Bir Değerlendirme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 207-224.
- Türkmendağ, T., Erdem, B., ve Akyürek, S. (2021). Güvenli Turizm Sertifikalı İşletmelerin Profilleri ve Sertifikaya Sahip Konaklama İşletmelerine Yönelik Çevrimiçi Misafir Yorumlarının Değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 455-476.
- Tütüncü, Ö., Kiremitçi, İ., ve Çalışkan, U. (2011). Sağlık Turizmi, Güvenlik ve Kalite. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 91-93.

- Ulak, N. (2020). A Preliminary Study of Novel Coronavirus Disease (Covid-19) Outbreak: A Pandemic Leading Crisis in Tourism Industry of Nepal. *Journal of Tourism and Hospitality Education*, 10, 108-131.
- Uslu, S. (2017). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Kapadokya'ya Gelen Yabancı Turistlerin Türkiye'ye Bakışı ve Güvenlik Algısı*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uzunoğulları, N., ve Gümüş, M. (2017). Virüs Taksonomisinin Tarihsel Gelişimi ve Son Durumu. *Bahçe*, 46(2), 51-57.
- Ünlüöner, K. (1998). *Turizm Sektöründe Tüketici Hakları Araştırması*. Yayınlanmamış Doçentlik Çalışması. Ankara
- Ünlüöner, K., ve Çeti, B. (2019). Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(2), 109-128.
- Üstün, Ç., ve Özçiftçi, S. (2020). Covid-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, 25(Special Issue on COVID 19), 142-153.
- Var, M., ve Karaşah, B. (2010). Botanik Bahçelerinin Kullanıcılara Sağladığı Eğitsel ve Rekreatif İmkânlar: Türkiye ve Dünyadan Örnekler. 4, 1467-1477.
- Wilson, M. E., and Chen, L. H. (2020). Travellers Give Wings to Novel Coronavirus (2019-Ncov). *Journal Of Travel Medicine*, 27(2).
- Winter, P. L., Selin, S., Cervený, L., and Bricker, K. (2020). Outdoor Recreation, Nature-Based Tourism, And Sustainability. *Sustainability*, 12(1), 81.
- Yaba, M. ve Yılmaz, M. (2022). Türkiye'de ve Dünyada Covid-19 Virüs Salgınının Turizm Sektörü Üzerine Etkisinin Araştırılması: 2019-2020 Yılları. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46(1), 139-148.
- Yağar, F., ve Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.

- Yakut, Ş. (2019). *Alternatif Turizm Kapsamında Kongre Turizminin Turizm Ekonomisine Katkısı: Antalya İli Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yalçın, Ç. (2014). Deli Dana. *Aydınlanma* 1923, 35(35), 20-22.
- Yang, E. C. L., Khoo-Lattimore, C., and Arcodia, C. (2017). A Systematic Literature Review of Risk, and Gender Research in Tourism. *Tourism Management*, 58, 89-100.
- Yaş, S.C. (2020). *Covid-19 Pandemisinin Hastane Çalışanlarının Psikolojik Durumuna Etkisi*. Uzmanlık Tezi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Tıp Ana Bilim Dalı.
- Yenişehirlioğlu, E., ve Salha, H. (2020). COVID-19 Pandemisinin Türkiye İç Turizmine Yansımaları: Değişen Talep Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 355-368.
- Yeşiltaş, M., Öztürk, İ., ve Türkmen, F. (2008). Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 180.
- Yeung, R. M., and Yee, W. M. (2019). Travel Destination Choice: Does Perception of Food Safety Risk Matter?. *British Food Journal*, 122(6), 1919-1934.
- Yıkmış, M. S. (2020). Nitel Araştırmalarda E-Görüşme Tekniği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 183-197.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 7-17.
- Yıldırım, K. (2010). Raising The Quality İn Qualitative Research. *Elementary Education Online*, 9(1), 79-92.
- Yıldırım, S. (1997). Üçüncü Yaş Turizmi ve Bunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 77-81.

- Yıldırım, V. (2019). *Gençlik Turizmine Katılanların Memnuniyeti Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yıldız, F. (2014). *19. Yüzyıl'da Anadolu'da Salgın Hastalıklar (Veba, Kolera, Çiçek, Sıtma) ve Salgın Hastalıklarla Mücadele Yöntemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, Ö., ve Işıldar, P. (2020). 2016 Türkiye Turizm Krizi Üzerine Bir İnceleme. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15(59), 407-425.
- Yılmaz, B. K., ve Dalkılıç, O.S (2021). Covid-19 Pandemisinin Turizm Sektörüne Etkileri: Ulusal ve Uluslararası Yazına Yönelik İçerik Analizi. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 5(Özel Sayı), 55-72.
- Yılmaz, B. K., ve Sürgevil, O. (2021). Covid-19 Pandemisinin Turizm Sektörüne Etkileri: Ulusal ve Uluslararası Yazına Yönelik İçerik Analizi. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 5(Özel Sayı), 55-72.
- Yılmaz, G. (2018). Üniversite Gençliğinin Turizme Bakış Açısı: İstanbul Arel Üniversitesi Örneği. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 1516-1538.
- Yiğit, S.A. (2021). *Covid-19 Salgın Sürecinde Kronik Hastalığı Olan Erişkinlerin Günlük Yaşam Değişiklikleri, Pozitif Duygudurum Düzeyleri ve Covid-19 Korkuları*. Uzmanlık Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı.
- Youssef, A. B., Redzepagic, S., and Zeqiri, A. (2022). The Key Changes to The Hospitality Business Model Under Covid-19. *Strategic Management-International Journal of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management.*, 3-12.
- Yozcu, S. (2020). Türkiye Mağara Turizmine Yönelik Bir Değerlendirme. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1493-1508.

- Yurdakul, I.K. (2013). Evren ve Örneklem. (Editör: Adile Aşkım Kurt). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 75-91.
- Yurtoğlu, D. (2020). *Doğal Güvenlik Anlayışından Zorunlu Güvenlik Anlayışına: Güvenliğin Dönüşümü ve Yönetimi*. Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yüksel, F. (2020). *Yeni Koronavirüs Hakkında Bilinmesi Gerekenler ve Korunma Yolları*. (1.Baskı). Kütahya: Egemen Yayınları.
- Zamanlı, E. (2020). *Türkiye’de Turizm Sektöründe İstihdam ve Yabancı Uyruklu Çalışanlar*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Zeren, F., Yılandı, V., ve İşlek, H. (2021). İtalya’da Covid-19’un Bölgeler Arası Yayılımı: Keşfedici Mekansal Veri Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1432-1442.
- Zeydan, İ., ve Gürbüz, A. (2020). 21. Yüzyıldaki Pandemiler ve Turizm Sektörüne Yönelik. 3. *Uluslararası İktisat, İşletme ve Sosyal Bilimler Kongresinde* 126-132.
- Zorba, E., Micoogullari, B. O., Zorba, E., ve Tekin, A. (2004). Sports Tourism in Turkey. *Journal of Sport & Tourism*, 9(4), 325-329.

6.1. İnternet Kaynakları

- AÇSHB. (2020, 02 11). *Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı*. 2.11.2020 tarihinde <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2020, 09 20). *Kruvaziyer Gemiyle 'Türkiye Konseptli' Tatil Başlıyor*. 2 11, 2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/kruvaziyer-gemiyle-turkiye-konseptli-tatil-basliyor/1974987> adresinden alındı.
- Anadolu Ajansı. (2020, 10 29). *İspanya'da Kovid-19 Nedeniyle İlan Edilen OHAL 9 Mayıs'a Kadar Uzatıldı*. 06.01.2022 tarihinde

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ispanyada-kovid-19-nedeniyle-ilan-edilen-ohal-9-mayisa-kadar-uzatildi/2023737> adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2021, 03 30). *İtalya AB Ülkelerinden Gelecekler İçin Yeni Kovid-19 Tedbirleri Uygulayacak.* 05.01.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/italya-ab-ulkelerinden-gelecekler-icin-yeni-kovid-19-tedbirleri-uygulayacak/2192827> adresinden alındı.

Anadolu Ajansı. (2021, 08 09). *Fransa'da Kovid-19 Sağlık Ruhsatı Uygulaması Başladı.* 12.01.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-kovid-19-saglik-ruhsati-uygulamasi-basladi/2329060> adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2022, 09 08). *Balıca Mağarası'nın UNESCO Dünya Mirası Listesine Girmesi İçin Çalışmalar Sürüyor.* 18.10.2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/ballica-magarasinin-unesco-dunya-mirasi-listesine-girmesi-icin-calismalar-suruyor/2679778> adresinden alındı.

Arslan, M. (2012). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri.* 15.12.2022 tarihinde http://celalkaraca.com/dersler/bahar/Arastirma_Yontem_Teknikleri/arastirma_yontem_ve_teknikleri.pdf adresinden alındı.

BBC News, (2021, 05 21). *Fransa, Kültür-Sanat Aktivitelerinde Harcamaları İçin Gençlere 300 Euro Veriyor.* 21.01.2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57206963> adresinden alındı.

BBC News. (2020, 06 22). *İtalya'da Bir Köy 'Ücretsiz Tatil Kampanyası' Başlattı.* 05.03.2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53138139> adresinden alındı.

BBC News. (2020, 10 25). *İtalya ve İspanya'da Yeni Covid-19 Tedbirleri.* 05.03.2021 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54683959> adresinden alındı.

BBC News. (2021, 06 06). *İtalya'da Covid Sertifikası Dönemi: 'Yeşil Pasaport' Kimlere Veriliyor, Nereelerde Kullanılıyor, Yaptırımlar Neler?.* 06.01.2022 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58114535> adresinden alındı.

Birgün Gazetesi. (2020, 11 23). *Covid-19'dan Ölümlerin Arttığı Japonya, Turizm Kampanyalarını Askiya Alıyor.* 10.12.2020 tarihinde <https://www.birgun.net/haber/covid-19-dan-olumlerin-arttigi-japonya-turizm-kampanyalarini-askiya-aliyor-323919> adresinden alındı.

Cnn Türk Gazetesi. (2020, 08 04). *Karaca Mağarası Bayram Tatilinde Yaklaşık 5 Bin Kişiyi Ağırladı.* 24.10.2020 tarihinde <https://www.cnnturk.com/seyahat/karaca-magarasi-bayram-tatilinde-yaklasik-5-bin-kisiyi-agirladi> adresinden alındı.

Denk, E. (2022). *Genel Turizm.* 17.15.2022 tarihinde <https://avesis.atauni.edu.tr/erkan.denk/dokumanlar> adresinden alındı.

Dünya Gazetesi. (2011, 12 13). *Deli dana.* 26.02.2021 tarihinde <https://www.dunya.com/kose-yazisi/deli-dana/11731> adresinden alındı.

Dünya Gazetesi. (2020, 12 07). *Covid-19 Salgını "Villa Turizmine" Yönlendirdi.* 7.12.2020 tarihinde <https://www.dunya.com/sektorler/turizm/covid-19-salgini-villa-turizmine-yonlendirdi-haberi-602736> adresinden alındı.

DW: Gündem, (2021). <https://www.dw.com/tr/afp-t%C3%BCrkiyeden-fransaya-giden-yolculara-karantina-zorunlulu%C4%9Fu/a-57465888> adresinden alındı.

DW: Gündem, (2021). <https://www.dw.com/tr/fransada-turizm-sekt%C3%B6r%C3%BCne-28-milyar-euro-yard%C4%B1m/a-57495001> adresinden alındı.

Euronews Gazetesi. (2021, 03 05). *İtalya'da Seyahat Kısıtlaması Kalktı.* 05.03.2021 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/06/03/italya-da-seyahat-k-s-tlamas-kalkti> adresinden alındı.

Euronews Gazetesi. (2021, 05 12). *Fransa'da toplu etkinlikler için istenecek 'sağlık kartı' uygulaması meclisten geçti.* 14.01.2022 tarihinde <https://tr.euronews.com/2021/05/12/fransa-da-toplu-etkinlikler-icin-istenecek-saglik-k-kart-uygulamas-meclisten-gecti> adresinden alındı.

Euronews Gazetesi. (2021, 05 27). *Fransa: Covid-19 sonrası ekonomiyi canlandırmak için 15 milyar euro teşvik paketi.* 11.01.2022 tarihinde

<https://tr.euronews.com/2021/05/27/fransa-covid-19-sonras-ekonomiyi-canlandirmak-icin-15-milyar-euro-tesvik-paketi> adresinden alındı.

GM Dergi. (2020, 12 10). *Pandemiye Dair Çarpıcı Seyahat Analizleri*. 11.12.2020 tarihinde <https://www.gmdergi.com/guncel/pandemiye-dair-carpici-seyahat-analizleri/> adresinden alındı.

Gov.uk. (2020). *Government Announces £10 Million for Small Businesses to Kickstart Tourism* . 07.01.2022 tarihinde <https://www.gov.uk/government/news/government-announces-10-million-for-small-businesses-to-kickstart-tourism> adresinden alındı.

Gov.uk. (2020, 05 20). *New Culture Commissioner Named and Taskforce Set Up to Aid Sector Recovery from Coronavirus*. 07.01.2022 tarihinde <https://www.gov.uk/government/news/new-culture-commissioner-named-and-taskforce-set-up-to-aid-sector-recovery-from-coronavirus> adresinden alındı.

Gov.uk. (2020, 07 15). *Reduced Rate of VAT for Hospitality, Holiday Accommodation, and Attractions*. 07.01.2022 tarihinde <https://www.gov.uk/government/publications/reduced-rate-of-vat-for-hospitality-holiday-accommodation-and-attractions> adresinden alındı.

Gov.uk. (2020, 07 23). *£50 Million To Boost Islands' Economy*. 07.01.2022 tarihinde <https://www.gov.uk/government/news/50-million-to-boost-islands-economy> adresinden alındı.

Gov.uk. (2020, 08 03). *Eat Out to Help Out Launches Today – With Government Paying Half on Restaurant Bills*. 07.01.2022 tarihinde <https://www.gov.uk/government/news/eat-out-to-help-out-launches-today-with-government-paying-half-on-restaurant-bills> adresinden alındı.

Gov.uk. (2021, 06 11). *New Plan to Drive Rapid Recovery of Tourism Sector*. 09.01.2022 tarihinde <https://www.gov.uk/government/news/new-plan-to-drive-rapid-recovery-of-tourism-sector> adresinden alındı.

Göğebakan, T. (2020). Tarihteki Diğer Pandemiler: İnsanlık Diğer Ölümcül Salgın Hastalıklardan Nasıl Kurtuldu. Veri Analiz, 7. 08.11.2021 tarihinde

<https://verianaliz.net/pandemi-tarihi-corona-covid19-veri-analiz-infografik/>

adresinden alındı.

Greek Travel Pages, (2020, 11 09). *Greek Tourism's Connection With Gastronomy, Local Products is Essential, Says Deputy Minister*. 11.12.2020 tarihinde <https://news.gtp.gr/2020/11/09/greek-tourisms-connection-with-gastronomy-local-products-is-essential-says-deputy-minister/> adresinden alındı.

Haber.aero (2021, 02 18). *THY'nin Covid-19 Zararı 17,3 Milyar TL*. 15.05.2021 tarihinde <https://haber.aero/sivil-havacilik/thynin-covid-19-zarari-173-milyar-tl/> adresinden alındı.

Haber7 Gazetesi (2020, 08 09). *İzole Tatil Rotaları: Uzunkız Yaylası*. 24.10.2020 tarihinde <https://www.haber7.com/seyahat/haber/3002361-izole-tatil-rotalari-uzunkiz-yaylasi> adresinden alındı.

Haber7 Gazetesi. (2020, 07 20). *Ege Bölgesi'nin Umudu 'İnanç Turizmi'*. 22.10.2020 tarihinde <https://www.haber7.com/seyahat/haber/2996793-ege-bolgesinin-umudu-inanc-turizmi> adresinden alındı.

Haberler. (2020, 05 11). *Mavi Yolculuk Turizmin Yıldızı Olacak*. 26.10.2020 tarihinde <https://www.haberler.com/mavi-yolculuk-turizmin-yildizi-olacak-13209797-haberi/> adresinden alındı.

Hürriyet Gazetesi. (2020, 05 15). *Gastronomi Güveni Hijyenle Kazanacak*. 11.11.2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sibel-bagci-uzun/gastronomi-guveni-hijyenle-kazanacak-41517300> adresinden alındı.

Hürriyet Gazetesi. (2020, 08 04). *Sümela'ya Ziyaretçi Akını*. 22.10.2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/sumelaya-ziyaretci-akini-41579282> adresinden alındı.

Hürriyet Gazetesi. (2020, 11 02). *Turizm Sektörü İçin Destek Paketi Hazırlandı*. 11.11.2020 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turizm-sektoru-icin-destek-paketi-hazirlandi-41652225> adresinden alındı.

- Hürriyet Haber. (2021, 12 17). *Fransa'da Yılbaşı Kutlamalarına Koronavirüs Engeli*. 17.01.2022 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/fransada-yilbasi-kutlamalarina-koronavirus-engeli-41963373> adresinden alındı.
- Kent Gazetesi. (2020, 10 26). *Covid-19 Savaşını Nasıl Kazanırız*. 26.10.2020 tarihinde <https://kentgazetesi.com/yazar/ferruh-varanoglu/turizm-covid-19-savasini-nasil-kazanir-2-205553> adresinden alındı.
- KTB (2021, 03 05). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 05.03.2021 tarihinde <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/2140,turizmverileripdf.pdf?0> adresinden alındı.
- KTB. (2020, 10 22). *T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 22.10.2020 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11481/termal-turizm-master-plani-2007-2023.html> adresinden alındı.
- KTB. (2020, 10 24). *T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 24.10.2020 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11527/yat-limanlari.html> adresinden alındı.
- KTB. (2020, 10 26). *T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 26.10.2020 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10161/golf-turizmi.html> adresinden alındı.
- KTB. (2022, 10 20). *T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı*. 20.10.2022 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10335/magara-turizmi.html> adresinden alındı.
- Les Echos (23.04.2020). *Coronavirus : Ce Qu'il Faut Retenir De La Journée Du Jeudi 23 Avril*. 07.01.2022 tarihinde <https://www.lesechos.fr/monde/enjeux-internationaux/en-direct-23-avril-2020-coronavirus-le-point-sur-la-situation-en-france-et-dans-le-monde-1197388> adresinden alındı.
- Medicana Sağlık Grubu. (2020, 10 27). *Ebola Virüsü Nedir ve Belirtileri Nelerdir? Nasıl Tedavi Edilir?* 05.03.2021 tarihinde <https://www.medicana.com.tr/saglik-rehberi-detay/12269/ebola-virusu-nedir-ve-belirtileri-nelerdir-nasil-tedavi-edilir> adresinden alındı.
- Milliyet Gazetesi (2020, 10 24). *Yerli Turiste Teşvik Talebi*. 2 11, 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/yerli-turiste-tesvik-talebi-6337799> adresinden alındı.

Milliyet Gazetesi. (2011, 08 18). *Balayındaki Çifti Köpekbalığı Ayırdı*. 19. 07. 2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/balayindaki-cifti-kopekbaligi-ayirdi-1428151> adresinden alındı.

Milliyet Gazetesi. (2020, 02 12). *Kayak Sezonuna Hızlı Başlangıç*. 08.12.2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kayak-sezonuna-hizli-baslangic-6368973> adresinden alındı.

Milliyet Gazetesi. (2021, 03 02). *İspanya'da İşsiz Sayısı Artıyor*. 06.01.2022 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/uzmanpara/ispanyada-issiz-sayisi-artiyor-6444597> adresinden alındı.

Ministero Della Salute. (2020, 12 30). *Vaccine Day, Speranza: 'Today Is The Day We All Have Been Waiting for. There Is Still a Long Way to Go, but We Finally Have a Vaccine'*. 05.01.2022 Tarihinde https://www.salute.gov.it/portale/news/p3_2_1_1_1.jsp?lingua=italiano&menu=notizie&p=dalministero&id=5244 adresinden alındı.

NTV Gazetesi. (2021, 03 11). *İtalya Salgın Yüzünden Kapandı*. 05.01.2022 tarihinde <https://www.ntv.com.tr/dunya/italya-salgini-yuzunden-kapandi,7ZT6CF8C6kCabel-ciew7A> adresinden alındı.

Organisation International Social Tourism (ISTO), (2020). <https://isto.international/> Erişim Tarihi :(2.11.2020).

Özdoğan, M. (2021, 07 12). *Epidemi ve Pandemi nedir?* 10.07.2022 tarihinde <https://www.drozdogan.com/epidemi-ve-pandemi-nedir-koronavirus-pandemisi/> adresinden alındı.

Pegasus Hava Taşımacılığı Anonim Şirketi (2022). *1 Ocak – 31 Aralık 2020 Dönemi Yönetim Kurulu Yıllık Faaliyet Raporu*. https://www.pegasusyatirimciiliskileri.com/medium/image/2020-yillik-faaliyet-raporu_1040/view.aspx adresinden alındı.

Sabah Gazetesi. (2020, 11 02). *Pandemiye Rağmen Lüks Turizmde Yüz Yüz Doluluk Var*. 2.11.2020 tarihinde

<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kadak/2020/08/09/pandemiye-ragmen-luks-turizmde-yuzde-100-doluluk-var> adresinden alındı.

SETA Vakfı. (2020, 03 20). *Koronavirüs Salgını ve İngiltere*. 07.01.2022 tarihinde <https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-salgini-ve-ingiltere/> adresinden alındı.

Sözcü Gazetesi. (2020, 09 13). *EXPO Hatay Turizme Corona Virüsü İçin Aşı Olacak*. 11.11.2020 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2020/ekonomi/turizme-corona-virusu-icin-asi-olacak-6036069/> adresinden alındı.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021, 03 01). *El Ayak Ağız Hastalığı*. 01.03.2021 tarihinde <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasici-hastaliklar/el-ayak-hastaligi.html> adresinden alındı.

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021). *COVID-19 Rehberi*. 15.07.2021 tarihinde <https://covid19.saglik.gov.tr/> adresinden alındı.

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022, 12 29). *Covid-19 (Kovid-19) Salgını Nedeniyle İtalya'da Alınan Önlemler*. 30.12.2022 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/avrupa/italya/ulke-profilii/kovid-19-gelismeleri> adresinden alındı.

Takvim Gazetesi. (2020, 10 04). *Antalya'ya Gelen Turist 1 Milyonu Aştı*. 22.10.2020 tarihinde <https://www.takvim.com.tr/ekonomi/2020/10/04/antalyaya-eylulde-gelen-turist-1-milyonu-asti> adresinden alındı.

Taşkıran, H. B. (2010). *Algı Yönetimi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi. 07. 11. 2021 tarihinde <http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/algionetimi.pdf> adresinden alındı.

TDK. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. 2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.

Tehran Times Gazetesi. (2020, 10 27). *İran Gastronomi Turizmi İçin Ulusal Komite Kuruyor*. 1.11.2020 tarihinde <https://www.tehrantimes.com/news/453981/Iran-forms-national-committee-for-gastronomy-tourism> adresinden alındı.

TGF. (2020 05 29). *Türkiye Golf Federasyonu*. 26.10.2020 tarihinde <https://tgf.org.tr/haberler/2233> adresinden alındı.

- TOURMAG Dergisi. (2020, 11 18). *MÜSİAD, Karavan Park Projesi'ni Hayata Geçirdi*. 19.11.2020 tarihinde <https://www.tourmag.com.tr/musiad-karavan-park-projesini-hayata-gecirdi/> adresinden alındı.
- Turizm Ajansı. (2020, 10 26). *5 Yılda %60 Büyüyen Sağlık Turizmi Pandemide %70 Küçüldü*. 22.10.2020 tarihinde <https://www.turizmajansi.com/haber/turkiye-saglik-turizminde-5-yilda-60-artis-yakaladi-h40046>. Adresinden alındı.
- Turizm Gazetesi (2022, 10 13). *Karavana Talep Arttı, Üreticileri Sipariş Yetiştiremiyor*. 20.12.2022 tarihinde <https://www.turizm gazetes i .com/haber/karavana-talep-artti-ureticileri-siparis-yetistiremiyor/83540> adresinden alındı.
- Turizm Gazetesi. (2020, 09 20). *İspanya'da İç Turizme Bir Destek Daha: Konaklamaların Yüzde 25'ini Devlet Ödeyecek*. 16 11, 2020 tarihinde <https://www.turizm gazetes i .com/haber/ispanya-da-ic-turizme-bir-destek-daha-konaklamalarin-yuzde-25-ini-devlet-odeyecek/79115> adresinden aldı.
- Turizm Güncel (2020, 05 20). *Mete Vardar: Çok Yakında Tüm Misafirlerimizin Gön lünü Almış Olacağız*. 20.12.2022 tarihinde <https://www.turizm guncel .com/haber/jolly-yonetim-kurulu-mete-var-dar-sezonu-degerlendirdi> adresinden alındı.
- Turizm Güncel (2020, 10 12). *Avrupalılar Seyahat Konusunda En Çok Neyden Korkuyor?* 20.12.2022 tarihinde <https://www.turizm guncel .com/haber/avrupa-turizm-arastirmasi> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 07 07). *Türkiye Paket Turlarına Covid-19 Testini De Dahil Etti*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizm guncel .com/haber/bentour-paket-tura-covid19-testini-de-dahil-etti> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 11 19). *Alman Operatörler Korona Testleriyle Talebi Canlandırmaya Çalışıyor*. 11.12.2020 tarihinden <https://www.turizm guncel .com/haber/alman-operatorler-korona-testleriyle-talebi-canlandirmaya-calisiyor> adresinden alındı.

- Turizm Güncel. (2020, 04 02). *THY, Seferlerini 1 Mayıs'a Kadar Durdurdu!* 07.06.2021 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/2020/04/02/thy-seferlerini-1-mayisa-kadar-durdurdu/> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 04 14). *"Turistin Önceliği Sağlık, Güvenlik ve Kaliteli Hizmet Olacak"*. 2.11.2020 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/turistin-onceligi-saglik-guvenlik-ve-kaliteli-hizmet-olacak> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 04 29). *Koronavirüs Sertifika Kriterleri Belli Oldu*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/koronavirus-sertifika-kriterleri-belli-oldu> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 05 20). *Oteller 31 Aralık Tarihine Kadar O Cezadan Muaf*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/oteller-31-aralik-tarihine-kadar-o-cezadan-muaf> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 06 03). *Otellerdeki Çocuk Kulüpleri, SPA'lar, Hamamlar... Nasıl Açılacak?* 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/otellerdeki-cocuk-kulupleri-spalar-hamamlar-nasil-acilacak> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 06 03). *Otellerdeki Çocuk Kulüpleri, SPA'lar, Hamamlar... Nasıl Açılacak?* 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/otellerdeki-cocuk-kulupleri-spalar-hamamlar-nasil-acilacak> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 06 09). *Turist Rehberleri İçin 17 Maddelik Koronavirüs Genelgesi*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/turist-rehberleri-icin-17-maddelik-koronavirus-genelgesi> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 08 08). *Kanarya Adaları'ndan Turistlere Ücretsiz Covid-19 Sigortası*. 06.01.2022 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/kanarya-adalarindan-turistlere-uccretsiz-covid-19-sigortasi> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 08 24). *O Otellerin İşletme Faaliyetine Son Verilecek*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguncel.com/haber/o-otellerin-isletme-faaliyetine-son-verilecek> adresinden alındı.

- Turizm Güncel. (2020, 08 31). *Kısa Çalışma Ödeneği Uzatıldı*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguancel.com/haber/kisa-calisma-odenegi-uzatildi> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 09 05). *Türkiye'den Kktc'deki Acente ve Otellere 20 Milyon Tl Destek*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguancel.com/haber/turkiyeden-kktcdeki-acente-ve-otellere-20-milyon-tl-destek> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 09 30). *Artık Otellere De HES Koduyla Girilecek*. 16.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguancel.com/haber/artik-otellere-de-hes-koduyla-girilecek> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2020, 10 08). *Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Küçük Otellere Kötü Haber*. 15.10.2022 tarihinde <https://www.turizmguancel.com/haber/kultur-ve-turizm-bakanligindan-kucuk-otellere-kotu-haber> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2021, 11 05). *Erkan Yağcı Antalya'nın 2022 Hedefini Açıkladı*. 15.12.2021 tarihinde <https://www.turizmguancel.com/haber/erkan-yagci-antalyanin-2022-hedefini-acikladi> adresinden alındı.
- Turizm Güncel. (2022, 01 17). *Fransa'da Aşı Kartı Yasası Yürürlüğe Giriyor*. 23.01.2022 tarihinde <https://www.turizmguancel.com/haber/fransada-asi-karti-yasasi-yururluge-giriyor> adresinden alındı.
- Turizm Günlüğü. (2020, 10 16). *İspanya Covid Sonrası Golf Turizminden Umutlu*. 18.10.2020 tarihinde <https://www.turizmgunlugu.com/2020/10/16/ispanya-covid-sonrasi-golf-turizminden-umutlu/> adresinden alındı.
- Turizm Günlüğü. (2020, 05 18). *Yat Turizminde Normalleşme Hedefi 1 Temmuz*. 24.10.2020 tarihinde <https://www.turizmgunlugu.com/2020/05/18/yat-turizminde-normallesme-hedefi-1-temmuz/> adresinden alındı.
- Turizm Günlüğü. (2020, 05 29). *Kamp ve Karavan Tatiline İlgi Artıyor*. 26. 10. 2020 tarihinde <https://www.turizmgunlugu.com/2020/05/29/kamp-ve-karavan-tatiline-ilgi-artiyor/> adresinden alındı.

Turizm Günlüğü. (2020, 07 13). *Kongre Turizmi İçin 36 Maddelik COVID-19 Kriteri Hazırladılar!*. 26.10.2020 tarihinde

<https://www.turizmgunlugu.com/2020/07/13/kongre-turizmi-36-maddelik-covid-19-kriteri/> adresinden alındı.

Turizm Günlüğü. (2020, 08 24). *Türkiye'nin En İyi 9 Kamp Alanı*. 26. 10. 2020 tarihinde <https://www.turizmgunlugu.com/2020/08/24/turkiyenin-en-iyi-kamp-alanlari/> adresinden alındı.

Turizm Günlüğü. (2021, 05 05). *Türkiye'nin 8 Sağlık Turizm Merkezini Seçti*. 20.07.2021 tarihinde <https://www.turizmgunlugu.com/2021/05/05/kultur-ve-turizm-bakanligi-turkiye-saglik-turizm-merkezleri/> adresinden alındı.

Turizme Bakış. (2020, 10 14). *Golf Turizmi Nedir? Nereelerde Yapılır?* 26.10.2020 tarihinde <https://www.turizmebakis.com/golf-turizmi/> adresinden alındı.

Turizme Bakış. (2020, 11 07). *Botanik Turizmi Nedir?* 26.10.2020 tarihinde <https://www.turizmebakis.com/botanik-turizmi/> adresinden alındı.

Turizme Bakış. (2020, 11 16). *İç Turizm Nedir? İç Turizme Dair Her Şey*. 13.12. 2021 tarihinde <https://www.turizmebakis.com/ic-turizm-nedir/> adresinden alındı.

TÜİK (2022, 12 30). *Türkiye İstatistik Kurumu*. 30.12.2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1> adresinden alındı

TÜİK. (2020, 02 11). *Türkiye İstatistik Kurumu*. 2.11.2020 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Yurt-Ici-Turizm-II.-Ceyrek:-Nisan---Haziran,-2020-33666> adresinden alındı.

Türk Hava Yolları (THY). (2022). <https://investor.turkishairlines.com/tr> adresinden alındı.

Türkiye Turizm Gazetesi. (2020, 10 28). *İngilizlerin Karantina Kararı Golf Turizmini Vurdu*. 2.11.2020 tarihinde <https://www.turkiyeturizm.com/ingilizlerin-karantina-karari-golf-turizmini-vurdu-63487h.htm> adresinden alındı.

- Türkiye Ulusal Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu. (2021, 02 22). *Tüberküloz (Verem) Hastalığı*. <https://www.verem.org.tr/verem-tuberkuloz> adresinden alındı.
- TÜRMOB (2020). 18.08.2020 tarihinde <https://turmob.org.tr/ekutuphane/8fbdea7c-eaa9-4d0e-bdee-49c8254396e2/mesleki-raporlar/1> adresinden alındı.
- TÜROB (Türkiye Otelciler Birliği). 15.10.2022 tarihinde <https://www.turob.com/tr/bilgi-merkezi/istatistikler/> adresinden alındı.
- TÜRSAB. (2020). *Türkiye Seyahat Acentaları Birliği*. 26.10.2020 tarihinde https://www.tursab.org.tr/haberler/tursab-genclik-turizmi-2015-raporu_11776 adresinden alındı.
- TÜRSAB. (2020, 04 14). *Türkiye Seyahat Acentaları Birliği*. 24.10.2020 tarihinde https://www.tursab.org.tr/haberler/tursab-kongre-turizm-raporu_10567 adresinden alındı.
- TÜRSAB. (2020, 10 26). *Türkiye Seyahat Acentaları Birliği*. 26.10.2020 tarihinde http://www.tursab.org.tr/dosya/12196/tursab-kis-turizmi-raporu119314251845_1_12196_3978793.pdf adresinden alındı.
- Vatan Gazetesi. (2020, 06 09). *Deniz Turizminde Hareketlilik Başladı*. 22.10.2020 tarihinde <http://www.gazetevatan.com/deniz-turizminde-hareketlilik-basladi-1323345-gundem/> adresinden alındı.
- Vikipedi Özgür Ansiklopedi, (2022). https://tr.wikipedia.org/wiki/Fransa%27da_COVID-19_pandemisi Erişim Tarihi (11.01.2022).
- World Health Organization (WHO), (2021) <https://apps.who.int/gho/data/view.ebola-sitrep.ebola-summary-latest?lang=en> Erişim Tarihi (05.03.2021).
- Yeşil Gazete. (2020, 06 19). *Venedik'ten Sonra Amsterdam Da Kitle Turizmi İstemiyor*. 26.10.2020 tarihinde <https://yesilgazete.org/venedikten-sonra-amsterdam-da-kitle-turizmi-istemiyor/> adresinden alındı.

7. EKLER

EK 1. GÖRÜŞME FORMU

Araştırma Konusu: Covid-19 Sürecinde Turistlerin Tatil Tercihleri ve Güvenlik Algıları

Sayın Katılımcı,

Düzce Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü Tezli Yüksek Lisans öğrencisiyim. “Covid-19 Sürecinde Turistlerin Tatil Tercihleri ve Güvenlik Algıları” başlıklı bir tez yazmaktayım. Yapacağım araştırma aşağıda bulunan sorulara sizin vereceğiniz cevaplar sonucunda şekillenmiş olacaktır. Vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup kişisel bilgileriniz başka amaçlarla ve /veya farklı yerlerde kesinlikle kullanılmayacaktır.

Yardımlarınız için teşekkür eder, iyi çalışmalar dileriz.

Sümeyye TİZGİLİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Zeynep MESÇİ

A-) Kişisel sorular

1. Cinsiyetiniz nedir?
2. Kaç yaşındasınız?
3. Medeni durumunuz nedir?
4. Çocuğunuz var mı?
5. Mesleğiniz nedir?
6. Eğitim durumunuz nedir?
7. Ne sıklıkta seyahat ediyorsunuz?

B-) Araştırma Soruları

1. Covid-19 süreci tatil planlarınızı, tatil sıklığınızı ve tatil sürenizi etkiledi mi? Etkilediyse hangi yönde (olumlu-olumsuz) etkiledi?

2. Covid-19 sürecinde tatil tercihlerinizde bir değişiklik meydana geldi mi? Bu süreçte hangi tatil türlerini tercih ettiniz veya edersiniz?
3. Covid-19 sürecinde en çok özlediğiniz seyahat aktivitesi nedir? Açıklar mısınız?
3-a. Covid-19 süreci öncesi kiminle tatile gitmeyi tercih ediyordunuz? Covid-19 sürecinde kiminle gitmeyi tercih edersiniz? Neden?
4. Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde uygulanan HES kodu veya çoğu ülkede zorunlu hale gelen aşı kartı uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu uygulamalar sizin tercihlerinizi nasıl etkiler?
5. Konaklayacağınız tesislerde sizce Covid-19'a yönelik alınması gereken asgari tedbirler nelerdir?
5-a. Belirtmiş olduğunuz tedbirlerden hangisi sizin için daha elzemdir? Hangi tedbirler olmaz ise kesinlikle tercih etmezsiniz?
6. Covid-19 sürecinde tatil satın alırken tesisin sağlık alt yapısı gelişmiş bir destinasyonda olmasını mı yoksa vaka sayısı yüksek olmayan bir destinasyonda olmasını mı önemzersiniz? Neden?
7. Covid-19 sürecinde tatil yapmayı güvenli buluyor musunuz? Neden?
7-a. Salgın sonrası hemen tatile çıkar mısınız? (Cevabınız hayır ise; ne zaman çıkarsınız ve sizin için tatile çıkmak anlamında hangi gelişme önemlidir?
8. Covid-19 sürecinde turizm işletmelerinde alınan tedbirler güvenliğinizi ne yönde etkiliyor? (Örneğin; bu süreçte otellerin "güvenli turizm sertifikası" almaları, yapılan aşı çalışmaları vb.) Bu tedbirleri yeterli ve / veya etkili bulmuyorsanız, ne gibi ek tedbirler önerirsiniz?

EK 2. ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sümeyye TİZGİLİ

Yabancı Dili : İngilizce (Orta Seviye)

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Turizm ve Otel İşletmeciliği	Düzce Üniversitesi	2023
Lisans	Turizm İşletmeciliği	Atatürk Üniversitesi	2018
Lise		Erzurum Nenehatun Anadolu Kız Lisesi	2014